Мирослав Мирчев

РАЗУЗНАВАНЕ И ТЕРОРИЗЪМ

Miroslav Mirchev

INTELLIGENCE AND TERRORISM

За буквите
О писменех

Мирослав Мирчев

РАЗУЗНАВАНЕ И ТЕРОРИЗЪМ

Монография

Академично издателство „За буквите – О писменехъ“
София, 2022

Историята на човешката цивилизация е неразривно свързана с възхода и падението на империи, царства, хаганати и халифати. През вековете са оцелели само онези от тях, чиито владетели са успели да вземат най-правилните решения за водене на война или за запазване на мира на базата на достоверна разузнавателна информация. Останалото е пепел, руини, факти и история. Това определя водещата роля на разузнавателните структури, създавани и използвани през вековете от древността и до наши дни, като условие и фактор за оцеляване, включително и със съвременните предизвикателства пред глобалната система за сигурност.

В началото на този век тероризмът се появява и развива там, където възникват нови геополитически противоречия, отслабена е легитимната власт, няма държавен или международен механизъм за политическо и правно регулиране на обществото и уреждане на възникналите противоречия и конфликти. Днес тероризмът не се състои само от малки групи терористи, извършващи убийства, взривове, отвличания на самолети или самоубийствени атентати. Съвременният тероризъм – това са мощни структури с големи финансово-икономически възможности, способности да водят продължителни войни, да участват във въоръжени конфликти на една или друга страна, както и да осъществяват терористични атаки навсякъде по света. И за да бъде ефективна борбата с него, е необходима ефективна разузнавателна дейност, защото разузнаването е ключът към успеха в противодействието срещу терористичните заплахи.

От автора

© Доц. д-р Мирослав Мирчев, автор, 2022
© Доц. д-р Боти Видолов, доц. д-р Иван Панчев, научни рецензенти, 2022
© Д-р Ралица Йотова, дизайн на корицата, 2022
© Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, 2022
ISBN 978-619-185-553-7

„Разузнаването е ключът към успеха
в борбата срещу тероризма.“
професор Пол Уилкинсън

„The intelligence is the key to success
in the fight against terrorism.“
Professor Paul Wilkinson

The history of human civilization is inextricably linked to the rise and fall of empires, kingdoms, haganates and caliphates. Over the centuries, only those of them have survived whose rulers have managed to take the right decisions to wage war or keep the peace, based on reliable intelligence. The rest is ashes, ruins, facts and history. This determines the leading role of intelligence structures, created and used over the centuries, from antiquity to the present day, as a condition and factor for survival, including with the modern challenges facing the global security system.

In the beginning of this century, the terrorism has appeared and developed where the new geopolitical contradictions have arose, the legitimate power has been weakened, there has no state or international mechanism for political and legal regulation of society and settlement of contradictions and conflicts. Today, the terrorism does not consist only from small groups of terrorists committing murders, explosions, hijackings or suicide bombings. The modern terrorism – these are powerful structures with great financial and economic opportunities, the ability to wage protracted wars, to participate in armed conflicts in one country or another, as well as to carry out terrorist attacks around the world.

By Author

© Assoc. Prof. Miroslav Mirchev, PhD, author, 2022
© Assoc. Prof. Boti Vidolov, PhD, Assoc. Prof. Ivan Pancev, PhD, scientific reviewers, 2022
© Ralitsa Yotova, PhD, cover design, 2022
© Academic Publisher "Za bukvite – O pismeneh", 2022
ISBN 978-619-185-553-7

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ 13

ПЪРВА ГЛАВА.
РАЗУЗНАВАНЕ И ВИДОВЕ РАЗУЗНАВАНЕ 21
1.1. История на разузнаването 21
1.2. Основи на разузнаването – функции, принципи и видове разузнаване 72

ВТОРА ГЛАВА.
ТЕРОРИЗЪМ И ВИДОВЕ ТЕРОРИЗЪМ 91
2.1. История на тероризма 91
2.2. Дефиниране на понятието тероризъм 101
2.3. Цели на терористичната дейност 109
2.4. Средства за осъществяване на терористичната дейност 112
2.5. Обекти за извършване на терористични атаки 122
2.6. Методи, използвани за осъществяването на терористична дейност 123
2.7. Форми на терористичната дейност 124
2.8. Видове тероризъм в зависимост от задачите на терористичните организации 126
2.8.1. Криминален тероризъм 126
2.8.2. Политически тероризъм 127
2.8.2.1. Националистически тероризъм 154
2.8.2.2. Религиозен тероризъм 157
2.8.3. Кибертероризъм 163
2.8.4. Ядрен тероризъм 168
2.8.5. Биологичен тероризъм 171
2.8.6. Екологичен тероризъм 175
2.8.7. Социален тероризъм 177
2.8.8. Коронавирус тероризъм 178
2.8.9. Наркотероризъм 202
2.9. Финансиране на тероризма 204

2.10. Опитът на САЩ в борбата срещу тероризма 219
2.11. Опитът на Руската федерация в борбата срещу тероризма 235
2.12. Опитът на ООН и ЕС в борбата срещу тероризма 255
2.13. Тероризмът като заплаха за глобалната сигурност и инструмент за налагане на влияние в световната политика 261
2.14. Новите сфери за влияние на тероризма 274
2.15. Образът на тероризма през XXI век 288

ТРЕТА ГЛАВА. РАЗУЗНАВАНЕ И ТЕРОРИЗЪМ 303

3.1. Същност на воденото разузнаване срещу терористичната дейност 303
3.2. Операции срещу тероризма 306
3.2.1. Контратерористични операции 306
3.2.2. Антитерористични операции 312
3.3. Вижданията на НАТО за разузнаване срещу тероризма 313
3.4. Терористичната организация като обект за разузнаване 314
3.5. Основни задачи и понятия, използвани в борбата срещу тероризма 339
3.5.1. Вербовъчна база 342
3.5.2. Мотиви за работа и ръководство на категории, изградени в терористичните организации 345
3.6. Ролята на разузнаването при противодействие на асиметричните заплахи в новата стратегическа среда на сигурност 357
3.6.1. Видове асиметрични заплахи и форми на тяхното разпространение 364
3.6.2. Влияние на асиметричните заплахи върху характеристиките на стратегическата среда на сигурност 371
3.7. Хибридни войни 387

3.8. Приоритетни направления за работа на специалните служби за противодействие на хибридната война и хибридните заплахи 396
ЗАКЛЮЧЕНИЕ 401
БИБЛИОГРАФИЯ 405
ПРИЛОЖЕНИЯ 419
ГАЛЕРИЯ 421
СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ 435
БЕЛЕЖКИ НА РЕЦЕНЗЕНТИТЕ 441

CONTENTS

INTRODUCTION.....13

CHAPTER I.
INTELLIGENCE AND TYPES OF INTELLIGENCE.....21
1.1. History of the intelligence 21
1.2. Fundaments of the intelligence – functions, principles and types of intelligence 72

CHAPTER II.
TERRORISM AND TYPES OF TERRORISM.....91
2.1. History of the terrorism.....91
2.2. Defining the term terrorism.....101
2.3. Objectives of the terrorist activity 109
2.4. Means for carrying out the terrorist activity 112
2.5. Objects for the terrorist attacks.....122
2.6. Methods used to carry out the terrorist activities 123
2.7. Forms of terrorist activity 124
2.8. Types of terrorism depending on the tasks of the terrorist organizations.....126
2.8.1. Criminal terrorism.....126
2.8.2. Political terrorism.....127
2.8.2.1. Netionalist terrorism 154
2.8.2.2. Religious terrorism 157
2.8.3. Cyberterrorism.....163
2.8.4. Nuclear terrorism 168
2.8.5. Biological terrorism 171
2.8.6. Environmental terrorism 175
2.8.7. Social terroris.....177
2.8.8. Coronavirus terrorism 178
2.8.9. Drug terrorism 202
2.9. Financing of the terrorism 204
2.10. The US experience in the fight against terrorism 219
2.11. The experience of the Russian Federation in the fight against terrorism.....235
2.12. The experience of the UN and the EU in the fight against terrorism 255

2.13. The terrorism as a threat to the global security and an instrument for imposing influence in the world politics 261
2.14. The new spheres of influence of the terrorism 274
2.15. The image of terrorism in the XXIst century 288

CHAPTER III.
INTELLIGENCE AND TERRORISM 303
3.1. The essence of conducted intelligence against the terrorist activity 303
3.2. Operations against the terrorism 306
3.2.1.Counter-terrorist operations 306
3.2.2. Anti-terrorist operations 312
3.3. NATO's views on counter-terrorism intelligence 313
3.4. The terrorist organization as an object of intelligence ... 314
3.5. Basic tasks and concepts used in the fight against terrorism 339
3.5.1. Recruitment base 342
3.5.2. Motives for work and guidance of the categories built in the terrorist organizations 345
3.6. The role of intelligence in counteracting asymmetric threats in the new strategic security environment 357
3.6.1. Types of asymmetric threats and forms of their spread 364
3.6.2. Influence of asymmetric threats on the characteristics of the strategic security environment..... 371
3.7. Hybrid wars 387
3.8. Priority areas for work of the special services for counteracting hybrid warfare and hybrid threats 396

CONCLUSION..... 401

BIBLIOGRAPHY 405

APPENDICES 419

GALLERY..... 421

ABBRIVIATIONS 435

REVIEWERS` NOTES 441

Въведение

„Историята се пише от победителите.“
Наполеон Бонапарт

От незапомнени времена човекът е имал естествена нужда да се информира за това какво става в заобикалящия го свят и да предприема действия, за да се защити от опасност, да се възползва от ситуацията или поне да не се окаже на сраната на губещите. Информацията – преди всичко разузнавателната, и нейното своевременно използване е била и ще бъде силно оръжие за всеки лидер, вожд, самодържец или главнокомандващ, принуден да взема съдбоносни решения. Игнорирането на необходимостта или неспособността да се узнава своевременно и да се анализира добре ставащото както в мирно време, така и по време на война се заплаща твърде скъпо.

Корените и традициите на всяка модерна служба за разузнаване са свързани с историята на нейния народ. Тези корени продължават да съществуват както в съзнанието и историята на човечеството, така и на друго място, преминавайки прага на реалността и превръщайки се в легенда.

Има много определения за това какво е разузнаване. Най-общо *разузнавателната дейност може да бъде определена като процес за системно и целенасочено добиване на информация за противника и последващото ѝ анализиране с цел предприемане на действия за гарантиране на сигурност и получаване на преимущество в областта на въоръжените сили, политическата сфера и икономиката.*

Разузнаването и съпътстващите го промени са изпълнени с напрежение, слава от постигнатите успехи, скръб за загиналите колеги, физическа преумора и интелектуално превъзходство над противника, което е един от най-сигурните гаранти за успех в разузнаването. И когато казвам, че това е поглед „отвътре“, имам предвид гледната точка на хора като мене, посветили живота си на тази професия, а не мнението на новоизлюпени политици, високопоставени държавни бюрократи, интернет анализатори или индивиди със съмнителен интелектуален багаж, които пълнят ефирното време на „данъкоплатеца“ по радиото или телевизията с евтини интерпретации на темата разузнаване и умозаключения от типа *„Що е разузнаване и има ли то почва у нас*?“.

В историята, от Античността до днес, остават имената на хората – без значение от това дали са били царе, императори или президенти, взели правилните управленчески решения на базата на добрата и разумно използвана разузнавателна информация. Те са героите за своите народи, а другите рано или късно биват забравени. От резултатите на разузнаването зависят решенията на политиците и командирите, а оттам и бъдещето на държавите, които управляват, а следователно – и на хората в тях. Никоя друга професия, която изисква вземането на ключови решения, не носи такава тежка отговорност и не може да доведе до такива катастрофални последици, както тази на разузнавача. Изпитах го лично на гърба си за първи път в началото на месец август 1990 г. в Ирак, където работих дни преди Садам Хюсеин да окупира Кувейт. Ако хирургът сгреши, пациентът умира. Ако сбърка банкер, определена група от хора губят спестяванията си. Но ако сбърка разузнавателната

служба и на базата на невярна, непълна или неправилно анализирана информация политикът, генералът или адмиралът допусне грешка, загиват войници и цивилни граждани, а понякога от лицето на земята изчезват цели нации и държави.

Краят на XX и началото на XXI век се характеризират с дълбоки промени във всички области на световното развитие – геополитически, икономически, социални и технологични. След Студената война измеренията в сектора на националната и международната сигурност радикално се променят. Основните усилия от страна на САЩ и Европа са насочени към контрол върху разпространението на оръжия за масово унищожаване (ОМУ) и борба срещу тероризма, организираната престъпност, нелегалния трафик на хора и наркотици. Коренно се променя и схващането за водене на война, като тя придобива смисъла на хибридна, асиметрична, информационна и др., при което в нейната основа трайно заляга понятието *тероризъм* с все по-отчетливи глобални измерения. Днес светът е подчинен на нов икономически ред, с ускорено развитие под знака на глобализацията. Този съвременен икономически ред се отличава с възникването и функционирането на единен световен пазар и изграждането на световна финансова система, а границите между държавите все повече губят своето значение. Той обуславя обаче и друг вид престъпност – глобалната, във всичките ѝ форми, част от която е тероризмът.

Терористичната дейност понастоящем е широкомащабна и се извършва независимо от наличието на държавни граници. Мотивацията на терористите е тясно свързана с глобалните процеси в съвременното общество. Това доведе и до глобализирането на тероризъм-

ма във всичките му актуални измерения. Той вече не може да бъде ограничен или разглеждан като явление в една държава или регион. Независимо от каузата, която мотивира тероризма, неговото проявление е неограничено в пространството с оглед на стремежа към постигане на максимален ефект върху населението. Налагат се табута и политически концепции, променящи мнението на обществото по темата тероризъм до норма, описана като „прозореца на Овертон“ – от немислимо, радикално, приемливо и рационално до популярно и законно.

В резултат на разпадането на комунистическия блок и на твърдия подход на администрацията на САЩ броят на държавите, спонсориращи или подкрепящи тероризма, намалява. Все повече международни терористични организации попадат в зависимост от различни политически сили, които ги използват за постигане на свои цели. Тази симбиоза се наблюдава найярко в държавите от Близкия изток, Централна и Южна Азия, където основната религия е ислямът – предимно сунитското течение. Различни по характер терористични организации и групи се разрастват, като се увеличава числеността на техните членове, а влиянието им се разпространява и в други страни. В тях влиза все по-голям брой млади хора – носители на още порадикални идеи. Тази тенденция кореспондира с липсата на всякакви морални задръжки по отношение на използването на мощни взривни устройства и дори на ОМУ.

Етническата, расовата и религиозната нетърпимост, етнонационалистическият и сепаратисткият екстремизъм, както и международните конфликти водят до допълнителна ескалация на тероризма в световен ма-

щаб. *Те диктуват нови тенденции, които се очертават като основни моменти за съвременното проявление на тероризма.*

Растящите мащаби на тероризма в значителна степен се обуславят от нарастващите междуцивилизационни и социално-икономически процеси в света, засилващото се противоречие между Богатия Север и изоставащите в своето икономическо и социално развитие държави от Бедния Юг.

Глобализацията на съвременния тероризъм, основаваща се на близките връзки и координацията между терористичните организации от еднакъв идеен тип, е неговата най-съществена характеристика понастоящем. Това дава основание да се идентифицират наченки на формиране на *международно терористично общество*.

Оценява се, че тероризмът вече е реална опасност и за нашата страна поради географското ѝ местоположение. От средата на 90-те години на миналия век държавите на Балканския полуостров са непосредствена цел на ислямските терористични организации и групи. Многобройното мюсюлманско население, което се намира по протежението на т.нар. „зелен полумесец“, представлява потенциална база, от която се наемат и обучават терористи и екстремисти за извършване на атаки на Балканите и в Западна Европа. Анализите на повечето водещи разузнавателни служби са, че Босна и Херцеговина, Косово, Албания, Република Северна Македония и България са територии, които се използват като „голяма зелена врата за джихад в Западна

Европа“.[1] **„Разузнаването е ключът към успеха в борбата срещу тероризма“** (професор Пол Уилкинсън, председател на Центъра за проучване на тероризма и политическото насилие към Университета „Сейнт Андрюз“ в Единбург, Шотландия). Защо? Причината е, че само добрият анализ на достоверна информация, касаеща терористичната дейност, може да даде така необходимите механизми за противодействие и елиминиране на фаталните последствия от нея. Информацията, добита от проникването в терористичните структури, както и вербуването на членове на терористичните организации или гравитиращи около тях групировки са основа за успеха относно неутрализиране на рисковете и заплахите през XXI век.

Превенцията и антитерористичната дейност имат своето място в борбата срещу тероризма. В тази монография обаче приоритетно място е отделено на механизмите на контратерористичната дейност – контратерористичните операции (КТО), т.е. целия инструментариум на разузнаването и другите специални служби като най-ефективния способ за противодействие на тероризма на национално ниво и в глобален мащаб.

Основната цел, която си поставих, когато поех риска да напиша тази монография, беше да обобщя опита, който имам по време на работата ми в Близкия изток *(Ирак)* и Централна и Южна Азия *(Афганистан* и *Пакистан)*, където тероризмът се е превърнал в *„туморното образование“* в развитието не само на отделните страни, но и в генератор на напрежение в световен ма-

[1] Пенев, П., М. Мирчев. Основи на международната сигурност (учебно пособие). Филиал „Информация и сигурност“ на ВА „Г. С. Раковски“.

щаб. Разгледал съм и някои свои идеи, виждания и концепции за противодействие срещу тероризма, залегнали първоначално в дисертационния ми труд, а след това доразвити в практическата ми работа като първия ръководител на стуктурата за водене на HUMINT на Служба „Военно разузнаване“, създадена веднага след атентата в Кербала, Ирак през 2003 г., за да осиурява в разузнавателно отношение дейността на българските военни контингенти, изпълняващи задачи в мироопазващи и мироподдържащи операции в различни части на света.

„Добрата уловка струва колкото цяла войска.“
Хосров II Парвиз („Победител“),
персийски цар (591–628) от династията
на Сасанидите

Първа глава.
РАЗУЗНАВАНЕ И ВИДОВЕ РАЗУЗНАВАНЕ

1.1. История на разузнаването

Теорията и философията на разузнаването се формират през Античността и се усъвършенстват през вековете. През този период разузнавателните служби преминават своя катарзис, за да изчистят идеите си за защита на националните интереси и непрекъснато да подобряват методите, формите и средствата за изпълнение на поставените им задачи. Разузнаването дори в съвременния свят е реално понятие, което ежедневно, понякога и несъзнателно се използва както в личния, така и в почти всички сфери на обществено-политическия живот. Процесът на *„добиване и осмисляне на информация“* е естествен за хората, с които общуваме, за училището или университета, в които ще учат нашите деца, за посещение при лекаря или за цените на хранителните продукти в супермаркета, за фирмата и учреждението, където работим, и др. Когато тази дейност се извършва „целенасочено и систематично“ от държавни или частни структури, тя може да бъде класифицирана като разузнавателна. В този случай обаче се изискват също създаване на специални оперативни структури за добиване и анализ на информацията; нейното разпространяване до заинтересуваните лица

(висши военнослужещи, политици или бизнесмени); използване на *скрити* (нелегални) и *открити* **методи** за добиване на разузнавателни данни; изграждане на прикрития и легенди, осигуряващи оперативна безопасност на разузнавачите; специфични **форми**, като например вербуване на чуждестранни граждани като източници на информация или „достигане“ до интересуващата ни информация посредством техническите средства на космическото разузнаване, електронното разузнаване, разузнаването чрез изображения и др. Всичко това се извършва при стриктното спазване на няколко основни принципа за работа в разузнаването, приоритетни от които са свързаните с конспиративността, централизираното управление и контрола.[1]

За осъществяване на своята дейност всички разузнавателни служби използват, в зависимост от своите задачи, структурни особености и финансови ресурси, съответните сили и средства. Под **сили** в разузнаването се разбират *основно добиващите информация структури, които включват оперативни работници, нелегални разузнавачи, резидентури – под прикритие или нелегални такива, различни видове агентура, която се изгражда (основна и спомагателна), работещи на доверителна основа лица, както и местните граждани, оказващи съдействие за изпълнение на разузнавателни задачи, използвани като общополезни връзки*. Включват се също: личният състав, обслужващ системите за техническо разузнаване (електронно, космическо, радиолокационно и др.); тези, които се зани-

[1] Григоров, Пл., Р. Тодорова. Специалните служби – тайните господари на човечеството. София: Издателство „Распер“, 2017.

мават с обработката, анализа и разпространението на добитата информация; хората, извършващи логистичната поддръжка на разузнавателната дейност; осигуряващите в контраразузнавателно отношение провеждането на разузнавателни операции. В използваните от разузнаването **средства** влиза *целият арсенал от технически материали за добиване на разузнавателни данни, маскировка на агентурните материали и връзки (апаратури за фотографиране и копиране на документи, за звукозапис и за подслушване, оптически прибори за наблюдение и за нощно виждане, различни по вид тайници, контейнери за скрито съхраняване и предаване на класифицирана информация, компютъризирани системи и апаратура за радиовръзка, сигнализация и др.)*, *както и системите за техническо разузнаване*.[2]

Неоспорима истина е, че разузнаването фокусира в себе си много неща: политика и дипломация; наука и техника; интелект; непосилен труд; конспирация. То е **феномен**, най-деликатната сфера в човешките взаимоотношения и не прилича на никоя друга професия. Всеки отделно взет случай е строго индивидуален и идентичен сам по себе си. Със специфичните си методи и форми на работа разузнаването върши това, което други не могат. Призванието му е да разгадава външните заплахи, да разкрива тайните намерения на потенциалния или бъдещия противник (понякога и за партньора или съюзника), да гледа в перспектива и да открива това, което на други убягва. Неговото основно

[2] Лазаров, В. Новите реалности и разузнаване с хора (Теория, нетрадиционни мрежови структури, поуки от практиката). София: Издателство „Изток-Запад“, 2012, ISBN 978-619-152-051-0.

задължение от векове е да **предвиди**, да **подскаже**, да **предупреди** и да **предпази**. За да бъде ефективно, разузнаването често действа на ръба на закона, поради което освен от своя законодателна база се нуждае от пълната подкрепа на държавата и обществото. То е ефективно там, където се е превърнало във важно звено за вземане на управленски решения, работи в пълен синхрон с държавната политика, тъй като приоритетите на страната са и негови и целият му потенциал е ангажиран да служи на интересите на нацията. **Разузнаването не прави своя политика, то е инструмент на политиката.**

Човекът винаги е изпитвал необходимост да бъде информиран за ставащото в заобикалящия го свят и какви действия да предприеме, за да се защити от опасност. Информацията – преди всичко разузнавателната, и нейното своевременно използване са били, са и ще бъдат важно оръжие за всеки народ. Игнорирането или неспособността да се знае добре какво се случва както в мирно време, така и по време на война се заплаща твърде скъпо.

Воденето на организирана разузнавателна дейност започва още в Античността, за да задоволи една обществена потребност – чрез придобиването на информация за противника да се постигне гарантиране на сигурността на държава, царство или империя. Историята на разузнаването от най-дълбока древност е свързана с историята на човечеството, с битките между племената и народите за оцеляването и съществуването им. Предполага се, че още първите цивилизации в Египет, Хетската империя, Вавилон и Асирия имат информационни служби, чиято цел е добиване на достоверна и своевременна информация за състоянието и намеренията на

съседите, за реакциите на покорените народи и за настроенията сред поданиците. Счита се, че персийският владетел Дарий I е основоположникът на първата държавна разузнавателна структура, с която осъществява контрол върху част от своите поданици в интерес на управлението на огромната си империя. Тази структура еволюира заедно с развитието на държавната администрация. Изградена е широка мрежа от информатори и ръководен апарат, който ѝ поставя задачи.

Първите данни за разузнавателна дейност са от годините на Библейския потоп и Ноевия ковчег. Ной изпраща първоначално гарван, за да разбере къде свършва водата и къде може да има земя. Този опит се оказал неуспешен и след седем дни Ной изпраща гълъб. Едва при втория опит гълъбът се завърнал с маслинова клонка в клюна си, което дало на Ной така необходимата информация, че водите са спаднали и наблизо има земя.

За извършването на разузнавателна дейност се говори и в Библията, когато Господ дава съвет на Мойсей да изпрати съгледвачи в Обетованата земя, за да съберат информация за хората, земята и градовете, намиращи се там. Мойсей изпраща *група от дванадесет шпиони* – по един представител на всяко от израелските племена, които са го последвали, за да добият в продължение на 40 дни нужната информация. Указанията, които им дал, били: *„Качете се по южната страна и изкачете се на бърдата, та вижте каква е земята и людете, които живеят в нея, силни ли са, или слаби, малко ли са, или много; и каква е земята, на която те живеят, добра ли е, или лоша; и какви са градовете, в които те живеят, от шатри ли са, или са укрепени; и каква е земята, плодовита ли е, или постна, има ли по*

нея дървета, или не“.[3] Само двама от тях – Исус Навин и Халеб, които се представят като търговци на грозде, успяват да се завърнат с нужните разузнавателни данни, които позволили на Мойсей да вземе своето окончателно решение. Те добиват сравнително пълна информация относно това каква е природата в Ханаанската земя, дали почвата е бедна, или богата, има ли гори и пасища за стадата, какъв е народът, който населява тази земя, неговата численост, къде живее – в палатки, селища или укрепени градове и др. Според някои писания в Стария завет Исус Навин и Халеб срещнали в района на Йерихон блудницата Раав, в чийто дом останали първоначално да пренощуват, а след това се укриват от служителите на царя на Йерихон. Исус Навин взема правилното решение да използва дома на проститутката като конспиративно укритие, позволяващо легендираното влизане и пребиваване на мъже в него по всяко време на денонощието. По този начин, макар и малко условно, Раав се превръща в първия в историята на разузнаването *хазяин на конспиративна квартира*. Като благодарност за оказаната услуга при превземането и унищожаването на Йерихон, Раав и роднините ѝ са оставени живи, нейното жилище не е разрушено, с което се поставя *принципа за даването на възнаграждение или заплащане за извършените от агента услуги*. За да бъде разпозната къщата на блудницата, Исус Навин и Халеб я посъветвали да закачи на входната врата червена кърпа, с което в разузнавателната практика се слага и началото на *поставяне на знак за проведено или предстоящо агентурно мероприятие*.

[3] Глава 13, с. 146 на Библията, „Мойсееви глави“.

Постъпката на Исус Навин и Халеб е увековечена с картина как двамата носят грозде, която днес е емблема на израелското военно разузнаване Аман *(Агаф Моди'ин шеле мат клали).*

Всичко това става през XIII век пр.н.е. и ако се вярва на написаното в Библията, Господ е пристъпил към създаването на разузнавателните структури веднага след като създава „земята и небето", а така също и „човека като негов образ и подобие".

Отново в Библията се споменава, че през XII век пр.н.е. Олоферн, който е военноначалник при вавилонския владетел Навуходоносор, обсажда град Ветилуя. За да се предадат по-бързо живеещите там евреи, той затваря всички извори и кладенци, които снабдяват крепостта с вода. Евреите изпращат при Олоферн „надарената с божествена красота" девойка Юдит, за да може да го омая. Олоферн кани Юдит на вечеря в своята шатра и след четири дни оргия той най-накрая заспива. Юдит отсича главата на пълководеца със собствения му меч и я поставя на градските стени, за да я видят всичките му войници. Те се разбягват, а градът е пощаден. По този начин Юдит спасява евреите, живеещи във Ветилуя, от сигурна смърт.

Тутмос III, който е шестият фараон от XVIII династия на Древен Египет, създава най-голямата империя, която Египет някога е управлявал. Той води близо 17 военни похода и завладява земите между река Нил, Сирия и четвъртия водопад на Нил в Нубия. През продължилото 54-годишно управление Тутмос III активно използва разузнавателна информация за своите противници за вземане на възможно най-верните решения. През 1503 г. пр.н.е. фараонът започва поход на територията на Палестина срещу въстаналите азиатски

племена. Благодарение на добре организираната разузнавателна мрежа, пълководците на Тутмос III разполагали с достоверна информация за силите на противника и неговото придвижване. След получаването на допълнителни сведения за противника и пристигналите подкрепления на други сирийски и персийски князе Тутмос III взема решението да прекоси вместо за два, за един ден планинския масив Аруну, да изненада противника, водейки лично предния отряд. По този начин фараонът постига тактическа изненада над обединените сирийско-палестински войски и ги разбива под стените на крепостта Мегиддо.

Огромната Асирийска империя развива поставеното от фараоните начало на организирано добиване на разузнавателна информация чрез институцията на т.нар. „царски пълномощници“. От 745 до 727 г. пр.н.е. след гражданска война и убийство на цялото кралско семейство властта в Асирия е поета от Тиглатпаласар III. Той е един от най-изтъкнатите военни командири във военната история, завладял голяма част от познатия на асирийците свят. Тиглатпаласар III изгражда силна гражданска, военна и политическа система в империята си, чиито граници се простират на юг от Вавилон, Халдея, Израел, Юдея и Филистия до Урарту, Армения, Скития и Кавказкия регион на север. Той управлява с твърда ръка не само със силата на „меча и кръвта“, но и с добре изградените и функциониращи разузнавателна и контраразузнавателна служба. Това позволява на асирийците да поддържат реда в империята, своевременно да неутрализират бунтове и метежи на подчинените им народи и племена, както и да не бъдат изненадани от началото на военни действия. Според достигналите до нас писмени доказателства дейността

на асирийската служба за разузнаване е била ръководена от престолонаследника на Тиглатпаласар III – Синаххериба.[4]

В Британския музей се съхраняват клинописни писма, намерени при разкопките на Ниневия, днешен Ирак, в които е описано как е била организирана разузнавателната мрежа и как агентите на Синаххериба са докладвали добитата информация за противника преди похода на Тиглатпаласар III в намиращото се в района на езерото Ван царство Урарту (Арарат).

През 701 г. пр.н.е. Синаххериба обсажда град Йерусалим. Той заповядва на своите пълководци да се обърнат към войниците на юдейския цар и населението на града на собствения им език със следното съобщение: *„Предайте се и елате при мен, след това всеки от вас ще се наслади на вкуса на гроздето и смокините, и нека всеки да пие вода, докато аз не дойда и не ви поведа в страна, по-хубава от вашата страна, страна на житото и виното, страна на хляба и гроздето, страна на маслините и меда, за да можете да живеете, а не да умирате“*. Може да се счита, че това е първият писмено отбелязан опит за **водене на психологическа операция** сред вражеските сили и мирното население на противника.

От този период в развитието на човешката цивилизация датира и разделянето на добитата разузнавателна информация на *тактическа* и на *стратегическа*. Гърците са и първите, които определят значимостта на разузнавателните данни за противника на тези две нива. Обикновено пълководецът, организиращ настъпа-

[4] Хюз-Уилсън, Д. За разузнаването. История на шпионажа и тайния свят. София: Издателска къща „Труд“, София, 2017.

телните или отбранителните операции на своята армия, лично води бойните действия и подрежда фалангите в зависимост от добитите данни за непосредствено стоящия срещу него противник, т.е. на базата на тактическата разузнавателна информация. Всичко останало, което касае вземането на важни управленски решения от съответните царе или избрани от Атинската агора предводители, като обявяването на война, сключването на мир, изпращането на делегации за водене на преговори и др., се извършва на базата на добитите разузнаватели данни на стратегическо ниво.

В Древна Гърция първите наченки на разузнаване се забелязват в дейността на градовете-държави или т.нар. *полиси,* където местните жители се самоопределят като самостоятелна политическа единица, съставена от свободно родени гръцки граждани. Само тези граждани са имали пълните права да носят цялата отговорност за съдбата на отделния град-държава, свързана включително и с добиването на разузнавателна и контраразузнавателна информация. Това се прави, с цел да могат да оцелеят при непрекъснатите войни, водени както между самите полиси, така и срещу различни нашественици. Неслучайно в гръцките градове-държави се е извършвала периодична проверка на гражданството, като чистотата му се е проверявала до трето коляно.

Атина често използва сила и заплахи при воденето на преговори със своите противници, базирани на добре анализирана разузнавателна информация за тях. Ярък пример за това са преговорите с Мелос за присъединяването му към Атинския морски съюз по време на Пелопонеските войни. През 416 г. пр.н.е. Атина, освен че съсредоточава голям боен флот край брегове на остров Мелос, изпраща и делегация за водене на преговори, която поставя улти-

мативно искане пред събранието на Мелос градът-държава да се присъедини към Атинския морски съюз. Гражданите на Мелос не се поддават на натиска и провокативното държание на атинските пратеници и отказват да се присъединят към съюза. В отговор на това една година по-късно островът е завладян от Атина, всички мъже са убити, а жените и децата продадени в робство.

„Военната машина на Античността“ Спарта също използва много активно тогавашния инструментариум на разузнаването за постигане на победа над враговете си. Типично спартанска тактиката е използването на дезинформация и спекулации, за да се печели време и да бъдат отлагани неблагоприятни за тях решения на противниците. При нарастване на политическото напрежение между Атина и Спарта преди избухването на Пелопонеската война спартански пратеници често са посещавали Атина с демонстративни дипломатически мисии. Те разузнават военния потенциал на атиняните и печелят време за привличане на съюзници на Спарта сред останалите гръцки полиси и варварските племена. В края на войната Спарта съвсем умишлено, по различни поводи, бави започването на преговори за нейното прекратяване, с което цели да задълбочи последиците от настаналия глад и засилване на демобилизацията сред атиняните. По този начин спартанците успяват да постигнат всички свои искания в последвалите мирни преговори.

Добре осъзнавайки значимостта на това да имаш свои официални представители, които да могат да добиват легендирано разузнавателни данни за потенциалните или реалните бъдещи противници, гърците първи създават институцията на т.нар. „проксении“, която най-добре отговаря на съвременното понятие „нещатен консул“. Проксениатът (гостоприемството) означава приемане на чужди представители (пратеници), на които се

предоставят определени привилегии. Те са осигурявали връзките между гръцките полиси и активно са ангажирани със събиране на информация за местните управленчески елити, финансовото състояние, военния потенциал и др. Правата на „проксените“ постепенно се конкретизират и утвърждават, като се започва с тяхната неприкосновеност – лична и имуществена. Те са прототипът на зараждащия се консулски институт, а в областта на разузнаването могат да бъдат определени и като първите *резидентури под прикритие.*

Типичен пример за успешно изпълнение на разузнавателни задачи във вражеска държава през тези векове е дейността на Хистией Милетски, който е изпратен в двореца на цар Дарий. Още от самото начало персийците са уверени, че той е пристигнал, за да събира разузнавателна информация за техния военен потенциал, за слабостите и проблемите в империята, за настроенията сред нейните подчинени и васални народи. Хистией е изолиран, а контактите му с външния свят са силно ограничени. Въпреки това той успява да добие представляваща интерес информация, която изпраща в Атина, написана на избръснатата глава на един от своите роби. Там той татуира посланието: „Хистией ви заповядва да вдигнете йонийците на бунт срещу Дарий“, а за да остане тайно, изчаква косата да порасне. Гърците отчитат неговото съобщение и Аристагор започва бойни действия.

Осъзнавайки значението на скритото изпращане на добитата информация за противника, древните гърци полагат основите и на *тайнописа* – криптографията (от *κρυπτος* – таен, скрит, и *γραφω* – пиша)[5]. Първите данни

[5] Коджаев, Ат. Българо-гръцки речник на „катаревуса“ и „димотики“. ВТС, 1972.

за използването на шифър или кодове датират от 405 г. пр.н.е., когато спартанският пълководец Лизандър получава кожена лента, на която имало странна последователност от букви. За да прочете шифрираното послание, той увил лентата около пръчка с определена дължина и диаметър („скитала“), което подрежда знаците в думи, които го предупреждават, че Персия се готви да нападне Гърция. На базата на тази информация Лизандър предприема изпреварващи действия, изпраща спартанския флот, изненадва персите и унищожава тяхната армада.

Гърците отдават изключително важно значение не само на изучаването на тактиката и въоръжените сили на противника, но и на „уроците“, научени на бойните полета. По въпросите на военната наука се четат лекции, водят се беседи, пишат се научни трудове, а някои от гръцките философи поставят началото на науката *„Стратегия“* и започват да я преподават. Сред тях са Тукидид, описал и обобщил опита от Пелопонеските войни, Ксенофонт, Еней Тактик, Аристотел и много други. На Ксенофонт принадлежи знаменитата мисъл: „Този, който има намерения да победи, е длъжен да стане не само коварен, прикрит, хитър, лукав, лъжец и грабител, но и да превъзхожда противника по прилагането на военна хитрост. Трябва да изучи всичките известни досега примери и не само да ги прилага, но и сам да измисля нови военни хитрости, които да използва срещу врага, като музикант, който изпълнява не само произведенията, които знае, но се стреми да създаде и нещо ново. С това може по-лесно противникът да бъде въвлечен в заблуждение“.

В изнасяните лекции, свързани с „науката да побеждаваш“, както е наричана стратегията, посочените философи отделят значително място на разузнаването и конт-

раразузнаването, прилагането на военната хитрост и създаването на гражданско недоволство.

Александър Македонски е един от първите велики пълководци в древността, оценили голямото значение на разузнавателната информация за успешното водене на бойни действия. За близо 10 години той завоюва почти половината свят не само със силата на оръжието. Успехите му в голяма степен се дължат на качеството на неговото разузнаване, на дипломацията и смелото използване на целия им арсенал – сключване на съюзи, всяване на раздори, подклаждане и потушаване на бунтове и сепаратистки стремежи.

Александър Македонски може би е първият, който провежда блестяща операция по внедряване на голям брой *агенти за влияние* в противниковия лагер. През 328 г. пр.н.е. той завладява процъфтяващия град Согдиану (на територията на днешен Узбекистан). По негова заповед там пристигат стотина снажни и красиви младежи от висшите слоеве на Гърция и Македония. Те са високообразовани и със значителен за времето си умствен потенциал. Използвайки безграничната си власт, Александър ги жени за дъщерите на местната аристокрация, като лично кумува и организира сватбите. На пръв поглед официалната позиция изглежда хуманна, че сродени двата народа няма да воюват един срещу друг. В действителност истинската цел на това мероприятие е доста различна. Александър планира и осъществява една типична специална операция за *влияние,* имаща стратегически замисъл – да обезпечи дългосрочна защита на интересите на своята империя посредством определена категория хора, на чиято вярност и влияние в обществено-политическия живот на завоюваната държава може да се разчита. По този на-

чин той създава първообраза на агентурата за влияние.

Александър Македонски отделя голямо внимание и на въпроси, свързани с данни с контраразузнавателен характер, за да неутрализира негативни настроения сред собствените си войници и командири. През 334 г. пр.н.е., когато армията му започва прословутия си поход срещу персийския цар Дарий, сред войската започва брожение и недоволство. За да разбере причините на този смут и да залови главния виновник за това, Александър Македонски отменя заповедта, отдадена в началото на похода войниците да пишат писма на своите роднини. След няколко дни, по пътя им за Македония и Гърция, арестува куриерите, след което негови доверени хора прочитат писмата. Това на практика са и първите данни за организирано следене на кореспонденция, определяно по-късно с термина *перлюстрация*. След внимателен анализ на прочетеното Александър Македонски разбира причините за недоволство сред войниците си, както и подстрекателите, които са заловени и екзекутирани.[6]

Римската империя разчита на разузнаването още от самото си създаване. Близо 300 години пр.н.е. римският консул Квинт Фабий Максим внедрява брат си, преоблечен като етруски фермер, в редиците на умбрийските си противници, за да добива разузнавателна информация на територията, завзета от противника.

В Древен Рим се полагат основите и се изгражда първообразът на организираната дипломация. Целите, които преследва римската дипломация, са свързани с обявяването на война и сключването на мир, подпис-

---

[6] Стоянов, Ж. История на шпионажа. София: Албатрос, 1998.

ването на договори, уреждането чрез посредничество на международни конфликти и религиозни спорове. Тези цели се постигат изключително въз основа на добитата и добре анализирана разузнавателна информация.

Римляните много успешно за времето си обвързват разузнаването с воденето на активна дипломация. Освен известните дипломатически пратеници за водене на преговори – посланици, оратори и др., Рим въвежда и фигурата на т.нар. *легати*. Това са били известни със своето ораторско изкуство лица, назначавани в римските армии, за да участват или да водят преговори с представители на противника, включително и оправомощени да вземат еднолични решения. Те успешно използват тези права за събиране на разузнавателни данни и за разпространяване на дезинформация.

По времето на император Клавдий разузнавателните структури са подчинени на личната му канцелария, която е висш административен орган на цялата Римска империя и се оглавява от секретар.

Един от най-известните пълководци на Римската империя Юлий Цезар също е използвал активно разузнавателна информация, за да планира своите действия при завладяването на Галия. При него разузнавателните органи стават постоянна и неделима част от организационните структури на легионите. Във всеки легион под негово командване е имало отделение разузнавачи. Освен добиването на разузнавателни данни за противника, те са изпълнявали и задачи по разпространяването на дезинформация.

Юлий Цезар създава свой шифър за скрито предаване на информация, като използва прост код, в който всяка буква се замества с друга, няколко позиции понапред или по-назад в азбуката.

В Рим с разузнаване се занимават и богатите сенатори, търговци и политици. Така например Крас, който е „дясна ръка“ на Цезар и лихвар, успява да създаде разузнавателна мрежа, покриваща цялата територия, завладяна от Рим, за да следи за всякакви действия, представляващи вътрешна или външна заплаха за империята. Нещо повече – създадената от него „разузнавателна мрежа“ следи и докладва и за промените в пазарните цени на най-важните хранителни стоки, които влияят върху развитието на търговията.

Създадените от Цезар и Крас основи се използват като добра база за изграждането по-късно на имперска полиция и разузнавателна служба като система за ранно предупреждение от всякакви заплахи, корупция и безредици в империята.

Император Траян и неговите наследници създават широка мрежа от разузнавачи и агенти, която е покривала целия известен дотогава цивилизован свят. Те добиват информация за сигурността в империята, търговията, настроенията сред поробените народи и племена, като по този начин осигуряват достоверни данни за легионите, отбраняващи обширните територии. Част от агентите са ръководени от официални представители на разузнаването, наречени *спекулатори,* избрани измежду офицерите от легионите.

Когато Сципион Африкански планира похода си срещу Ханибал (210 г. пр.н.е.), той е наясно, че трябва да започне активна разузнавателна дейност. Затова заповядва на няколко свои центуриони да се преоблекат като роби и да придружат една мирна делегация във вражеския лагер. Като роби, те можели да обиколят безпрепятствено вражеския лагер, да съберат разузнавателни данни за дислокацията на водените от

Ханибал легиони, за тяхната численост, боен дух и др.

По време на Пуническите войни Ханибал също използва активно разузнавателни данни, добити от неговите агенти, за обстановката в Римската империя. През 219 г. пр.н.е. той оценява, че римските легиони са ангажирани активно с бойни действия в провинция Илирия, създава антиримски съюз с галските племена и напада град Сагент, намиращ се в източната част на Иберийския полуостров. Градът, който е съюзник на Рим, е разрушен, а населението му – продадено в робство. Това е предизвикателство за Рим, но Ханибал вече е бил готов за война. Години преди да предизвика наймощната империя, той организира широка мрежа от агенти, които действат в дълбокия тил на противника. Те доставят на картагенския военачалник достоверна информация за състоянието на пътната мрежа, планинските проходи в Алпите, Пиренеите и по долината на река Рона, за местното население и др. Агентите успяват да подготвят сключването на съюзи с вражески настроените към Рим племена. Това позволява на Ханибал да постигне стратегическа изненада, прекосявайки Алпите и навлизайки в самото сърце на Римската империя със значителна за своето време армия от близо 20 000 пехотинци, 6000 конници и около 20 000 воини от съюзните галски племена.

По време на похода Ханибал използва различни хитрости, за да променя своята външност. Той се дегизира с различни по цвят перуки, с които изглеждал помлад или по-възрастен. Това му помага не само да избегне покушения, насочени срещу живота му, но и да убеди суеверните гали, че появявайки се един път млад, след това стар, а накрая като младеж – има божествен произход.

Ханибал бил майстор и на воденето на *психологическа война* чрез създаването на „пета колона“. След като разбива при река Требия легионите на консулите Сципион и Тиберий Семпроний Лонг (през м. декември 218 г. пр.н.е.), картагенският пълководец събира всички пленени римски войници от съюзническите им контингенти и обявява, че е навлязъл в Италия не за да я разори и покори местните жители, а за да ги освободи от римската тирания. Подчертава, че съюз с Картаген е от жизненоважен интерес за племената, поробени от Рим. След това Ханибал освобождава пленниците, без да иска откуп, като разчита, че те ще разкажат за неговия жест на своите племена и племенни групи и ще му осигурят безпрепятствено преминаване през контролираните от тях територии.

През 217 г. пр.н.е. усилията на агентурната мрежа на Ханибал са насочени основно към изучаване на живота в Рим и психологическите особености на новоназначения консул Гай Фламиний. Добитата за него информация е, че той не принадлежи към сенатската аристокрация, но неистово се стреми да бъде част от нея. По характер консулът е самонадеян, безразсъден и не се съобразява с мнението „нито на боговете, нито на сенаторите и народа“. Това дава основание на Ханибал да започне да дразни, за да „извади от кожата му“ Гай Фламиний, като устройва масови кланета на заловени римски граждани, опустошава и изгаря всички населени места по пътя на картагенската армия. Римският пълководец възприема това като позор, не оценява реално баланса на силите и създалата се обстановка и губи битката при град Ареций, Етрурия. С маньовър на основната част от войските си, преминавайки през блатата на река Арно, Ханибал излиза в тила на римляните и си осигурява пътя към столицата на империята.

Без да дочака пристигането на легионите на втория консул, Гай Фламиний самонадеяно напада картагенците, попада в засада и губи битката, в която загива.

Един от най-известните владетели на древността, който широко използва разузнавателна информация, е царят на Понт Митридат VI, живял през I век пр.н.е. Считан за потомък на Александър Македонски, той се възкачва на трона като дете, но е свален в резултат на дворцова интрига и дълго време се скита и воюва из различни страни от Мала Азия. На 14-годишна възраст говорил всичките 22 езика на народностите, които са били под негово управление. Митридат VI успява да си върне трона, след което екзекутира противниците си, включително майка си Лаодика и много близки роднини. Той е най-силният, опасен и интелигентен враг на късната Римска република, който знае как да се преструва на приятел на народите, завладени от римските легиони. Води три войни с Рим, т.нар. „митридатови войни“, срещу най-изтъкнатите римски военоначалници Луций Корнелий Сула, Лукул и Помпей Велики. Агентите на този понтийски цар действат на територията на Мала Азия, Гърция и Македония, като подклаждат недоволството на поробените народи за бунт срещу Рим. Митридат VI следи много внимателно развитието на вътрешнополитическата обстановка в Рим и умело използва гражданската война между Гай Марий и Луций Корнелий Сула в своя полза, предвиждайки възможните военни реакции срещу разрастването на неговото царство от Черно море до Западна Мала Азия.[7]

---

[7] Черняк, Е. Б. Пять столетий тайной войны. Из истории секретной дипломатии и разведки. Москва: „Международные отношения“, 1991, ББК 63.3(0)51 4-49, OCR Кудрявцев Г. Г.

Не може да бъде подмината и дейността на великия китайски пълководец, стратег и мислител Сун Дзъ в областта на утвърждаването на разузнаването като важен фактор в областта на войната и политиката. Той разделя действащата агентурна мрежа на пет основни категории: *местни жители; правителствени служители от вражеския лагер*, които имат склонност да предадат своето правителство, за да запазят своите постове; *разузнавачи на противника,* които могат да бъдат превербувани и да се използват за разпространение на дезинформация; *обречени агенти,* които могат да бъдат пожертвани, за да заблудят врага с фалшиви данни; *разузнавачи,* които могат да проникват в лагера на врага, да оцелеят и да предадат точни сведения за противника.

Сун Дзъ ясно е осъзнавал, че *„малкото средства, вложени за разузнаване в мирно време, са вид инвестиция – застраховка, че няма да се похарчат многократно повече, ако избухне война“*. За него доброто разузнаване в мирно време било също толкова важно за националната отбрана, колкото и армията, потеглила на война – при това по-евтино.

Той е автор и на философския трактат „Изкуството на войната“ (някъде около 350 г. пр.н.е.), който съдържа важни военни стратегически и тактически правила, които с учудваща лекота могат да се използват и прилагат при воденето на преговори, включително и на базата на доброто разузнаване. Трактатът очертава и вижданията на автора като крупен военен теоретик и опитен военноначалник.

Сун Дзъ живее в периода, наречен „Сражаващите се кралства“ (481–221 г. пр.н.е.), когато разделените кралства, намиращи се на територията на Китай, неп-

рекъснато воюват помежду си кой да наследи могъщата династия Джоу. Тогава се налага една интересна практика, свързана с разузнаването и наречена „пътуващи оратори“, които от днешна гледна точка могат да бъдат определени като „пътуващи дипломати (разузнавачи)“. Това са били хора със солидна за времето си политическа подготовка и опит, владеещи древната китайска философия и същевременно правилата на дипломатическите игри, остроумни и находчиви, които са играели важна роля във военния и политическия живот на Китай. Те са пътували непрекъснато между управляващите императорски дворове и са предлагали услугите си като политически съветници и посредници при разрешаването на спорове между различните династии, активно занимаващи се и с добиването на разузнавателна информация. Много често те са били назначавани на служба и отговорни длъжности в един или друг двор и им е било възлагано да водят деликатни преговори с представители на други държави. Особено известни са имената на двама такива „пътуващи дипломати“ – Су Чин (убит през 317 г. пр.н.е.) и Джанг Дзъ (умрял през 310 г. пр.н.е.), и двамата ученици на прочутия древен мъдрец Джауан Дзъ. Двамата се издигат до съветници и министри на две съперничещи си страни и съперничеството между тях се превръща във великолепен политико-дипломатически спектакъл в китайската история. Су Чин си поставя за цел да обедини шест от царствата срещу заплашващото го седмо царство Цин. Той обикаля всяка от шестте страни и използва цялото си умение да убеждава владетелите в правотата на своята идея. Накрая успява да създаде съюз между шестте царства и бива назначен за главнокомандващ на обединените въоръжени сили. Той успява да добие и изпраща на владе-

теля на царството Цин копие от пазения дотогава в тайна съюзнически договор, което предизвиква паника. Главен министър по това време на царство Цин е неговият приятел Джанг И. Той започва активно да действа, като използва всички политически средства и преговорни възможности, за да осуети плана на Су Чин. Успява да разедини съюзниците, като сключва двустранни споразумения с всеки един поотделно, с които, съвсем естествено, ги противопоставя един на друг. По този начин Джанг И проваля идеята на приятеля си и успява да спаси царство Цин, под чието влияние и власт попадат всички други разединени царства.[8]

В Индия за воденето на разузнавателна дейност се споменава за първи път в древноиндийския политически и икономически трактат „Артхашастра“. За негов създател се счита Каутилия (350–283 г. пр.н.е.), който е главен съветник на императора Чандрагупта Маурия (318–298 г. пр.н.е.). През 318 г. пр.н.е. Чандрагупта оглавява въстанието на индийските племена срещу македонския гарнизон, оставен от Александър Македонски, превзема цяла Северна Индия и основава империята, известна като Маурия. В края на неговото управление границите на империята се простират от Бенгар и Асам на изток, до Афганистан, Белуджистан и Иран на запад и до Кашмир на север.

В трактатите на „Артхашастра“ е отделено значително внимание на въпросите, свързани с организацията на създадената през този период разузнавателна служба, която е играела значителна роля в управлени-

[8] Стоянов, Ж. История на шпионажа. София: Издателство „Албатрос“, 1998.

ето на империята. Нейното ръководство се осъществявало непосредствено от императора. Според „Артхашастра“ агентите провеждали разузнавателна дейност не само на територията на Маурия, но и зад граница. Техните основни задачи били да проникнат в органите за управление на противника, в неговите въоръжени сили и особено в царското обкръжение. Работили под прикритието на земевладелци, търговци, бродещи монаси и отшелници аскети. Добивали информация приоритетно по въпроси, касаещи развитието на вътрешнополитическата обстановка, борбата между дворцовите клики за надмощие, отношенията между централните и областните органи за управление, ефективността от действията на местната администрация и др.

Освен това агентите изпълнявали задачи по организирането на заговори, провокации, разпространението на дезинформация, тайни убийства на неудобни политически опоненти, диверсионни действия, създаване на интриги между различни коалиции, организиране на въстания сред покорените племена и народи, както и създаване на настроения на несигурност и неувереност сред населението на противниковата държава.

Съгласно раздел 7 на „Артхашастра“ агентите се делели на пет основни групи: *„странстващи ученици“,* вербувани на материално-паричен мотив и оказано специално внимание от страна на разузнавача; *„отрекли се от своя обет монаси“,* работещи в определени им от разузнаването райони и вербувайки там свои ученици; *„стопани“* – малки и средни земеделски производители, останали без земя, вербувани на материално-паричен мотив и зачислени на служба при императора; *„търговци“*– също останали без средства хора, вербувани на материално-паричен мотив и зачислени

на служба при императора, и *„отшелници“* – лица, отдали се на някакъв обет и имащи ученици и последователи, които използвали за изпълнение на разузнавателни задачи.

В „Артхашастра“ са разгледани и редица други въпроси, свързани с прилагането на хитрост за спечелване на доверие, включително и с прийомите на любовта, контингентите, сред които може да се води вербовъчна дейност, различните агентурни категории и какви задачи трябва да изпълняват според техните възможности, пътищата за разпространение на дезинформация, освобождаването на заложници, организирането на заговори, убийства и диверсии.

В един от разделите на „Артхашастра“, наречен „Средства за унищожаване на врага“, са посочени различни рецепти за приготвяне на отровни вещества, които да се слагат в яденето или питиетата на противника, способи за промяна на външния вид за провеждане на диверсионни и терористични дейности и др.[9]

Средновековието, което обхваща вековете след разделянето на Римската империя (от 395 г.) до падането на Константинопол (1453 г.) – по схемата на Кристоф Селариус, а според други автори до XVII век, продължава закономерността, установена от Античността, че доброто разузнаване съпътства успехите и възхода на тогавашните държави и империи и че пренебрегването на неговото значение се отразява негативно върху тяхното обществено-политическо, икономическо и военно развитие. Византийската империя, Китай, Монголска-

[9] Полмър, Н., Т. Алън. Енциклопедия на шпионажа. София: Книгоиздателска къща „Труд“, 2001, ISBN 954-528-213-4.

та империя и арабските халифати създават и развиват служби, специализирани в събирането на информация за своите противници, и изграждат стройна за времето си система от пощенски станции за изпращане и получаване на сигнали чрез звуци, пощенски гълъби и др. с цел по-бързото предаване на добити данни и съобщения. През този период като устойчива тенденция в изграждането и развитието на разузнавателните структури се оформя пряката им подчиненост и ръководство лично от монарха или от най-приближения му висш сановник за обслужване на неговите лични интереси.

Ако през Средновековието може да се говори за действително организирано водене на разузнаване в интерес на провежданата външнополитическа дейност и завоевателна политика, при това съчетано с дипломация, от отделен субект, това е Византия.

Византийската империя изгражда своята разузнавателна структура на две нива – *дипломатическо* и *военно* разузнаване, чието успешно съчетаване я съхранява през най-критичния период от своето съществуване (VI–VII век) и помага на императорите не само да оцелеят в поредица от кризи, но и да възродят миналата слава през X и XI век.

Една от основните цели на византийското разузнаване на дипломатическо ниво е да се търсят съюзници на империята за развитие на търговски отношения и разпространяване на християнството. Цялата дипломатико-разузнавателна дейност е насочена към опазване териториалната цялост на империята, укрепване властта на императора и водене на войни, по възможност извън територията на Византия чрез създаване на

конфликти между самите „варвари“.[10]

Византийските посланици или емисарите са хора от най-различни прослойки на обществото – монаси, инженери, търговци, ювелири – които под прикритието на своята професия всъщност извършват агентурна дейност и най-вече разузнават слабостите на враговете на империята. Особено внимание се обръща на възможността за корумпиране посредством даване на подкупи. Чрез плащането на годишен данък империята всъщност е купувала мира си – това не се счита за признак на слабост. Византия в повечето случаи е склонна да заплати мира с „варварите“, отколкото да води война с тях, което е по-скъпо. Купуването на мира се смятало за нормална практика във византийската дипломация. Оказването на почести на „варварски“ владетели, възнаграждавайки ги с корони и титли, имало за цел да предизвика завист у други владетели, които нямат такива. Емисарите, каквито и да са били те, по принцип най-напред са ухажвали съпругите на владетелите, което не било трудно, защото им предоставяли копринени дрехи. Друго, с което привличат владетелските съпруги, са византийските накити. Византийските дипломати често съветват владетеля не само за управлението, но и как да се подобрят добивите в селското стопанство, какви строежи и пътища да се направят, как да се изградят крепости и др. Всичко това може да бъде определено като *водене на разузнаване на стратегическо ниво*, в което византийските императори следват опита на своите гръцки предшественици.

[10] Григоров, Пл., Р. Тодорова. Специалните служби – тайните господари на човечеството. София: Распер, 2017.

В цялата си политика византийските дипломати се придържат и прокарват идеята, че първо: са християнски мисионери, и второ: са приносители на цивилизация и техен дълг е да облагородяват варварите, приобщавайки ги към културните ценности на империята. Това е било постижимо само ако съответният народ бъде християнизиран. Византийците установяват в своята дипломатическа дейност програма максимум – християнизация; клир от византийски духовници; ликвидиране, в подходящ момент, политическата независимост на страната, и програма минимум – християнство; създаване на клир с византийско влияние; опит страната да се привлече като съюзник. В Константинопол, където има специална школа за дипломати, се изучават чужди езици. Византийските дипломати винаги изготвят писмени доклади и документи след приключване на своята мисия, които дават най-точна представа за страната, народа, управлението, нравите, религията, слабостите, положителните страни, разбира се, от гледна точка на самите византийци. Всичко това на практика е база от разузнавателни данни, които подпомагат вземането на решения от императори и пълководци.

Византийската дипломация често прибягва към използване услугите на предатели, наричани „тайни приятели“ (κρυπτοὶ φίλοι), с които се сключват споразумения. Освен това разполага и с агенти, внедрявани на вражеска територия, главно под прикритието на търговци или пратеници. Симпатиите към Византия най-често се печелят с пари, както и чрез *агенти за влияние* – недоволни по различни причини висши служители на приемащата държава.

За скриване на разузнавателната информация византийците създават тайнопис. Един от най-вероятните

способи е използването на арабски книги, на които определени букви се бележат по специален начин, но поради лесното му разгадаване този метод се използва за изпращане на не особено важни съобщения на чужда територия. Византийските виждания за кодиране на информацията и криптоанализ през този период са силно повлияни от арабските схващания за шифриране и дешифриране на информацията и по-точно от книгата на арабския математик Ал Кинди *Risalah fi Istikhraj al-Mu`amma* (Ръкопис за разшифриране на криптографски съобщения). Друга разновидност на тайнопис при византийците е използване графичната система на глаголицата.

Усилията на войсковото разузнаване или воденето на разузнаване на *тактическо ниво* са насочени основно за добиване на информация, осигуряваща успешното водене на бойните действия на византийската армия и флот. Всяка тактическа единица във византийската армия, наричана батальон (τάγμα) и наброяваща около 400 души, разполага с разузнавателно отделение от съгледвачи, което извършва разузнаване на местността и нейните особености, запасите от вода и населението на провинциите, през които трябва да премине армията или които трябва да окупира. Съгледвачите, наричани *κούροορεσ* или *τραπεζίτεσ*, като правило са подбирани най-често от средите на местното население на провинциите, през които преминава армията, или от граничните застави. Тези отделения действат самостоятелно и по собствена инициатива, като организират засади за откъснали се напред поделения на врага, залавят пленници, от които да добиват разузнавателни сведения. Те охраняват и фланговете на армията по време на почивка в лагери.

За осигуряване на разузнавателна информация в

интерес на византийския флот са конструирани специални леки кораби – памфили, с два реда весла, с платна и екипаж от 100 до 300 гребци и войници, които развиват висока за времето си скорост. Това е позволявало добитата информация за противника своевременно да бъде предоставяна на командващия флота за планиране и организиране на операциите на море.

Византийската империя изгражда през този период и специални служби, които осигуряват мирното развитие и работа на гражданското население, защитавайки го от корупция в страната и вражески набези от чужбина. Тези служби се подразделят на полиция и погранично разузнаване. За бързото и своевременно доставяне на добитата разузнавателна информация в империята е изградена системата на държавните пощи – *curcus publicus*. По времето на император Теодосий II са създадени изключително стриктни правила за тяхното използване, както и за лицата на държавна служба, които могат да ги използват.

За изпълнение на разузнавателни и контраразузнавателни задачи изградените специални служби използват агенти по обществените дела – *agentes in rebus,* които се ползват с правата на войници и сформират специални поделения – *schola*. Подобно на императорската стража, те са задължени да живеят в двореца, за да бъдат на разположение на императора по всяко време. Те носят военна униформа и са разпределени на пет степени. Кандидатите са подлагани на проучване по отношение на техните способности, морално поведение и социално положение на семействата им. Назначенията се извършват лично от императора.

Ръководител на агентите по обществени дела е началникът на императорската канцелария. Той следи за

ефективността и способностите на служителите от корпуса. Наблюдава поведението им и има дисциплинарни и юридически правомощия спрямо тях.

Задълженията на агентите са разнообразни, но една от основните им функции е да доставят имперските декрети и заповеди до магистратите в провинциите. За целта те, естествено, използват пътищата на имперските пощи, като на началниците на пощенски пунктове *(mansioni)* е било наредено да „държат най-добрите коне за смяна в готовност за тях“. По време на службата си като вестоносец („приносител на заповеди“ – *veredarii*) агентът има право на ординарец, който отговаря и за охраната му.

Друга основна функция на агентите по обществени дела е надзор за изпълнението на императорските нареждания и за нормалното функциониране на администрацията. Тези длъжностни лица, наричани *principes,* са избирани измежду висшите военни чинове и са назначавани в провинциите на империята, за да разследват всяко съмнение или опит за заговор срещу императорите, да арестуват шпионите и да донасят за престъпници или подозрителни лица на магистратите. Те изпълняват и специални задачи по шпиониране на лица за установяване на тяхната лоялност.

Освен агентите императорът има на свое разположение и специални сили, набирани от средите на дворцовата стража и наричани *scribones*. Те играят важна роля в империята, тъй като самодържецът им възлагал особено поверителни задачи.

Византийската империя поставя началото и на *граничното разузнаване*, провеждано от специални охранителни части, наричани *ακρίτεσ,* които са подбирани сред най-добрите воини. Задълженията им са да следят за

възникване на проблеми в приграничните райони, да предотвратят проникване на вражески шпиони и тайни агенти на византийска територия, да събират разузнавателни сведения от всякакъв вид.

През Средновековието Европа е разделена на многобройни княжества, малки държави, градове и владетели, които водят непрекъснати войни и битки помежду си, и разузнаването дълго време зависи единствено от знанията, уменията и опита на съответните владетели и пълководци и склонността им да прилагат неговите прийоми. Постепенно обаче европейските крале и владетели налагат шпионажа като специализирана и инициализирана дейност, жизнено необходима за укрепване на тяхната власт. Те започват да създават свои специални служби, които да разкриват и неутрализират всяко недоволство, бунт и опит за детрониране.[11]

Британските тайни служби са едни от първите институциализирани разузнавателни структури. Счита се, че първата организирана разузнавателна служба е създадена от английския крал Едуард III (1327–1377 г.) под името Таен съвет. Той е създаден през 1327 г. първоначално като висш съвещателен орган от 12 лорда. През XVI век се превръща във висша апелационна институция за делата на колониите.

Неговата основна задача е свързана с вътрешната сигурност на кралството и стабилността на трона. През 1351 г. монархът подписва Закон за измяната, който се явява юридическата основа за борбата срещу противодържавната дейност, за каквато се смятат всички прес-

[11] Григоров, Пл., Р. Тодорова. Специалните служби – тайните господари на човечеството. София: Распер, 2017, ISBN 978-954-345-116-6.

тъпления, извършени против Короната, включително и изработването на фалшиви пари. През XV и XVI век в Англия са създадени мощните шпионски организации на крал Хенрих VII и на кралица Елизабет I, които изпълняват разузнавателни и контраразузнавателни задачи и по този начин спасяват и укрепват властта на управляващите династии.

Шестнадесети век е столетието на ускореното конституиране на дипломатическите и тайните институции, задоволяващи потребностите на провежданата от монарха вътрешна и външна политика. В тях се привличат и назначават образовани и лоялни към Британската корона хора от сравнително тесен кръг – посланици, служители на дипломатически представителства, търговци, преводачи, придворни и слуги, които се обвързват със специални отношения. Именно през този период англичаните разделят агентите според особените им функции на резиденти, информатори, свързочници, убийци и др. Започва да се използва и терминът „почетен шпионин“. С него наричат посланиците – т.е. в известен смисъл между дипломата и разузнавача се слага знак на равенство.

В края на този век окончателно се формират големите национални европейски държави, които навлизат в нов сложен период на междудържавни отношения. Това е времето, когато Англия постепенно започва да засилва търговската си и стопанска мощ. Външната политика на страната придобива определено милитаристичен характер. Островът повежда ожесточена борба за надмощие над континенталните си съперници. Морското законодателство, прието от английския парламент, е насочено към изместване от европейската и световната сцена на най-силните ѝ търговски конкуренти – Испания и Холандия. Противоречията немину-

емо довеждат до войни, от които Англия излиза безспорен победител и се превръща в най-могъщата морска държава.

Първообразът на английското разузнаване е поставено от сър Франсис Уолсингъм (1536–1590 г.), който е държавен секретар по времето на Елизабет I. Нейното четиридесет и пет годишно управление е белязано с бурни вътрешни и външни събития и е известно като „Златния век“. През 1570 г., когато папа Пий V я отлъчва от Католическата църква, кралицата създава мощна служба за вътрешно и външно разузнаване. Тя се ползва с подкрепата на парламента и правителството, оглавявано от Уйлям Сесил лорд Бърли (1521–1598 г.). Негов помощник и ръководител на тайните служби и полицията е сър Франсис Уолсингъм. Двамата са членове на Тайния съвет и развиват доста последователна и ефективна дейност за укрепване на властта на Короната.

Сър Франсис Уолсингъм, който е заклет протестант, започва да се занимава с шпионска дейност още по времето, когато работи като трети секретар в английското посолство в Париж. Започва изграждането на английските специални служби през 1573 г. Организацията за външно разузнаване е съставена от изключително компетентни хора, завършили университетите в Оксфорд и в Кеймбридж, които развиват дейност на територията на почти всички значими европейски страни, като някои от тях успяват да се внедрят и в обкръжението на монарсите на съответните държави. За изпълнение на разузнавателните задачи сър Франсис Уолсингъм използва широк контингент – от търговци, свещеници и наемни убийци до артисти и писатели. От тях той изграждал информатори, които при отказ да

сътрудничат можело да бъдат осъдени на смърт. Оперативните работници в новосъздадената английска разузнавателна служба се делели на „проверени“ или „щатни“, които получавали заплата, и на „извънщатни“, които се наемали само за провеждането на конкретна операция. За особени заслуги те получавали пенсия, както и малки придворни длъжности.

Сър Франсис Уолсингъм отделя особено внимание на техническото подразделение на разузнаването, в което успява да привлече най-добрите за времето си специалисти по криптография. Те отговаряли за перлюстрацията, дешифриране на прехванатите писма и пратки, което позволявало своевременно да бъдат разкрити заговори срещу Короната. Тласък през този период се дава и на разработката на нови шифри. Счита се, че разузнавателната информация, добита от агентите на сър Франсис Уолсингъм, и нейният добър анализ на въоръжението, броя на корабите, тактиката за водене на бойни действия по море, както и възможностите за логистично осигуряване на Испанската армада са помогнали за нейното унищожаване през 1588 г.

През XVII век в Англия по време на революцията на Оливер Кромуел (1599–1658 г.) неговият държавен секретар Джон Търлоу (1616–1668 г.) създава специален Разузнавателен департамент, който се счита за първообраз на модерно организираната разузнавателна и контраразузнавателна служба в света. Джон Търлоу организира скрито прехващане и преглеждане на пощата, преминаваща през Главното пощенско управление. Кромуел лично наблюдава дейността на департамента и отпуска средства, за да го направи ефективно работеща структура с бюджет около 60 000 фунта стерлинги годишно. Паралелно с това Търлоу успява

да организира успешно проникване на свои агенти във Франция, Холандия, Италия, Германия, Португалия, Русия и др. Един от неговите най-близки помощници е Джон Уолис (1616–1703 г.), който е свещеник, математик, професор по геометрия от Оксфордския университет, както и блестящ криптограф. Той ръководи екип за дешифриране на тайната кореспонденция на роялистите и техните симпатизанти. Става съветник на Уйлям III. След смъртта на Уолис неговата дейност е продължена от 22-годишния му внук Уйлям Бленкоу. Той става първият английски криптограф, който получава званието „дешифровчик".

Даниел Дефо (1660–1731 г.) оглавява английския шпионаж през 1703 г. за период от 10 години, показвайки забележителни организационни качества. Често той е наричан „бащата на английските тайни служби". Пътува непрекъснато из Великобритания и събира данни за якобинците – поддръжници на свалените от власт Джеймс II, и техните заговори срещу Короната. Дефо прави опит да създаде стройна система за вътрешно разузнаване (контраразузнаване). В началото на XVIII век с тази дейност в Англия се занимават секции и управления във Военното министерство, Адмиралтейството, Форин офис и др., които следват основно интересите на тези административни структури, без да обменят информация помежду си. През 1704 г. Даниел Дефо предлага проект за изграждане на централизирана шпионска организация като единен държавен организъм със свои подразделения за разузнаване зад граница и на територията на Англия. Тази негова идея не е осъществена.

Англия използва активно и дипломатическите си представителства в чужбина, за да добива разузнава-

телна информация. През 1782 г. британският парламент тайно финансира кралския министър на външните работи със „специални финансови средства“ за нуждите на разузнавателната дейност, неподлежащи на проверка и контрол. Изисква се единствено дипломатите, завръщайки се в Лондон, да полагат клетва, че честно са изразходили отпуснатите им пари. От запазените документи се вижда, че огромни суми се харчат за получаване на сведения от лица, които се използват многократно и за продължително време, както и такива, които еднократно предоставят представляващи интерес данни. Английските посланици и военни агенти (аташета) събират стратегическа военна, икономическа и политическа информация за Франция, Германия, Русия, Италия, Османската империя, Испания и др.[12]

XVI и XVII век във Франция са период на т.нар. *„Черни кабинети“* – условно наименование на подразделения за прехващане, разчитане и дешифриране най-вече на дипломатическата поща. През 1590 г. френският крал Анри IV създава първия „Черен кабинет“ към пощенската служба, в който се отварят и четат писмата на противниците и враговете на Короната, след което те са пускани. През 1789 г. френските революционери открито се обявяват за забраната на „Черните кабинети“, но на свой ред създават Комитети за наблюдение *(Les comités de surveillance),* които се занимават по същество със същото: отварят пощата както на откровени роялисти, така и на лица само подозирани в симпатия към монархията.

[12] Стоев, М. Тайните служби на Великобритания. София: Военно издателство, 2006.

През този период тласък в развитието на разузнаването дават и непрекъснатите борби между различните династии в Европа за надмощие. Т.нар. „дворцов шпионаж“ е изпълнен с тайни агенти, подкупи, интриги, заговори, политически убийства, провокации и др. В разузнавателна и контраразузнавателна дейност са въвлечени членове на кралски семейства, аристократи, придворни служители, авантюристи, проститутки, търговци и артисти. През XVII век впечатляват мощните разузнавателни структури, изградени от кардинал Ришельо и кардинал Мазарини, които имат ключова роля за издигането и възхода на „краля слънце“ Луи XIV. На кардинал Ришельо принадлежи идеята за изпращане на френски офицери, акредитирани като военни аташета зад граница, за събиране на разузнавателна информация, за което той е считан за основоположник на *системата за работа на военните аташета*. По време на Тридесетгодишната война (1618–1648 г.) кардинал Ришельо изпраща първите офицери зад граница, за да събират целенасочено военна информация. Сред тях е рицарят Бурмонт де Мире, който е акредитиран към шведския маршал Густав Хорн. С подобна мисия през 1654 г. в двора на шведския крал Чарлз X Густав (1622–1660 г.) е изпратен барон Давантур. През този период офицери от френската армия са изпратени в Прусия, Полша и Померания.

Великата френска революция от 1789 г. дава изключителен подем на разузнаването. През този период Наполеон създава една от най-модерните и ефективно действащи разузнавателни машини по това време, състояща се от четири независими една от друга организации за разузнаване и контраразузнаване, разполагащи с резидентури в почти всички европейски столи-

ци. Счита се, че Наполеон е имал една от най-добрите разузнавателни структури в света през този период. Актуалната и пълна информация за противника е високо ценена и от Наполеон, който изпраща свои офицери като негови официални представители, за да наблюдават маневрите на пруската армия край Берлин. Използвайки добитата и добре анализирана информация, Наполеон постига бляскави победи при Йена и Ауерщенд (14.10.1806 г.), разбивайки пруската армия и присъединявайки Прусия към Франция.

Римокатолическата църква изгражда една от най-мощните шпионски мрежи, която използва като важно средство за запазване и засилване на своето влияние не само на територията на Европа, но и в световен мащаб. По време на контрареформацията Орденът на йезуитите налага шпионски методи за добиване на информация за враговете на църквата и тяхното физическо и морално унищожаване. Йезуитският орден си служи с познатите атрибути на „дворцовия шпионаж“ – заговори, убийства, дворцови преврати, интриги, кражби, фалшиви писма и дезинформация.

Към монархическите дворове в Европа се изграждат специализирани структури, които организират четене и копиране на дипломатическата поща. Появява се официално професията „шифровач“.

Разузнавателната служба на Римокатолическата църква се крепи на *четири основни стълба* – силата на изповеданието, монопол над знанието и грамотността, добри средства за съобщения и комуникация, института на инквизицията. С правомощията, дадени на свещениците, и историите за „мъченията на Ада“ църквата налага тотално подчинение, а изповедта, която е от първостепенно значение сред тайнствата, ѝ осигуря-

ва своевременна информация за истинските намерения на хората.[13]

Дори и свещениците от по-нисък ранг да са пазели тайната на изповедта, системата има „заложен“ недостатък – те също е трябвало да се изповядват. По този начин „признанията“ се предават нагоре по йерархията, докато по-важните стигнат до Ватикана.

Типичен пример за това са действията през 1550 г. на архиепископа на Милано, който, за да може Рим и папата да бъдат информирани за своите протестантски врагове, разпорежда на своите духовници да издадат имената на всички еретици или заподозрени като противници на църквата, научени по време на изповеди.

През XIII век като главен орган за противодействие и запазване влиянието на Римокатолическата църква се оформя Инквизицията, създадена от папа Григорий IX през 1231 г. Основна нейна задача е да събира сведения за неверниците. За тази цел институцията използва „оръжието“ на големия брой монаси, сред които се открояват доминиканците – наричани още „Божиите хрътки“[14]. Шпиони, агенти и доносници създават обширна „база от данни“ за възможни заподозрени много преди да се появят монасите на Инквизицията. Те проповядват цял куп ереси, а след това предлагат „едикт на помилване“ – с други думи, подтиквали хората да изобличават другите. Ако вярващите идвали да си признаят всичко, греховете им били опрощавани – но срещу определена сума, която в повечето случаи

[13] Минаев, Вл. Разведка „Святого престола“. Москва: Военное издательство Министерства обороны Союза ССР, 1960.

[14] http://historynakratko.blogspot.com/2015/12/blog-post_942.html.

покривала разходите на инквизицията.[15]

Върху герба на Ватикана са изобразени два ключа. Тяхната символика се тълкува в контекста на това, че с единия Католическата църква „отключва“ достъп на всеки, който се интересува от нея и иска да попадне в нейното лоно, а с другия „заключва“ несъгласните с нея. Изградените разузнавателни структури на Ватикана обслужват на практика цялата католическа йерархична система. Важна роля в този сложен механизъм играят резидентурите на папските дипломати – нунции (посланици), интернунции (дипломатически агенти) и апостолически легати (църковни представители на папата). През 1542 г. на мястото на Великата римска инквизиция Ватиканът създава Конгрегацията на свещената канцелария (известна още и като Конгрегация по въпросите на вероучението). В нея се събира и обработва целият поток от постъпваща информация. Огромен апарат от чиновници ежедневно изучава, анализира и класифицира постъпващите данни.

В годините до и по време на Първата световна война разузнаването е все още романтична професия и се ръководи като правило от принципите за джентълменско поведение. В началото на XX век, до началото на Първата световна война, повечето световни сили имат военни и военноморски аташета в своите посолства. Техните задачи се свеждат до събиране на актуална военна информация за армиите в страните на акредитация. Налице е обаче и тенденция за изпращане на военни аташета в неутрални държави като Дания, Холандия и Швейцария.

---

[15] Недев, Н. Тайната война. София: Народна младеж, 1984, 233 с.

Преди началото и в хода на войната (1914–1918 г.) двубоят на тихия фронт между шпионите на противниковите държави достига невиждан размах. Разузнавателните служби на страните от двата блока си разменят информация или участват в съвместни акции и операции. Същевременно и контраразузнавателните служби хвърлят неимоверно много усилия за разкриване на агентите на противника и запазване на своите тайни. Борбата между разузнавателните служби довежда до възникване и развихряне на шпиономанията в Европа, а „ловът на шпиони“ придобива епидемичен характер. Започват да се използват и технически средства за добиване на информация като балони и самолети. Правят се първите опити за водене на въздушно разузнаване. Започва ерата на радиоподслушванията и двубоят за разкриване на кодовете и шифрите на противника. Въздушното разузнаване и радиоразузнаването играят важна роля за изхода на битки и сражения.

Масовото използване на авиация по време на Първата световна война налага необходимостта от създаването на длъжността военновъздушен аташе. Първите военновъздушни аташета са изпратени от САЩ във Великобритания и Италия. Българското военно разузнаване също не прави изключение и през 1891 г. открива службата на военния аташе в Белград, а няколко години след това и в останалите столици на държавите от Балканския полуостров. Последователно са разкрити военни представителства във Виена – през 1901, Петербург, Букурещ и Рим – през 1904, в Берлин и Париж – през 1905, в Цариград – през 1910 и в Атина – през 1911 г.

В периода между двете световни войни много активно се използват възможностите на военните аташета за добиване на информация, свързана не само с въо-

ръжените сили, но и с развитието на военнополитическата обстановка и военнопромишления комплекс на приемащата държава. Счита се, че през XX век е настъпил истинският прогрес в развитието на системата на военните представителства. Това е повлияно от фактори, свързани със създаването на много нови независими държави и глобализирането на международните отношения. Числеността, подготовката и задачите на армиите се променят и придобиват нови измерения, сред които е и засилената роля на военното разузнаване. Това променя и отношението на страните към институцията „военен аташе“.

Обективното развитие на геополитическата обстановка в Европа и света в началото но XX век очертава новата роля, която ще играе в бъдеще разузнаването. През този период една от най-отговорните задачи на британската външна политика е т.нар. „Голяма игра“ – съперничеството между Русия, Великобритания и Китай в района на Централна и Южна Азия. Руската империя се стреми да разшири своето влияние в тази част на света, а Британската – да защити северните подстъпи към Индия.

Втората световна война (1939–1945), която е най-големият военен конфликт в човешката история, довежда до нов качествен скок в развитието на разузнаването. Основното противодействие на „тихия фронт“ е между фашистка Германия и Съветския съюз. Тоталният политически, военен и икономически шпионаж, който те провеждат, има толкова огромно значение, че някои историци приемат, че разузнаването играе ключова роля за изхода на двубоя между двете тоталитарни държави, а донякъде и на Втората световна война. Като основен фактор в разузнаването през този периода се налага

т.нар. „човешки фактор“. Вербовката на агенти и внедряването на собствена агентура и оперативни работници-нелегали в средите на противника позволяват добиването на стратегически важна информация, която е основа за вземането на много важни решения от държавното и военно ръководство на двете държави. Съществено развитие получава и разузнаването с технически средства. Усъвършенстват се въздушното фоторазузнаване, радиоразузнаването и електронното разузнаване. Провеждат се сложни операции за радиоразузнаване на противника. Като начин за поддържане и ръководство на изградените агентурни категории се налага радиовръзката – едностранна и двустранна. Нов елемент в дейността на службите е създаването на разузнавателно-диверсионни групи и отряди, които провеждат специални операции в тила на противника – диверсии, убийства, саботажи, подпомагане на партизански и съпротивителни движения и др.

Буквално след края на Втората световна светът се озовава в нова война – **Студената**, продължила до падането на Берлинската стена и рухването на социалистическата система през 1990 г. Този период се характеризира с остро политическо, военно, икономическо и идеологическо противопоставяне между страните, обединени около двете велики сили – СССР и САЩ. Стремежът на първите – да разпространят и наложат, включително и силово, идеите на социализма, а на другите – да ги възпрат се сблъскват първо в Европа, а след това в целия свят. Разузнаването и респективно контраразузнаването се превръщат във важни инструменти за решаване на преследваните от тях цели и задачи. САЩ и Съветският съюз отделят изключително внимание на разузнавателната дейност на своите спе-

циални служби, които получават широки правомощия и безрезервна финансова подкрепа. Особено значение придобива добиването на военна информация за противника и за неговия ядрен потенциал, което играе важна роля за поддържането на създадения военен паритет между двете системи.

Още от самото начало Студената война се оказва „разузнавателна война“. Налице през този период е процес на тясно взаимодействие и обмен на информация между специалните служби на държавите в рамките на всеки от двата блока. Разузнаването се включва в двубоя за спечелване на приятелството и съответно на лостове за упражняване на влияние в страните от т.нар. Трети свят. На сцената се появяват нови и мощни разузнавателни структури, като тези на Израел, Китай и Япония. Наред с агентурното, нараства и значението на техническото разузнаване, в чийто арсенал се появяват възможностите за добиване на информация от космическото пространство. Широко в разузнаването започва да се използва и компютърна техника. Обработват се огромни масиви от информация, добита от открити източници. Като нов момент в дейността на разузнавателните структури се утвърждава борбата срещу терористичните заплахи. През втората половина от XX век международният и местният тероризъм започват да заливат света, поставяйки в опасност живота както на държавни ръководители, така и на обикновени граждани. Водени от леви или десни идеологически възгледи, от религиозен фанатизъм, от екстремистки или анархистични идеи, различни групи и организации по света организират терористични актове. Конспиративната организация, добрата финансова подкрепа и мощ правят тяхната дейност трудно предвидима,

което налага създаването на специални направления в рамките на разузнавателните и контраразузнавателните служби за борба с тероризма. Започват да се създават и специализирани военни подразделения за неутрализиране на терористичната активност и провеждане на контратерористични операции. Всичко това се развива на фона на безкомпромисната борба между разузнавателните структури на двете системи, която става част и от външната политика на двата лагера и най-вече на САЩ и Съветския съюз. В тази битка разузнаването добива глобален характер.[16]

Краят на Студената война води до разпадане на блоковото противопоставяне между специалните служби на страните от двете политически системи. Глобалните промени довеждат до изменение в структурите, организацията и задачите на разузнаването и контраразузнаването, съобразени с новата оперативна обстановка в света. Появяват се нови предизвикателства, като наркотрафик, незаконно разпространение на оръжия, включително химическо, ядрено и биологическо, трафик на хора и наркотици, финансови измами, в основата на които стоят незаконни и мафиотски структури. Нещо повече, част от тези криминални образувания разполагат със собствени разузнавателни и контраразузнавателни звена, което ги прави в голяма степен трудно уязвими и автономни. На преден план все по-често излизат проблеми, свързани с борбата за преразпределение на енергийните ресурси, с конфликти, породени от трибалистки, етнически или религиозни противоречия, което налага разузнавателните служби

[16] Черняк, Е. Пет столетия тайна война. София: Партиздат, 1989.

да преориентират част от своите сили и средства, за да отговорят на нововъзникналите предизвикателства.

Възниква и се утвърждава тенденцията за засилено двустранно и многостранно сътрудничество, както и за обмен на информация между разузнавателните служби, някои от които доскоро са били противници. Взаимодействието е фокусирано основно върху борбата срещу тероризма, наркотрафика, организираната престъпност и незаконното разпространение на оръжие. То е характерно преди всичко за разузнавателните служби на страните, членки на НАТО и ЕС, някои от които провеждат и съвместни операции. Налице обаче е и сериозен обмен на разузнавателна информация между службите от САЩ и западноевропейските страни с тези на Русия, особено в борбата срещу тероризма и оръжейния контрол при експорта на специална продукция за държави като Пакистан, Иран, Индия и Северна Корея и най-вече за опасността от използването на ядрено оръжие при разрешаване на регионални конфликти.[17]

Твърденията на някои политолози и експерти, че с премахването на двуполюсния модел времето на разузнаването е преминало, се опровергава от самата практика. Разузнаването между отделни държави, в някои случаи и партньори, продължава, за което говорят периодично възникващите „шпионски скандали“. Според известния американски футуролог Алвин Тофлър и XXI век ще бъде белязан от информационни войни и финансов шпионаж. „Разузнавателната дейност – според Тофлър – ще бъде едно от най-бурно развиващите

[17] Дейвид, С., Д. Хюз-Уилсън. Най-големите гафове в света на военното дело и на разузнаването. София: Анимар, 2003, 624 с. ISBN 954-911-767-7.

се и доходоносни предприятия. Шпионите няма да си отидат, а напротив, ще бъдем свидетели на революционни преобразования в областта на разузнаването“.

Доказан исторически факт е, че само народи, които съумяват да се възползват от предимствата на ефективното и добро разузнаване за противника, успешно се противопоставят на всички заплахи, утвърждават своята държавност през Античността, Средновековието и двете световни войни и оцеляват и понастоящем.

Лъжата или неправилното тълкуване на историята особено в областта на разузнаването води до провали в настоящето и подготвя катастрофа в бъдещето.

Разузнаването не е индивидуална дейност. Резултатите от него са дело на много хора. Успехи се постигат основно там, където се пазят историческата памет, традициите и приемствеността между поколенията. Доброто разузнаване не може да бъде изградено с труда само на едно поколение. Неписано правило е, че в разузнаването трябва да се привличат на работа хора от интелектуалния елит на нацията – оттам идва и английското определение за разузнаване – **Intelligence** (ум, разум, интелект). Много грешна е представата, че разузнавачът е свръхчовек. За него са особено важни образованието, високият интелект, ерудицията, езиковите, аналитичните и комуникативните умения, енциклопедичните познания в различни сфери и др., но се изисква и всеотдаен труд. Един от най-известните съветски нелегали от времето на Студената война Рудолф Абел нарича дейността на разузнавача преди всичко „**труд** – денонощен, опасен, изнурителен, непосилен човешки труд“.

Когато се говори за разузнаване, не може да бъде пропусната взаимозависимостта между дипломацията и разузнаването, която, освен че е „много чувствител-

на“, често се определя като „две страни на един и същ медал“. Тя датира още от Античността, когато гърците първи създават институцията на консулските служби – т.нар. *проксении*. Независимо от това, че оттогава до наши дни работата на тези две държавни институции коренно се променя, целите им съвпадат почти напълно и понастоящем те защитават интересите на своите страни посредством събирането на информация за дейността и плановете на други държави и техните правителства. Запазено е основното правило, че в **основите на дипломацията и разузнаването са националните интереси**. И двете се разглеждат като средства за осъществяване приоритетно на външната политика на съответната страна. Различават се единствено способите за добиване на нужната информация. Докато за разузнавателните служби те са свързани с тайни и прикрити методи за добиване на секретна и по същество закрита информация, при дипломатите е точно обратното – само със законни средства или добити по официален път, което е регламентирано и от Виенската конвенция за дипломатическите отношения от 1961 г. Това обаче не пречи под прикритието на дипломат да работи служител от съответната разузнавателна служба – практика, наложена с годините почти от всички големи държави. Установилият се прагматичен подход позволява на разузнавача да използва дипломатически имунитет, което му дава гаранция, че няма да бъде съден за „нарушаване на действащото в страната на акредитация законодателство“. Акредитацията като дипломат му дава имунитет – неговото име се включва в дипломатическата листа на посолството, може да получава покани за приеми, коктейли и други протоколни мероприятия, осигуряващи му възможност да контак-

тува с широк кръг от лица с информационни възможности, при това на високо ниво. Безспорни са предимствата и на дипломатическите представителства зад граница, които позволяват неприкосновеност и гарантират „спокойна“ работа на оперативния състав по съхраняване на документация, пари и секретни материали, поддържане на шифрова връзка с разузнавателната централа, както и подготовка за провеждане на разузнавателна дейност.

В някои държави работата на съответното Министерство на външните работи е в тясна връзка с местните разузнавателни служби. Илюстрация за това е Великобритания, където съществува специален термин като Втори Форин офис за Секретната разузнавателна служба (SIS) – част от Външното министерство. Много са примерите, когато бивши разузнавачи заемат постовете на посланици или биват назначавани за министри на външните работи.

Има и официален термин **дипломатическо разузнаване** – *разузнавателна дейност, провеждана от дипломатическите институции или ведомства в интерес на държавата или други организации, които те представляват*. Информацията, получена от дипломатическото разузнаване, оказва влияние при формирането на външната политика на съответната държава. Този вид разузнаване се определя като важен канал за легално получаване на информация основно в сферата на политиката, икономиката, обществено-политическия живот и военната област от дипломатическите представителства – предимно посолства и консулства. Важен негов компонент е личният анализ на получената информация от съответния дипломат, работещ в страната на акредитация, по текущи и актуал-

ни проблеми в посочените по-горе сектори.[18]

Сложността и противоречивостта на новата среда на сигурност и периодът на развитие, в който се намира България в началото на XXI век, налагат преосмисляне на приоритетите в дейността на разузнаването, което се води на стратегическо ниво. Особено значение придобива превенцията, за която са необходими оценяване на риска и уязвимостта на разузнаваните държави, ранно предупреждение, както и добиване, анализиране и своевременно предоставяне на информация.[19]

Глобализирането на заплахата от международния тероризъм и приближаването му до границите на България поставят изключително важни и нови задачи за гарантирането на националната сигурност и отбрана за всички държавни институции, в т.ч. разузнаването.

Специфична особеност на новата среда на сигурност е, че никоя страна не може сама да гарантира сигурността си. Невъзможно е дадена разузнавателна служба самостоятелно да локализира действията на всички източници или носители на заплаха от асиметричен характер, както и да направи качествен и обстоен разузнавателен анализ на степента на заплахата, ако разглежда действията им единствено в своята географска зона.

„Разузнаването е придобиване на информация, която осветява веригата от възможности за избор и предоставя на членовете на правителството, участ-

---

[18] Попов, В. И. Современная дипломатия. Теория и практика. Дипломатия – наука и искусство. Москва: Дипломатическая академия МИД России: „Международные отношения“, ЮРАЙТ 2006.

[19] Закон за военното разузнаване, обнародван в ДВ, бр. 88 от 13.11.2015.

ващи във формирането на външната политика, основа за оценка. Добрият разузнавателен продукт не означава непременно добра политическа оценка и правилен избор." (Джон Кенеди)

„Разузнаването е изкуство." (Алън Дълес);

„Разузнаването е форма на сила. Силата без разузнаване е сляпа, а разузнаването без сила е безсилие." (Пол Сибъри)

„Разузнаването е политика плюс конспирация." (генерал Зайцев)

„Политиците често използват разузнавателната информация не за да вземат решения, а за да оправдаят своите грешки." (Гергий Болшаков).

Тези определения съдържат един съществен елемент – разузнаването не е сила, а е **инструмент на силата**. То не участва във вземането на решения, а единствено подпомага тези, които имат властта, компетентността и отговорността да вземат решения. В случаите, когато разузнаването надхвърли тези свои функции, може да се стигне до нарушаване на демократичните принципи и норми, а понякога – до противоречие с действащото национално законодателство.

1.2. Основи на разузнаването – функции, принципи и видове разузнаване

Когато говорим за разузнаване, не може да не спомена, че всяка една разузнавателна служба изпълнява основно две **функции** – *превантивна и активна.* **Превантивната** функция включва добиване на изпреварваща и достоверна информация за рискове и заплахи от военен и невоенен характер. **Активната** функция се изразява в провеждане на действия за установяване

и противопоставяне на намерения на държави и недържавни формирования, терористични и екстремистки организации и групи, застрашаващи национални интереси.[20]

През последните години някои анализатори на базата на опита от провежданите коалиционни операции от НАТО и ЕС дефинират и една нова функция – **интегриращa**, която включва обмен на разузнавателна информация, сътрудничество и взаимодействие между службите за сигурност и обществен ред в страната, както и с разузнавателните структури на различните политически и военнополитически съюзи.

Много важно за читателя е да знае и да прави разлика между различните понятия и част от термините, използвани в тази книга. Първият важен въпрос е свързан с това какво е **информация** – *това са добити сведения, данни и систематизирани факти, които се използват от разузнавателната служба*. За разлика от нея, **разузнавателната информация** *вече е продукт, който е получен след обработване и анализиране на добити данни и сведения от закрити и открити източници и в който са направени изводи и прогнози*.[21]

По отношение вземането на решения от държавното и военното ръководство на една държава разузнавателната информация има три нива – стратегическа, оперативна и тактическа. **Стратегическата разузнавателна информация** осигурява ранното предупреж-

[20] Суворов, В. Основи на шпионажа. София: „Факел експрес“, 2016, ISBN 978-619-7279-09-2.

[21] Будьак, Ал. Аналитическая разведка. Республика Беларус: Издателство ИАР, 2007.

дение за рисковете и заплахите за националната (или съюзната) сигурност. Тя е необходима за формиране на държавната политика и за отбранителното планиране. Разузнаването на това ниво *е комплекс от системни и целенасочени действия за системно добиване на информация от политически, военен, икономически, научен, технически и друг характер*.

Оперативната разузнавателна информация е предназначена *за планиране и провеждане на военни операции и действия от въоръжените сили*. Тя подпомага участието на въоръжените сили в различни операции, включително и многонационални или коалиционни операции, свързани с поддържането на мира. **Тактическата разузнавателна информация** е *необходима за планиране и провеждане на бойни действия на тактическо ниво или за определяне на степента на рисковете и заплахите за сигурността на конкретен обект, военно формирование или отделен субект*.[22]

На тази база се определят и **задачите**, които изпълнява разузнаването. Основните разузнавателни задачи на стратегическо ниво са свързани с добиването на разузнавателна информация за реализирането на държавната и военната политика в интерес на националната и колективна сигурност. Те могат да бъдат свързани приоритетно с добиване и предоставяне на своевременна и достоверна информация за непосредствени заплахи за сигурността и отбраната на страната, служеща за вземане на политически и управленски решения при заплаха от война или агресия срещу съответната държава или

[22] Лазаров, В. Новите реалности и разузнаване с хора (Теория, нетрадиционни мрежови структури, поуки от практиката). София: Издателство „Изток-Запад“, 2012, ISBN 978-619-152-051-0.

коалиционен партньор, резки промени във военнополитическата или агентурно-оперативната обстановка (АОО) в разузнаваните държави, кризисни райони или страни, в които се следят процеси, влияещи на глобалната среда за сигурност или на националните ни интереси; осигуряване на ранно предупреждаване за потенциални рискове и заплахи, с главно внимание на международния тероризъм; информационно-психологическо въздействие и противодействие на външни фактори с негативно влияние върху нашата национална сигурност; информационно и друго въздействие зад граница в полза на външната политика и сигурността на страната; създаване на лобита в чужбина в подкрепа на националните интереси и др.[23]

Дейността на разузнаването може да има непрекъснат и цикличен характер, но задължително обхваща няколко основни етапа, наречени **разузнавателен цикъл**. Той представлява *процес на добиване, обработка и анализ на разузнавателната информация за потребителя*. Разузнавателният цикъл включва следните етапи: **управление** *(ръководство, планиране и разпределение на разузнавателните задачи по приоритети, важност и направления въз основа на нуждите и заявките на потребителите);* **добиване на информация** *(дейност на оперативните работници и изградените от тях източници на информация);* **обработка** *(анализ и оценка на добитите сведения и изготвяне на информационния продукт*) и **разпространение** *(предоставяне на информационния продукт на потребителите).* Етапите на разузнавателния цикъл са взаимно обвързани и работят в относително до-

[23] Закон за военното разузнаване, обнародван в ДВ, бр. 88 от 13.11.2015.

бър синхрон и взаимна зависимост.[24]

Какви са основните **принципи** в работата на разузнаването и изискванията към него? Те се определят най-вече от предназначението му и специфичния характер на извършваната дейност, която задължително изисква стриктно спазване на следните принципи:

Конспиративност – явява се изключително важен принцип, свързан с комплекс от мероприятия за скриване на агентурно-разузнавателната дейност.

Централизирано управление в разузнаването – представлява строга йерархична структура, позволяваща постигане в максимална степен на резултатност, оперативност, контрол и отчет на цялостната дейност.

Обективност – максимално придържане към достоверност на добитата информация.

Актуалност – това е процес на постоянно натрупване, анализиране и осъвременяване на наличната информация.

Своевременност – това е създаване на организация, осигуряваща своевременно добиване, обработка, проверка и изпращане на информация.

Непрекъснатост – изразява се в създаване на условия за приемственост на постигнатите до момента резултати в разузнавателната дейност, запазване на положителните традиции в работата и на изградените източници на информация, а също усъвършенстване на процеса на тяхното ръководство.

Екипност – представлява съвместяване на усилията на експерти от различни структури с цел постигане

[24] Ронин, Р. Своя разведка. Минск: Издателство „Харвест“, 1997.

на оптимална резултатност в работата.[25]

Сили за водене на разузнавателна дейност. Най-старият, ефективен, важен и същевременно труден способ в света на шпионажа е извършването на **разузнаване с използване на човешки фактор**. Нарича се още HUMINT или **агентурно разузнаване** – *т.е. добиване на разузнавателна информация с използването на чужди граждани, вербувани от разузнаването на базата на определен мотив*. Води се за добиване на информация за разкриване намерения и планове на ръководните структури в областта на политиката, военното строителство и отбраната, касаещи военнополитическата обстановка и въоръжените сили; решения и проекти за решения на държавното и военното ръководство и свързаните с тях конкретни действия за осъществяването им; състояние на въоръжените сили на вероятния противник, военната промишленост и икономиката и перспективи за развитието им; дейност на терористични организации, пиратски групи и нелегалния трафик на хора, наркотици и оръжие и др.[26]

За изпълнението на посочените задачи чрез използването на агентурни източници главно направление в дейността на разузнаването е създаването на надеждно законспирирана и действаща агентурна мрежа в основните разузнавани и трети страни. Изключително важни за постигането на крайните цели са ефективното ръководство на тази мрежа чрез организиране и

---

[25] http://www.vko.ru/biblioteka/osobennosti-operativnogo-boevogo-moralno-psihologicheskogo-i-tylovigo.

[26] Лазаров, В. Новите реалности и разузнаване с хора (Теория, нетрадиционни мрежови структури, поуки от практиката). София: Издателство „Изток-Запад“, 2012, ISBN 978-619-152-051-0.

поддържане на агентурни връзки с нея, непрекъснатото изучаване и проверка на агентите, както и контролът на тяхната дейност.

Основна форма за изграждане на агентурни източници във всяка разузнавателна служба е **вербовъчната работа**. Тя включва целенасочени и тясно свързани помежду си мероприятия за привличане на граждани от разузнаваните страни, които на базата на определен мотив са готови да решават разузнавателни задачи както в мирно, така по време на кризи или във военно време в интерес на националната сигурност на държавата.[27]

Силите и средствата, с които разузнаването изпълнява своите задачи с използването на човешкия фактор, са в пряка зависимост от геополитическата среда за сигурност, основните насоки във външната политика на държавата, военнополитическата обстановка (ВПО) и АОО в разузнаваните държави, изискванията за бдителност и конспирация в разузнавателната дейност и условията, при които тя се води. За целта разузнаването работи с оперативни структури, изградени и намиращи се на територията на съответните държави или в чужбина. В своя състав те включват както използваните от тях агентурни източници, така и доверителни и общополезни връзки, поели ангажименти да изпълняват задачи на разузнаването. Дейността им е строго конспиративна, което налага работа от позиции на различни прикрития.[28]

---

[27] http://www.vko.ru/biblioteka/osobennosti-operativnogo-boevogo-moralno-psihologicheskogo-i-tylovigo.

[28] Лазаров, В. Новите реалности и разузнаване с хора (Теория, нетрадиционни мрежови структури, поуки от практиката). София: Издателство „Изток-Запад“, 2012, ISBN 978-619-152-051-0.

Много често военните анализатори определят *Космоса като петото бойно поле,* наравно с морското, въздушното, наземното и киберпространството, което прави **космическото разузнаване** *важна съставна част на стратегическото разузнаване*. То предоставя уникални възможности за водене на разузнаване в глобален мащаб и в реално време. Извършва се с помощта на специализирани спътници, спрегнати със съответна наземна и друга инфраструктура в спътникови разузнавателни системи. Всяка от тях включва в състава си космически и наземен сегмент.

Характерна особеност на космическото разузнаване е, че прелитането на съответните спътници над територията (акваторията) на която и да е държава не нарушава нейния суверенитет, както и международните договори и споразумения. То се осъществява на височина над 110–120 км над земната повърхност, т.е. в космическото пространство, върху което не се разпростират националните закони на държавите.

Получените изображения и данни от спътникови разузнавателни системи с различно предназначение, в съчетание с получените от други разузнавателни източници данни и информация (поне от 3 независими източника) са основа за разработване на стратегически оценки и решения от държавното и военно ръководство. Водещи държави в космическото разузнаване са САЩ и Русия, в които специализираните програми се осъществяват съответно от американското Национално разузнавателно управление и ГРУ на ГЩ на руските въоръжени сили.

Широкото навлизане и използване на спътникови разузнавателни системи особено в края на XX и началото на XXI век в условия на мир, кризи и конфликти се дължи на следните техни характеристики:

– голям пространствен обхват на разузнаваната територия (акватория) от съответните системи;

– значителен обем информация и данни за разузнаваните райони и обекти;

– възможност за разузнаване на зададени райони и обекти денем и нощем, включително и в сложни метеорологични условия;

– функциониране на спътниковите разузнавателни системи в реален мащаб на времето или близък до реалния;

– недосегаемост от средствата за ПВО на разузнаваните държави.

Според функционалното си предназначение спътниковите разузнавателни системи се подразделят на три групи – за **наблюдение,** за **радиоелектронно разузнаване,** както и за **ранно предупреждение.** Всяка една от тези групи има своя орбитална конфигурация, специфика на работа и относителна самостоятелност и включва спътници с различна държавна принадлежност.

Особен интерес за космическото разузнаване представляват спътниковите системи за наблюдение (IMINT), които по своята същност са системи за космически мониторинг. Според типа на бордовите сензори същите се подразделят на системи за *фоторазузнаване,* за *оптикоелектронно разузнаване* и за *радиолокационно разузнаване*. Общият признак, обединяващ трите вида системи, е възможността потребителят на информация да получава изображения на разузнаваните обекти.

Следва да се отбележи, че спътниковите разузнавателни системи за наблюдение в преобладаващата си част са стратегически системи, като разделителната им способност достига до 10 сантиметра.

Спътниковите системи за **радиоелектронно разузнаване** (SIGINT) се подразделят на космически

системи за *радиоразузнаване* (COMINT) и за *радиотехническо разузнаване* (ELINT).

Спътниковото **радиоразузнаване** е предназначено за разкриване на наличието, местоположението, идентификацията и характеристиките на комуникационните средства на други държави; за прехват на информацията, предавана по радиоканалите, с последващ анализ и обработка на получената информация.

Спътниковото **радиотехническо разузнаване** е предназначено за разкриване на наличието, местоположението, идентификацията, характеристиките и режимите на работа на радиолокационните и радионавигационните станции на други държави.

Към спътниковите разузнавателни системи се отнасят и системите за ранно предупреждение, които се подразделят на системи за ранно откриване старта на балистични ракети и на ядрени взривове.

Повечето водещи специалисти в тази област отбелязват, че спътниковите разузнавателни системи са в основата на съвременните системи за ранно предупреждение за възникването на кризи и конфликти.

Космическото разузнаване е важен стратегически инструмент, осигуряващ висшето държавно и военно ръководство със своевременна, точна и глобална информация за определени обекти, групировки на ВС, кризисни и конфликтни райони. Това го превръща във важно средство за формиране на външната и военната политика на всяка една държава.[29]

[29] Пенев, П. Космос и сигурност. Велико Търново: ИК „Витал“, 2014, ISBN 978-954-8259-94-1.

Електронното разузнаване представлява комплекс от мероприятия и действия, насочени към добиване на информация от чуждестранни комуникационни, информационни и радиотехнически системи и средства. В редица случаи електронното разузнаване е и единственият способ за добиване на разузнавателна информация за състоянието на въоръжените сили и икономиката на други държави. Редица чуждестранни източници наричат електронното разузнаване *„очите и ушите“* на една държава и нейните въоръжени сили, които действат в мирно и военно време, независимо от международните отношения, метеорологичните условия и час на денонощието. В зависимост от използваните средства електронното разузнаване се дели на пасивно и активно. Основният източник на електронното разузнаване са радиолокационните станции на противника. То може да се извършва с кораби, разузнавателни морски съдове, подводници и специализирани самолети.

Радиолокационното разузнаване е основен вид активно електронно разузнаване. Чрез него се води наблюдение и контрол на определени участъци от пространството за откриване и определяне местоположението на обекти, както и техния тип и параметри на движение. При този вид разузнаване в пространството се излъчва сондиращ сигнал с определена честота и форма за откриването на разузнавания обект (цел) с използването на активни радиолокационни средства за разузнаване, наричани радиолокационни станции. Те са в състояние в реално време, независимо от метеорологичните условия и времето като денонощие и сезон, да водят радиолокационно наблюдение на пространството. Освен на стратегическо ниво, радиолокационно

разузнаване се води от формированията на въоръжените ни сили на оперативно и тактическо равнище.[30]

Хидроакустическо разузнаване – води наблюдение и контрол на определени участъци от водното пространството, открива и определя местоположението на обекти, както и техния тип и параметри на движение чрез използване на хидроакустически средства за разузнаване.

Разузнаване чрез изображения – добива информация за обекти на терена чрез сензори (оптико-електронни, оптични, инфрачервени, радиолокационни и др.), разположени и пренасяни от наземни, морски, въздушни или космически средства.[31]

Научно-техническо разузнаване – добива информация или разузнавателни сведения, свързани с чуждестранни научни или технически изследвания и технологично развитие. Тук се включва развитието на основни и приложни изследвания, научни и технически характеристики, възможности и ограничения, свързани с чуждестранни военни системи, оръжия и други данни, а също така и индустриални и производствени аспекти от развитието на отбранителната промишленост.[32]

Разузнаване от открити източници (OSINT) е добиването на информация от чуждестранни обществено достъпни СМИ, като печатни и електронни медии, специализирани научно-технически издания, интернет, граждански системи за наблюдение на Земята и др.

---

[30] Стоянов, П. Електронното разузнаване. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2011.

[31] Ронин, Р. Своя разведка. Минск: Издателство „Харвест“, 1997.

[32] Будьак, Ал. Аналитическая разведка. Република Беларус: Издателство ИАР, 2007.

През последните години, със започналото обвързване на всички сфери на обществено-политическия живот с информационните технологии, добиването на разузнавателна информация от открити източници добива важно значение. В исторически аспект разузнаването чрез използване на открити източници е известно и като *„разузнаване с използване на литературни източници“* (Open Source Intelligence). На настоящия етап то обхваща както открити източници (включват т.нар. „сива литература“), така и явни източници (всички средства за масово осведомяване и интернет).[33]

Необходимо е да се подчертае, че в системата от подходи и способности за добиване и използване на разузнавателна информация откритите източници на информация заемат непрекъснато увеличаващ се дял. Това се определя преди всичко от рязкото ускоряване на развитието на информационните технологии и информационната глобализация. Следователно информацията, добита от открити източници като основа на разузнавателната информация, се *превръща в съществен актуален елемент от осигуряването на информационното и разузнавателното превъзходство.*

Предимствата при използването на информацията от открити източници са основно свързани с възможността тя да бъде получавана с *малък разход на средства и време.* Друго предимство е, че тя осигурява *много голямо количество данни по интересуващите ни въпроси и в същото време е много актуална.*

Ограниченията и недостатъците на информацията

[33] Бъркоуиц, Брус. Новото лице на войната. София: Военно издателство ЕООД, 2003.

от открити източници са преди всичко *големият обем от данни по един и същ въпрос,* което може да причини объркване или да претовари анализатора с излишни подробности, *наличието на твърде много източници,* което изисква разход на време за издирването и определянето на най-подходящия или подходящите източници, *може да съдържа значителен процент дезинформация* и на последно място е твърде раздробена.[34]

СМИ традиционно се явяват един от най-големите канали за разпространение на информация. Бившият директор на ЦРУ Роберт Джеймс Улси заявява в едно свое изказване, че *„близо 80% от разузнавателната информация на ведомството се получава при обработката на явни източници, свързани с чуждестранна литература, научно-технически обзори, фотографии, данни от анализа на космически снимки, вестници, радиопредавания, а така също и от данни, добити при разговори с лица, имащи достъп до интересуващи ЦРУ сфери на дейности“.*

Разсекретени данни на ФБР, свързани с разработката и последвалия арест на Рудолф Абел, показват, че съветският разузнавач е използвал като основен канал за своите политически и икономически анализи информации от вестниците „Ню Йорк Таймс“ и „Сайънтифик Американ“, съчетани с информация, получена от ръководени от него агентурни източници.

В потвърждение на гореказаното американският историк Шерман Кент, който е и бивш служител на ЦРУ (автор на книгата „Стратегическото разузнаване в интерес на американската външна политика“), доказва с един

[34] Будьак, Ал. Аналитическая разведка. Република Беларус: Издателство ИАР, 2007.

свой експеримент, че благодарение на *„откритата и демократична американска преса“* процентът на достоверна информация, добита от открити източници, може да стигне до 95%. Той предлага на петима професори от Йейлския университет на базата на явни публикации в СМИ да подготвят отчет за състоянието на американските въоръжени сили (численост, организационна структура, боен потенциал на Сухопътните сили, Морската пехота, ВВС и ВМС, тактико-технически данни на самолети, подводници, кораби и др.). След близо тримесечна работа е изготвена обобщена справка с обем от близо 30 страници (засекретена от ЦРУ и наречена по-късно „Йейлска справка“), в която е направен изводът, че 90% от отразеното в нея отговаря на реалността.[35]

През последните години се наложи и понятието **киберразузнаване**, което е свързано с кибертероризма, т.е. използването на компютъра и мрежите за връзка за разрушаване на обекти и части от националната инфраструктура за постигане на определени цели. Той нанася удари върху ахилесовата пета на съвременното общество – непрекъснато нарастващата му зависимост от компютърните системи и информационните технологии.

Киберсигурността е *клон на информационната сигурност с приложение в компютрите и компютърните мрежи*. Според Националната стратегия за киберсигурност „Киберустойчива България“ 2020, киберсигурността е състояние на киберпространството, определяно от нивото на конфиденциален интегритет, достъпност, автентичност и отказоустойчивост на информационните ресурси, системи и услуги. Основната цел на компютърната сигурност е защита на информацията и хардуера от

[35] Анализ на сайта *www.crime-research.ru,* 02.06.2005.

кражба, повреждане или от природни бедствия, като същевременно на законните потребители се осигурява достъп до тях и възможности за работа.[36]

От своя страна **киберразузнаването** може да бъде определено като *провеждането на активни мероприятия, включително и с технически средства, с цел добиването на информация, неправомерно извличане на данни и информация от комуникационните системи и мрежи, както и осигуряването на ефективна защита срещу кибероперации и атаки срещу държавните институции, включително и срещу въоръжените сили.*

Всичките посочени по-горе видове разузнавания използват своите възможности за решаване на задачи по разкриване на т.нар. *„разузнавателни признаци“* за нарастване на предвоенната подготовка и евентуална бъдеща война. Наред с традиционните, които са свързани с мобилизацията и придвижването на войски и бойна техника към бъдещите театри на военните действия (ТВД), в началото на XXI век се очертаха и нови. Те могат да бъдат разделени основно на два вида:

а) **Политико-дипломатически и икономически разузнавателни признаци, като:**

– разтрогване на договори за контрол на въоръжения;

– влошаване на двустранните отношения между страните;

– активизиране на информационната война, инсцениране на дипломатически и шпионски скандали, експулсиране на дипломати;

– изтегляне от чужди банки на заложени в тях

[36] Национална стратегия за киберсигурност „Киберустойчива България“ 2020, Министерски съвет, София.

държавни резерви в злато;

– навлизане със собствени или „прокси сили“ на територията на суверенна държава в нарушение на международното право и с несъстоятелни оправдания, например с „хуманитарна“ или „отбранителна“ цел;

– извършване на военни престъпления и политически убийства на чужда територия на суверенна страна без обявяване на война;

– нанасяне на ракетни и бомбени удари срещу обекти в друга страна под прикритието на „борба с тероризма“ с активното използване на авиация и безпилотни разузнавателни самолети;

– открити заплахи и предупреждения за предстоящи военни удари.

б) **Военно-разузнавателни признаци:**

– увеличаване ръста на военните бюджети в световен мащаб;

– ускоряване на програмите за модернизиране на въоръжените сили и разработката на нови видове оръжия в търсенето на превъзходство във военните способности;

– увеличаване на броя и обхвата на военните учения с участието на жива сила и бойна техника;

– увеличаване способностите за разгръщане на въоръжени сили на ТВД в мирно време и подготовка на пътища и рубежи за подход към границите на потенциалния противник;

– увеличаване на концентрацията на въоръжение и бойна техника в направлението за евентуални бойни действия;

– промени във военните доктрини и схващания за водене на бойни действия от видовете въоръжени сили

и заменянето на старите с нови директиви и наръчници, например за психологически операции.[37]

Защо политическият елит и лидерите, които ръководят една държава, трябва да имат знания относно механизмите на действие на една разузнавателна служба, добиваща информация на стратегическо ниво? Защото стратегическото лидерство е способността да бъде управлявана една държава в правилната посока. Стратегическият лидер трябва да е способен да дефинира и развива целта и визията за управление на държавата, нейните ключови стратегии и ръководни структури, да налага правилните хора на правилните позиции, да намира най-ефикасните процеси за успеха на нацията и държавата и най-важното – да взема решения. И за да направи всичко това, той трябва активно да използва информационния продукт на стратегическото разузнаване, добиващо информация в практически всички сфери на управление на една държава. Приоритетни обаче остават области като външната политика, политиката в областта на отбраната, организацията и въоръжението на собствените въоръжени сили, адаптирани към съвременната среда за сигурност и коалиционните ангажименти, развитието на икономиката на държавата и на нейния военнопромишлен комплекс, състоянието на службите за сигурност и правораздавателните органи и др., т.е. целият комплекс от дейности, свързани със защита на държавата, стабилността на обществото и правата на гражданите на територията на Република България и в чужбина, включително и българските малцинства, живеещи зад граница.

---

[37] Николов, С. НАТО: Когато бъдещето пари под старите обувки. – сп. „Геополитика“, бр. 2, 2020.

„Убий един – изплаши десет хиляди.“
Сун Дзъ

Втора глава.
ТЕРОРИЗЪМ И ВИДОВЕ ТЕРОРИЗЪМ

2.1. История на тероризма

От няколко десетилетия тероризмът се превърна в социално-правен феномен и основно предизвикателство за международната сигурност. Дейността на терористичните организации отдавна излиза от традиционните национални граници и добива глобален характер. Терористите могат да нанасят удари навсякъде, по всяко време и с всички средства, които според тях имат най-голямо въздействие – с химическо, биологично или ядрено оръжие. С изключение на ядрения материал, тези оръжия са сравнително евтини и традиционните военни средства не са способни да им противодействат. Това допълнително създава предпоставки терористичните атаки да бъдат още по-непредсказуеми и опасни.

Терминът тероризъм произхожда от латинския **„terrere“,** което означава *„карам да трепери“*. Употребата на терор като метод на управление се появява още в зората на организираните общества като фактор за разубеждаване или наказание. Първата зародила се в Месопотамия империя – Акадската, създадена от Саргон Велики, е изградена върху терора. Монголите и Тамерлан използват насилието с цел градовете сами да се предават – понякога дори без обсада. Оттогава се формира и представата, че тероризмът, който представлява всяване на страх, е историческо явление, зна-

чително по-широко, отколкото предполага съвременната употреба на това понятие *(незаконно използване на насилие за извършване на действия с терористичен характер).*

От този етап на човешкото развитие са и данните за извършване на самоубийствени атентати. Като първи опит за това в човешката цивилизация се посочва саможертвата на Самсон, който бута една от колоните в храма на Дагон и загива заедно с пленилите го филистимци, призовавайки Бог: „Нека умра заедно с филистимците“ (Книгата на Съдиите от Стария завет в Библията). Три от най-известните секти от древността, свързани с използването на тероризма като средство за постигане на политически и религиозни цели – зилоти (сикариите), асасините и тхугинеу, също са извършвали самоубийствени атентати.[1]

През I век в римската провинция Юдея насилническа група, чиито членове са наречени зилоти (защитници, покровители), се стреми към независимост от римското господство. Някои от най-ревностните ѝ последователи са познати като убийци от сектата на сикариите, чието име идва от латинската дума за кама, тъй като крият такова оръжие под дрехите си. Те се движат сред множествата, които се събират за празниците в Йерусалим, и убиват враговете си. Някои изследователи са на мнение, че сикариите създават доктрина, т.нар. „четвърта философия“, нещо като юдейски протестантизъм. Те се подчиняват единствено на Бог и не признават никаква земна власт. През този период зилотите завземат крепостта Масада, която се намира до

[1] Wikipedia.

Мъртво море. Избиват войниците от римския гарнизон и се настаняват в крепостта. Години наред извършват нападения оттам и насочват действията си срещу римските власти. През 73 г. Десети римски легион с главнокомандващ Флавий Силва завладява Масада, но не покорява зилотите. Вместо да се предадат, всички 960 зилоти, намиращи се в крепостта, с изключение на две жени и пет деца, се самоубиват. Част от изследователите на феномена, наречен тероризъм, определя бунта на зилотите за началото на тероризма такъв, какъвто го познаваме днес.

Известна е и сектата на асасините. Тя действа през периода X–XIII век на територията на днешен Иран и Сирия. Най-известният им водач е имамът Хасан ибн Сабах. Привържениците на сектата са му изключително предани и са готови да дадат живота си при изпълнение на задачата, която той им е възложил. Действията на асасините са свързани основно с убийства на политическите противници на водача им. През 1192 г. те убиват краля на Йерусалимското кралство Конрад Монфератски. Два пъти членове на сектата се опитват да убият египетския султан Салах ад-Дин (Саладин). Хасан ибн Сабах разбира, че разполага с малко хора, за да се сражава открито, но и че продължителните, добре обмислени действия на терор, осъществени от добре обучени и дисциплинирани воини, могат да имат сериозен политически ефект. Асасините действат под прикритието на строга конспирация, преобличайки се често като чужденци, в това число и християни. Тяхното оръжие е единствено кинжалът – не само поради неговата висока надеждност, но и защото в убийството виждат ритуален смисъл. Сектантите приемат мъченичеството и смъртта в името на идеята и твърдо вярват в настъпването на нов

ред. Известно време тяхната тактика носи успех, докато главната им крепост Аламут не е превзета от монголците. Асасините се считат за първата организирана терористична групировка.

В Индия между XXIII и XIX век действа сектата на удушвачите, наричани туги. Те извършвали ритуални убийства, принесени в жертва на богинята Кали. Тактиката им се деляла на четири етапа – присламчване към някоя група от пътници, печелене на тяхното доверие, приспиване на бдителността и убийство. За да измамят своите жертви, те често използвали за примамка привлекателни девойки, облети в сълзи. Пътниците спирали, предлагали помощ, а девойката ги отвеждала встрани от пътя, където чакали тугите. Те удушавали жертвите с жълт копринен шал, в единия край на който имало завързана сребърна монета – метод, който не оставял кръв и не изисквал носенето на оръжие, което да предизвика съмнение. Сектантите нападали и самотни хора. Не оставяли живи свидетели. Убивали дори добитъка на жертвите. Предполага се, че за целия период от своето съществуване тугите са убили около 2 милиона души.[2]

Много примери за тероризъм има и през Средновековието. Те се свързват основно с продължилите близо два века кръстоносни походи и със сблъсъка между християнството и исляма от Азия и Северна Африка. Причината за конфликта е стремежът на двете страни да господстват над свещения и за двете религии град Йерусалим.

Френската революция през 1789 г. е граничен период в историята на тероризма. Именно в страната се

[2] *https://sanovnik.bg,* Жертвите на свирепата богиня Кали (статия), 18.10.2010.

появява понятието терор, което може да бъде наречено и държавен тероризъм като предвестник на практика, развиваща се силно през XX век с появата на тоталитаризма и насилието в широк мащаб.

Във Франция се ражда и системата, наречена **„управление чрез терор“,** която е възприета като средство за въдворяване на ред по време на преходния анархистичен период на размирици и на резки политически промени след 1789 г. Тя е инструмент за управление, ръководен от утвърдилата се революционна държавна институция за сплашване на контрареволюционерите, подривните елементи и останалите дисиденти, смятани за „врагове на народа“. Комитетът по обществена безопасност и Революционният трибунал са оторизирани да арестуват и да произнасят присъди, публично да гилотинират хора, обвинени в предателство към революцията. В резултат на това в Париж на смърт са изпратени 2625 души, а в цяла Франция – 16 600.

Години по-късно в Оксфордския речник като определение за терорист и тероризъм се посочва, че това са *прилагани от якобинците и от техните пълномощници и поддръжници по време на Френската революция действия, особено към онези, свързани с революционните трибунали на „управлението чрез терор“.*

На този етап на историческо развитие на света тероризмът е тясно свързан с идеалите на добродетелността и демокрацията. Максимилиан Робеспиер твърдо е вярвал, че добродетелността е най-важната движеща сила на управлението в мирно време, но по време на революцията трябва да се съчетае с терора, за да възтържествува демокрацията. Негови са думите, че *„добродетел без терор е зло, а терор, който е без добродетелност, е безпомощен“.*

Тласък в развитието на различни идеологии, свързани с тероризма, дават колосалните социално-икономически промени, които са резултат от индустриалната революция през XIX век. Създалата се обстановка на отчуждаване и експлоатация от зараждащия се капитализъм поражда нов тип тероризъм, чиито постановки съвпадат с много от познатите и днес революционни и антидържавни настроения. За създател на този тероризъм някои автори считат италианския екстремист републиканец Карло Писакане, който през 1857 г. участва в неуспешен бунт срещу управлението на Бурбоните. На него се приписва теорията за **„пропаганда чрез дела“** – идеи, оказали силно влияние едновременно както на въстаници, така и на терористи. Карло Писакане твърди, че насилието е нужно не само за привличане на внимание и за реклама на начинанието, но и да информира, да образова и в крайна сметка да привлече масите към идеята за революция. Той счита, че дидактичната роля на насилието не би могла да бъде пълноценно заменена от памфлети, лозунги или събрания.

Първата организация, която прилага на практика идеите на Карло Писакане, е „Народна воля“ – малка група от руски конституционалисти, основана през 1878 г., която си поставя за цел свалянето на царизма. Идеологията на тази група оказва силно влияние върху революционните и подривните организации в целия свят. Дава се като пример на всички зараждащи се анархистични движения. Нейна е идеята за създаването на Анархистичен интернационал, който да подпомага изграждането на мита за революционни претенции в международен мащаб.

В навечерието на Първата световна война терориз-

мът изцяло се идентифицира с революционната дейност. Примери за това са арменски национални движения в Източна Турция срещу продължаващото отоманско владичество, Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМОРО), борила се за свободата и обединението на Македония с България, организации като „Млада Босна“, съставена от босненски и сръбски националисти, Пансръбското тайно общество „Народна отбрана“ – привличащо и обучаващо младежи от Босна и Херцеговина, които по-късно участват в различни форми на подривна дейност срещу управлението на Хабсбургите, „Црна Рука“ – тайна фракция, отговорна за значителен брой политически убийства в Европа, и др.

През трийсетте години на миналия век значението на термина тероризъм претърпява нова промяна. Той все по-малко се използва като определение за революционно движение и насилие, насочено срещу отделни правителства и техните водачи. Свързва се с масовите репресивни действия в страните с тоталитарни режими и диктаторите, дошли на власт, спрямо собствените им граждани. Формата на терор става неотлъчен компонент на фашисткото и нацисткото управление в Германия и Италия, както и за ръководения от Йосиф Висарионович Сталин СССР. Чрез него се постига пълен контрол върху собствените им народи, създава се система на налагани от правителството страх и насилие, политически убийства, преследване на лица, обявени за „врагове на държавата“, агресия към чужди народи и етноси, както и водене на бойни действия срещу тях. Всичко това дава основание да се заговори за „държавен тероризъм“.

След Втората световна война „тероризмът“ отново придобива революционен смисъл и се употребява най-

вече във връзка с бунтове, организирани от различни местни националистически и антиколониални групи, които се появяват в Азия, Африка и Близкия изток.

В края на шейсетте и през седемдесетте години на XX век думата тероризъм продължава да се разглежда в същия революционен контекст. Но тази употреба се разширява и вече включва сепаратистки групи с националистически и етнически цели, които действат извън рамките на колониализма и неоколониализма, както и радикални, изцяло идеологически мотивирани организации. Типични примери за това са Организацията за освобождение на Палестина (ООП), Квебекската сепаратистка група Фронт за освобождение на Квебек и баската „Свобода за баската родина“, които се борят за граждански права на своя етнос или тези на изселени малцинства. Те възприемат тероризма като средство за привличане на внимание към себе си и съответната им кауза.

По същото време различни политически екстремисти с леви убеждения в Западна Европа, Латинска Америка и САЩ започват да оформят терористични групи, борещи се срещу задълбочаващото се социално и икономическо неравенство в модерните либерално-демократични капиталистически държави.

В началото на осемдесетте години на XX век тероризмът се възприема от ръководителите на Източния блок най-вече като средство, което да дестабилизира Запада. През този период се появява и терминът **„държавно спонсориран тероризъм“,** който е насочен основно срещу американски дипломатически и военни цели в Близкия изток. Той се подпомага най-активно от правителствата на Иран, Ирак, Либия и Сирия. Определя се като своеобразни скрити или алтернативни военни действия, които позволяват на по-

слабите държави да се противопоставят на по-големите и по-силни свои съперници, без да се опасяват от възмездие и официално да поемат отговорност за извършените атентати.[3]

В своята книга „Непоколебимо“ бившият директор на ЦРУ Джон О. Бренан пише, че *„държавният тероризъм винаги е представлявал особено предизвикателство за специалистите по контратероризъм, тъй като службите за сигурност и разузнаване на такива държави използват прерогативите на суверенитета си, за да придвижват и прикриват оперативни работници, пари, техническо оборудване, експлозиви и други материали, свързани с тероризма, посредством дипломатически канали и представителства, непопадащи под наблюдението на другите държави“*.[4]

Развитието на съвременния тероризъм е свързано със следните четири важни етапа от 1968 г. до възникването на радикалния ислям.

През **1968** г. се появяват два модела тероризъм – **латиноамерикански** и **палестински**. Първият въвежда стратегията, наречена „градска партизанска война“ (градски тероризъм), а вторият поставя началото на т.нар. „рекламен тероризъм“, преди той да завърши с обикновено насилие. И двата модела предпочитат действията с терористичен характер пред партизанската война, която не са в състояние да водят самостоятелно.

Повратна година е **1979** предвид иранската рево-

---

[3] http://securityandstrategy.blogspot.com, Същност на съвременния тероризъм и противодействие на тероризма (анализ), 14.11.2015.

[4] Бренан, Д. Непоколебимо. София: Книгомания ЕООД, 2021, ISBN 978-619-195-302-8, с. 114.

люция, която отбелязва яркия успех на **радикалния ислям в шиитската му версия** и приемането на самоубийствените атентати, прилагани от радикалните ислямисти, като форма на противодействие.

Началото на 80-те години на XX век е белязано и от противопоставянето между бившия СССР и САЩ в Афганистан, където американската страна подкрепя най-радикалния от ислямистите – Гулбуддин Хекматияр, който ръководи ислямистката групировка „Хезб-е Ислами“. Арсеналът на международния тероризъм е обогатен и със самоубийствените атентати в Бейрут през 1983 г., в резултат на които загиват 241 американски моряци и 53 френски парашутисти. Тези атентати на „Хизбуллах“ ускоряват оттеглянето на западните войски и представляват голям успех за международния тероризъм през 1968–2000 г.

Третият период е между 1991 и 2001 г. Той е свързан с промяната, извършена в Афганистан, и с войната срещу Ирак от 1991 г. От инструмент, използван от САЩ, за да отслаби бившия Съветски съюз, радикалният ислямизъм се превръща в самостоятелно военнополитическо движение с множество разклонения. Започва джихад в Алжир, след това – въоръжените конфликти в Босна и Херцеговина (1992–1995 г.), Чечения и Кашмир. През 1993 г. се извършва първият атентат с кола бомба пред Световния търговски център. Той не предизвиква желаните резултати, но показва, че САЩ вече са мишена на войнстващия ислямизъм. Вашингтон подценява значимостта и на атентата в Хобар (Саудитска Арабия), в който загиват 19 американски войници.

През 1994 г. в Дахран (Саудитска Арабия) е осъществен атентатът, с който Осама бин Ладен предупрежда-

ва САЩ да се изтеглят от свещената земя на Рияд. Междувременно талибаните поемат (1994–1996 г.) управлението на Афганистан. В тяхното правителство са Ахмед ал Зауахири и Мохамад Атеф, с което се счита, че нараства влиянието на ядрото на Бин Ладен. През 1998 г. той обявява война на „кръстоносците и евреите". Тогава са и атаките срещу американските посолства в държави в Източна Африка и бойния кораб „Кол" близо до брегове на Аден. **Четвъртият период започва с атентатите на 11.09.2001 г.**, които маркират последния етап на класическия тероризъм, продължаващ до днес.[5]

2.2. Дефиниране на понятието тероризъм

Съвременният тероризъм непрекъснато еволюира и усъвършенства своите форми, методи и тактика на водене на деструктивна дейност. Наред с пропагандирането на своите идеологически или религиозни норми той разширява мащабите и страните, на чиито територии се провеждат терористични операции, както и целите, които са негов обект.

Необходимо е да бъдат разграничени понятията „терор" и „тероризъм". Теророт е *политика на репресии от страна на държавата, опираща се на мощта на своите силови институции*. Тероризмът е *насилие, осъществявано от страна на опозиционни групировки*. Оръжието на терора са репресиите, а оръжието на тероризма е терористичният акт. Теророт, упражнен от

[5] Трифонов, Т., Ю. Търкаланов. Тероризмът – рисков фактор за новата система за сигурност в Европа. – В: Новата архитектура на сигурността в Европа и ранното сигнализиране и предотвратяване на конфликти. София, 1997, с. 138–145.

страна на държавата, почти винаги стимулира появата на ответна реакция, наричана тероризъм. В държави, управлявани от диктаторски режими, терористи се наричат представителите на опозицията.

Под понятието тероризъм често се обобщават и исторически определения, като: разбойничество, четничество, партизанско движение, бандитизъм, идеологически и етнически диверсионни действия или сепаратизъм. Обединяващата ги специфична характеристика е свързана единствено с деструктивния спрямо функциониращата държавна система характер на целите и реалните им действия при прилагането на специфични терористични тактики. Тази характеристика определя и задължителната ангажираност в активно противодействие от страна на силовите структури на държавата.[6]

Дефинирането на понятието тероризъм е тясно свързано с неговата същност като обществено явление, поради което определянето и същността му могат да се разглеждат в единство. Различните автори и организации все още нямат единна дефиниция, която да бъде възприета в правната наука и практика като легитимна. Изследователите на този обществен феномен първоначално са формулирали над **40** определения за тероризъм. Първото е от 1935 г., според което *тероризмът се характеризира като метод за борба и конфронтация между социални групи и сили, а не между индивиди, защитаващи индиферентния социален ред.*

Известен опит за дефиниране на тероризма е направен и две години по-късно при изготвянето на Кон-

[6] http://securityandstrategy.blogspot.com, Същност на съвременния тероризъм и противодействие на тероризма (анализ), 14.11.2015.

венцията за превенция и наказание на тероризма, подписана в Женева на 16.11.1937 г. от 24 държави, но не влязла в сила. В нея се дава твърде схематично определение за понятието терористично действие – *престъпен акт, насочен срещу държава, замислен и предназначен да предизвика състояние на терор сред определени лица, групи от лица или в обществото*.

Научният сътрудник в Международния център за борба с тероризма и бивш ръководител на Отдела за предотвратяване на тероризма на ООН Алекс П. Шмид в първото издание на докторската си дисертация „Политическият тероризъм – указания за изследвания“ дава **102** дефиниции на тероризма. В едно от тях той го определя като *„вдъхновяващ безпокойството метод на повтарящи се насилствени действия, използван от (полу)тайни лица, групови или държавни участници по идиосинкратични, криминални или политически причини, при което – за разлика от убийството – преките цели на насилието не са основни цели. Непосредствените човешки жертви на насилие обикновено се избират произволно (цели на възможността) или селективно (представителни или символични цели) от целевата популация и служат като генератори на съобщения. Комуникационни процеси, основани на заплахи и насилие, между терорист (организация), (застрашени) жертви и основни цели, се използват за манипулиране на основната цел (аудитория), превръщайки я в цел на терор, цел на искания или цел на внимание, в зависимост от това дали заплашване, принуда или пропагандата се търси предимно“*.[7]

[7] *https://bg.9roundwiki.com/167285-alex-p-schmid-ELJGIX.*

Бившият разузнавач и съветник към Националната комисия по въпросите на тероризма на САЩ Брайън Дженкинс (1999–2000 г.) в своята книга „Размисли върху сенките“ пише, че когато се говори за тероризъм, *„всичко зависи от гледната точка. Употребата на термина предполага морална оценка и ако някоя група успее да прикачи етикета „терорист“ на противника си, тя непряко е убедила и останалите да възприемат гледната точка. Затова решението да се нарече някой „терорист“ или някоя организация „терористична“ неизбежно е субективно. Убийството, отвличането, палежът и други предумишлени деяния представляват криминално поведение, но много незападни нации не пожелаха да заклеймят тези деяния като терористични действия, а ги определиха като борба за национално освобождение“.* Брайън Дженкинс посочва като основна черта на тероризма самия акт на насилие, а не мотивацията, основанията или причината за него. Според него тероризмът трябва да се определи по природата на действието, а не от самоличността на извършителите, както и от естеството на тяхната кауза.[8]

Едно от най-разпространените схващания за **тероризма** е, *че той е всяко незаконно използване на сила или насилие под каквато и да е форма срещу лица и частна собственост с цел правителството или определена част от обществото да бъдат сплашени и подложени на натиск, като с това се постигат политически или социални цели.*

С Резолюция № 1566/2004 на Съвета за сигурност

[8] *https://trud.bg,* интервю с американския ветеран разузнавач Брайън Дженкинс „Манипулирането на възприятията е ядрото на новото военно дело“, 18.03.2019.

на ООН тероризмът е определен като: *„престъпни действия, включително срещу граждани, извършени с цел да причинят смърт или сериозни телесни поражения, или да вземат заложници, с целта да провокират състояние на терор сред широката общественост или сред група индивиди, или отделни индивиди, да заплашат дадено население или да застават дадено правителство или международна организация да извършат или да се въздържат от извършването на каквото и да е действие“*. Тази дефиниция не е международно призната и валидна в международното право.

ЕС също дава дефиниция за тероризма, която по същество е юридическа и е залегнала в чл. 1 на Рамковото решение за борба с тероризма от 13.06.2002 г. Той се определя като вид престъпно деяние, чието *„естество или контекст биха могли сериозно да навредят на дадена държава или дадена международна организация, когато се извършват с цел: сериозно да сплашат дадено население; или по нереден начин да застават дадено правителство или международна организация да изпълни или да се въздържи от изпълняването на дадено действие; или сериозно да дестабилизират или да унищожат фундаменталните политически, конституционни, икономически или социални структури в дадена държава или в дадена международна организация“*.

Според британското определение тероризмът е *„заплаха, употребена за да се окаже натиск на правителството, да се застраши обществеността или част от нея в преследване на политическа, религиозна или друга идеологическа цел, като действията включват – използване на насилие срещу лица, сериозно увреждане на собственост или създаване на рискове за здравето или сигурността на обществост-*

та или част от нея“.[9]

САЩ определят тероризма като *„заплаха от насилие или прилагане на насилие за постигане на политически цели от отделни индивиди или групировки, действащи в подкрепа на или против установения законов ред, когато с действията си те целят да всяват паника, възпрепятстват или сплашват определени групи, а не непосредствените си жертви“.*

Във Федералното бюро за разследване (ФБР) дефиницията за тероризъм е свързана с *„незаконна употреба или заплаха за употреба на сила срещу личности или имущества с намерение да се сплаши или принуди правителството, цивилните граждани или техни представители да подкрепят някакви политически или социални цели“.*

Департаментът на отбраната на САЩ определя тероризма като *„незаконна употреба или заплаха със сила или насилие срещу личности или имущества, за да се принудят или да се сплашат правителствата и обществата най-често за постигане на политически, религиозни или идеологически цели“.*[10]

Антитерористичната програма на САЩ разграничава *три категории терористична дейност,* които са приложими като стандарти в антитерористичната дейност на международната общност.

Терористичен акт – *насилствено или опасно за човешкия живот действие в нарушение на местното*

---

9 UK Terrorism Act 2000, Part I, Section 1.

10 Мирчев, М. Операции срещу разпространението на оръжия и терористични действия (дисертационен труд). ВА „Г. С. Раковски“, факултет „Национална сигурност и отбрана“, катедра „Национална и международна сигурност“, 2005.

или международното законодателство, гражданите или част от обществото за постигане на политически или социални цели.

Предполагаем терористичен акт – *действие, отговорността за което в момента на осъществяването не може да се припише на позната или предполагаема терористична организация (група) или лице.*

Предотвратен терористичен акт – *отнася се до документиран случай на насилие от позната или предполагаема терористична група или лице с цел и доказан стремеж към насилие, което е било успешно осуетено поради навременна следователска дейност.*

Федералният закон на Русия дефинира тероризма като *„насилие или заплаха от насилие срещу отделни лица или организации, както и унищожаване или заплаха от унищожение на собственост и други материални обекти, които заплашват живота на хората, което води до значително увреждане на имущество или до други обществено опасни последици, извършени с цел да нарушат обществената сигурност, тероризират населението или да повлияят върху органите на властта във вземане на решения, благоприятни за терористи или за задоволяването на незаконно имущество или други интереси, посегателство върху държавник или публична фигура, решена да сложи край на своята държавна или друга политическа дейност или от отмъщение за такава дейност, нападение срещу представителите на други държави или служители от международни организации, ползващи се с международна закрила, както и в помещенията или превозните средства на лица, ползващи се с международна закрила, когато престъплението е извършено с цел провокиране на война или влошаване*

на международните отношения“.[11]

Според Българския тълковен речник „тероризмът“ е упражняване на терор, а от своя страна „терорът“ е определен като *„заплаха за използване на насилие и жестокости за всяване на страх и ужас у някого за постигане на определена цел, обикновено политическа“*.[12]

Българското наказателно право чрез Наказателния кодекс дефинира тероризма като престъпление по чл. 108а, ал. (1) – *„който с цел да създаде смут и страх в населението или да заплаши, или да принуди орган на властта, представител на обществеността или представител на чужда държава или на международна организация да извърши или пропусне нещо в кръга на неговите функции, извърши престъпление“*, и забранява следните престъпления, свързани с него: *„убийство, тежка телесна повреда, отвличане, унищожаване, неверни повиквания за тревога, палеж, взрив, наводнение, неправомерна дейност или притежание на оръжия, повреда на транспортно средство, залагане на вредно устройство на самолет, завладяване на самолет, премахване/поставяне на пътен знак, повреда на електрическа или съобщителна уредба, незаконно радиоразпространяване, отравяне на водоизточник, на храна за общо ползване, замърсяване на води, разполагане с отровно вещество, повреждане на йонизиращи съоръжения, нарушаване на ядрената безопасност“*.[13]

Определение за тероризъм е дадено и в Стратегия-

---

[11] Федерален закон № 130-FZ, 25.07.1998, Глава I, Статия 3.

[12] Български тълковен речник. София: Издателство „Наука и изкуство“, четвърто издание, 2008, с. 967.

[13] ДВ, бр. 26/1968 г., с изм. и доп., посл. бр. 83/2019 г.

та за противодействие на радикализацията и тероризма (2015–2020), Част II-1, т. 17, според което той *„е всяко деяние с криминален характер, съпроводено с акт на насилие, което чрез преднамерено застрашаване на безопасността и живота на гражданите, както и на важни инфраструктурни обекти, има за цел да създаде страх и несигурност в обществото и да дестабилизира институциите като средство за постигане на конкретни политически и идеологически цели“.*

Тъй като и понастоящем няма единна и международно призната дефиниция за това какво е тероризъм, като **работно определение** в тази монография ще бъде прието, че *тероризмът е начин за водене на политическа борба, който се основава на идеологическо мотивирано насилие или заплаха от насилие срещу отделни лица, групи от хора или цели народи.*

2.3. Цели на терористичната дейност

Ако е невъзможно да се намери обща дефиниция за понятието тероризъм, то той може да бъде разграничен от останалите видове насилие и по този начин да бъдат определени неговите характерни особености, които го превръщат в явление. Такива са:

– наличие на „държави спонсори“, които действат тайно и отричат своята отговорност за терористичните актове;

– въвличане на специалисти по разузнаване и контраразузнаване, вербуващи, обучаващи и финансиращи наемници;

– като правило – достъп до най-нови видове оръжие с голямо поразяващо действие;

– предоставяне на убежища и защита след изпъл-

нение на терористични мисии;

– прилагане основно на тактиката на изненадата;

– предоставяне на огромни финансови ресурси за постигане на целите;

– силно психологическо въздействие върху населението.[14]

И на тази база целите, които обикновено преследва тероризмът, са следните:

1. Физическо унищожение на лица и групи от хора – пречки за постигане на определени политически, религиозни или социално-икономически цели;

2. Отслабване на влиянието в обществото на правителства, партии, обществено-политически и религиозни движения или известни личности чрез всякакви средства;

3. Влияние върху външната и вътрешната политика на отделни страни или цели региони.

Целите на тероризма в значителна степен предопределят избора на обектите на терористичните атаки, както и методите и средствата за тяхното провеждане. Те са зависими в изключителна степен от страната или групата държави, където е породен, политическата и духовната същност на лицата, които го ръководят, идеологията, в която вярват, и етническата и социалната прослойка, към която принадлежат. Съобразно насочеността на терористичната дейност в сферата на политическите отношения целите могат да бъдат *вътрешно-* и *външнополитически*. Към **вътрешнополитическите** се причисляват: смяна на обществения строй и политическия режим в държавата; дестабилизиране на вътрешнополитическата обстановка; подкопаване на авторитета на властта и дове-

[14] http://securityandstrategy.blogspot.com, Същност на съвременния тероризъм и противодействие на тероризма (анализ), 14.11.2015.

рието към нея сред населението; компрометиране на работата на държавната администрация; провокиране на държавната власт към извършване на действия, които могат да я дискредитират пред населението. Към **външнополитическите** цели се отнасят действия като: освобождаване от чуждестранна зависимост; провал на международни инициативи и операции по разрешаване на регионални или международни конфликти; влошаване на международните и дипломатическите отношения между две или повече държави; създаване на неблагоприятни условия за дейността на гражданите и учрежденията на отделна страна в чужбина и др.

В зависимост от **мащаба** и **съдържанието** целите на терористичните организации могат да бъдат *стратегически* и *тактически*. Стратегически са опитите на някои латиноамерикански екстремистки организации да свалят от власт диктаторските военни режими с помощта на терористични методи и действия. Тактическите цели характеризират ежедневната дейност на терористичните организации и са твърде многообразни – от убийства и отвличания до осигуряване на финансови средства.

На базата на разгледаното може да бъде направен изводът, че *тероризмът е предумишлено, политически и икономически мотивирано насилие, извършвано срещу невинни хора*. Той демонстрира широк диапазон на възможен спектър от действия, без да се съобразява с броя на жертвите и материалните щети, които остават след него.[15]

---

[15] Мирчев, М. Операции срещу разпространението на оръжия и терористични действия (дисертационен труд). ВА „Г. С. Раковски“, факултет „Национална сигурност и отбрана“, катедра „Национална и международна сигурност“, 2005.

2.4. Средства за осъществяване на терористичната дейност

В зависимост от **средствата**, които терористите използват, тероризмът се разделя на следните две основни категории:

1. **Конвенционален** тероризъм – изразява се в извършването на тривиални терористични действия, като убийства, отвличания, бомбени атентати, партизанска дейност, саботажи, диверсии, самоубийствени атентати и др. Характерно за такива прояви е, че обект на терористичната активност е ограничен кръг лица.

2. **Неконвенционален** тероризъм – свързан е с използването на ОМУ и високи технологии. Кои са факторите, които могат да повлияят на една терористична организация да използва формите и средствата на неконвенционалния тероризъм:

1. Промяна или преосмисляне на стратегията и тактиката на терористичната организация с цел издигане на нейния авторитет, влияние и „тежест“ в района или държавата, в която действа, при което се използват предимствата на неконвенционалните атаки.

2. Страхът от наказателни мерки, които могат да бъдат взети от държавата или международна коалиция след извършването на неконвенционална терористична атака, довела до смъртта на хиляди хора, или замърсяването на обширни географски зони и области.

3. Опасения за намаляване на популярността или загуба на подкрепа сред населението, което симпатизира и поддържа съответната терористична организация. Това може да накара нейното ръководство да вземе решение за използване на химически, биологични, радиационни или ядрени (ХБРЯ) вещества за извършване на атаки.

4. Морални и етични съображения, с които някои от терористичните организации се опитват да рационализират своите атентати с употребата на ХБРЯ вещества, използвайки т.нар. „етична дилема“, убеждавайки субектите на атаката в нейната правота и справедлива крайна цел.

Другият основен въпрос, свързан с извършването на неконвенционални атаки, е кои терористични организации имат възможности, капацитет и мотивация да ги организират и проведат и какви са индикаторите за това. По отношение на неконвенционалния тероризъм мотивационният фактор има първостепенно значение поради относителната трудност за набавянето на необходимите вещества, непредвидимите последствия, които могат да възникнат вследствие на атаката и ответните действия на силовите ведомства върху организацията.

Мотивацията за извършване на неконвенционални терористични атаки може да бъде разделена на стимули, основаващи се на рационални мотиви, и стимули, породени от ирационални мотиви. Мотивация, произтичаща от „рационален мотив“ (рационален от гледна точка на оценката и анализа на съображенията цена/полза преди извършване на атаката), може да включва – мълчаливо съгласие от страна на държава спонсор или държава, в която действа терористичната организация, желание за ескалация на съществуващ конфликт, искане за промяна на политическата, икономическата, етническата или религиозната реалност или убеждението, че „няма друга алтернатива“.[16]

[16] http://momey.bg.com, Очакват ни още много години борба с тероризма (статия), 31.03.2016.

Стремежът за ескалация на борбата или съпротивата е един от основните мотиви за терористичната организация, който може да я накара да вземе решение за извършване на неконвенционални терористични атаки срещу държавата. Този стимул може да бъде породен от два основни източника. Първият е следствие от успешно проведена антитерористична дейност от държавните структури срещу организацията, която е нанесла сериозни щети на последната и значително е увеличила желанието за отмъщение сред нейните членове, активисти и последователи. Вторият може да бъде усещането вътре в ръководните среди на организацията, че вече нямат силата да предизвикват отразяване на своята дейност и идеология от СМИ и да привличат вниманието на общественото мнение, както са правили в миналото. По този начин организацията не може да влияе пряко на политическата арена и не е в състояние да доведе до желаната или пропагандирана промяна. При тези обстоятелства терористичната организация може да реши, че е дошло времето за извършване на „зрелищни атаки“ с голям брой смъртни случаи и така да „наложи“ на медиите и обществеността да обърнат внимание на нейните искания.

Много често терористичните организации се стремят да променят съществуващите реалности в обществото и държавата и да влияят върху политическите процеси с цел промяна на социалната, икономическата или политическата среда. Неконвенционалните атаки служат на организацията като инструмент за предаване на съобщения по насилствен начин, плашат обществеността, поставят въпроси, свързани с вътрешния или глобалния обществен ред, оказват натиск върху лицата, вземащи важни решения и нежелаещи да се съобразяват с исканията на терористите.

Неконвенционална терористична атака може да бъде извършена от терористична организация не само с цел ескалиране на борбата и повишаване на цената, която държавата е принудена да плати поради отказа си да приеме искания за промяна на съществуващия законов ред, но и като резултат от желанието на организацията да промени политическата реалност чрез унищожаване на значителен брой хора, цели общности и/или замърсяване на големи площи, като по този начин ги направи негодни за използване за голям период от време, предизвиквайки глад или епидемии. Тези атаки могат да се използват за решаването на религиозни, национални или етнически конфликти.

Много често при организациите, използващи неконвенционален тероризъм, се забелязва т.нар. *„ефект на емулация“*[17], т.е. „имитиране“ на действията на другите, по силата на определено съперничество, особено от структури, имащи ограничени възможности и членска маса. Медийното отразяване на нетрадиционно извършени атентати често мотивира по-малката терористична организация да „копира“ терористични действия, за да си подражават или за да се конкурират взаимно с по-мощни структури. В този контекст приемането на неконвенционална тактика от една организация може да се възприема като първоначално разбиване на „табуто“ за използване на ХБРЯ вещества, което ще позволи на малки организации да подражават със същите действия. Тук обаче следва да се отчита и обратната зависимост, че по същия начин неуспехът на големи терористични организации да извършват неконвенци-

[17] Wikipedia.

онални терористични атаки вследствие на предприети от държавата и международната общност антитерористични и контратерористични мерки или операции, може да послужи като ограничаващ фактор, когато става въпрос за мотивацията на малките организации да инициират подобен неконвенционален тип атаки.

Много честно при обясняване на действията на неконвенционалния тероризъм се използват няколко **теории**, които обясняват действията на организациите. Теорията, че **„Няма друга алтернатива“,** обикновено се отнася за организации, които са в състояние на упадък и са изложени на риск от изчезване поради загуба на вътрешна подкрепа към тяхното ръководство, намалена популярност на идеологическите им платформи сред населението или ефективно противодействие от страна на държавата (арест/ликвидиране на ръководни членове на организацията, премахване на по-голямата част от нейните икономически и оперативни инфраструктури и др.). В този случай възприятието на лидера за състоянието на терористичната организация, както и субективното усещане за влошаване на позициите му и страхът от изчезване са по-значими от действителното състояние на организацията. При подобна обстановка ръководството на организацията може да прибегне до отчаяни мерки, използвайки нетрадиционни средства, като ХБРЯ вещества, за постигане на своите цели, т.е. мотивация, произтичаща от ирационален мотив, свързан и обясняван с някаква сила извън обичайната социално-политическа сфера – божествена сила, вяра в пророк или апокалиптична идеология.

Теорията за **„Религиозната вяра в божествения декрет“,** т.е. *вярата, че използването на неконвенционални оръжия изпълнява божия заповед, налагаща премахването на „злото“ от света чрез ликвидиране*

на цели общности и дори унищожаване на целия човешки род. В основата на подобни твърдения стои предположението, че светът се е отклонил от праведния път и няма друга алтернатива. Той може да бъде възстановен, след като бъде унищожено човечеството, с изключение на малки групи „силно вярващи“ и малцина „просветени“, които са членове на организация.

Другата теория е обвързана с **„Вярата в идеологията на „края на дните**“, т.е. *вяра в необходимостта от структурна, демографска, религиозна или идеологическа промяна на определена дата, която има символично-религиозно значение за терористичната организация*. Това убеждение обикновено е резултат от постоянно „промиване на мозъци“ сред групи и общества, които гравитират около харизматичен лидер – религиозен пророк, проповедник или духовен наставник. Този тип организации обикновено приемат формата на култ. Характерно за него е изкореняването на независимата воля и личната идентичност чрез безпрекословно подчинение на желанията и пътя, определени от лидера, до такава степен, че неговите последователи да са готови да се самоубият или да убият от негово име.[18]

При разглеждане на неконвенционалния тероризъм и последствията от неговата деструктивна дейност задължително следва да се познават неговите **характерни черти**, които да позволят да се направи прогнозата кога една терористична организация е склонна да използва ХБРЯ вещества за постигане на своите цели. Характеристиките на конкретна терористична органи-

[18] Тематичен сборник „Религиозно-философски парадигми и интелектуален диалог“. София, БАН, 2016, ISBN 978-954-392-412-7.

зация оказват пряко или косвено влияние върху нейната мотивация и нейната оперативна способност да извършва неконвенционални терористични атаки.

Една от основните характеристики е свързана с анализа на предишните атаки. Това налага изучаване на основните видове атаки, извършени от организацията, като се поставя специален акцент върху тяхната степен на смъртоносен ефект и всяване на хаос.

Друга характерна черта може да бъде текущото състояние на терористичната дейност на организацията. Тя се отнася до разбирането и вижданията на ръководството ѝ за успехите и неуспехите както от гледна точка на възприетия замисъл за водене на терористична дейност, така и от постигането и реализирането на залегналите в нейната идеологическа платформа стратегически цели – способността да постига успехи на международно, регионално или местно ниво. Може да се предполага, че организация, която има постоянни успехи (успех в извършване на атаки, които причиняват множество смъртни случаи и генерират медийно въздействие и успех при реализиране на политически цели и задачи), няма да променя тактика си и няма да има нужда от неконвенционални атаки. От друга страна, организация, имаща поредица от тактически неуспехи, водещи до невъзможност за привличане вниманието на медиите и обществеността и неспособна да популяризира целите си, може да вземе решение за използването на неконвенционални средства, за да се сложи край на поредицата от неуспехи.[19]

---

[19] *https://securityandstrategy.blogspot.com,* Същност на съвременния тероризъм и противодействие на тероризма (анализ), 14.11.2015.

При неконвенционалния тероризъм задължително следва да се анализират **целите**, които си е поставила терористичната организация. Те са един от основните разузнавателни признаци за готовността и мотивацията на организацията за извършване на атаки с ХБРЯ вещества. Свързани са също така и с идеологията и политиката, които са залегнали при нейното създаване. Досегашната практика при изследване на неконвенционалния тероризъм е показала, че има четири категории цели:

– *религиозни цели,* предназначени да разпространяват религиозни вярвания, които да надделеят над друга религия, променяйки насилствено или налагайки религиозни схващания, чужди за част от местното население. Налагането на религиозен авторитет чрез предпочитанието на една религия пред друга може да представлява мотив за глобална или регионална война (войни, които завършват само когато една религиозна група налага волята си на друга или когато една етническа или религиозна група е заличена). Използването на нетрадиционни средства, като ХБРЯ вещества, в този случай може да подпомогне терористичната организация за постигане на своите крайни цели;

– *националистически или расистки цели,* които са свързани с елиминирането на определена етническа група на хората чрез физическо прочистване, лишаване от политическа, икономическа власт или влияние. В тези случаи терористичната организация действа срещу конкретна етническа група, пропагандирайки идеологическо-расистка платформа, в която дискриминира популацията въз основата на раса, религия или националност. Когато демографското разпределение на етническата група има пряка връзка и с географското ѝ

разпространение и миграционните процеси в дадена област, има опасност терористичната организация да използва нетрадиционни средства за нейното физическо заличаване;

– *социални цели* си поставят терористичните организации, искащи да променят съществуващ социален ред чрез политическа революция или да свалят правителство на дадена държава въз основа на своите възгледи и идеология. В този случай опасността от използване на нетрадиционни средствата като ХБРЯ вещества идва главно от организации, които имат анархистки платформи и които не са заинтересовани непременно да сменят правителството или да създадат нов и по-справедлив социален ред. Те търсят унищожаването на съществуващия ред заради самия него;

– *националистически цели,* които са предназначени да променят съществуващите държавни граници, анексиране на цели географски райони и зони на други държави или отстъпване на територии в полза на съседни държави. Тези цели също могат да бъдат обвързани със самоопределяне и национално освобождение, в рамките на което една етническа група се стреми да се откъсне от държавата и да се установи като независим политически субект. Постигането на подобни цели може да предизвика сериозно съперничество между доминиращото етническо мнозинство и малцинствените групи в държавата и за тяхното постигане да бъдат използвани ХБРЯ вещества.

При анализиране на опасностите от неконвенционалния тероризъм не трябва да бъдат подценявани и *заплахите и изявленията,* направени от лидерите на терористичните организации. Това е един от възможните разузнавателни признаци за оценка на мотивацията доколко е възможно да бъде извършена атака с

ХБРЯ вещества, дали те са налични или се предполага, че ще бъдат добити (откраднати, закупени, произведени и т.н.), изявления, носещи преки или косвени заплахи за тяхното бъдещо използване. Всичко това е свързано със заплахи за употребата на тези вещества и могат да предскажат намеренията на организацията – ръководство, активисти, поддръжници и др., да се приложи неконвенционален тероризъм.

Не трябва да се пропуска и синдромът на *„лидерството в организацията“*. Той показва как ръководните структури могат да повлияят върху нейната склонност за използване на нетрадиционни средства. Характерно е за терористичните организации, имащи вертикална (йерархическа) организационна структура, при които идеологията и политиката се определят от един човек – харизматичен лидер, стоящ начело на организацията. Това засяга пряко и процеса на вземане на решения в рамките на организацията. Организации, вземащи ирационални решения, които не се основават на съотношението цена/полза, не отдават голямо значение на възможните последици от провеждането на неконвенционални атаки и това каква ще бъде цената, която могат да са принудени да платят за извършването на тези атаки. Това прави ирационалния процес на вземане на решения важен фактор за оценка кога една терористична организация ща използва ХБРЯ вещества.

Внимание заслужава и *страхът от евентуално изчезване,* появяващ се когато терористична организация започне да променя пътищата и методите за прилагане на нетрадиционни средства в своите атаки (оправдано или неоправдано), което означава, че тя се чувства застрашена от изчезване. В този случай организацията може да използва неконвенционалния тероризъм като

последен акт на отчаяние, в опит да остави своя отпечатък и въздействие върху света (региона) малко преди да бъде ликвидирана или да се саморазпадне.

Могат да се изброят други критерии и цели, за да бъде направен опит да се предвидят действията на организации, използващи неконвенционалния тероризъм, но основният фокус трябва да бъде поставен върху анализирането на онези реално съществуващи предпоставки, които биха дали отговор на въпроса ще бъдат ли използвани ХБРЯ средства или не. Подобно решение може да зависи както от обстоятелства вътре в организацията, така и от международната обстановка, регионалната среда за сигурност, взаимоотношенията и координацията на отношенията със спонсориращите държави и др. Отговорите на тези въпроси позволяват да се проучат възможностите кога една терористична организация ще се опита да извърши „ограничена атака“, използвайки неконвенционален тероризъм, както и да се преценят реалните ѝ възможности тя да реши да организира и проведе „неограничена атака“ с ХБРЯ средства.

2.5. Обекти за извършване на терористични атаки

В съответствие с избраните цели и задачи терористичната дейност е насочена основно за въздействие върху две основни групи от обекти. **Първата** са обекти за посегателства, по отношение на които се целят отслабване, подкопаване и дезорганизация. Към тях се отнасят *международната сигурност, вътрешната и външната сигурност на страните, международните връзки, позициите и интересите, основите на обществения строй, политическата структура на обществото, държавната власт и нейните институции, обществената си-*

гурност и др. **Втората** група обекти на терористичната дейност са *животът, здравето и свободата на отделни лица, сигурността на мнозинството от хората в дадени обекти, средства за транспорт, промишлени производства, военни поделения и др., съществуването и нормалното функциониране на различни материални обекти – предприятия за промишлено производство, използването и съхраняването на особено опасни материали и др.*

Според някои автори обектите на терористичната атака могат да бъдат разделени на **въздушни** – *въздухоплавателни средства, предимно самолети*, **водни** – *обикновено мишена на този вид тероризъм са плавателни съдове, които могат да бъдат взривени, потопени или отвлечени,* и **сухопътни** – *посегателство срещу превозни средства като влакове, автомобили, автобуси или сгради.*

Освен това обектите могат да бъдат **мобилни** и **стационарни**, като първите са обект на отвличания и взривяване, а вторите само на взривяване.

2.6. Методи, използвани за осъществяването на терористична дейност

Методите *представляват комплекс от способи за осъществяване на терористичната дейност и се явяват свързващо звено между основните съставки на съдържанието ѝ, които характеризират пътя за реализиране на поставените цели.* Те могат да бъдат групирани в четири основни групи.

Първата са *традиционните начини за осъществяване на терористично насилие за сплашване.* Те нанасят преки физически увреждания на здравето и

ограничаване на свободата на хората. Използват се предимно спрямо държавни и обществени дейци, сътрудници на правоохранителни органи, техни близки, роднини и др.

Втората група методи в системата на тероризма включва атаки срещу промишлени предприятия, обекти на енергетиката и на жизненото осигуряване на населението, комуникациите и др.

Третата група са *методите на психологическо въздействие*. В рамките на психологическия терор основно място заемат откритите или анонимните заплахи по адрес на длъжностни лица и политически и обществени дейци.

Четвъртата група са *начините за организация на дейността на терористичните структури, както и подготовката на терористичните актове*. Към нея спадат вербуването на участници в тези структури, организирането на тяхното обучение в тренировъчни лагери, снабдяването с финансови средства, документи за прикритие и др.[20]

2.7. Форми на терористичната дейност

Формите на тероризма, техният *характер* и *съдържание* се обуславят от целите и задачите му и от основните обекти на терористично въздействие. В съвременните условия централно място сред тях заемат следните дейности.

1. Взривове, подпалване, разрушаване и унищожаване на материални обекти.

---

[20] ЕС и борбата срещу тероризма (статия), 25.11.2005, *www.dw.com*.

2. Убийства или тежки телесни увреждания на отделни лица – държавни и политически дейци и представители на бизнескръгове, СМИ, правоохранителни органи и обществено-политически организации.

3. Вземане на заложници и отвличане на хора – сред най-разпространените форми в световен мащаб.

4. Отправяне на заплахи към държавни и обществени дейци, чиято дейност представлява опасност за терористичните организации, несъвместима е с техните идейно-политически позиции и трябва да бъде прекратена. Тази форма е публична или анонимно адресирана към едни или други лица, с цел да ги принудят под страх от убийство или други неблагоприятни въздействия да извършат действия в интерес на терористите.

5. Пропагандата е свързана с опитите за публично оправдаване на терористичната дейност като проява на политическа или религиозна война.

6. Вербуване на участници за една или друга терористична структура, обучение и организиране за подготовка на терористична акция – в терористичните групи се спазва стриктно изискването за конспирация, поддържане на вертикални контакти в структурите, специализация на терористите за извършване на определени функции (вербовъчна дейност, пропаганда, специални подривни операции, инструктори, собственици на конспиративни квартири и др.).

7. Координиране на дейността на различни, близки по идеология терористични организации за изпълнение на съвместни акции, обмен на информация, обучение, финансиране и др.

2.8. Видове тероризъм в зависимост от задачите на терористичните организации

Подобно на целите на терористичната дейност, **задачите** на терористичната организация също могат да имат *вътрешнополитически* и *външнополитически* характер. На тази база, според географското място за реализиране на тези задачи, тероризмът може да бъде *вътрешен,* ограничаващ действието си на територията само на една държава, и *международен,* който обхваща структури, които организират терористични актове на територията на две или повече държави.

В зависимост от същността на задачите, които трябва да разреши терористичният акт, тероризмът може да се раздели на *криминален* и *политически*. Той се изразява в едно или множество деяния, инкриминирани като престъпления от действащото законодателство в страната, където се извършват. Между тях съществува и връзка, определяща тероризма като криминално престъпление, осъществено по политически подбуди.

2.8.1. Криминален тероризъм

Представлява престъпление (терористичен акт), насочено към принуждаване на определен субект да извърши престъпление или неправомерно деяние. При криминалния тероризъм резултатът, който цели терористичният акт, няма политически характер, а облагодетелства извършителите или подбудителите му с обществени блага. Според някои оценки криминалният тероризъм вече представлява заплаха не само за определени държави, но и за международната общност.

2.8.2. Политически тероризъм

Цели постигане на политически или свързани с тях имуществени резултати. Той *представлява политически мотивирано, конспиративно организирано насилствено действие, насочено към реализиране на конкретни политически цели.* Общите му признаци са насилие, заплашване и конспирация.

Политическият тероризъм може да бъде разделен на **идеологически** и **религиозен** тероризъм. Идеологическият преобладава като обществен феномен през Студената война. Съществото, което го обуславя като самостоятелна разновидност, е *неговата идеологическа мотивация, т.е. целите на терористичния акт са насилствено налагане или пропаганда на определени политически идеи*. Този вид тероризъм намира почва за развитие единствено в контекста на противоборството между Източния и Западния блок при биполярната конструкция на международните отношения през този период. Оттам произлиза и почти пълната зависимост на идеологическия тероризъм от финансиращите го държави и техните разузнавателни служби.

Според ориентацията си политическият тероризъм може да бъде разграничен на *ляв, десен* и *националистически*.

Тероризмът с **лява** идеологическа ориентация се осъществява от организации като „Дев сол“ (Турция), „17-и ноември“ (Гърция), „Фракция Червена армия“ (Германия), „Червените бригади“ (Италия), „Японска червена армия“ (Япония) и др. Към тях гравитират също някои сепаратистки и националистически структури, като ИРА, ЕТА и Кюрдската работническа партия (ПКК), които, въпреки че не са със силно изразена лява

насоченост, се ползват с подкрепата на страните от т.нар. Източен блок поради геостратегически причини. Някои автори причисляват последните организации към тези, изповядващи идеите на националистическия тероризъм.

Една от основните доктринални постановки при **левите** терористични организации е свързана с твърдението, че парламентарната демокрация не е нищо повече от прикриване на фашизма в неговата мирна форма. Затова като приоритетна задача те си поставят изостряне на социалните конфликти по пътя на революционната борба, което да принуди официалните власти открито да използват репресии. Рязкото неприемане на негативните страни на капиталистическото общество и господстващия в него начин на живот подтиква левите терористи към насилие. То се базира на тяхната крайна нетърпимост към различно мислещите хора, жажда за незабавни практически действия за преустройство на *„ненавистното потребителско общество“* чрез революция, която да *„разруши буржоазното общество и събуди угнетените трудещи се маси“*. При това те считат себе си за авангарда на тази революция.

Последователно могат да бъдат проследени няколко определени периода в дейността на левите терористи с характерни причини и фактори, които са ги породили. Възникването и развитието на тероризма с лява идеологическа насоченост в Латинска Америка е свързано с появата на т.нар. „градски тероризъм“ (градските партизани). След яркия пример на кубинската революция и неуспеха на нейното разпространение, партизанското движение в много страни от континента преминава от организирана съпротива към тактиката на систематични атаки, провеждани от малки групи. Дей-

ността на партизанските отряди не получава поддръжка от местното население, което в по-голямата си част е съставено от неграмотни и деполитизирани жители на малките села в джунглите. Това довежда до постепенното пренасяне на акциите в големите административни центрове. В градовете и най-малкият терористичен акт предизвиква мигновена реакция на СМИ, които започват да определят партизаните като терористи. Променят се и обектите за въздействие. Докато първоначално партизаните са търсели нанасянето на максимални загуби, най-вече на въоръжените сили и полицейските части на съответната държава, то градските леви терористи „воюват“ главно срещу гражданите и си поставят като основна цел „постигането на максимален психологически ефект“ за дестабилизирането на съществуващия социално-политически строй.

Идеологът на градския тероризъм Хуан Карлос Маригело дава следното обяснение за пренасянето на борбата в големите градове: „Градът в днешно време се явява сърце на системата, център на организираната политическа и икономическа експлоатация. Това е и най-слабото звено на системата. Противоречията в него са най-остри, това е организиран хаос, който характеризира развитото капиталистическо общество, то е представено тук в най-нагледна форма. Именно тук, в самото сърце, следва да се порази системата“. Той формулира две главни цели на градските терористи: физическо ликвидиране на върхушката на армията и полицията и експроприация от правителството и едрите собственици на средства за борба и провокиране на репресии от страна на правителството, за да се направи животът на масите непоносим, което трябва да ги принуди да въстанат против режима.

Важна роля в развитието на левия тероризъм в градски условия изиграва схващането на Хуан Карлос Маригело, че „терористическата организация в страната трябва да се съставлява от автономни групи, свързани една с друга не организационно, а идеологически“. Той смята, че етапа на непосредствена терористична дейност трябва да се предшества от период на сериозна подготовка, включваща в себе си тренировки на бойците и самоосигуряване, за което предлага формулата МПОБВ (моторизация, пари, оръжие, боеприпаси, взривни материали).

През седемдесетте години на миналия век започва постепенното преместване на левите терористи (градските партизани) и техните идеи от Латинска Америка към европейския континент. Съществена роля за възникването и развитието на лявоориентираните терористични организации изиграват младежките бунтове, избухнали в повечето западноевропейски държави през тези години. В техните ядра се събират почти всички видни представители на първото поколение терористи, за които формите на протест се превръщат в преход от легална дейност към нелегална. Този период се характеризира и с бурните протести на младите хора против всичко на света – войната във Виетнам, задължителната военна служба, против нацистите, против ограниченията на гражданските права, против властта, против монополите и т.н. По такъв начин лявата терористична дейност в голяма степен първоначално е обусловена от емоции, а не от идеология. Неслучайно в основната си маса левите терористи са млади хора (до 30 години), сред които има и много жени. Те са с висше или незавършено висше образование. Произхождат от средните социални среди на обществото, които се увличат особено

от „героизма и романтиката на риска“.

Първите преминали към нелегална дейност в Западна Германия са младите хора, създали групата „Баден Майнхоф“, прераснала във „Фракция на Червената армия“, и движението „2-ри юни (Д-2)“. Действията им се характеризират със систематични прояви на вандализъм и хулиганска дейност срещу местното население. Те отъждествяват критиката срещу капитализма с тотално отрицание на съществуващия строй и призовават за изгаряне на градовете и разрушаване на промишлените предприятия. Целите, които си поставят левите терористи в Западна Германия, са свързани с: разрушаване на мита за всемогъществото и неуязвимостта на управляващия режим; чрез методите на терора да се застави парламентарният режим да „покаже истинското си лице“; да се разобличат „фашистите“ в администрацията, армията и полицията, в противен случай те ще доведат страната до военно положение; чрез пропаганда и насилие да се събудят трудещите се за борба; да се превърне инициативното „революционно ядро“ (левите терористични групи) в организирана и масова армия.

В Италия като еталон за ляв тероризъм се приемат действията на лявоекстремистката организация „Червените бригади“. Особена роля за създаването на тази терористична организация изиграва социологическият факултет на университета в град Тренто. В този факултет през шестдесетте години на XX век се обучават повечето лидери на „Червените бригади“. Основни източници за формиране на тяхното идеологическо мислене стават трудовете на Карл Маркс, Карл Клаузевиц, Герберт Маркузе и Мао Цзедун. Подобно на другите леви терористи и „Червените бригади“ обявяват града

за арена на противодействие, а за свои главни противници – буржоазните политици, държавните чиновници, полицейските служители, прокурорите и адвокатите, „продажните“ журналисти, профсъюзните деятели, професорите от висшите учебни заведения, т.е. всички, които имат някаква власт или влияние и са се осмелили да не се съгласят с „революционерите“ или да им се противопоставят. Най-печално известният терористичен акт, извършен от „Червените бригади“, е отвличането и убийството на италианския министър-председател Алдо Моро.

Въпреки че за близо 20 години терористичните организации с лява идеологическа ориентация успяват да привлекат в своите редици около 2000 „професионални революционери“, около 10 000 „поддръжници“ и да извършат стотици терористични актове, те не успяват да съборят съществуващия държавен строй в нито една западноевропейска държава. По такъв начин резултатите от терористичната дейност се оказват пряко противоположни на първоначално провъзгласените от тях цели.

Характерно за левия тероризъм е увереността в притежаването на универсална рецепта за спасяване на човечеството, което неизбежно довежда до мисълта за правилността да се прилагат всякакви средства, водещи към заветната цел. Затова левите терористи винаги лесно намират множество доводи за обосноваване на своите престъпления.[21]

Тероризмът с **дясна** политическа ориентация

[21] *http://securityandstrategy.blogspot.com,* Същност на съвременния тероризъм и противодействие на тероризма (анализ), 14.11.2015.

включва значително по-тесен кръг от организации – „Сивите вълци“ (Турция), „Расистки национален фронт“ (Великобритания), „Ку-клукс-клан“ (САЩ) и др. Характерно за десния идеологически тероризъм е, че терористичният акт не е насочен срещу обществения или политическия ред, а срещу отделни негови представители – расови и малцинствени групи, държавни и политически дейци с леви или други неприемливи за терористите убеждения.

През последните години вниманието на световната общественост беше фокусирано основно върху тероризма, свързван с ислямски джихадистки организации, който се възприема като заплаха за западния начин на живот и култура. Умишлено или не, се избягва да се говори за подривната дейност, убийства и престъпления, извършени на расова или етническа основа. Според Глобалната база данни за тероризма след 11.09.2001 г. повечето от атентатите в САЩ са свързани с престъпления от омраза или на крайнодясна идеология. Проучване, направено от Центъра за международни и стратегически изследвания към Института за икономика и мир (IEP),[22] показва, че броят на „традиционните атентати“, свързани с тероризма, е намалял, но все повече държави страдат от терористични атаки, причинена от крайнодесни елементи.

Понастоящем в САЩ считат насилието, причинено от крайнодесни организации, като по-голяма заплаха за своята сигурност, отколкото дейността на „Ал Кайда“ и Ислямска държава (ИД). Подобно е положението и във Великобритания, където от началото на 2019 г.

[22] *https://www.economicsandpeace.org.*

службите за сигурност оценяват действията на крайната десница, която е най-бързо растящата терористична заплаха в страната.[23]

В Глобалния индекс на тероризма за 2019 г., издаден от IEP, са публикувани данни, свързани с дейността на десния тероризъм, които недвусмислено показват, че това е увеличаваща се тенденция. Според този документ терористичните атаки, извършени от крайнодесни организации и групи, са нараснали с 320% между 2014 г. и 2018 г., особено в САЩ, държавите от Източна Европа и Океания. През 2016 г. са убити 11 души, през 2017 г. загиналите са 26, а до края на септември 2018 г. 77 души са убити при терористични атаки, извършени от крайнодесни елементи. В САЩ от общо 57 терористични атаки през 2018 г., 28 са били от представители на крайнодесни организации.[24]

Дефинирането на понятието „**крайна десница**“ и „**десен тероризъм**“ съдържа различен смисъл и се тълкува по особен начин от правните системи на отделните държави. В Глобалния индекс на тероризма за 2019 г. крайната десница се определя като *„политическа идеология, чието ядро е консолидирано около краен национализъм (базиран предимно на расизъм или някаква друга специфична характеристика), фашизъм, антисемитизъм, антиимиграция, шовинизъм, нативизъм и ксенофобия“*. Независимо от това, не всички групи, притежаващи някоя от тези характерис-

[23] Daniel Byman. (2019, 07-08). The Threat From Within. *The National Interest*, pp. No. 162, pp. 52–60.

[24] Institute For Economics & Peace. (2019). *Global Terrorism Index 2019*. Retrieved from Institute For Economics & Peace: http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/11/GTI-2019web.pdf.

тики, могат да се считат за крайно десни и не всички крайнодесни групи автоматично се класифицират като насилствени или терористични. Към горното определение могат да бъдат прибавени и групи, изповядващи крайни *антифеминистки, крайни антимюсюлмански, крайни неофашистки, крайни антиимигрантски, крайни неонацистки и други идеи*.

Редица анализатори определят крайнодесния тероризъм като тероризъм на националистическа и етническа основа. Според тях той се базира на *вътрешните противоречия в засегнатата държава, които пораждат национални или етнически сепаратистки стремежи в народността или етническата структура на една държава*.[25]

Няма официален източник или институция, които да документират терористични действия, извършени от крайнодесни групи. Повечето от данните се събират от академичните структури на университети, институти или от неправителствени организации (НПО), като всяка една от тях интерпретира данните си по различен начин и има различно определение за това какво трябва да бъде считано за крайно дясно.

Друг проблем при оценката на проблема е, че десният тероризъм като категория е твърде неясен. Министерството на вътрешната сигурност (Department of Homeland Security, DHS) на САЩ го определя като дейност, която не се ръководи или мотивира от чуждестранни терористични организации. Според експертите от DHS много често има припокриване между терористични атаки и

[25] *www.greenlane.com,* Преследвайки корените на тероризма (анализ), 03.07.2019.

домашни престъпления, тъй като и в двата случая извършителите избират своите цели въз основа на тяхната раса, националност, религия, сексуална ориентация и/или пол. Те могат да се възприемат и като произволно улично насилие, насочено към слабите и мотивирано от извличане на удоволствие от упражняване на тормоз. Подобни насилствени действия не се идентифицират с ясна идеология и понякога са водени само от ксенофобски или националистически идеи.

Много често действията на десните организации се класифицират като „**вътрешен тероризъм**“, за да се разграничат ясно от международния ислямски тероризъм. Подобна класификация създава още една трудност, тъй като вътрешният тероризъм може да включва насилие от местни джихадисти или от крайнолеви групи, чиито идеи противоречат на тези на крайната десница.[26]

Независимо че десният тероризъм като правило се определя като вътрешен, следва да се отбележи, че с течение на времето крайната десница възприема все повече модела на международното насилие, създава свои клетки в чужди страни и извършва атаки извън границите на държавата, в която е създадена и се намира нейната централа.

Паралелно с това част от идеите на крайнодесните активисти в много случаи вече са универсални и се припокриват с тези на ислямистите (например опасения, че евреите превземат света, омраза към чужденците и т.н.). Това, по което също си приличат ислямс-

[26] Daniel Byman. (2019, 07-08). The Threat From Within. *The National Interest*, pp. No. 162, pp. 52-60.

кият и десният тероризъм, е общият им подход при широкото използване на СМИ, интернет и социалните медии за пропаганда, набиране и извършване на терористични атаки.[27]

Различават се по степента на заплаха, която техните действия пораждат, както и правното тълкуване на техните действия, особено за десния тероризъм. Правоприлагащите органи често имат сериозни проблеми с доказване на престъпления, извършени от представители на десни терористични организации. Не са редки случаите, когато те имат легитимни връзки с десни политически партии или формации, които са парламентарно представени или участват в управлението на съответната държава. Тези контакти обикновено затрудняват алгоритъма, който да разграничи легитимното и нелегитимното съдържание на извършените атентати.

Различия има и по начина на отразяване от СМИ на дейността на дяснотерористичните и джихадистките организации. Докато при атентатите, извършени от първите, публикациите са сравнително малко и трудно може да бъде направена разлика между мотивите и идеологическите възгледи на извършителя, които често се прикриват, то при вторите се дава широка гласност на действията и евентуалните цели, които те преследват.

Другият проблем, който затруднява действията на правоприлагащите органи, когато става дума за тероризъм, извършен от крайнодесни елементи, е начинът им на действие. Почти всички техни атаки се провеж-

---

[27] Hoffman, B. (2002, 01). A Nasty Business. Retrieved from The Atlantic: ttps://www.theatlantic.com/magazine/archive/2002/01/a-nasty-business/302379/.

дат от **самотен нападател**, т.нар. „вълк единак“. Проблемите идват от това, че много трудно могат да се наблюдават самотни и децентрализирани елементи, действащи самостоятелно, отколкото група с ясен лидер, идеология, бази, контингенти и система за финансиране.

Често като недостатък при крайнодесните групи се приема фактът, че те нямат изявен лидер, който да ги насочва по предварително избран от него път или да предоставя ясен план за действие на базата на определена идеология. Липсва официално членство, ясно изразена йерархична подчиненост и организационна структура. Повечето от активистите имат криминално минало, което ги прави потенциално уязвими от действията на правоприлагащите органи.

Друга слабост на крайнодесните движения е фактът, че те са свикнали да не са обект на засилено наблюдение от страна на специалните служби. Поради това тяхната комуникационна сигурност е по-ниска и те не се притесняват да действат открито и в отделни случаи брутално.[28]

Десният тероризъм много често изразява национално-политически настроения в обществото. Той индикира по определен начин съществуващите политически схващания сред населението, поради което отношението към него е по-сложно и потенциалните му разклонения са много по-тежки. Дясното насилие често засилва определени възгледи сред населението на

[28] Hoffman, B. & Ware, J. (2019, 11 29). *Are We Entering A New Era Of Far-Right Terrorism?* Retrieved from War On The Rocks, *https://warontherocks.com/2019/11/are-we-entering-a-new-era-of-far-right-terrorism/*.

страната, свързани с факта, че крайнодесният тероризъм се класифицира като вътрешен тероризъм. При него крайната десница е мотивирана от идеологии, които се противопоставят и отхвърлят чужденците и се застъпват за защита на национални интереси и граници, за разлика от международния тероризъм, който не признава границите на държавите, тяхната идеология или култура.

Атентатите в Норвегия през 2011 г., извършени от крайнодесния антиислямист Андеш Брейвик, се превръщат в крайъгълен камък и модел за подражаване, довел до възход на крайнодясната идеология в Европа. Независимо че истинските причини за действията на Андеш Брейвик и неговите последователи все още не са напълно изяснени, може да се предполага, че те са следствие от някои глобални събития, настъпили в света и особено в Европа. На първо място това е имиграционната криза, възникнала от конфликтите в Близкия изток. Пристигането на бежанците, основно мюсюлмани, на европейския континент доведе до сблъсък на религия, традиции и култури, който не беше възприет положително от местното население. Терористичните актове, извършени малко по-късно от „Ал Кайда“ и ИД на европейска земя, разпалиха допълнително силни ксенофобски емоции и желание за отмъщение. Всичко това, съчетано с икономическата криза в Европа, изведе на преден план национализма и желанието на гражданите на съответните държави, в които имигрантската вълна е най-силна, да поставят пред своите правителства преди всичко собствените си приоритети пред тези на чужденците.

Преди атентатите на 22.06.2011 г. в Осло, при които са убити 77 души, Андеш Брайвик публикува мани-

фест от 1500 страници, в който излага своите антиислямски виждания. В манифеста се подчертава заплахата от ислямизирането на Европа и се обвиняват западните лидери и европейският политически елит, че подкрепят мултикултуризма и ислямската колонизация на Европа.

На 15.03.2019 г. Брентън Тарант извършва масова стрелба в две джамии в Нова Зеландия. Убива 59 души и ранява още 51. Той също извършва атентатите си, след като публикува в Туитър манифест от 37 страници, в който обявява, че Андеш Брайвик му е послужил като вдъхновение. Манифестът, озаглавен „Великата замяна", представя войната, която трябва да започне бялата раса заради падането на Европа в ръцете на малцинствата и бежанците през последните години. Документът е пълен с материали и лозунги от различни войни в историята на Европа срещу мюсюлманите и примери от битките, в които Свещената Римска империя побеждава Османската империя.

На 27.04.2019 г. Джон Търнест извършва атентат срещу синагога, намираща се в гр. Поуей близо до Сан Диего, Калифорния, по време на еврейския Великден (Пасха). Той убива 1 човек и ранява още 3. Джон Търнест публикува расистки и антисемитски манифест в интернет преди атаката си, обвинявайки евреите в унищожаване на европейската раса и в конспирация срещу бялата раса.

На 20.02.2020 г. германският банкер Тобиас Ратиен, който е активист на крайнодясна групировка, извършва атентат срещу два наргиле-клуба, които са собственост на турски граждани в Ханау, Германия, убивайки 9 души. Той също публикува манифест, в който описва своята крайнодясна идеология, ислямофобските си възгледи

и опасения относно промените, които чужденците внасят в Германия. В него Тобиас Ратиен пише, че много малко държави или раси са с положителен принос, докато други раси и култури не само не са допринесли с нищо за развитието на Германия, но са и деструктивни, като посочва конкретно исляма.[29]

Дейността на крайнодесните терористи не се различава много от тази, която е типична за ислямските терористични организации, действащи в глобален мащаб. Техният общ „modus operandi" включва използването на социални медии или платформи за разпространението на послания и идеология сред потенциалните им последователи, провеждане на пропаганда, водене на психологическа война, получаване на финансиране за операции, набиране и обучение на бойци.

Крайнодесните организации използват активно интернет и социалните медии, за да абсорбират идеологическо съдържание и да насърчават идеологическа и ксенофобска полемика. Медийни платформи като YouTube, Facebook и крайните GAB и VOAT служат като катализатор за разпространението на тяхната идеология на омразата.

Проучване, проведено в Германия, показа, че в градовете, където използването на Facebook е помасово, са извършвани повече атаки срещу имигрантите. По време на терористичните атентати на Брентън Тарант срещу джамиите в Крайстчърч, Нова Зеландия, той излъчва на живо близо 17 минути във Facebook. За

[29] Hoffman, B. & Ware, J. (2019, 11 29). *Are We Entering A New Era Of Far-Right Terrorism?* Retrieved from War On The Rocks, *https://warontherocks.com/2019/11/are-we-entering-a-new-era-of-far-right-terrorism/*.

24 часа неговият клип е копиран около 1 500 000 пъти. Опити за излъчване на живо на атентати, проведени от крайнодесни терористи, са направени по-късно в САЩ и Германия.[30]

Подобно на джихадистите крайнодесните активисти използват широко уеб сайтове за качване и споделяне на манифести и файлове, за да разпространяват в реално време своите послания. Те наричат този процес *„приемане на червеното хапче“,* което е заимствано от филмите на Матрицата и означава, че човек трябва да се събуди, да прочете съдържанието и да види истината. Този процес е подобен на религиозното пробуждане и покаяние в ислямската идеология, когато активистът се трансформира от състояние на невежество (джахилия) в състояние на осъзнаване.[31]

Феноменът на публикуване на манифести онлайн от крайнодесни терористи се появява при атаките в Норвегия през 2011 г. и продължава с атентатите в САЩ, Нова Зеландия и Германия. Уебсайтовете като: Imaging Boards, 4chan и 8chan, стават важно средство за разпространение на съдържание и позволяват на крайнодесни активисти да разговарят анонимно онлайн.

С увеличеното филтриране на съдържание от платформи за социални контакти като Facebook последователите на крайнодясната идеологията се насочват

---

[30] New York Times. (2018, 11 24). *The New Radicalization of the Internet.* Retrieved from New York Times, *https://www.nytimes.com/2018/11/24/opinion/sunday/facebook-twitter-terrorism-extremism.html.*

[31] Kirkpatrick, D. D. (2019, 03 15). *Massacre Suspect Traveled the World but Lived on the Internet.* Retrieved from New York Times, *https://www.nytimes.com/2019/03/15/world/asia/new-zealand-shooting-brenton-tarrant.html.*

от тази социална мрежа към руската VKontakte (VK), която не блокира идеи, проповядващи крайнодесни възгледи. Според част от анализаторите на тези процеси около 10 000 американски граждани от близо 100 крайнодесни групи са се преместили във VK през последните години. Най-голямата руска социална мрежа VK, чиято аудитория е около 38 млн. души дневно, се използва активно от американската организация Atomwaffen, скандинавския Северен фронт и повечето неонацистки групи в Германия.[32]

В САЩ крайнодесните групи наемат приоритетно ветерани, завърнали се от участие във военни мисии зад граница. Оценява се, че те имат богат практически опит и знания, натрупани от близо две десетилетия борба с ислямския тероризъм, главно в Ирак, Афганистан и Сирия. Освен това част от тези ветерани трудно се адаптират към цивилния живот след завръщането си вследствие на стрес, натрупан гняв или получени психически травми, което ги прави потенциална вербовъчна база за десния тероризъм. Сред подобни контингенти се набират „самотните нападатели".

Според редица анализатори и психолози процесът на радикализация на „самотния нападател", бил той десен терорист или джихадист, се състои от четири етапа. Първият е т.нар. *„предрадикализация"*. Личността води нормален живот, няма криминално досие, но внезапно е засегната от трагично събитие, което създава празнота в най-близкото му обкръжение. Празнотата, създадена от трагичното събитие, се

[32] Hoffman, B. (2006). The Use of the Internet By Islamic Extremists. *CA: Rand Corporation Testimony Series*.

запълва от търсене на дом, близки хора и идентичност. Вторият стадий се нарича *„консолидация на идентичността“*, при който се появява подходящ религиозен емисар или организация със сходни ценности и идеология, към която се приобщава личността. На трето място идва *„индоктринация“* – в повечето случаи чрез кибервзаимодействие със сходномислещи елементи в търсенето на обща цел. Счита се, че този етап е централен в процеса на радикализация на личността, която възприема крайнодесните идеи от множество материали, публикувани в интернет – от политически партии до манифести на различни групи. Последен е стадият на *„насилието* (джихадизма)“ – преминаване от думи и идеи към извършване на радикални действия.

Горните процеси се наблюдават при почти всички крайнодесни активисти, които са извършили самотни атаки през последното десетилетие. Трагичното събитие за тях може да бъде загуба на работа или, според тяхното възприятие, загуба на културните ценности на тяхната страна в полза на мултикултурализма, причинен от масовата имиграция.[33]

Почти всички терористични атаки, извършени в САЩ през 2019 г., са от „самотни нападатели“, които не са членове и не са свързани с определени терористични организации. Вероятно това е тактика, използвана от ръководители на крайнодесните организации за насърчаване на единични атаки, продиктувани от ксенофобски, расистки и/или различни идеологически моти-

[33] Koch, A. (2019). The Non-Jihadi Foreign Fighters: Western Right-Wing and Left-Wing Extremists in Syria. *Terrorism and Political Violence*, p. DOI: 10.1080/09546553.2019.1581614.

ви, свързани с несъгласие с политиката на управляващата в страната върхушка.

Има голямо съвпадение между идеологията на крайнодесните групи и тази, използвана от „Ал Кайда“ и ИД, особено в идеите за апокалиптични расови войни, където заплахата за исляма се заменя със заплаха за бялата раса. Тези позиции често са общи, дезорганизирани, объркани и превръщат много малцинствени групи в тяхна легитимна мишена. Интерпретира се върху теми, свързани със заплаха за арийската култура и „черното господство“, ислямизирането на Европа, конспиративната теория за еврейско световно господство, мултикултурализма, опасенията от изчезването на европейския (белия) генотип, което като цяло създава предпоставки за водене на война на расова основа и възраждане на нацизма.[34]

Аналогия между тероризма на джихадистките организации и заплахата, идваща от крайнодесни групи, може да бъде направена и при използването на чуждестранни бойци (наемници). Чужденци, наети от „Ал Кайда“ и ИД, воюват в Централна Азия, Африка и Близкия изток. Близо 2000 крайнодесни и крайнолеви активисти от Европа доброволно се сражават в Сирия с онези, които възприемат като свои идеологически врагове. Сред тях има крайнодесни елементи от Гърция, наемници от Сърбия и неофашисти от Норвегия. Някои от тези бойци принадлежат към различни християнски милиции и следвайки антимюсюлманските си възгле-

[34] Kirkpatrick, D. D. (2019, 03 15). *Massacre Suspect Traveled the World but Lived on the Internet.* Retrieved from New York Times, *https://www.nytimes.com/2019/03/15/world/asia/new-zealand-shooting-brenton-tarrant.html.*

ди, се възприемат като „новите кръстоносци“. Те виждат себе си като защитници на Европа от ислямската идеология, вътрешни и външни врагове, които искат да изкоренят бялата раса и западната култура. След завръщането си в своите държави, с натрупания боен опит, умения да използват оръжия и „надъхани“ с екстремни идеологии, те представляват реална заплаха за съответните правителства.[35]

Съгласно федерален закон на САЩ тероризмът се определя като престъпна атака, насочена към възпиране на цивилни граждани да получат влияние върху политиката или поведението на правителството. Законът посочва 57 конкретни престъпления като терористични, но много малка част от дейността на крайнодесните елементи попада в този списък. Нападение над цивилни с използване на оръжие, превозни средства или натрупване на оръжия не са включени в споменатия списък, въпреки че те често се използват от крайнодесни елементи. На практика в САЩ в момента липсва правен механизъм, който да позволява десните екстремистки групи да се класифицират като терористични организации.[36]

През 60-те години на XX век крайнодесният тероризъм бележи своя възход в САЩ. Понятието „бяла мощ“ е в основата на създадената през м. март 1958 г. от

---

[35] Koch, A. (2019). The Non-Jihadi Foreign Fighters: Western Right-Wing and Left-Wing Extremists in Syria. *Terrorism and Political Violence*, p. DOI: 10.1080/09546553.2019.1581614.

[36] Macfarquhar, N. (2020, 02 25). *As Domestic Terrorists Outpace Jihadists, New U.S. Law Is Debated*. Retrieved from New York Times, *https://www.nytimes.com/2020/02/25/us/domestic-terrorism-laws.html*.

Джордж Линкълн Рокуел Американска националистическа партия. Идейната платформа на тази партия е изградена върху националсоциализма, пропагандиран от Хитлер и неговата Националсоциалистическа германска работническа партия, белия национализъм, антисемитизма и хомофобията. След убийството на Рокуел партията се преименува на Националсоциалистическа партия на белите хора.

В началото на 90-те години на XX век в САЩ се появява и движението „Бяла гордост“. Неговите основатели Керъл Суейн и Ръсел Нили посочват като основни причини за създаването му три фактора – повишената имиграционна вълна (1980–1990 г.), ръста на недоволството от позитивната дискриминация, както и нарастващата роля на интернет като средство за изразяване на недоволството.

При анализа на крайнодесния тероризъм в САЩ не може да не бъде спомената и нелегалната расистка организация Ку-клус-клан, възникнала в южните щати след премахването на робството. Организацията се бори за превъзходство на белите хора над останалите раси, на протестантите над останалите християни, друговерци и еретици. Използва насилие, тероризъм и линчуване за сплашване и потискане на чернокожите. Повечето анализатори определят Ку-клус-клан като терористична организация с дясна политическа насоченост.

„Арийски нации“ е крайнодясна организация, основана в САЩ през 1970 г. от Ричърд Бътлър, и първоначално гравитира около групата „Християнска идентичност“. Идеологията ѝ се определя като комбинация от антисемитизъм и политическа агресивност. След 2001 г. нейният лидер прави опити за създаването на

съюз между „Арийските нации“ и „Ал Кайда“ въз основа на взаимната им омраза към американското правителство и евреите. ФБР определя организацията като „терористична заплаха за САЩ“.

Внимание заслужава и дейността на създадената през 2016 г. в южните щати на САЩ неонацистка организация Atomwaffen Divison. В основата ѝ стоят членове от форума Iron March, който служи като платформа за привърженици на идеологията за превъзходството на бялата раса. Atomwaffen е призната за екстремистка организация, чиито основатели са вдъхновени от Чарлз Менсън, американски неонацистки култов лидер, извършил няколко убийства през 60-те години на миналия век. В момента организацията се ръководи от Джон Камерън Дентън.

Atomwaffen следва неонацистка идеология и се самоопределя като революционно националсоциалистическо движение, противопоставящо се на съществуването на евреи, хора с различна сексуална ориентация и малцинства. То пропагандира идеите, че иска да формира четвъртия райх и че американското правителство се ръководи от евреи, които искат да изкоренят бялата раса.

Членовете на Atomwaffen използват открито методите за насилие и терор и подкрепят действията на „самотния нападател“. Организацията има децентрализирана йерархична структура, около 20 клетки в Обединеното кралство, Канада, Германия, балтийските държави и няколко други европейски страни. Членовете ѝ вярват в расова свещена война, наречена от тях „RaHoWa“, за която трябва да бъдат подготвени. Atomwaffen има тренировъчни лагери, в които новопостъпилите ѝ членове получават бойни умения. Един от

известните лагери е Camp Hate, изграден през 2018 г. в пустинята Невада.

Организацията използва няколко интернет платформи за комуникация със своите последователи и за пропаганда. Това са: inter alia, atomwaffendivion.org, Facebook, Twitter, VKontakte и платформата за незабавни съобщения Telegram. Идеите на Atomwaffen се разпространяват и чрез книгата „Siege“ (Обсада), чийто автор е неонацистът Джеймс Мейсън. Тя е написана през 1980 г. за американската организация „The National-Socialist Liberation Front“. Книгата, в която Джеймс Мейсън призовава истинските неонацисти да водят партизанска война срещу правителството на САЩ, е задължително четиво за членовете на Atomwaffen.[37]

Руският национализъм отбелязва скок след разпада на бившия Съветски съюз. Повечето местни анализатори го разделят на етнически и имперски. Първият прокарва тезата, че етническите руснаци трябва да играят водеща роля за създаването на нова мощна руска държава като отделна цивилизация. Имперският е обвързан със схващането, че Русия представлява една Европа, различна от сегашната, в която доминират САЩ.

На територията на Руската федерация идеите за превъзходството на бялата раса се пропагандират от Руското имперско движение. Освен разпространяването на националистически и неонацистки идеи неговите ръководители се занимават и с обучение на паравоенни формирования, съставени не само от руски граждани, но и от чужденци, в изградените за това два центъра,

[37] Ware, J. (2019, 07). Siege: The Atomwaffen Division and Rising Far-Right Terrorism in the United States. *ICCT Policy Brief*, p. DOI: 10.19165/2019.2.05.

единият от които се намира в околностите на Санкт Петербург. Шведски граждани, преминали военно обучение в рамките на организирани от Руското имперско движение курсове по програмата „Партизанин“, са участвали в атентати, извършени в страната през 2016 г. и 2017 г., единият от които е срещу бежанки център в шведския град Гьотеборг. Това дава основание на Държавния департамент на САЩ да включи Руското имперско движение в списъка с „международни терористични организации“, да замрази авоарите и имотите на движението на територията на страната, а на водачите му Станислав Воробьов, Денис Гариев и Николай Трушчалов да забрани да влизат на територията на САЩ. Американските власти считат, че руската организация *„играе важна роля в опити да бъдат сплотени европейци и американци в единен фронт срещу онези, в които те виждат свои врагове“*. Това се обяснява и с очертаващата се нова тенденция за засилване на тероризма в света на расова основа, свързана с идеята за превъзходство на белите.[38]

След 2000 г. крайнодесните настроения в Русия са насочени срещу „чуждите в културно отношение имигранти“ (основно от Азия и Кавказ), като все повече са тези, подкрепящи идеите за привилегированото отношение към етническите руснаци, което е залегнало като основна платформа в идеите на националистическото движение „Русия за руснаците“.

В своята книга „Руският национализъм и етническото насилие“ доцентът по политология от Мъскингъм-

[38] *www.dnas.dir.bg,* САЩ включиха „Руското имперско движение“ в списъка с терористични организации (анализ), 06.02.2020.

ския университет Ричард Арнолдпрови прави извода, че днешна Русия все повече започва да прилича на Руската империя от преди 100 години. Като доказателство посочва усилията на Кремъл за възраждане на казашкото движение чрез насърчаване дейността на местните казашки организации и овластяването на улични патрули да извършват правозащитна дейност, внушавайки в обществото асоциации, свързани с Руската империя.[39]

Със започналите на 24.02.2022 г. военни действия в Украйна, под претекст за „денацификация", Русия се опита да насочи вниманието на международната общественост към крайнодесните тенденции в Украйна. По този начин Путин успя, при това доста успешно, да отклони вниманието от дейността на руските крайнодесни фракции, ползващи се с подкрепата на Кремъл. Тяхната дейност придоби особено значение за провежданата от руския президент политика след анексирането на Кримския полуостров през 2014 г. и последвалата война в Донбас. Повечето анализатори определят този нов руски крайнодесен национализъм като *„смес от руски монархисти, неонацисти, православни националисти, сталинисти и полупрестъпни казашки формирования, действащи в пряка подкрепа на воденатa от Кремъл политика и извличайки капитал от непосредствената си близост до режима".*

Според някои оценки нивото на политическо насилие в Русия, вдъхновено от крайнодесните идеологии, е изключително високо. Само между 2000 г. и 2017 г. на територията на Русия е имало 495 инцидента на крайно-

[39] *www.dnes.bg,* Възходът на етническия руски национализъм (анализ), 01.06.2016.

дясно политическо насилие, които са довели до смъртта на 459 души. Този процент е пет пъти по-висок от този в САЩ и над седем пъти по-висок от този в Западна Европа през същия период (като се имат предвид разликите в размера на населението).

Освен „Руското имперско движение“, през последните години много активно в крайнодясното политическо пространство се включиха и организации като „Нощни вълци“, „Казаци“ и новосъздадената формация „Руски образ“, определяна като неонацистка група, свързана с крайнодясната терористична организация BORN. Когато се анализира дейността на националистическите движения в Руската федерация, не може да бъде отмината и групата „Русич“. Тя се определя като „диверсионно-разузнавателна военна групировка“, гравитираща около „Руското имперско движение“. Създадена е през 2014 г. от Алексей Милчаков и Ян Петровски. Носи името на митична крепост в древна Русия. Отличителният знак на нейните привърженици е валкнут, стар скандинавски символ, присвоен от привържениците на бялата раса. Членовете на „Русич“ воюват на страната на проруските сепаратисти в Донбас, където проявяват изключителна жестокост срещу живеещите там украинци. Участват в разгрома на батальона „Айдар“ през 2014 г. близо до село Щастя в Луганска област, след което масово публикуват снимки в своите сайтове с телата на убитите украински войници. По-късно са изпратени в Сирия, където участват в бойните действия заедно с наемниците от „Вагнер“ и са обвинени в редица престъпления, включително и срещу цивилното население.

Още в началото на т.нар. „специална военна операция“ срещу Украйна представителите на „Русич“ се включват в бойните действия. Те са в основата на извършените още преди началото на войната диверсион-

ни действия срещу Украйна и провокации срещу рускоезичното население, прикривайки се „под украински флаг“, за да бъдат създадени предпоставки за оправдание на руското нападение. Обвинени са от украинските власти за зверските убийства на цивилни граждани в Буча и други населени места заедно с представителите на „Вагнер“.

През последните години Русия играе и централна роля в транснационалното крайнодясно движение. Руският консерватизъм и теориите за етническа чистота, от една страна, както и изграденият образ на Путин като „силен човек, с националистически дневен ред“, от друга, служат като вдъхновение за международната крайна десница, която гледа на *„руския път като на модел за тяхната крайнодясна борба*“. В същото време страната активно подкрепя и стимулира отношенията между руските заинтересовани страни и институции с крайнодесни партии и групи в Европа и САЩ. Чрез стратегията си за одобряване, разрешаване или пряка подкрепа на крайната десница в собствената си страна, както и в международен план, Кремъл обслужва основно собствената си програма, като предизвиква поляризация в руското общество, напрежение по света, дестабилизира западните държави и подхранва антизападните настроения в страните от Източна Европа с цел отслабване на единството в НАТО и ЕС.

Поддържайки преки контакти с международната крайна десница, Русия също така подкрепя и крайнодесни групи на други места по света, като разпространява дезинформация, конспиративни теории и антилиберални послания, насърчавайки по този начин поляризацията на западното общество. В източните части на Европа, които са населени предимно със славянско и православно

население, като Западните Балкани, Русия подкрепя антизападните/антиевропейски крайнодесни движения, като акцентира върху етническите, религиозните и езикови връзки с Русия. Тя насърчава общата „славянска идентичност“ и споделени „евразийски ценности“, които са в рязък контраст с либералните европейски и западни ценности.[40]

През 2016 г. в Германия са извършени 12 503 престъпления от крайнодесни терористи – 94 от които с използване на насилие. Цели на някои от тях са джамии и еврейски центрове. Сред арестуваните има немски граждани, които са обвинени в сформирането на крайнодесен терористичен отряд, наречен „Old School Society“, подготвяли бомбени атентати срещу бежански лагери.[41]

Преди години бившият председател на Европейската комисия Жозе Барозу неслучайно подчерта, че национализмът и тероризмът са две големи заплахи за Европа. В свое интервю пред бТВ от 07.06.2016 г. той заявява, че *„не всички, които атакуват Евросъюза, са шовинисти или ксенофоби, но твърдя, че всички екстремисти са срещу Европейския съюз. Всички ксенофоби и расисти – също. Защото нашата Общност изповядва съвсем различни ценности – откритост, свобода и солидарност. И затова смятам, че ние, демократите, трябва да се противопоставим, а не да отстъпваме инициатива на крайните. Нито да се подвеждат по популизма“.*

---

[40] Claudia Wallner, article “If Russia is Serious about De-Nazification, it Should Start at Home”, 21 April 2022, RUSI.

[41] *www.webcafe,* Германия и проблемът с нацистката идеология (анализ), 09.05.2017.

Имиграционната криза в Европа, съпроводена от световната икономическа криза и глобалния културен сблъсък, послужи като катарзис за възраждането на националистическите настроения и направи реална заплахата от крайнодесен тероризъм. Данните за терористични атаки през последните години потвърждават тенденцията, че има нарастване на крайнодясното насилие в сравнение с ислямското.

Десният тероризъм днес е много подобен на радикалния ислямски. Желанието на крайнодесните да се създаде „чиста Европа“, без малцинства, напомня на желанията на салафитските джихадисти да върнат ерата на първите трима халифи. Последователите на организациите за превъзходство на бялата раса виждат себе си в процес на подготовка за нова свещена расова война, подобно на ислямския джихад. Начинът на действие е сходен и включва: набиране на бойци, обучение, онлайн пропаганда и използване на самотни нападатели. Десните терористи разчитат на авторитетни източници, за да оправдаят идеологията си, било то Чарлз Менсън в САЩ, Андеш Брайвик в Норвегия или Брентън Тарант в Нова Зеландия, подобно на радикалния ислям, който разчита на идеолози като Хасан ал-Бана и Абдала Азам.[42]

2.8.2.1. Националистическият тероризъм получава най-широко разпространение в периода на разпадане на колониалната система между двете световни войни. В Близкия изток, а също така и в Африка, Индия и Северна Африка местното население не желае да

[42] Ritchie, H., Hasell, J., Appel, C. & Roser, M. (2020). *Terrorism*. Retrieved from ourworldindata, *https://ourworldindata.org/terrorism*.

се завърне към предколониалното си статукво. Обещанията за независимост и самоопределение, дадени от великите сили в началото на световните войни, бързо се видоизменят и тълкуват диференцирано с цел удължаване на колониалната власт. Това води до избухването на революции, променили съществено картата на света.

През 1947 г. Великобритания напуска Индийския субконтинент, при което възникват три независими държави – Индия, Пакистан и Бангладеш, а през 1954 г. Франция се изтегля от Индокитай. Няколко години преди това в Палестина се вдига въстание срещу британското управление, водено от две малки еврейски терористични организации – „Иргун Звай Ле уми“ (Национална военна организация или „Иргун“) и „Лохамей Херут Израел“ (Борци за израелска свобода). Със своята идеология и действия „Иргун“ става революционен модел за подражание както на антиколониалните, така и на постколониалните националистически терористични групи по целия свят. Планът на „Иргун“ е да победи британците не във военно отношение, а чрез терористични действия; да подрони престижа на правителството и неговия контрол върху Палестина чрез удари по символите на британската власт. За разлика от останалите антиколониални движения, определяни като терористични, „Иргун“ прилага правилно съотношение между насилие, политика и пропаганда, като избира за свои цели само символите на британския потиснически режим.

Пример за действаща в световен мащаб националистическа терористична групировка е и ИРА. Противоборството между католици и протестанти, постоянните икономически проблеми и зависимостта от Великоб-

ритания превръщат Ирландия в място на постоянни прояви на насилие и тероризъм. Дългите години на дискриминация на католическото малцинство, подлагано на морални унижения, икономически и политически ограничения, създава сериозна криза в отношенията с Великобритания. Своите терористични актове ИРА представя като средство за защита на католическите гета от английските войници и от „ултралеви протестанти“. Главните идеологически постановки на ИРА се свеждат приоритетно до извоюване обединение на Северна Ирландия с Република Ирландия по пътя на „революционна партизанска война“. Партизанската война, според ръководството на ИРА, трябва да е война на изтощаване, а нейни обекти да бъдат въоръжените сили на противника, транспортните линии и средства, представителите на съдебната власт и затворническите надзиратели, най-влиятелните политически и обществени дейци на противника. Войната трябва да се води на цялата територия на Великобритания и във всички части на света, където на британците могат да се нанесат сериозни загуби.

Съществува още една световноизвестна националистическа терористическа организация. Това е испанската ЕТА („Еускади та Аскатасуна“ или „Страна на баските и свобода“). Основите на традиционния за баските сепаратизъм могат да се търсят още в средните векове и се мотивират с историческа памет за минала независимост, своеобразие на езика и културата. Влияние оказва и по-високото икономическо развитие на тази част от Испания в сравнение с повечето останали провинции на страната. Целта на ЕТА е провъзгласяването на независима баска държава (Еускади), която трябва да бъде създадена на мястото на три испански

провинции и южната част на Франция – Навара.

Постепенно ЕТА се изражда в престъпна организация, откъсната от баското население, прикриваща се зад националистическа и революционна фразеология. Основни форми на действие стават грабежи на банки, вземане на „революционни данъци“, отвличане на хора без политически мотиви с цел откуп, участие в контрабанда на наркотици, „пране“ на пари с помощта на банки и игрални зали.

Други известни националистически терористични организации са „Сикхите“ в Индия, „Тигрите за освобождаване на Тамил“ в Шри Ланка, Кюрдската работническа партия, Арменската секретна армия за освобождаване на Армения, Фронтът за национално освобождение на Корсика, Национален революционен фронт за освобождаване на източен Туркистан, борещ се за създаване на уйгурска държава в Китай, „Божи гняв“ в Израел, отговорна за убийството на министър-председателя на Израел Ицхах Рабин, и „Ал-Фатах“.

Националистическите терористически организации съществуват повече от 100 години, а национализмът се превърна в една от главните сили, налагащи промени в световен мащаб през втората половина на XX век. Всичко това дава основания да се предположи, че националистическият тероризъм не само няма да изчезне в обозримото бъдеще, но вероятно ще получи още по-голямо разпространение.[43]

2.8.2.2. Религиозният тероризъм се появява за първи път като трайно обществено явление след възник-

[43] http://securityandstrategy.blogspot.com, Същност на съвременния тероризъм и противодействие на тероризма (анализ), 14.11.2015.

ването на Държавата Израел през 1949 г., но се налага като доминираща тенденция в края на Студената война и разпадането на т.нар. Източен блок. В страните от Близкия и Средния изток, където възниква религиозният тероризъм, той се разглежда като едно от първоначалните средства за борба на националноосвободителните и антиколониалните движения. Като първо противопоставяне между исляма и комунизма може да бъда определена войната на бившия СССР в Афганистан.

Религиозният тероризъм е *незаконно използване на насилие срещу хора или имущество с цел разпространяване на страх или хаос в името на религията*. Обикновено той се практикува от групи или отделни лица, чиято мотивация се корени в догмите на вярата. Религиозният тероризъм не определя сам по себе си непременно конкретна религиозна гледна точка или възглед. Той се основава на индивидуалното или общото тълкуване или интерпретация на система от вярвания.[44] Негова отличителна черта е религиозната мотивация. Базира се на схващането, че религията е система от вярвания, културни системи и мирогледи, които свързват човечеството с даден порядък на съществуване. Говорейки за религиозната мотивация на тероризма, вицепрезидентът на Международната академия за свобода на религията и вярата и съпредседател на Комитета по религиозни права на ОССЕ професор Кол Дъръм подчертава, че терорът в името на религията е едно от най-тежките злоупотреби с тази религия. Според него те винаги са свързани със сепаратистки, наци-

[44] Shabad, Goldie and Francisco Jose Llera Ramo. Political Violence in a Democratic State, Terrorism in Context. Ed. Martha Crenshaw. University Park: Pennsylvania State University, 1995, pp. 467.

оналноосвободителни, радикални политически стремежи, открити ксенофобски убеждения, егоистични или престъпни намерения.[45]

Типични представители на религиозния тероризъм са организациите „Ал Кайда“, „Джихад ислями“ (Ливан, Иран и Турция), „Хизбуллах“ (Ливан), „Ал Итихад ал Исламия“ (известно като Ислямски съюз, Ливан), „Ал Джихад“ (Египет), „Мюсюлмански братя“ (Сирия, Египет, Судан и Саудитска Арабия), „Хамас“ (Израел) и др. Преобладаващата част от религиозния тероризъм на фундаменталистка основа има антиамериканска и изобщо антизападна насоченост.[46]

Религиозният тероризъм, независимо от това с кое вероучение е обвързан, се отличава с някои особености. Те са преди всичко неговата лексика и формулировките, които използва, за да определи целите си. Организациите, свързани с този вид тероризъм, винаги водят *„свещена война“,* борят се за *„унищожаване на световното зло“,* за *„ускоряване идването на месията“,* за *„религиозно пречистване“,* за *„сваляне на предателските светски режими“,* за *„образуване на теократична държава (халифат)“* и т.н. Изследователката Джесика Стърн смята, че „повечето религиозни терористични организации преследват смесица от религиозни и материални цели, например придобиване на политическа власт с цел налагане определено интерпретиране на религиозни закони или позоваване на религиозни текстове като оправдание за придобиването на спорна територия“.

---

[45] *https://www.mediapool.bg,* Законопроектът за вероизповеданията противоречи на европейските изисквания (статия), 16.12.2020.

[46] Требин, М. П. Терроризм в XX веке. Минск: Издателство „Харвест“, 2001.

Паралелно с това религиозните терористични организации са много крайни в своите действия, в поголяма степен са склонни да извършват жестокости. Основната причина за това е, че техните действия са *„божествено предопределени“,* задачите им са дадени от *„свръхестествена сила“,* която снема от тях отговорността за извършеното, убедени са, че ги насочва *„повиси авторитет“,* виждат себе си като *„избрани и миропомазани от Бог“*.[47]

Съвременният фундаментализъм е сравнително нов феномен, възникнал като реакция срещу западния модел и култура. Ислямистите искат да управляват обществото с идеите от миналото и техническите средства от настоящето.

На базата на това явление в света се появи друга разновидност на тероризма, наречена **ислямски тероризъм**, който след атентатите на 11.09.2001 г. се превърна в най-сериозния противник на международната общност.

Паралелно с това някои автори разграничават и **протестантски**, **еврейски** и **нерелигиозен** фундаментализъм. Протестантският възниква през първото десетилетие на XX век в САЩ сред консервативните презвитериански преподаватели и богослови в Пристънската богословска семинария. Неговата цел е да утвърди ортодоксалното протестантство и да го защити от смятаните за враждебни към него течения, като либерално християнство, немски исторически католицизъм и дарвинизма. Еврейският фундаментализъм, който е

[47] Стърн, Д. Терор в името на Бога. Защо религиозните екстремисти убиват. София, 2009, с. 16, 60.

идеология на ултраортодоксалните евреи, е направление в юдаизма, което приема Тора, Мишна и Талмуд за единствена и незаменима религиозна норма, отхвърляйки възгледите на реформирания юдаизъм. Представителите на нерелигиозния фундаментализъм твърдят, че всякакъв фундаментализъм, бил той библейски, атеистичен или ислямски, е опасен. Считат, че създаването на нови догми води до поява на език на омразата, екстремизъм и поляризация на обществото в името на това дали Бог е на наша страна, или на ваша.[48]

Тероризъм, мотивиран от религиозен императив и целящ да причини масови, безразборни убийства, често се свързва и с дейността на различни религиозни *култове* и *секти*, които се появиха в Съединените щати, Япония и на други места в началото на осемдесетте години на XX век. **Религиозният (култов) тероризъм,** който се наблюдава през последните десетилетия, разкрива все по-голям потенциал и възможности светът да бъде изправен пред още по-ужасни актове на насилие – опасност, която не може да бъде пренебрегната. Типичен пример за това е сектата „Аум Шинрикьо“ (Учение на истината „АУМ“), чиято основна цел е предотвратяване на апокалипсиса чрез разпръскване по целия свят практиките на „АУМ“ за максимално въоръжаване с цел „предотвратяване на Трета световна война“. Последователите на Шоко Асахара разполагат с 24 клона в Япония и над 10 000 членове само в страната. Има около 20 000 последователи в Руската федерация, бли-

[48] Alister McGrath and Joanna Collicutt McGrath. *The Dawkins Delusion? Atheist Fundamentalism and the Denial of the Divine*, Society for Promoting Christian Knowledge (SPCK), 15.02.2007, ISBN 978-0-281-05927-0.

зо 12 000 в 6 други страни, както и офиси в Ню Йорк, Германия, Австралия и Шри Ланка.[49]

2.8.3. Кибертероризъм

Кибертероризмът е свързан с използването на компютри и компютърни мрежи за разрушаване на обекти и части от националната инфраструктура за постигане на определени цели. При него се нанасят удари върху ахилесовата пета на съвременното общество – непрекъснато нарастващата му зависимост от компютърните системи и информационните технологии.

Кибертероризмът е *конвергенция между киберпространството и тероризма, използвана за незаконно атакуване или заплаха от атакуване на компютри, компютърни мрежи и информацията, съхранявана в тях, в интерес на постигане на политически или социални цели, представляващи заплаха или принуда за правителството и/или гражданите на дадената страна.*

Кибертерористичната атака като непосредствено проявление на кибертероризма е *нелегитимно разрушаване или унищожаване на дигитална собственост, което причинява човешки и материални загуби в размери, представляващи обществена или икономическа заплаха, и предизвиква възникване на страх или паника.*

Кибертероризмът е сложно модерно явление, което засяга всички развити държави с достъп до компютри и интернет. Понятието означава виртуална атака, насо-

[49] http://securityandstrategy.blogspot.com, Същност на съвременния тероризъм и противодействие на тероризма (анализ), 14.11.2015.

чена към внушаване на тревога и страх посредством компютърни мрежи. Често употребявано определение за кибертероризъм е *„продължението на терористични дейности в киберпространството“* или *„посегателство върху комуникационните и информационните ресурси на дадена страна за блокиране на жизненоважни системи или координирането им, базирано на социална или идеологическа основа“*.

Кибертероризмът може да е и *атака във виртуалното пространство, която се изразява в мащабно прекъсване на компютърни мрежи или определени персонални компютри с помощта на различни средства* (най-използвани са компютърните вируси). Друга страна на този вид тероризъм е свързана с умишленото внедряване на избрана информация във възможно поголяма компютърна мрежа с универсалната цел, каквато има всеки терористичен акт, създаване на тревога и паника. Освен това кибертероризмът се разбира като преднамерено използване на компютърни мрежи, за да се унищожат или увредят личните данни – най-често на важна политическа личност или духовен водач.[50]

Кибертероризмът е няколко вида.

а) **Неструктуриран** – *организиране на целенасочени атаки в отделни компютърни системи, като по този начин се засяга определена, предварително набелязана мишена посредством прости инструменти*. Тези намеси се наричат още хаквания (вредно техническо влияние) и обикновено се използват от иноватори и начинаещи кибертерористи.

[50] Национална стратегия за киберсигурност „Киберустойчива България“ 2020, Министерски съвет, София.

б) **Структуриран** (разширен) – *представлява провеждане на по-сложни атаки вече в няколко компютърни системи или мрежи*. Има за цел да повлияе на определена група от хора и да внуши страх или тревога у тях. Друга задача може да е внасяне на хаос в цялостната система на организация или компания чрез добре координирани атаки, които създават масова паника. Това са комплексни, съгласувани и добре планирани атаки, които провокират масова паника. Те са изключително опасни, трудно контролируеми, тъй като се организират от професионалисти с използването на съвременна техника. Тези хакерски групи са високомотивирани и освен за печалба участват в такива атаки за собствено удоволствие или в знак на личен протест.

Основните фактори, които спомагат за развитието на кибертероризма, са:

– иновациите в сферата на разузнавателните средства и начините за съхраняване на информация;

– глобализацията и скоростта на предаване на информация;

– преминаването от физическо към интерактивно наблюдение;

– свободата на прокламиране на политически, религиозни и социални идеи и убеждения;

– свободният достъп до програми, застрашаващи националната сигурност;

– развитието на мобилните комуникации.

Кибертероризмът е сравнително безопасен за терористите. При прецизно планирани и проведени операции извършителите винаги могат да бъдат в безопасност и недосегаеми за службите за сигурност. Благодарение на глобалната световна мрежа кибертероризмът може да бъде осъществяван от огромно отдалечение от

обекта на тяхното посегателство, т.е. възможно е кибертерористите да се намират далеч от държавата, където осъществяват проникване в компютърните и информационните системи.

При кибертероризма **основните принципи** в дейността на терористите са конспиративност и секретност при подготовката и провеждането на терористичните актове. Проникването чрез интернет в чужди компютърни информационни системи може да бъде осъществявано от всяко място, където има телефонна или спътникова връзка. Това позволява на кибертерористите лесно и често да променят местонахождението си, което ги прави мобилни, а оттук и трудни за локализиране и задържане от службите за сигурност.

Като косвена последица от кибертероризма могат да бъдат формулирани понятия като: **кибервандализъм** – *определя се като масово проникване и обезобразяване на сайтове с политическа или пропагандна цел, в резултат на което се постига международен или локален отзвук в интерес обикновено на пропагандата, ориентирана към подронване на авторитета на страна или организация;* **киберпрестъпления** – *целенасочено блокиране на достъпа до мрежи или определени сайтове, интернет измами, разпространяване на нелегитимен софтуер и друг вид интелектуална собственост, създаване на програми за унищожаване или тайно манипулиране на информация и др.;* **кибервойна** – *синоним на информационната война, която сама по себе си представлява действия, предприети с идеята да се постигне информационно превъзходство, отразяващо се върху информационните процеси и тяхната*

обработка, компютърните и мрежовите аспекти на противниковите системи.[51]

В глобален план са познати следните доста мащабни кибератаки.

1. През 2007 г. естонското правителство, банки и медии стават жертва на едни от най-големите и сложни за предотвратяване актове в човешката история. Като причина за тях се счита демонтирането в Талин на паметник, посветен на Втората световна война. Групата, която успява да хакне онлайн услугите и сайтовете, се представя като „Nashi“. Щетите, които претърпява Естония в резултат на безпрецедентната вълна от кибератаки, се изчисляват на десетки милиони евро.

2. Най-мащабната кибератака в света, позната още като „Епсилон“, нанася изключителни финансови вреди на компании като „JP Morgan“ и „Best Buy“. Кражбата на потребителски данни възлиза на 4 млрд. долара.

3. Правителството на САЩ е обект на много кибератаки, а най-ранният опит за разбиване на мрежа с престъпна цел е познат като „Moon Maze“. Атаката е изключително прецизно координирана и толкова добре скрита, че в продължение на две години кибертерористите успяват да събират конфиденциална информация за военни операции на страната.

4. „Titan Rain“ е друга кибератака, която успя да проникне в мрежите на NASA, Пентагона и „Lockheed Martin“. Тя не просто поразява компютърните мрежи, а ги оставя незащитени от кибертероризъм от трети

---

[51] Мирчев, М. Операции срещу разпространението на оръжия и терористични действия (дисертационен труд). ВА „Г. С. Раковски“, факултет „Национална сигурност и отбрана“, катедра „Национална и международна сигурност“, 2005.

страни (чуждестранни хакерски удари).

Кибератаките са с по-голям потенциал за нанасяне на значителни щети от физическите терористични нападения. Причината е, че не изискват сериозен финансов ресурс поради факта, че не се инвестира в оръжия и взривни вещества. Друго тяхно „предимство“ е, че се провеждат от разстояние и в повечето случаи – анонимно.

През последните години има тенденция терористичните организации да създават свои специализирани „киберподразделения“, чиято задача е да предизвикват техногенни и екологични бедствия чрез хакерски атаки. Водещи специалисти в тази област оценяват, че е много вероятно международните терористични организации да пренасочат вектора на кибератаките си от държавни информационни ресурси към обекти от жизненоважна и критична инфраструктура, за да предизвикат техногенни и екологични бедствия.

2.8.4. Ядрен тероризъм

Представлява *съвкупност от престъпни действия, свързани с незаконно придобиване и използване на ядрени и други радиоактивни материали с намерение нанасяне на мащабна вреда на населението или сплашване и оказване на натиск върху обществото и органите на властта.* Такива действия могат да бъдат осъществяване на терористични актове или отправяне на заплахи за провеждането им с използване на ядрени и радиоактивни материали, включително завземане на ядрени обекти с такива материали, а също отвличане или извършване на убийство на ядрени специалисти.

Актовете на ядрен тероризъм могат да бъдат функция на възможността за създаване или придобиване

на ядрено взривно устройство или радиологично оръжие (т.нар. „мръсна бомба“), което в техническо отношение разделя този вид тероризъм на **ядрен** и **радиологичен**.

Международната агенция за атомна енергия (МААЕ) откроява четири възможни сценария за ядрен тероризъм:

– кражба на ядрени бомби, ядрени ракетни глави и друго ядрено оръжие;

– кражба на високообогатен уран и плутоний, други ядрени материали и изработване на ядрени взривни устройства;

– създаване на т.нар. „мръсни бомби“;

– диверсионни актове срещу ядрени обекти и транспортни средства, превозващи радиоактивни вещества.

През периода на Студената война на териториите на Европа и САЩ има регистрирани около 150 инцидента, свързани с взривове в райони с ядрени обекти, опити за проникване в тях, отвличане и убийства на учени, работещи в сферата на ядрените технологии, кражба и контрабанда на различни материали. МААЕ ежегодно получава 150–200 уведомления за изчезване, кражба или загубване на контрол върху разпадащи се материали.

Една от новите форми на ядрения тероризъм се появи в хода на войната на Руската федерация срещу Украйна, започнала на 24.02.2022 г. Тя е свързана с обкръжаването и превземането на Запорожката атомна електроцентрала (АЕЦ), която е най-голямата в Европа. Вследствие на нейния обстрел от страна на руските ВС бяха разрушени сгради и съоръжения и възникна пожар, който постави под сериозна заплаха сигурността на 6 работещи ядрени реактора, намиращи се в района на

тази АЕЦ. Страхът от възможно радиоактивно замърсяване, оценено като десет пъти по-мощно от това в Чернобил през 1986 г., беше използван от руското държавно ръководство за оказване на натиск срещу ЕС. Той целеше ограничаване на част от наложените икономически санкции срещу руския държавен елит и олигархия, както и създаване на предимства преди и по време на мирните преговори с украинската страна. Това е и типичен пример за това как ядрената заплаха може да бъде използвана за упражняване на политически натиск и е класифицирана като държавен тероризъм.

Атаката срещу Запорожката АЕЦ е и първият в историята документират случай за предварително планиран и умишлено нанесен масиран зенитно-ракетен удар срещу ядрен реактор за постигане на политически цели, без да бъдат взети под внимание възможните непредсказуеми последствия, свързани с човешки жертви и екологични щети.

Ядреният тероризъм налага и понятието **ядрена сигурност**. Това е *система от технологични, организационни, дипломатически, военни, защитно-охранителни и специализирани разузнавателни и контраразузнавателни мерки, които позволяват максимално безопасна употреба на ядрени съоръжения и радиоактивни материали за мирни цели, както и недопускане на използването на ядрено оръжие и радиоактивно замърсяване.* Всички тези мерки следва да бъдат насочени постоянно към внедряване на най-актуалните достижения на науката и технологията в конкретната област. Същевременно комплексните мероприятия се предприемат на международно и национално ниво и на ниво охраняеми обекти за минимизиране на опасността от човешки грешки в използването

или охраната на ядрени съоръжения и материали, както и за своевременно разкриване на замислени или планирани действия, които биха застрашили устойчивостта на системата от мерки за безопасност или представляват преки посегателства срещу ядрени съоръжения и материали. Превенцията трябва да осигурява своевременна и адекватна реакция при кризи, свързани с терористични нападения или други посегателства, които могат да нарушат цялостно или частично безопасното функциониране на ядрени съоръжения и техните системи за сигурност и защита.[52]

2.8.5. Биологичен тероризъм

Свързан е с използването на биологично оръжие, чиито компоненти са произведени от патогенни микроорганизми или токсични вещества с биологичен произход. Това са бактерии, вируси, гъбички, рикетсии и техните токсини, предназначени за поразяване на хора, домашни животни и селскостопански култури.

Определя се като *умишлено освобождаване на токсични биологични агенти за увреждане и тероризиране на цивилни лица в името на политическа, идеологическа, религиозна или друга цел*. Това е специфична форма на тероризъм, която включва извършването на терористичен акт чрез въвеждане в околната среда на биологични агенти за разпространение на болести и хаос. Биологичните болести са от категория тип А. Тези, които причиняват най-голяма вреда, са: антракс (Bacillus anthra-

[52] Цеков, И. Ядреният тероризъм: реална опасност в един глобализиран свят. – сп. „Международни отношения“, бр. 4, 2018, ISSN 0324-1092.

cis), ботулизъм (Clostridium botulinum), чума (Yersinia pestis), едра шарка (Variola major), туларемия (Francisella tularensis), хеморагична треска, дължаща се на вируса на ебола или вируса на Марбург.

Биологичните оръжия се считат за следващата най-голяма заплаха след ядрените и химическите. Те са привлекателни за терористите, тъй като са изключително токсични, а биологичните им агенти могат да бъдат стотици пъти по-мощни и ефективни от химическите. Тъй като международният контрол върху ядрените и химическите оръжейни арсенали е изключително стриктен, биологичните оръжия стават все по-желани за извършването на атентати. Разпространяват се лесно в природата, водата за пиене, храната и др. Освен това опитът в областта на биотехнологиите се разпространява бързо чрез свободен обмен на информация в социалните мрежи.

Теоретично биологичното оръжие може да доведе до по-голям брой жертви, които да не се разболеят веднага поради съществуващия инкубационен период и по този начин да „парализират" обществено-политическия живот в съответните държави за дълъг период от време. Подобни страхове са напълно реални и в контекста на пандемията от COVID-19, която показа колко уязвими са модерните общества от вирусни инфекции в глобален мащаб.

Повечето експерти са на мнение, че терористите са склонни да изберат бактериологичен, а не вирусен или рикетсиален агент, тъй като рикетсиозните инфекции могат лесно да се лекуват с антибиотици. Вирусите са по-трудни за култивиране от бактериите и те често не живеят дълго извън своя гостоприемник, което затруднява тяхното ефективно разпространение. Спорите на

антракс например са „привлекателни“ за терористите поради тяхната относителна издръжливост срещу неблагоприятни условия на околната среда.[53]

Американските крайнодесни групи са единствените екстремистки организации, които открито проповядват през 70-те години на миналия век необходимостта от водене на биологична война и провеждат подготовка на своите последователи за защита срещу биологични атаки.

Теоретичните основи на биотероризма могат да бъдат търсени в книгата „Дневниците на Търнър“ на д-р Уилям Лутър Пиърс, лидер на американската неонацистката организация „Национален Алианс“ (National Alliance). В нея той развива тезата, че американската нация е във война за оцеляване на бялата раса и за да бъде постигната победа, е необходимо враговете, главно комунисти и евреи, да бъдат унищожени. За инициране на световна расова война и създаване на арийска държава д-р Уилям Лутър Пиърс препоръчва активирането на социален хаос, при който крайнодесните екстремисти трябва да използват ядрени, химически, биологични и радиологични оръжия, за да превземат света.

„Дневниците на Търнър“, която е публикувана през 1978 г., бързо се превръща в една от най-четените и цитирани книги от представителите на крайнодесните организации в САЩ. Тя оказва пагубно влияние върху Тимъти Маквей, който е един от терористите, извършили атентата на 19.04.1995 г. срещу федералната сграда „Алфред П. Мъра“ в гр. Оклахома. Това е най-

[53] Ron Purver, “The Threat of Chemical/Biological Terrorism”, *Commentary 60,* Canadian Security Intelligence Service publication, 1005, August 1995.

смъртоносният атентат в историята на САЩ, при който са убити 168 души и 680 са ранени.[54]

Преди 11.09.2001 г. много малко терористични организации са се опитвали да придобият биологични агенти, а още по-малко са правили опити да ги използват. Известни са биотерористични инциденти, извършени по време на култовите церемонии от последователите на Ошо Раджниш със салмонела през 1984 г. в щата Орегон, САЩ, при които са заразени около 751 души, без да има смъртен случай, и атентатът в токийското метро с газ зарин на религиозната секта „Аум Шинрикьо“ (Учение на истината „АУМ“).[55]

Основният проблем в борбата срещу биотероризма е, че първоначално той трудно може да бъде определен и локализиран. Медицинският персонал може да го установи едва когато заразени хора започнат да търсят медицинска помощ.

През 1972 г. ООН предлага подписването на Конвенцията за забрана на разработването, производството и складирането на бактериологични (биологични) и токсични оръжия и за тяхното унищожаване (известна като Конвенция за биологични и токсични оръжия, BTWC). Към ноември 2001 г. 162 държави са подписали, а 144 от тях са ратифицирали конвенцията.

---

[54] Ron Purver, “Chemical and Biological Terrorism: The Threat According to The Open Literature”, *Canadian Security Intelligence Service Publication*, 1995.

[55] R W. Seth Carus, “The Threat of Bioterrorism”, *The Strategic Forum*, Number 127, September 1997.

2.8.6. Екологичен тероризъм

Това е *най-нетрадиционната форма на специфичен местен тероризъм, която се използва от организирани групи за опазване на околната среда чрез насилие от криминално естество или заплахи за престъпления срещу невинни хора и собственост*. Екологичният тероризъм включва незаконни действия, които увреждат или унищожават ресурсите на околната среда и лишават човечеството от тяхното използване. Те могат да бъдат разглеждани като ненужно и неоправдано унищожаване на околната среда с цел лична или корпоративна изгода. Счита се, че атаките срещу природните ресурси могат да причинят повече смъртни случаи, имуществени щети, политически хаос и други неблагоприятни последици, отколкото дейността на другите видове тероризъм.[56]

ЕС разглежда екологичния тероризъм като действия, които нарушават екологичното законодателство и причиняват значителни вреди или риск за околната среда и човешкото здраве. Най-известните области на екологичните престъпления са: незаконните емисии или изхвърлянето на вещества във въздуха, водата или почвата, незаконната търговия с диви животни, незаконната търговия с озоноразрушаващи вещества и незаконният транспорт или изхвърляне на отпадъци.

Екологичните престъпления, според официални документи на ЕС, нанасят значителни щети на околната среда в света. В същото време те осигуряват много високи печалби за извършителите и относително ниски

[56] *https://bg.wikichamsoc.com/719285-environmental-terrorism-FRSXSU.*

рискове от разкриване. Много често екологичните престъпления имат трансграничен аспект.[57]

Някои автори разглеждат екологичния тероризъм като унищожаване или заплаха от унищожаване на околната среда от държави, групи или отделни лица с цел сплашване или оказване на натиск върху правителства и отделни организации. Този вид тероризъм според тях се практикува от групи, ангажирани с т.нар. „антисистемно" насилие, включващо: отправянето на заплахи за замърсяване на водоснабдяването, унищожаване или деактивиране на енергийни съоръжения и др. Екологичният тероризъм често е описван и като война с околната среда, свързана с нейното умишлено и незаконно унищожаване.

Същите автори разглеждат и дейността на някои групи екологични активисти като тероризъм. Към тях се причисляват например умишлено увреждане на собствеността на дърводобивни компании, възпрепятстване на тяхната дейност понякога чрез саботаж на фирменото оборудване, за да ги направи недостъпни или неподходящи за търговска употреба. Други актове, възприемани като екологичен тероризъм, са протестни действия за защита на правата на животните, които включват унищожаване на собственост в магазини, в които се продават продукти от кожа, и атентати срещу лаборатории, които извършват експерименти с животни.

През 2006 г. ФБР официално обяви, че счита екологичния тероризъм на активистите за правата на животните за една от най-големите заплахи за вътрешната сигурност, пред която са изправени САЩ. Три години по-късно американският активист за правата на

[57] *https://ec.europa.eu, strategy, Combating Environmental Crime, priorities 2024.*

животните Даниел Андреас Сан Диего е обявен за първия „вътрешен терорист“, включен в списъка на ФБР с най-издирваните терористи.[58]

2.8.7. Социален тероризъм

Друга нетрадиционна форма на тероризма е тази, при която *обект на въздействие е модерното общество*. Задачата е да се разрушат моралните устои на обществото, за да може малка част от него да постигне определени политически или социални цели. Социалните терористи също действат под прикритието на призивите за свобода на индивида, спазване на човешките права и създаване на блага за всички. Дейността им е в рамките на закона и на практика не срещат ответна реакция.

Според някои автори „социалният тероризъм“ е *форма на терор върху обществото, провеждана от официалната политика на международните структури, собствената държава и официалните местни неформални групировки* (т.нар. „дълбока държава“).

Според руския политолог и социален психолог Дмитрий Ольшанский това е тероризъм, който *„реално въздейства на живота и състоянието на хората, създавайки постоянна заплаха за тях“*. Характерна особеност на този вид тероризъм е, че той има многостранна основа и се проявява в морални, духовни и икономически измерения, които са еднакво опасни.[59]

---

[58] *https://bg.pastillainstitute.com*, Екотероризъм (анализ), 2017.

[59] Начев, Й. Дълбоката държава. София: Книгоиздателска къща „Труд“, 2019, с. 106–107, ISBN 978-954-398-591-3.

2.8.8. Коронавирус тероризъм

Глобалните промени, които настъпиха в света вследствие на пандимията от COVID-19, нанесоха вреди не само в жизнено важни сфери като здравеопазването, икономиката, туризма и други отрасли, но наложиха негативен отпечатък и в развитието на двустранните и многостранните отношения между държавите. Те сложиха своя отпечатък и промениха в известна степен международната система за сигурност и борбата срещу тероризма. Съвсем обективно и безпристрастно може да се направи изводът, че 2020 г. е повратен момент в човешката история.

Между тези две пандемии – COVID-19 и международния тероризъм, има много общи неща. Първото от тях е, че и двете са смъртоносни явления, които застрашават живота на много хора в глобален мащаб при липсата на граници. Те могат да причинят значителни здравословни проблеми, да повлияят отрицателно върху ежедневния начин на живот на хората, отделните социални групи, като семейство, клан, племе, колектив, военно формирование и др. Не на последно място влияят изключително негативно и върху човешката психика, създавайки чувството, *че никъде и никога не можеш да се чувстваш в безопасност – никой на земята не е защитен от тероризма и от COVID-19.*

И двете пандемии могат да нанасят удари навсякъде, по всяко време, без предупреждение и да навредят на човек, без значение от неговата религия, вяра, раса или пол. Независимо къде се намира отделният индивид – в самолет, магазин или на улицата, той може да бъде наранен или убит – случайно или от терористична атака, извършена на едно от посочените места. По съ-

щия начин друго лице може да бъде заразено с вируса чрез несъзнателно излагане или контакт с носител на COVID-19. Случайният характер на двете явления и рисковете, които застрашават живота на хората, били те обикновени граждани, полицаи или военнослужещи, предизвикват чувство на страх и безпокойство.

Според оценките на директора на Световната здравна организация (СЗО) Тедрос Гебрейесус *„вирусът е способен да създаде по-голямо политическо, социално или икономическо сътресение от която и да било терористична атака. Той е най-опасният враг, който можем да си представим“.*[60]

При пандемията с COVID-19 страхът и безпокойството, създадени от този вирус, са продукт, който обхваща риска, съчетан с чувството за несигурност и невъзможност човек да се защити от тази опасност.

Страхът, който пораждат двете пандемии, не е резултат единствено от техния случаен характер, но и продукт на „шумно“ медийно отразяване за щетите, които те причиняват, особено в личностен план за жертвите и техните семейства. Последните сами по себе си засилват тревожността и създават усещането, че *„случайно този път аз и моите близки не бяхме наранени. Следващият път може да нямам/нямаме такъв късмет“.*

Друга обща характеристика на пандемиите е свързана с тяхната *„инфекциозна идентичност“.* И двете явления са заразни и се разпространяват бързо и безпрепятствено. Ако вирусът COVID-19 се предава чрез контакти между хората при общуване с болен човек,

[60] СЗО – коронавирусът е по-страшен от тероризма (статия), 13.02.2020, *www.fakti.bg.*

вирусът на тероризма „заразява“ чрез СМИ, интернет и социалните мрежи.

Терористичните организации могат да извършват своята пропаганда, да излагат целите на борбата си, да вербуват последователи или да подстрекават към тероризъм, използвайки само един компютър, от всяка точка на света. Те публикуват материали в различни уебсайтове, социални медийни мрежи и други онлайн платформи, давайки указания на последователите си за извършването на атентати, включително и самоубийствени, в Европа, Америка, Азия или Близкия изток. Подходът е типичен и при терористична дейност, извършвана от атентатори единаци, т.нар. „самотни нападатели“, които в повечето случаи са вдъхновение за други терористи, като изпълнителят се превръща в образец за подражание.[61] Това е още един общ знаменател за двете пандемии. Те са глобални и трансгранични. Както вирусът COVID-19 не може да бъде спрян на граничните контролно-пропускателни пунктове, така не може да бъде забранена или ограничена терористичната пропаганда, предизвикваща *„пример за подражание“* за извършването на нови атентати.

В този контекст се появиха и информации, свързани с това, че терористичните организации използват коронавируса и като свое ново оръжие, т.нар. *„коронавирус тероризъм“*. Масова е пропагандата, разпространявана чрез интернет и социалните мрежи към „войниците на джихада“, за умишлено разпространение на COVID-19 от заразени терористи на обществени места и

[61] Настъплението на „самотните вълци“ (анализ), 07.04.2012, *www.dw.com*.

в правителствени агенции. Особено активни в това направление са Ислямска държава и „Ал Кайда“, които определят *„коронавируса като наказание от Аллах за неверниците“,* имайки предвид основно европейските държави и Китай (заради лошото отношение към уйгурските мюсюлмани). Това може да бъде разглеждано и като средство за оказване на психологическо въздействие върху населението.

Повечето анализатори отчитат, че в ранните етапи на разпространението на пандемията от коронавируса е забелязано известно объркване на терористичните организации по отношение на традиционните им методи за финансиране. Затварянето на границите и изолацията на цели региони, градове и държави нарушиха веригата за доставки на наркотици, нелегалната търговия с оръжие, хора и взривни материали. Това е наложило приоритетно използването на интернет схеми за разплащане и воденето на активна вербовъчна дейност за набиране на нови членове. Счита се, че влошената икономическа обстановка и пониженият жизнен стандарт на населението в световен мащаб вследствие на тази пандемия е подпомогнало религиозната радикализация и е разширило потенциалната вербовъчна база за набиране на нови джихадисти. Терористите използват заразата с коронавируса като основен мотив за вербуване на нови симпатизанти с идеята, че *„COVID-19 е знак от Аллах за това, че наближава Денят на Страшния съд*“. От друга страна обаче, е налице общ спад в извършването на атентати, в т.ч. и самоубийствени.[62]

---

[62] Пандемия и тероризъм – вербовчиците зоват за разпространение на вируса (статия), 29.06.2020, *www.dnes.dir.bg.*

Между COVID-19 и тероризма могат да бъдат открити и други общи черти – двете явления причиняват сериозни икономически щети. Мерките, въведени с цел ограничаване разпространението на COVID-19, доведоха до значително намаляване на брутния вътрешен продукт (БВП) на много държави, както и до безпрецедентно равнище на безработица. Туризмът и авиокомпаниите са сред най-силно засегнатите области. Трафикът на самолети е намалял близо 90%, а загубите им възлизат на милиарди щ.д. Най-богатите хора в света – Джеф Безос, Марк Зукърбърг и Бил Гейтс, са загубили 444 млрд. щ.д., а руските олигарси са обеднели с 6 млрд. щ.д. само за един ден.[63] Повтаря се картината от терористичните атентати в САЩ от 11.09.2001 г., когато наложените ограничения и взетите мерки за сигурност нанесоха сериозни щети върху икономиката на страната. Освен това и двете пандемии подкопават доверието на обществото в техните правителства и ръководители, вземащи решения, дестабилизират законовия ред. Подобно недоверие по отношение на вируса се проявява чрез остра критика от общественото мнение (в лицето на опозиционните партии) за начина, по който се вземат мерки за ограничаване на заразата от COVID-19. Оспорват се взетите от правителствата решения относно политиките за социално дистанциране и карантина, доставката на ваксини и др.

Налице е реална опасност час от отпусканите правителствени помощи за борба с COVID-19 към определени социални групи да бъдат използвани за финансиране на тероризма. През 2020 г. в Германия са за-

[63] Заради корона вируса: в Европа тепърва ще има недостиг на стоки (анализ), 03.02.2020, *www.dw.com*.

почнали разследвания срещу близо 60 лица, джамии и сдружения от мюсюлманската общност, които са спонсорирали с получени за борба с коронавируса средства (в размер на 1 млн. евра) терористични организации, действащи в района на Близкия изток.[64]

Другите общи черти са обектите на въздействие както от страна на терористичните организации, така и от коронавируса. Те са свързани с живота, здравето и свободата на отделни лица, сигурността на хората в дадени обекти, средства за транспорт, промишлени производства, военни поделения, тяхното съществуване и нормално функциониране.

Често при противодействието срещу терористичната заплаха общественото доверие към правителствата се подкопава, когато обществеността започне да поставя под съмнение решимостта или способността на съответното правителство да ги защити, като предприеме всички необходими мерки за предотвратяване на терористични атаки.

Един от най-трудните проблеми в борбата срещу тероризма е намирането на т.нар. „**демократична дилема**“, което означава *естественото напрежение между използването на ефективни мерки за борба с тероризма и необходимостта от запазване на либерално-демократичните ценности*. Те са обединени от идеите за личната свобода, социалния прогрес, свобода на вероизповеданията, свободния обмен на мисли, идеи, пазарна икономика, основана на частното предприемачество и инициатива, прозрачност на управлението и др.[65]

---

[64] В Германия – помощ за борба с COVID-19 е финансирала тероризма (статия), 14.03.2021, *www.bgonair.bg*.

[65] Wikipedia.

Това напрежение често се изостря от факта, че мерките за борба с тероризма, като цяло, имат за цел да защитят основно човешко право – правото на живот. Активните мероприятия в тази област, като воденето на разузнавателна и контраразузнавателна дейност, провеждането на контратерористични операции, както и въвеждането на различни други ограничения, нарушават в различна степен либерално-демократичните ценности. Подобно лимитиране на основни човешки права се налага и в борбата срещу COVID-19. Затварят се граници, магазини, театри, кина, налагат се ограничения за пътувания и общувания между социалните групи, въвежда се „on line“ обучение в училища и университети, както и задължителното носене на маски. Използват се последните достижения в IT сектора за следене на хора, внедряват се нови технологии, като усъвършенствани системи за триангулация, приложения, които следят движенията на собствениците на мобилни телефони, заразени с вируса и др. Всичко това много напомня на превантивните мерки, вземани в борбата срещу тероризма за локализиране на терористите, техните съучастници и симпатизанти, за предотвратяване на терористични атаки.

От всичко посочено по-горе за решаване на проблемите, обвързващи обществото с „демократичната дилема“, в борбата с тероризма или с COVID-19 се налага един логичен извод. Това е създаването на регулаторен механизъм, който да урежда използването на различни мерки, особено използването на съвременните технологии за противодействие и на двете явления. В основата на този механизъм следва да бъде заложена една ефективно действаща система за контрол, изградена на разделението на властите, която да включва ефективна

система за наблюдение, за да се следи и да не позволява на някоя от правителствените институции да превишава своите правомощия. По същия начин стоят нещата, касаещи пресичането на корупционни схеми, в които могат да бъдат замесени правителствени служители, ангажирани с вноса и разпределението на ваксини. Всичко това следва да позволи ефективна реакция от страна на различните правоприлагащи органи, за да може да бъде ограничено разпространението на COVID-19 или вълна от терористични атаки.

Ефективното противодействие срещу тези пандемии изисква координация и тясно взаимодействие между различните институции както на местно, така и на регионално и международно ниво. За да се противодейства на разпространението на COVID-19, е необходимо непрекъснато и ефективно сътрудничество между голям брой правителствени структури – *министерствата* на финансите, здравеопазването, здравното осигуряване, образованието и други, *частен и публичен сектор* (вносители и производители на здравно оборудване, компании за технологии и науки за живота, които разработват ваксини и лекарства), *академични среди* и научна общност (консултации в областта на здравеопазването, епидемиологията, икономиката, управлението на кризи, изпълнителната и съдебната власт), както и здравните органи (дял от информация и изпълнение на засилено прилагане).[66]

Подобно е сътрудничеството между институциите и в борбата срещу тероризма. И при двата феномена е

[66] По-строги мерки срещу Ковид-19 в Европа, страните въвеждат нови ограничения (анализ), 15.02.2021, *www.bgonair.com*.

важно да се постигне разбирателство и сътрудничество между правителството и хората, вземащи важни управленчески решения, за да може със съвместни усилия да бъдат спрени тероризмът и вирусът. Поради факта, че и двете пандемии са инфекциозни и трансгранични по своята същност, сътрудничеството задължително трябва да е и глобално – между правителствата на отделните държави, независимо от тяхната блокова принадлежност (НАТО, ЕС, ОССЕ, ШОС и др.). И тук е много актуална една мисъл, изречена от английския държавник Хенри Джон Темпъл, лорд Палмерстън, през XIX век: *„Нациите нямат постоянни приятели и съюзници. Имат само постоянни интереси“*. В името точно на тези интереси, които могат да позволят на човечеството да ограничи или елиминира посочените пандемии, следва да бъде извършено това глобално обединение.

За ограничаване на пандемиите е необходим нов механизъм за обмен на информация. Ако една отделна държава успее успешно да намали степента на заразеност от COVID-19 на своята територия и да постигне ефективен контрол върху разпространението на вируса чрез налагане на социално дистанциране и карантина и други мерки, е необходимо тя да сподели своя положителен опит. Практиката понастоящем показва, че в момента, в който тя отвори границите си за съседните държави и възобнови морски и въздушен международен транспорт (туристи, бизнесмени, емигранти и роднини), без сътрудничество с държавните институции от другите държави, ангажирани с превенцията и регулирането на разпространението на вируса, следва увеличение на коефициента на инфекция и ново влошаване на епидемиологичната обстановка. Същото важи и за тероризма.

Държава, която предприема ефективни мерки за борба с него, но оставя границите си отворени и няма тясно сътрудничество със съседите си, рискува на нейна територия да се инфилтрират терористи. Това **глобално сътрудничество** между държавите има още по-голямо значение понастоящем, когато терористите използват интернет и онлайн платформи в различни страни и тези страни не работят заедно за минимизиране на щетите от това явление. Следователно ефективната борба срещу двете пандемии изисква глобално уеднаквяване на критериите (при спазване на националното законодателство) за противодействие, координация при вземането на антитерористични мерки или провеждане на контратерористични операции, както и обмяна на натрупания и обобщен опит между държавите.

Преди да бъде овладяна кризата **пикът** от негативните последствия, породени от COVID-19 и тероризма, преминава през два етапа. Първият, т.н. **„ранен етап“,** е свързан с дейности като – добиването на разузнавателна информация, анализ и осъзнаване на евентуалните последици, предприемане на необходимите действия за противодействие срещу пандемиите и създаване на *„зона за защита“* от тях. Вторият етап, наречен **„краен“,** се основава на прилагането на мерките, залегнали в плановете за кризисен мениджмънт, системата за управление и контрол, делегиране права на институциите, ангажирани в борбата срещу пандемиите, получаване на обществено одобрение на всички посочени по-горе мерки и в крайна сметка, възстановяване на нормалния начин на живот.

Някои автори определят и трети етап, наречен **„подготовка за бъдещето“,** където основен акцент се поставя върху възстановяването на икономиката, адап-

тирането на образователната система към новите условия, как ще изглежда обществото след като кризата от коронавируса (а донякъде и последиците от терористичната дейност) показа неговата пълна зависимост от информационните и комуникационните технологии, дигитализация, автоматизация и роботизация, как следва да се заздравят социалните фондове, да бъде обновена здравната система и др.

В основата на ефективната борба с двете пандемии стои първоначалното събиране на информация, нейният анализ, обработка и изготвянето на достоверни изводи и предложения. Това са т.нар. *„етапи на разузнавателния цикъл“,* което показва, че без ефективно разузнаване нито една държава не може да предотврати конкретна терористична атака и не може активно да противодейства на терористичната опасност.[67] Разузнаването също е от голямо значение за ограничаване разпространението на COVID-19. Правителствата и преди всичко ръководителите на здравните системи трябва да разполагат с максимално достоверна информация за това какво представлява вирусът, генезиса на неговото създаване, пътищата на разпространение, броя на заразените, механизмите за ваксиниране, евентуалните последици и реакции на човешкия организъм от различните ваксини и т.н., за да могат да прекъснат инфекциозната верига и мутациите на COVID-19. Те трябва да са информирани как функционират здравните системи в другите държави и да се учат и прилагат техния опит, ако той е сполучлив, като

[67] Разузнаването, ключът към победата във всяка битка (статия), 12.01.2019, *www.24chasa.bg*.

по този начин следят развиващата се динамика на пандемичното поведение.

В борбата за ограничаване на вредните последици от коронавируса и тероризма голямо значение има това как ще бъде убедена и привлечена обществеността, за да се бори и да насърчава хората да спазват здравните разпоредби (респективно антитерористичното законодателство). По този начин специалните служби, ангажирани в борбата срещу тероризма в различни държави, отдавна използват общественото мнение като превенция в дейността си на принципа, *„ако видите нещо съмнително, съобщете“*. По подобен начин следва да се информира и привлича общественото мнение при ограничаване на симптомите на COVID-19. Чрез използването на различни технически средства, като например определени клетъчни приложения, може да се постигне ранно откриване на инфекциозни клъстери.

Въз основа на предварително събраната информация (включително и разузнавателна) могат да бъдат съставени референтни сценарии, които да формулират проблема и да послужат като основа за обстоен анализ на цялостната обстановка от структурите, взимащи решения. Последните от своя страна следва да приемат възможно най-правилните решения и начертаят пътища за борба с пандемиите.

За ефективното противодействие на терористичната активност задължително се разглежда структурата на евентуалните обекти на атака, тяхното местоположение, охрана, пътища за подход и нападение и т.н., за да могат да бъдат взети съответните мерки за противодействие и защита. За справяне със здравна криза също е необходимо да бъдат обсъдени сценарии, които да помогнат да се идентифицират и адресират прагове,

над които здравната система ще се срине (брой пациенти, брой тежко заболели пациенти и др.). Въз основа на тези анализи следва да бъде подготвено необходимото оборудване за ефективно противодействие срещу болестта, да се закупят съответните консумативи, да се подготвят здравните заведения и да бъде обучен медицински и парамедицински персонал.

Налага се изводът, че както в борбата с COVID-19, така и с тероризма се изисква професионален и ефективен механизъм за вземане на решения. Тук правителствата трябва да създадат една отлично функционираща йерархична командна верига с точно разделение на задачите, задълженията и отговорностите между всички структурни звена – министерства и агенции, ангажирани с пандемиите, за постигане на синергичен ефект.

Процесите, с които държавите се сблъскват в борбата с коронавируса и тероризма, също са много сходни. И в двата случая те могат да бъдат сравнени с *„modus operandi“* за борба с глобални кризи и бедствия. В началния етап (преди кризата) начинът на действие задължително трябва да бъде свързан със събирането на възможно най-много информация, за да се разберат областите, които обхващат двете пандемии, да се анализира техният генезис, природа, разклонения (мутации), уязвимости и др. На тази база следва да се вземат мерки – активни и превантивни, за да се предотврати възникването на кризи. Ако превантивните мерки, предприети в глобален мащаб, нямат нужния ефект и кризата (т.е. избухнат нови вълни на пандемия или терористични атаки в глобален мащаб) избухне, правителството трябва да се съсредоточи върху етапа, който е свързан с управлението на кризата. Неговата цел е да бъдат минимизирани и смекчени щетите от кризата, да

се ограничи броят на жертвите (мъртви, ранени или болни, заразени) чрез делегиране на правомощия и разделяне на ролите и отговорностите между различните институции. Тук следва да се подобри координацията, контролът и управлението, както и да бъде привлечена и убедена обществеността за спазване на ограничителните разпоредбите. След като кризата бъде овладяна, започва последният етап – възобновяване на нормалното състояние на държавата отпреди кризата. Тук трябва да бъде възстановен по възможно най-бързия начин нормалният живот на всички индивиди, общности и национални ежедневни дейности.[68]

Пандемиите от COVID-19 и тероризъм като предизвикателства пред съвременния свят освен че имат и много прилики, имат и някои основни разлики. Първо, ако се приеме, че вирусът не е създаден от човек, двете пандемии представляват два различни типа бедствия. Тероризмът е умишлено причинено от човека бедствие, имащо за цел да се постигнат конкретни идеологически, политически, социални и други вреди. COVID-19 е неволно природно бедствие. За разлика от терористичните атаки, които са насочени към специална класа хора, етническо малцинство, идеологически или политически съперници, COVID-19 не може да бъде „употребен“ за елиминирането на конкретно избрана част от населението.

По съвсем друг начин следва да се разглеждат нещата, ако това е лабораторно създаден вирус, който е „изпуснат“ преднамерено с цел постигане на глобално превъзходство, налагане на влияние или финансови

[68] Ganor, B. Article “Key Determinations in the Era of COVOD-19 and Beyond Trajectory”, 22.03.2021, *www.ict.org*.

облаги. В този случай нещата могат да бъдат определени като *„държавен тероризъм“*. Срещу съответната държава трябва да бъде предприета международна наказателна отговорност и наложени санкции от страна на ООН и ЕС.

Различни за двете пандемии са и някои от формите и средствата за постигане на крайни резултати при създаването на криза, както и обектите за поразяване. Формите на тероризъм са взривове, подпалване, разрушаване и унищожаване на материални обекти, убийства или тежки телесни увреждания на отделни лица – държавни и политически дейци и представители на бизнескръгове, СМИ, правоохранителни органи и обществено-политически организации, вземане на заложници и отвличане на хора – сред най-разпространените форми в световен мащаб, отправяне на заплахи към държавни и обществени дейци, чиято дейност представлява опасност за терористичните организации, и т.н.

Към групата обекти за посегателство на терористичната дейност се отнасят *международната сигурност, вътрешната и външната сигурност на страните, международните връзки, позициите и интересите, основите на обществения строй, политическата структура на обществото, държавната власт и нейните институции, обществената сигурност и др*.[69] Върху тези обекти косвено влияние оказва и коронавирусът.

COVID-19 въздейства основно върху здравето на човека, увреждайки неговите бели дробове, предизвик-

[69] ЕС и борбата срещу тероризма (статия), 25.11.2005, *www.dw.com*.

ва неврологични заболявания, увреждания на нервната система, сърцето и очите, предизвиква микросъсирещи, засяга кръвоносната система и черния дроб, може да доведе до инсулти и инфаркт на миокарда. Вирусът се разпространява по въздушно-капков път, при близък контакт, от човек на човек, когато се говори или кашля, докосват се повърхности, заразени с вируса, и т.н.[70]

Различни са и усилията, които се полагат за ограничаване на пандемии. Борбата срещу тероризма се базира на *„формулата на тероризма“,* свързана с променящите се мотивация и оперативни способности на терористичните организации, т.е. терористична атака се извършва не само когато атентаторът има мотивация да я осъществи, но също така и способността, включително и логистична, да я извърши. Затова ефективното противодействие срещу тероризма изисква или неутрализиране на мотивацията (антитерористични мерки), или ликвидиране на оперативните способности на терористите (контратерористични операции). При борбата с пандемията COVID-19 усилията за неговото ограничаване са фокусирани изцяло върху неутрализирането на способността на вируса да се разпространява и да нанесе огромни вреди.

Пандемията с коронавируса също даде на десния тероризъм уникална възможност за насаждане на омраза, страх, паника и хаос с расистки и антисемитски обиди. С разпространението на вируса той се превърна в най-доминиращото съдържание в крайнодесните медии и онлайн платформи, като Telegram, Gab, Instagram, Facebook и Twitter. В тях крайнодесни групи и от-

[70] Коронавирус (статия), 03.2020, *www.pandemicaplus.de.*

делни лица популяризират теории на конспирацията, изкупителна жертва на която са бежанците, и подкрепят аргументите си за затваряне на националните граници. Други крайнодесни организации застъпват тезата за използването на коронавируса като биологично оръжие срещу своите врагове и отправят призиви хората доброволно да го разпространяват.

В публикациите и манифестите се развиват и много конспиративни теории, в основата на които стоят антисемитизъм или ксенофобия срещу гражданите на Китай. Твърди се, че евреите са създали този вирус, опитват да го разпространяват, разработили са ваксина, която хората трябва да отказват да приемат, както и че единствено те печелят от болестта. Китай се обвинява в това, че използва пандемията за налагане на глобално икономическо господство. Лансира се теорията, че вирусът е произведен от САЩ и/или Израел като биологично оръжие срещу Китай и Иран и т.н.

На тази база крайнодесните терористи насърчават използването на коронавируса като биологично оръжие срещу враговете си. Съветват своите привърженици, които са заразени с COVID-19, да „посетят местната синагога и да прегърнат възможно най-много евреи“, да „кашлят срещу хората от местните малцинства“, да „оставят слюнка върху дръжките на вратите в сградите и обществения транспорт“ и др.

В опит да се възползват от страха на хората, крайнодесните организации оглавиха антиваксинационната кампания и започнаха масова дезинформация чрез социалните мрежи за вредата от ваксини срещу COVID-19. Основният фокус беше насочен в пет области. Смисълът на първите организирани протести беше да се създаде хаос и да се насърчат проявите на недо-

волство. Втората стъпка беше насочена към набирането на повече недоволни и засилване процеса на радикализация сред антиваксърите. Третата област беше свързана с обвързване на новосъздадените ваксини срещу COVID-19 с конспиративни теории, показващи вредата от тях. Четвъртото направление беше насочено към провокиране и насърчаване на антималцинствени настроения, а петото беше пропагандна кампания за извършването на индивидуални атаки по почина на „самотния нападател“ срещу производителите на ваксини за коронавирус.

Акцентът в пропагандната кампания на крайнодесните екстремисти беше поставен върху съществуващите опасения в широката общественост относно потенциалната ефективност, безопасност и крайната цел на ваксинацията. В началото на 2021 г. беше разгърната целенасочена кампания за дезинформация относно ползата от ваксините основно чрез онлайн платформи. За да достигнат до по-голяма аудитория, крайнодесните насочиха вниманието на обществеността върху теми, които да увеличат хаоса и акселерационизма в съответните държави, обвързването на ваксините с конспиративни теории, обвинения срещу различни малцинствени, етнически и религиозни групи за създадения хаос, както и активно противодействие на опитите за масова ваксинация чрез извършването на атаки, бунтове и масови безредици.[71]

Внимание заслужава широко използваната от

[71] Liram Stenzler-Koblentz, “The Far-Right Leverages COVID-19 Pandemic to Gain Influence and Encourage Violence” (International Institute for Counter-Terrorism, April 30, 2020), *https://www.ict.org.il/images/Far%20Right%20Leverages%20COVID-19%2028-04-2020.pdf*.

крайнодесните активисти теория за **акселерационализма**. Акселерационизмът по своята същност представлява насилствена идеология, поддържана от привърженици на „бялата раса“. Основното убеждение на акселерационисткото движение е, че расовата война е неизбежна и необходима, тъй като ще позволи на „бялата раса“ да утвърди своето господство над „нисшите раси“.[72] Привържениците на акселерационизма вярват, че съществуващите понастоящем обществени системи по своята същност са предубедени към тях. За да бъдат те променени, трябва да се увеличи хаосът и да се дестабилизира съществуващата система за управление.

Още от самото начало на пандемията от COVID-19 акселерационизмът се използва от крайнодесните като средство за пропаганда и задълбочаване на съществуващите опасения, породени от несигурността и непознаването на истинските проблеми на пандемията с цел създаване на недоверие и съпротива сред големи маси от населението относно ефективността и безопасността на ваксината срещу COVID-19.[73]

С появата на ваксините през втората половина на 2020 г. крайнодесните организации активизираха усилията си за радикализиране на нови членове за своята

---

[72] Daveed Gartenstein-Ross, Samuel Hodgson and Colin P. Clarke, “The Growing Threat Posed by Accelerationism and Accelerationist Groups Worldwide”, Foreign Policy Research Institute, April 24, 2020, *https://www.fpri.org/article/2020/04/the-growing-threat-posed-by-accelerationism-and-accelerationist-groups-worldwide/*.

[73] Daniel L. Byman, “Riots, White Supremacy, and Accelerationism”, Brookings (The Brookings Institution, November 10, 2020), *https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/06/02/riots-white-supremacy-and-accelerationism/*.

кауза. Те разглеждат хората, участващи в движението против ваксините, като реална вербовъчна база за набиране на членове поради техния „потенциал за съпротива и екстремизъм срещу системата“. Радикализацията успешно се съчетаваше и с теориите, свързвайки ваксинациите срещу COVID-19 с конспирациите за „Голямото нулиране“ и „Великата теория на заместването“.

„**Голямото нулиране**“ е теория, която внушава, че пандемията от COVID-19 е организирана от група, наречена „глобален елит“, за провеждане на радикални политики в тяхна полза. Подобни политики, според крайнодесните активисти, биха позволили на този „елит“ в крайна сметка да поеме контрола върху глобалната икономика.[74] Теорията се базира на погрешно разбиране на плана на Световния икономически форум (WEF) 2020, озаглавен „Голямото рестартиране“.[75] Въпреки че инициативата на WEF е свързана основно с план за икономическо възстановяване на света след пандемията от COVID-19, крайнодесните организации го тълкуват като документ, имащ много по-деструктивна цел. Създаването на ваксината срещу COVID-19 беше обвързано конкретно с конспирацията

---

[74] Quinn Slobodian, “How the 'Great Reset' of Capitalism Became an Anti-Lockdown Conspiracy | Quinn Slobodian”, The Guardian (Guardian News and Media, December 4, 2020), *https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/dec/04/great-reset-capitalism-became-anti-lockdown.*conspiracy; Goodman Jack and Carmichael. The coronavirus pandemic 'Great Reset' theory and a false vaccine claim debunked. BBC NEWS. November 22 2020. The coronavirus pandemic 'Great Reset' theory and a false vaccine claim debunked – BBC News.

[75] Jack Goodman and Flora Carmichael, “The Coronavirus Pandemic 'Great Reset' Theory and a False Vaccine Claim Debunked”, BBC News (BBC, November 22, 2020), *https://www.bbc.com/news/55017002.*

за „Голямото нулиране“. С тази теория крайнодесните се опитаха да наложат схващането, че всички възможни бъдещи мутации на COVID-19 ще бъдат част от сложен международен заговор. Правят се спекулации, че във всяка ваксина срещу COVID-19 ще има микрочип или подобно електронно устройство, което ще бъде имплантирано в човешкото тяло за проследяване на отделния индивид (идентификационен номер, банкова информация, информация за социално осигуряване и др.). Тази теория беше подкрепена и от няколко високопоставени политически лидери. Бившият съветник на президента Доналд Тръмп Роджър Стоун заяви през април 2020 г., че „глобалистите използват пандемията от COVID-19 за задължително ваксиниране за микрочипиране на хора“.[76] По същия начин лидерът на Руската комунистическа партия Генадий Зюганов твърди в едно свое изявление, „че глобалистите ще подкрепят имплантите с микрочип под предлог за задължителна ваксинация срещу коронавируса“.[77]

В допълнение към конспирацията за „Голямото нулиране“ крайнодесните екстремисти създадоха **„Великата теория на заместването“.** В тази етнонационалистична теория на конспирацията се налага твърдението, че небелите/малцинствените етнически и културни

---

[76] Andrew Blake, “Roger Stone Boosts Conspiracy Theory Blaming Bill Gates for Novel Coronavirus”, The Washington Times (The Washington Times, April 14, 2020), *https://www.washingtontimes.com/news/2020/apr/14/roger-stone-boosts-conspiracy-theory-blaming-bill-/*.

[77] Jack Goodman and Flora Carmichael, “Coronavirus: Bill Gates 'Microchip' Conspiracy Theory and Other Vaccine Claims Fact-Checked”, BBC News (BBC, May 29, 2020), *https://www.bbc.com/news/52847648*.

общности систематично заменят „бялата раса“.[78] Подобна теза се популяризира за първи път през 2012 г. от френския автор Рено Камю в книгата му „Le Grand Replacement“ и веднага намира последователи в различни крайнодесни кръгове по целия свят. Основната цел на тази теория е чрез използване на несигурността и страха у хората да бъде прокарана идеята, че ваксината срещу COVID-19 е част от заговор за „голяма замяна“ чрез стерилизиране на специфични сегменти от населението. Крайнодесните твърдят, че ваксината съдържа много антигени, които пряко влияят върху плодовитостта, и че заговорът е насочен към бялото население, наричайки това „бял геноцид“. Тази конспиративна теория се изповядва основно от крайнодесни организации в САЩ и Германия. В Германия тя е обвързана с много публикации, в които се посочва, че ваксината срещу COVID-19 е част от еврейски заговор за унищожаване на германския народ като отмъщение за действията на нацистите и Холокоста. Твърди се, че фармацевтичната компания Pfizer, която разработва една от ваксините срещу COVID-19, е „еврейска фармацевтична компания“, която се опитва да „убие германците“.

Подобна реторика е в съответствие със стратегията, използвана и от крайнодесни елементи в САЩ, които се опитват да свържат ваксините срещу COVID-19 с посочените по-горе теории на конспирацията. Част от тях твърдят, че евреите ще принудят неваксинирани хора да бъдат затворени в „лагери за задържане“ и насилст-

[78] Lauretta Charlton, “What Is the Great Replacement?”, The New York Times (The New York Times, August 6, 2019), *https://www.nytimes.com/2019/08/06/us/politics/grand-replacement-explainer.html?auth=login-email.*

вено ще им бъде имплантиран микрочип като част от „Голямото нулиране“.[79]

Другият начин, по който крайнодесните организации се опитват да използват несигурността около ваксините, е чрез разпалване на омраза и расови настроения срещу малцинствата. Разширявайки убеждението, че предложените ваксини срещу COVID-19 са вредни и причиняват масова стерилизация, чрез онлайн кампании крайнодесните започнаха да насърчават членовете на етническите и малцинствените общности да се ваксинират. Прокарва се идеята, че малцинствените общности задължително трябва да са ваксинирани, а „белите хора“ не, за да може „светът отново да узрее за повторното му завладяване от арийския човек“.

Допълнително, в началото на декември 2020 г., беше разработен и хаштагът VaxTheBlacks. В него се насаждат внушения, че все повече малцинствени групи трябва да се ваксинират срещу COVID-19, за да бъде постигнато надмощие на бялата раса.[80]

Като крайна стъпка в борбата срещу задължителното ваксиниране, производителите на ваксини срещу COVID-19 и изградената инфраструктура крайнодесни екстремисти разглеждат атаките, които трябва да бъ-

---

79 Azani Eitan et al., “The Far Right – Ideology, Modus Operandi and Development Trend” (International Institute for Counter-Terrorism, September 22, 2020), *https://www.ict.org.il/Article/2591/Radical_Right_Ideology#gsc.tab=0, 16.*

80 Eitan Azani et al., “The Far Right – Ideology, Modus Operandi and Development Trend” (International Institute for Counter-Terrorism, September 22, 2020), *https://www.ict.org.il/Article/2591/Radical_Right_Ideology#gsc.tab=0, 15-17;* also see Feshami, Kevan A. “Fear of White Genocide: Tracing the History of a Myth from Germany to Charlottesville”. Lapham's Quarterly, September 6, 2017, *https://www.laphamsquarterly.org/roundtable/fear-white-genocide.*

дат извършени по индивидуална инициатива („самотния нападател“) – в киберпространството и на терен.

Както при всяка криза, борбата с пандемията от коронавирус или тероризма се появяват много нови, неизвестни и неизползвани възможности. Например, въпреки че и двете явления имат различни животозастрашаващи атрибути, и двете създават непосредствена и остра нужда от разработване на нови, специално модифицирани операции и технологии за справяне с тях. Това със сигурност ще ускори процесите на научноизследователска и техническа дейност, което не само ще подпомогне ограничаването и предотвратяването на тези явления в бъдеще, но може да има и други предимства с двойна употреба, които да осигурят технологичен и концептуален скок в много области на живота.

Глобалната опасност от тероризма създаде международна коалиция срещу него (лица, вземащи решения, правителства, агенции за сигурност и разузнаване, първи реагиращи, международни организации, граждански организации, академични среди и широката общественост). Същото следва да бъде приложено и при противодействието на COVID-19. И тук световното обществено мнение трябва да бъде обединено, за да се изследва и разбере по-добре генезисът на болестта, да се идентифицират предизвикателствата, които тя поражда, и да се разработят по-ефективни начини и средства за предотвратяването ѝ. Всичко това трябва да става на базата на обмяната на международния опит в тази област, създаването на съвместни доктрини и взаимноприемлива нормативна и законова база и разпоредби за трансгранично ограничаване и елиминиране на вируса. В борбата с новия световен феномен на пандемията COVID-19 следва да бъдат прилагани „научените уроци“ от

противодействие на глобалния тероризъм.[81]

Навременното информиране и ангажиране на обществеността за борба с коронавирус тероризма има първостепенно значение в етапа на превенция. Само когато обществото е убедено, че правителствата предприемат стъпки в правилната посока, независимо дали става дума за тероризъм, или коронавирус, то ще се съобразява с тях и ще ги спазва. За да се постигне това, е необходимо грамотно, логично и безпристрастно (без политизиране на проблемите) на хората да бъдат обяснени предприетите активни и превантивни мерки. Подобно взаимодействие, обвързано с разпространение на актуална и надеждна информация, съчетана с ясни и безпристрастни инструкции за това как да се действа, без да е дискриминиран нито един от обществените сектори, може да спечели доверието на населението.

2.8.9. Наркотероризъм

Този вид тероризъм се разглежда като опит на *наркотрафикантите да повлияят на политиките на дадено правителство или общество чрез насилие и заплаха, както и да се възпрепятства прилагането на законите за борба с наркотиците чрез системната заплаха или използването на насилие*. Теророът и опитите за манипулиране на колумбийското правителство от страна на Пабло Ескобар са най-известните и добре документирани примери за наркотероризъм.

Самият термин е формулиран за първи път от бившия президент на Перу Фернандо Белаунде Тери през 1983 г., за да се опише войната на правителството срещу маоиската бунтовническа групировка „Сияйна

[81] Ganor, B. Article "Key Determinations in the Era of COVOD-19 and Beyond Trajectory", 22.03.2021, *www.ict.org*.

пътека“, която финансира своята дейност с производство и износ на кокаин.[82]

При дефиниране на наркотероризма следва да се отчита фактът, че обикновено той се отнася основно за недържавни участници. Определението се използва все почесто и за терористични организации, които се занимават с производство и трафик на наркотици, за да финансират своите операции. Като такива организации се определят FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colomba), ELN (National Liberation Army), AUC (Autodefensas Unidas) в Колумбия, PCP-SL (Partido Comunista del Peru – Sendero Luminoso) в Перу, „Хамас“, „Хизбулла“, ДТ в Афганистан и ДПТ в Пакистан.

В доклад от 2013 г. на американската агенция за борба с наркотиците (DEA) се посочва, че 14 от общо 36 групи, определени от САЩ като чуждестранни терористични организации, са участвали в известна степен в незаконна наркотична дейност.[83]

Освен терористични организации често в наркотероризъм се подозират правителствени и държавни ръководители. Настоящият президент на Венецуела Николас Мадуро Морос е обвинен от САЩ през 2020 г. в трафик на наркотици и наркотероризъм. Държавният департамент на САЩ предлага награда от 15 млн. щ.д. за информация, която би спомогнала той да бъде подведен под отговорност.[84]

---

[82] *https://bg.wiki4maps.com/160411-narcoterrorism-QERVMH,* Наркотичната война и тероризмът (анализ), Narcoterror.org. 2009-07-16.

[83] *https://bg.wiki4maps.com/160411-narcoterrorism-QERVMH,* Наркотичната война и тероризмът (анализ), Narcoterror.org. 2009-07-16.

[84] *https://m.dir.bg,* САЩ обвиниха Николас Мадуро в наркотероризъм (статия), 26.03.2020.

2.9. Финансиране на тероризма

Под **финансиране на тероризма** следва да се разбира *всяка финансова подкрепа на терористи, терористични организации или дейности, независимо от произхода на средствата*. Негова обща черта е, че почти всички финансови потоци са свързани с незаконна и нерегламентирана дейност. Част от терористичните организации използват т.нар. *„поземлена икономика“,* свързана с производството на продукти или осигуряването на услуги, чието производство не е забранено от закона, но е преднамерено скривано от обществените власти – данъчни, митнически, социални, статистически и др. Приходите от тези продажби се използват за замяна (бартер) при закупуване на оръжия, боеприпаси, експлозиви, пропагандни материали и др. Други канали са свързани със *„сенчестата икономика“,* в резултат на която по финансови съображения получаването на определени приходи не става известно на държавните органи, като тези средства се насочват към постигането на определени цели от терористичните организации. Много често тя включва и различни видове предприемачество, които са забранени от закона. *„Незаконната икономика“* произвежда продукти или осигурява такива услуги, чието производство, продажба или разпространение обикновено е забранено от закона, например търговията с наркотици. Към нея някои автори причисляват и *„черната икономика“,* обхващаща неотчетено производство от регистрирани предприятия с цел избягване на данъци, както и продукцията на нерегистрирани производствени единици. Не на последно място в тази сфера са възможностите, които предоставя и т.нар. *„скрита икономика“,* зани-

маваща се с недекларираното законно производство на стоки и услуги.[85]

Изключително разнообразни са схемите за легализиране на финансовите средства за финансиране на тероризма, придобити по престъпен начин. Като се започне от кешови вноски в банките от дневния оборот на различен по вид бизнес, като: ресторантьорство, хотелиерство, магазини, туристически услуги, лотарии, казина, включително и виртуални казина, които се създават специално за целите на изпирането на пари, съществуващи за кратко в интернет пространството, но прехвърлящи за часове през различни точки на света огромни суми пари, прикрити като законни печалби. Добри условия предлага и строителният бизнес. Той може да работи с мръсни пари, но продава построеното за „чисти“ средства по легални банкови сметки. Строителният бум е създал цяла нелегална икономика, в която се въртят милиарди долара. Някои от терористичните организации използват и възможностите, които предоставят съвременните технологии и модерни финансови инструменти, като деривати, опции, фючърси и др. Операциите с тях се извършват от подставени лица в законспирирани мрежи от търговски дружества, офшорни фирми и фондации. Придобитите средства от търговия на фондовата борса не се облагат с данъци. Най-често използваната схема за трансфер на пари за терористични цели е свързана с наличието на реални фирми, но в офшорни зони. Извършва се трансфер на валута с фалшиви документи за внос на стока, авансово се превеждат суми за

[85] Aftab, Safya, Article “Financing Terrorism”, Pak Institute for Peace Studies, Islamabad, May 23, 2019.

бъдещ внос, като за основание се използват фалшиви договори между фирми или извършване на услуги, като се издават и проформа фактури. Така директно се изнасят капиталите зад граница и се получава т.нар. уравняване през офшорната фирма за дължими суми за внос на стоки от други фирми.

При това всички посочени дейности са забранени от международното законодателство и законодателствата на съответните държави. Паралелно с това те са свързани още и с: производство и трафик на наркотици, трафик на незаконно оръжие и боеприпаси, финансиране на радикални и терористични групировки, увеличаване на присъствието и активността на екстремистки джихадистки групировки и стимулиране на бойния им опит, финансиране разпространението на ислямизма (политически ислям) вместо на исляма (монотеистичната религия), финансиране на процеса на засилено присъствие на компактните уахабитски ислямистки групировки (напр. „Ал Уакф ал Ислами“) с цел налагане на принципите на шериата в държавата, финансиране разпространението и проповядването на религиозна омраза и др.

При разглеждането на въпроса, свързан с финансирането на тероризма, трябва да се отчита и контролът, който осъществява част от големите терористични групи върху криминалната дейност, както и създаването на фондации и организации, занимаващи се с благотворителна дейност. Типичен пример за това е пакистанското Движение за ислямска свещена война (Harakat-ul-Jihadi-Islami, HuJI), за което съществуват много доказателства, че се използва за прикриване дейността както на „Ал Кайда“, така и на афганистанското ДТ. Движението е структура, създадена в контро-

лираната от Пакистан част на Кашмир (Азад Джаму и Кашмир). HuJI развива благотворителна дейност в тази част на света, като използва организацията Jamaatud Daawa.[86]

Много често целият обем от посочените дейности създава в някои държави „сива или нелегална икономика“, което води до финансовото ѝ дестабилизиране. Като цяло обаче връзката между приходите от криминална дейност и финансирането на тероризма много трудно може да бъде доказана. Много често финансовите средства „се наливат“ и от задгранични организации, контролирани от съответната терористична група под формата на донорство и благотворителност. Използват се също така и възможностите за трансфер на пари от работещи зад граница жители на дадена държава, които изпращат средства на своите семейства, предимно в малки градове, села и райони, където липсва сериозен контрол както от страна на финансовите институции, така и от правозащитните органи. За тази цел се изграждат цели мрежи от дребни търговци, чиито банкови сметки се използват за превеждане на пари. Като правило липсват писмени документи за човека, изпращащ финансовите средства. За това съществуват няколко схеми.

Системата **Хауала** за финансиране на терористична дейност е позната в арабския свят още от Средновековието. В превод от арабски означава *„прехвърляне, превеждане“*. Системата е повлияна от класическия ислямски закон на шериата. Спомената е за първи път

[86] Aftab, Safya, Article “Financing Terrorism”, Pak Institute for Peace Studies, Islamabad, May 23, 2019.

през VIII век в текстовете на „Принципите на ислямската юриспруденция“ (теория, философия и законността на ислямското право).

В наши дни Хауала представлява най-общо система от обменни бюра, чрез която представителите на различни терористични организации превеждат по законен път придобити финансови средства. Системата за действие е проста, но много ефективна, а има също така и легална страна. Тя е свързана с депозирането на пари в дадено бюро с искане те да бъдат предадени на определено лице в друго обменно бюро, в повечето случаи в чужда държава. Практически движението на финансовите средства много трудно може да бъде засечено от държавните банкови системи, особено ако се изпращат малки суми. През последните години тази система се използва много активно и от различни неправителствени организации, благотворителни дружества, фондации и др., които се ползват като прикритие от различни терористични групировки.

Трудно може да бъде направено ясно разграничение между легитимните и нелегитимните Хауала транзакции от гледна точка на законността на произхода на паричните средства, обект на трансфериране, и тяхното предназначение. Ето защо във финансовата теория и практика особено на Индия и Пакистан, а впоследствие и в целия свят се разграничават условно два типа транзакции на Хауала – ***„бяла Хауала“*** и ***„черна Хауала“***. Като „бяла Хауала“ се класифицират всички законни операции на прехвърляне на парични средства между свързани помежду си лица, които биха могли да докажат законния произход на трансферираните финансови средства и последващото им предназначение. „Черна Хауала“ е термин, който описва незаконните транзак-

ции между лица, които привидно не са свързани, нарушили са връзката с източника на средствата и не са в състояние (включително чрез умишлено прикриване) да докажат произхода и предназначението им.

Предимствата на прехвърлянето на средства чрез системата за парични преводи Хауала са следните:

а) *Системата е лишена от бюрократизъм и формалности* – няма регулаторни или законови изисквания, парите се предават, без да се подписват и подпечатват каквито и да било счетоводни документи, без да оставят хартиени или електронни „следи“ (пълна анонимност);

б) *Трансферът се реализира светкавично* – достатъчно е едно телефонно обаждане, изпращане на факс, имейл или провеждане на разговор с използването на кодови думи. Най-краткият Хауала превод отнема до 10 минути, а най-дългият – максимум 48 часа;

в) *Хауаладарът няма фиксирано работно време* – всеки ден в седмицата, 365 дни в годината, до всяка точка на планетата, където има друг хауаладар;

г) *Не се начисляват такси, комисионни, лихви и данъци* – страните по сделката спазват стриктно забраната за предявяване на лихва съгласно шериата и Корана („Този, който приеме лихва, не може да бъде спасен, понеже възкръсва, унижен от докосването на Дявола“ – Сура Ал Бакарах II 275-276);

д) *Комисионната като „цена“ на услугата е символична* – под 1% на номинал, фиксирана сума според обема на превода на парите в местната единица;

е) *Не се декларират произход и предназначение на средствата;*

ж) *Не се използват банкови сметки и кореспондентски банки* – сделката се извършва в брой;

з) *Изградена е висока степен на доверие* – „тайната на превода“ си остава тайна, страните си имат доверие и не подписват документи. Те си вярват и спазват каноните на шериата;

и) *Системата е лесна за използване и от ниско образовани и неграмотни хора* – не е необходимо подписването на разписки и счетоводни ордери. Не е необходим документ за самоличност, понеже самоличността на клиента не се снема от хауаладара. Това позволява на лицата по сделката да останат анонимни, а самата сделка да не се регистрира;

й) *Мрежата от хауаладари е разпространена навсякъде по света* – най-силно концентрирана обаче е в малките населени места в Близкия изток, Централна и Южна Азия, където живее преобладаващата част от населението – клиент на системата;

к) *Културните, етнически и религиозни особености на клиентския профил и местните традиции улесняват бързото и широко проникване на системата Хауала сред населението* – обикновено по-голямата част от получателите на пари са съпруги на имигрантите, които заради местните традиции водят затворен начин на живот, нямат право да общуват с мъже (с изключение на хауаладара, който се ползва с високо доверие във фамилията и е като част от семейството); необразовани и неграмотни, те не познават традиционните банкови продукти и услуги;

л) *Хауаладарите са синоним на честност и почтеност* – ползват се с високо доверие сред своите „клиенти“, както и между другите хауаладари, с които участват в една мрежа, счита се за недопустимо да излъжат и умеят да пазят тайната за произхода на парите.

Системата е известна и с други имена: *„Фей-Чиен“*

(Китай), *„Хунди“* (Индия), *„Падала“* (Филипините), *„Фей Куан“* (Тайланд) и пр. Използва се масово от имигрантските общности в Америка, Европа и Близкия изток, които изпращат парични средства в своите страни. По официални данни на Пакистанската национална банка в страната по такива канали влизат между 2 и 5 млрд. щ.д., част от които отиват директно при различни терористични организации.

Според Интерпол сумите, пренасяни чрез системата Хауала в Индия, възлизат на 40% от БВП на страната. Заради неформалния, а в някои случаи незаконен характер на тази система и липсата на счетоводни записи за извършените транзакции е трудно да се определи точното ѝ влияние върху финансовата и икономическата сигурност на държавите, на чиято територия се развива успешно Хауала бизнесът.[87]

Всичко това показва и причината, поради която фокусът на терористични организации като „Ал Кайда“, свързаните с нея „Джабхатан-Нусра“, Ислямска държава, „Бригадите на мъчениците от Ал-Акса“, „Ал Уакф ал Ислями“, „Ал-Ифта“, „Палестинският ислямски джихад“ и др. е насочен именно към системата Хауала. Имайки предвид засиления натиск върху тях от страна на глобалната антитерористична общност след 11.09.2001 г. и блокиране на авоарите им в западни банки, те са принудени да се преориентират към използването на алтернативна форма на платежните системи в Европа, САЩ и Азия. Такава възможност за тях се явява именно Хауала.

---

87 Mohammed, El-Qorchi, Article *"The Hawala System",* The International Monetary Fund. Financeand Development, December 2002.

Вследствие на засиленото наблюдение и контрол в някои американски щати системата Хауала вече е официално призната като незаконна и правно дефинирана като типология за изпиране на пари в САЩ.

Според Заключителния доклад на националната комисия за терористичните атаки срещу Америка от 22.07.2004 г. част от средствата, необходими за финансовото обезпечаване на подготовката и реализацията на атентатите от 2001 г., е трансферирана чрез нелегални, небанкови парични преводи от типа Хауала. Докладът уличава Бин Ладен в използването на стройна система от хауаладари, за да изпраща пари на своите сподвижници извън Афганистан.

В резултат на извършените разследвания и засиления натиск от властите в САЩ за въвеждане на редица инициативи, мерки и действия за борба срещу изпирането на пари, свързано с финансиране на тероризма в световен мащаб, множество мрежи от хауаладари са разкрити и окончателно разбити. Срещу хауаладарите са образувани наказателни производства за пране на пари в особено големи размери. Съставен е черен списък на Хауала компании, чиито активи и финансово обезпечение подлежат на незабавно замразяване и постоянно наблюдение.[88]

Другата утвърдена система за финансиране на тероризма, която е разновидност на Хауала, е **Хунди**. Думата ***„хунди“*** има санскритски корен и на езика „хинди“ означава *„събиране, колекциониране, предава-*

[88] Jost, Patrick M. and Sandhu, Harjit Singh, Article *"The Hawala Alternative Remittance Systemandits Rolein Money Laundering",* Washington: U.S Department of the Treasury Financial Crimes Enforcement Networkand INTERPOL, 2000.

не, отдаване“ и др. Хунди по своята същност е древна система за прехвърляне на парични средства, създадена в Индия с цел извършване на търговски и кредитни преводи. Хората, занимаващи се с Хунди, се използват като инструмент за превод на пари или за прехвърляне на пари от място на място, като форма на кредитен инструмент или заемане на пари и като менителница при търговски сделки.

Останалите писмени документи показват, че Хунди започва систематично да се използва от търговец на име Банараси Дас през XVI век. По време на колониалната ера британското правителство разглежда Хунди като местна и традиционна. Англичаните се опитват да наложат известен ред и да узаконят системата, като отпечатват официални формуляри за Хунди, включващи марки за приходи, носещи образа на британските монарси, включително кралица Виктория, но в крайна сметка не са успели да я направят така, че парите да се превеждат чрез нормални банкови канали.

Съществуват няколко способа за прилагането на Хунди. Първият е известен като *„Сахиог хунди“*. При него един търговец „тегли“ пари от свой колега, които предава на трети търговец, ползващ се с добро име и доверие на пазара. Така парите преминават от една ръка в друга, докато стигнат до крайния потребител, който след извършването на „разумна и легална сделка“ с последния търговец по веригата ги получава. Нарича се Сахиог, защото изисква сътрудничество от няколко страни, за да се гарантира, че за парите, предавани чрез Хунди, има приемлив риск и доста голяма вероятност да бъдат изплатени при липса на формализирана рамка за мониторинг и отчитане на средствата. Другият способ е *„Даршани Хунди“*, при който финан-

совите средства се плащат на място. На потрбителя се „поставя“ разумен срок за погасяване на т.нар. „заем“. Съществуват още и разновидности като: Нам-джог хунди, Дхани-джог хунди, Джаваби хунди, Джохами хунди, Фирман-джог хунди и др.[89]

Първият сериозен опит за международно регулиране на борбата с тероризма и неговото финансиране е поставен с Конвенцията относно предотвратяване и преследване на тероризма, подписана в Женева на 16.11.1937 г. Тази конвенция е изработена от Обществото на народите (Лигата на нациите). В нея тероризмът се определя като престъпни действия, насочени против държавата, целта или характерът на които се състои в това да предизвикат ужас у определени лица или сред населението. В периода 1973–1979 г. международната общност концентрира вниманието си върху престъпления, свързани със сигурността на личността. Тези усилия намират отражение в приемането на две международни конвенции. През 1980 г., във връзка със загрижеността за ядрената сигурност в международен план, биват обявени за правонарушения някои деяния, свързани със съхранението и транспортирането на ядрен материал. В края на 90-те години, вследствие на засилената дейност от страна на национални и международни терористични организации, бива приета Конвенция срещу бомбения тероризъм. Осъзнавайки необходимостта от предприемане на мащабни мерки срещу тероризма във всички негови форми и прояви, международната общност заема твърда позиция срещу фи-

[89] Frantz, Douglas, Article *“Ancient Secret System Moves Money Globally”,* New York Times, 03.10.2001.

нансирането на дейността на международни терористични организации. Приета е конвенция, която обявява за престъпление предоставянето или събирането на средства с намерение да бъдат използвани за извършване на терористични актове.

Общовалидно е мнението, че основните мерки за борба с тероризма са свързани приоритетно със засилване и подобряване на сътрудничеството между разузнавателните и контраразузнавателните служби на международно ниво, актуализиране и подобряване на вътрешните законодателства на държавите, увеличаване размера на наказанията за престъпленията, свързани с тероризма, увеличаване правомощията на полицията, на разузнавателни и контраразузнавателни служби, подобряване финансирането на специалните служби и институциите, занимаващи се с проблемите на тероризма, подобряване на техническото оборудване на полиция и специални служби, летища и др., подобряване на сътрудничеството и взаимодействието между институциите, създаване на специализирани институции за борба с тероризма (комисии, комитети, работни групи, бордове, правителствени организации и други), подобряване охраната на границите, защитата на въздушния транспорт и засилване сигурността на полетите, подобряване защитната и идентификационна система на летищата и др.

Извеждайки противодействието на изпирането на пари като основен приоритет от ООН в края на 80-те години на XX век, от държавите от Г-7 беше създадена Специална група за противодействие на изпирането на пари (FATF), която има за задача периодично да разработва и въвежда редица политики и конкретни препоръки за превантивни и репресивни мерки срещу това

опасно явление. От началото на XXI век към приоритетите на специалната група попада и противодействието на финансирането на тероризма.

Прането на пари, оценявано от Международния валутен фонд между 2 и 5% от глобалния общ вътрешен продукт или около 600 млрд. щ.д. годишно, позволява на международните криминални финансови корпорации да разширяват дейността си и да финансират терористични организации, като по този начин подкопават основите на международните финансови институции и на световната финансова и търговска система.

За първи път с приемането на **Конвенцията на ООН за борба срещу финансирането на тероризма** от 09.12.1999 г. се поставя общата рамка на мерките в международен план, предприемани срещу финансирането на международния тероризъм. Съгласно чл. 2 от конвенцията престъпление извършва всяко лице, което по какъвто и да е начин, пряко или косвено, умишлено предоставя или събира средства с намерението те да бъдат използвани или със съзнанието, че ще бъдат използвани за извършване на терористични актове. Държавите – страни по конвенцията, се задължават да приведат вътрешното си законодателство в съответствие с нейните разпоредби, като обявяват за престъпление по вътрешното си право деянията, посочени в чл. 2, и определят за тях съответни наказания.

След събитията от 11.09.2001 г. в съответствие с приетото от страните, членки на ЕС, рамково решение, свързано с борбата срещу тероризма, в редица държави започна приемането на законови разпоредби, насочени изключително срещу финансирането на терористичните актове. В Люксембург, съгласно Регламент 337 от 2000 г. на Съвета на министрите на ЕС, постановяващ

блокирането на финансови средства на талибаните в изпълнение на резолюция 1267 на Съвета за сигурност на ООН, е създадена специална Надзорна комисия над финансовия сектор, която засилва усилията за разкриване на парични фондове, свързани с терористични мероприятия.

Като част от ответните действия срещу тероризма през м. декември 2001 г. ЕС изготви **списък на лицата, групите и образуванията, свързани с терористични действия и обект на ограничителни мерки**. Този списък е обект на редовен преглед и обновяване поне веднъж на 6 месеца. Част от ограничителните мерки за лицата, заподозрени или уличени в терористична дейност съгласно този списък, са свързани не само със замразяване на средствата и други техни финансови активи, но и с вземането на засилени мерки от страните, членки на ЕС, свързани с полицейско и съдебно сътрудничество по наказателноправни въпроси.

През 2005 г. съветът прие **Стратегия на ЕС за борба с тероризма** с цел противодействие на тероризма в световен мащаб и повишаване на сигурността в Европа. Стратегията е структурирана около **четири** стълба: предотвратяване, защита, преследване и реакция. В раздела *преследване* са залегнали две глави, касаещи борбата с финансирането на тероризма и лишаването на терористите от средства за тяхната подкрепа и комуникация.

През м. май 2015 г. Съветът на Европейския парламент прие нови правила относно противодействието на изпирането на пари и финансирането на тероризма, а през м. декември 2018 г. прие и **План за действие**

за по-ефективно справяне с изпирането на пари и финансирането на тероризма.[90]

Борбата срещу тероризма остана приоритет за ЕС и през 2019 г. За да отговори на очакванията на хората, Европейският парламент предложи разработването на нова стратегия за борба с тероризма. Тя предвижда подобряване на обмена на информация между служби като Европол и Европейската комисия за оперативно управление, подобряване на борбата с радикализацията на всички нива и подпомагане на жертвите на тероризма.

Програмата за борба с тероризма присъства в отношенията между ЕС и **трети държави** в различни форми, като: политически диалози на високо равнище, приемане на каузи и споразумения за сътрудничество или конкретна помощ, както и проекти за изграждане на капацитет със стратегически държави. ЕС си сътрудничи в борбата срещу тероризма с държави от Западните Балкани, Африка (Сахел, Северна Африка и Африканския рог), Близкия изток, САЩ и Азия.

Освен това ЕС работи в тясно сътрудничество и с **международни и регионални организации,** като ООН, ОССЕ, Лигата на арабските държави и Организацията за ислямско сътрудничество, за изграждане на международен консенсус и утвърждаване на международни стандарти за борба с тероризма. Като част от това сътрудничество са приетите ограничителни мерки срещу физически лица и образувания, свързани с „Ал Кайда“.[91]

Законодателната база за борбата срещу финансирането на тероризма в Република България се поставя

---

[90] Стратегия на ЕС за борба с тероризма, www.consilium.evropa.eu.

[91] ЕС и борбата срещу тероризма (статия), 25.11.2005, *www.dw.com*.

с приетия и обнародван на 18.02.2003 г. **Закон за мерките срещу финансирането на тероризма**, по силата на който Министерският съвет с решение приема, допълва и изменя списък на физическите лица, юридическите лица, групите и организациите, спрямо които се прилагат мерките срещу финансирането на тероризма, предвидени в закона, които са – блокиране на парични средства, финансови активи и друго имущество и забрана за предоставяне на финансови услуги, парични средства, финансови активи или друго имущество.[92]

В **Стратегията за противодействие на радикализацията и тероризма** (2015–2020 г.) на българското правителство в раздел „Противодействие“, т. 73 също е отделено място, касаещо „прекъсване финансирането и достъпът до материали за нападение“, използвани от терористични организации.[93]

2.10. Опитът на САЩ в борбата срещу тероризма

През последните години едва ли може да бъде намерена по-дискутирана тема в сферата на глобалната сигурност от тази, свързана с тероризма и опасността от него. Пипалата на този обществено-политически феномен се разпростират практически по целия свят – от Африка, през Европа и Азия до Америка. За ефективното противодействие на заплахите от него са необхо-

[92] Закон за мерките срещу финансирането на тероризма, обнародван в ДВ на 18.02.2003.

[93] Стратегия за противодействие на радикализацията и тероризма (2015–2020), Министерски съвет на Република България.

дими много неща – модерно законодателство, стратегия, мобилни и добре екипирани въоръжени сили, добро разузнаване и контраразузнаване, сътрудничество между военни и невоенни организации, превенция, концепции за овладяване на последствията от терористичния акт, финансиране, логистично осигуряване и др. В основата на всичко това обаче стои доброто взаимодействие и координация на всички държавни механизми, ангажирани в борбата срещу тероризма както във вътрешен, така и във външнополитически план. И тук е необходимо да бъде отчетен опитът на САЩ след атентатите от 11.09.2001 г., превърнали се в повратна точна на целия този сложен механизъм, свързан с ограничаване и елиминиране на заплахите от терор.

Необходимостта от координация в работата на федералните структури на САЩ за борба с тероризма възниква в началото но 70-те години на миналия век. Конкретният повод за това е атентатът в Мюнхен по време на Олимпийските игри през 1972 г. срещу отбора на Държавата Израел. Тогава американската администрация за първи път осмисля сериозно факта, че целият конгломерат от дейности, свързани с преговори с терористите, сътрудничеството на специалните служби в този процес, както и спазването принципите на международното право са взаимосвързани елементи от една антитерористична стратегия и налагат координиране на действията между Държавния департамент, Министерството на правосъдието, Министерството на отбраната и ЦРУ. Тези идеи добиват ясни очертания по време на управлението на президентите Никсън и Форд, когато координиращите дейности започват да се изпълняват от **Правителствен комитет за борба с тероризма** под ръководството на секретаря на Дър-

жавния департамент. В рамките на този комитет функционира Работна група, занимаваща се най-общо с проблемите на безопасността на въздушния транспорт и реформирането на визовия режим.

На международно ниво координацията на борбата срещу тероризма започва да се осъществява след създаването през 1971 г. на Организацията на американските държави (борба с тероризма) и в рамките на Интерпол (сътрудничество на правоохранителните органи). Тъй като през това време въпросите, свързани със заплахата от тероризъм, не стоят с такава сила като реална опасност пред САЩ, правителствените структури почти не се занимават с координиране на своите действия за противодействие на опасността от него.

Промените започват при управлението на президента Картър, когато е закрит Правителственият комитет за борба с тероризма, а за координиране на антитерористичните действия както на територията на страната, така и зад граница е създаден **Съвет за национална сигурност** (СНС).

При управлението на президента Рейгън започва да се отделя приоритетно внимание на борбата срещу тероризма. Неговите усилия са насочени срещу Източния блок, като представители на администрацията посочват като основен враг *„терористите, спонсорирани от Съветския съюз и неговите сателити, които провеждат истинска война, използвайки различни терористични организации не само срещу САЩ, но и против целия цивилизован свят“*. За ограничаването на тази заплаха се препоръчва САЩ да обединят всички свои дипломатически, икономически, правни, военни, разузнавателни (включително и провеждането на специални операции) и информационни ресурси и въз-

можности. За първи път се поставя и въпросът за необходимостта от създаването на единен център, който да координира дейността на държавните структури, ангажирани в борбата срещу тероризма, за постигането на максимална ефективност в борбата срещу него. За тази цел е създаден Специален междуведомствен комитет, който да изготвя нови подходи и дългосрочна визия за ограничаване на заплахата от тероризъм, като: събира, обработва и анализира цялата налична информация и изготвя прогнозно-аналитични документи за вземането на възможно най-добрите решения от страна на СНС. Тази структура е запазена и при управлението на президента Буш-старши, но нейната дейност постепенно се омаловажава след края на Студената война, когато т.нар. *„идеологически тероризъм с лява политическа насоченост“* започна да губи влияние и приоритетно значение за САЩ. През този период координиращите функции започват да се изпълняват от апарата на координатора по въпросите на контратероризма в Държавния департамент – практика, която се запазва до средата на 90-те години.[94]

През 1995 г. президентът Клинтън отново предава основните пълномощия по координацията на контратерористичната дейност в ръцете на СНС. Тогава се сформира и т.нар. Координационна група на помощниците, реорганизирана по-късно в **Група за сигурност по въпросите на контратероризма** (Counterterrorism Security Group). В нея влизат представители на Държавния департамент, Министерството на отбраната, Ге-

[94] САЩ и глобалната война срещу тероризма (статия), 08.09.2014, *www.duma.bg*.

нералния щаб, Министерството на правосъдието, ФБР и ЦРУ на ниво заместник-директори.

Паралелно с това в СНС се създава отделно управление, отговарящо за координирането на антитерористичните усилия, защита на критични обекти от националната инфраструктура и борба с наркотрафика. Ръководителят на това управление получава статут на *„национален координатор по антитероризма, сигурността и защита на инфраструктурата“* и правото сам да разпределя отпуснатия му бюджет. След встъпването си в длъжност президентът Буш-младши реорганизира Групата за сигурност по въпросите на контратероризма в **Комитет по антитероризъм и национална сигурност**, който влиза организационно в състава на СНС.

След атентатите от 11.09.2001 г. Белият дом създава **Съвет по вътрешна сигурност** (Homeland Security Council) – орган, чиито задължения са да *„съветва и подпомага президента на САЩ за избиране на най-правилния подход при прилагане на стратегията по въпросите на вътрешната сигурност“,* както и да се превърне в *„инструмент за координиране усилията на всички структури на изпълнителната власт, ангажирани с разработването и реализиране на политики в областта на вътрешната безопасност“.* В администрацията на Буш-младши се появява нова длъжност – помощник-президент по вътрешната сигурност, а в структурите на СНС е създадена длъжността заместник-съветник по националната сигурност, отговарящ за борбата срещу тероризма. Едно от основните му задължения е да бъде в постоянен контакт с помощник-президента по всички въпроси, касаещи вътрешната сигурност на САЩ. Веднага след създава-

нето на тези две длъжности започва да функционира **Министерството на вътрешната сигурност** (Department of Homeland Security), чиято основна задача е да „обедини под един покрив“ по-голямата част от агенциите и управленията, отговарящи за вътрешната безопасност. Приоритет в дейността на това министерство обаче е предупреждение и предотвратяване на терористични атаки на територията на САЩ, ограничаване на достъпа до страната на лица, уличени в терористична дейност, минимизиране на загубите от евентуален терористичен акт и ликвидиране на последствията от него.[95]

В рамките на въоръжените сили, в щабовете на различни нива са създадени т.нар. **Обединени междуведомствени групи за координиране на борбата с тероризма,** а в CENTCOM започва да действа **Обединена междуведомствена оперативна група.** Основна задача на тези структури е да се превърнат в ефективен механизъм за междуведомствена координационна дейност между гражданските и военните ведомства в съответните зони за компетентност и отговорност.

През 2003 г. е сформиран **Центърът за противодействие на терористичната заплаха** (Terrorist Threat Integration Center, TTIC), отговарящ за интеграцията и анализа на всички данни и информации, свързани с тероризма на територията на САЩ и зад граница. В състава му влизат представители на Министерството за вътрешна безопасност, Управлението за антитероризъм на ФБР, Центъра за борба с тероризма на ЦРУ

[95] Съветът за национална сигурност на САЩ ще претърпи промени (аналитичен материал), 26.04.2018, *www.actualno.com*.

и Министерството на отбраната. За негов председател е назначен Джон Бренан, който е подчинен на директора на ЦРУ, а самият център е разположен в щаб-квартирата на тази разузнавателна структура.

През м. април 2003 г. центърът публикува един доста оптимистичен за този период доклад „Модели на глобалния тероризъм“ (Patterns of Global Terrorism), в който е посочено, че администрацията на президента Буш-младши е постигнала значителни успехи и е ограничила съществено терористичната активност в световен мащаб. Отчита се, че от 1982 г. до 2003 г. са извършени само 190 атентата, при които са загинали 307 души. Година по-късно тази информация е опровергана от държавния секретар Колин Пауъл с „вероятна техническа грешка“, като са нанесени корекции, че са извършени още 31 терористични атаки, включително в Истанбул и Риад, а броят на загиналите е 625 души. Ръководителят на TTIC поема отговорността за „грешката“, определяйки я като „неточност“.[96]

Септември същата година е създадена още една координационна структура – **Център за наблюдение на терористичната активност** (Terrorist Screening Centre, TSC). Това става по инициатива на главния прокурор, министъра на вътрешните работи, държавния секретар и директорите на ФБР и ЦРУ. Задачата на новосъздадения център е да обедини в единна база данни цялата налична информация за лица, извършващи или замесени в терористична дейност, както и данните за съществуващите терористични организа-

[96] Опасността от глобален тероризъм се подценява (анализ), 15.03.2004, *www.dw.com*.

ции. Организационно TSC е подчинен на ФБР. През следващите години обаче центърът е подложен на критика за неефективното използване на своите компютърни системи и невъзможност да управлява цялата постъпваща информация от другите ведомства.

В резултат на взетите поуки от атентатите на 11.09.2001 г. президентът Буш-младши подписва през м. август 2004 г. разпореждане за създаването на **Национален контратерористичен център** (National Counterterrorism Center, NCTC), който заменя TTIC, а неговият директор Джон Бренан става ръководител на NCTC. На 10.06.2005 г. президентът, по препоръка на Джон Негропонте, назначава вицеадмирал Джон Ред за директор на NCTC.[97]

Събитията от 11.09.2001 г. не подминават и ЦРУ. След м. септември 2001 г. в службата са предприети наймащабните промени от нейното създаване. Те започват през м. август 2004 г., когато за директор на ЦРУ е назначен Портер Гос на мястото на Джон Негропонте. Тогава се създава една нова структура за координиране дейността на ЦРУ с другите разузнавателни и контраразузнавателни структури на САЩ – **Управление на директора на националното разузнаване** (Office of the Director of National Intelligence, ODNI). През 2005 г. ЦРУ приема своята нова тактика за борба с тероризма, контрола на операциите с ФБР и Пентагона зад граница, правилата за използване на частните авиокомпании, създаването на затвори извън границите на САЩ, правила за ликвидиране на терористи и осъществяване на

[97] Тръмп назначи нов директор на Националния контратерористичен център (статия), 09.08.2019, *www.bnr.bg.*

вербовъчна дейност сред терористичните организации. В края на годината е реформирана и една от най-важните структури на ЦРУ – Управление „Операции“. На базата на това управление е създадена **Национална секретна служба** (National Secret Service, NSC).[98]

През м. февруари 2009 г. Комисията по разузнаване към Сената на САЩ започва мащабно разследване за това как се прилага програмата на ЦРУ за задържане и разпитване на лица, задържани за терористична дейност. Разкритията дават основание на администрацията на президента Обама да преосмисли юридическия статут на предполагаемите терористи, задържани преди всичко в затвора в Гуантанамо. Премахнато е използването на термина *„вражески боец“* и е разпоредено при задържането на терористи да се съблюдават нормите, установени от международното военно право. Остро е критикувана дейността на ODNI заради бюрократични неуредици, нецелесъобразно харчене на отпусканите финансови средства и за невъзможността да бъдат овладени противоречията и разногласията в разузнавателната общност на САЩ. В края на годината директорът на ЦРУ Леон Панета официално заявява, че САЩ прекратяват използването на секретни затвори, намиращи се на територията на други държави.[99]

Настоящата архитектура на структурите на САЩ, имащи ангажименти и отговорности в целия комплекс от мероприятия по борба с тероризма, е следната:

1. Съвет за национална сигурност (National Security Council).

---

[98] Доклад за тероризма (анализ), 01.05.2017, *www.dw.com*.

[99] Давид Л., Г. Тревертон, С. Дейли, В. Розенау. Координация на войната с тероризма (анализ), м. март 2004, RANDCorporation.

2. Заместник-съветник по въпросите на националната безопасност, отговарящ за борбата с тероризма (Deputy National Security Advisor for Combating Terrorism).

3. Комитет по антитероризъм и национална готовност (Principals Committee on Counter-terrorism and National Preparedness).

4. Национален координатор по въпросите на безопасността, защита на инфраструктурата и контратероризма (National Coordinator for Security, Infrastructure Protection and Counter-terrorism).

5. Съвет за вътрешна сигурност (Homeland Security Council).

6. Национален контратерористичен център (National Counterterrorism Centre).

7. Център за наблюдение на терористичната активност (Terrorist Screening Centre, TSC).

8. Министерство за вътрешна сигурност (Department of Homeland Security).

9. ЦРУ – Антитерористичен център (Counterterrorism Centre, CTC).

10. ФБР – Управление за борба с тероризма (Counterterrorism Division, CTD).

В състава на американските **въоръжени сили** структурите за борба с тероризма са: Обединената междуведомствена координационна група за борба с тероризма (Joint Interagency Coordination Groups, JIACGs) и Централното командване (CENTCOM, Joint Interagency Task Force, JIATF).[100]

Обменът на информация между посочените по-горе

[100] Разузнавателни ведомства на САЩ, Wikipedia.

структури се извършва на базата на постановление на Конгреса, който с акт № 1016 от 2004 г. разпорежда *„извършване на реформа в разузнавателната общност с цел предотвратяване на заплахата от тероризъм“* (IRTPA). През м. август същата година с указ на президента № 13356 е заповядано цялата информация, касаеща тероризма, да бъде включена в информационния обмен между федералните служби както на федерално, така и на местно ниво. За това е създадена нова структура – **отдел,** и изработена съответната система за информационен обмен, за която пряко отговаря ODNI. За програмен ръководител на системата и началник на този отдел е назначен Джон Расака. През м. юни той представя своя първи доклад пред президента и Конгреса. В доклада са посочени пет основни задачи в областта на информационния обмен, които отделът следва да изпълни за следващите две години. С президентски указ № 13388 от 25.10.2004 г. отделът е реорганизиран в **Съвет по информационен обмен**. На следващия ден Джон Негропонте изпраща писма до всички управления и агенции, ангажирани в борбата за тероризма, с молба да определят своите представители в съвета. Паралелно с това Джон Расака стартира процедура по изграждането на Служба за електронно осигуряване.

Извършват се и значителни промени в антитеристичното законодателство на страната. След атентатите от 11.09.2001 г. Конгресът приема временни поправки в законодателството на страната, известни като *„Патриотичен акт“*. Целта на този документ е да подпомогне правоохранителните органи в тяхната дейност срещу терористичната опасност. Актът дава нови пълномощия на ФБР и на другите специални служби, които получават права да подслушват телефонни раз-

говори, да следят електронната поща и да изискват от библиотеки и книжарници информация за поръчани или закупени големи количества литература. Внесена е и законодателна поправка за търсенето на отговорност към лица, укриващи терористи.

„Патриотичният акт“ предизвиква много дебати в Конгреса на САЩ. Приет е почти единодушно от Долната камера на Конгреса, но е гласувано неговият срок за действие да бъде 10 години. Това предложение не е одобрено от Сената и документът е върнат за преразглеждане. Гласуван е със 7-годишна давност и са ограничени правата на специалните служби да използват в качеството на улики документи, иззети от задържаните без одобрение от съда.

През м. август 2007 г. президентът Буш-младши подписва закон, който значително разширява правата на специалните служби да подслушват международни телефонни разговори и да имат достъп до електронните пощи на всички американски граждани без разрешение от съда. Този закон на практика узаконява значителна част от мероприятията, провеждани и до момента от Министерството на националната безопасност, за които преди това е трябвало заповед и съдебно решение. Законът също така разширява правата на администрацията да оказва натиск върху телекомуникационните компании за съдействие на специалните служби, приоритетно на главния прокурор и директора на ЦРУ.

САЩ предприемат редица мерки за създаването и на общ международен координационен механизъм за обмен на информация по въпросите на тероризма с някои от своите най-верни съюзници по т.нар. „англосаксонска ос“ – Великобритания и Австралия. През м. юни 2004 г. трите държави създават **Глобална антитеро-**

ристична мрежа, чиято основна задача е насочена срещу ограничаване дейността на „Ал Кайда“ и подкрепящите я други терористични организации, независимо от това в коя държава се намират. Тази мрежа включва първоначално американския Национален контратерористичен център (NCTC), британския Общ център за терористични анализи (Joint Terrorism Analysis Centre, създаден през м. юни 2003 г.) и австралийския Национален център за оценка на заплахата (National Threat Assessment Centre, създаден през м. октомври 2003 г.). Към нея до края на 2004 г. се присъединяват още канадският Интегриран център за оценка на заплахата (Integral Threat Assessment Centre) и новозеландската Обединена група за оценка на заплахата (Combined Threat Assessment Group). В резултат на общо съгласие и одобрение на териториите на тези пет държави са създадени центрове за радиоразузнаване, прераснали в глобалната антитерористична мрежа ECHELON.[101]

Отделно от това ЦРУ изгражда мрежа от обединени разузнавателни центрове под името Контратерористични разузнаватели центрове (Counterterrorist Intelligence Centers, CTICs) в държави, намиращи се в Европа, Близкия изток и Азия. Появяват се публикации за наличието на такъв център в Париж – „База Алианс“ (Alliance Base), създаден съвместно между ЦРУ и френската Генерална дирекция за външна безопасност (DGSE). Задачата на тази структура е проследяването в

[101] Consolidating Intelligence Analysis: Governmental Affairs Committee Hearing on the President`s Proposal for a Terrorism Threat Integration Center/ Joint Statement of the Terrorism Integration Center Senior Steering Group Winston P. Wiley, Chair / February 26,2003/.

световен мащаб придвижването на лица, заподозрени в терористична дейност, както и разработката на операции по тяхното залавяне или ликвидиране.

Съществен момент в борбата на САЩ срещу тероризма са усилията на администрацията за непрекъснатото усъвършенстване на механизма за координация на своите специални служби, имащи отговорности в тази област. Типичен пример за това е **Националният контратерористичен център** (National Countraterrorism Center, NCTC), който започва да функционира на 01.05.2003 г. в щаб-квартирата на ЦРУ. По някои данни в него работят около 300 души, а центърът е подчинен на Управлението на директора на националното разузнаване (ODNI).[102]

В състава на NCTC има официални представители на Министерството за вътрешна сигурност, Управлението за борба с тероризма на ФБР, Контратерористичния център на ЦРУ и Обединената междуведомствена координационна група за борба с тероризма на Пентагона.

Основната цел, която е поставена при създаването на NCTC, е свързана с усъвършенстването на аналитичната разузнавателна информация, касаеща тероризма, стратегическо планиране и разузнавателна поддръжка на операциите, ограничаване и борба срещу терористичната заплаха в интерес на американската нация. Центърът става основен организационен механизъм на американската администрация при анализирането и интегрирането на цялата налична разузнавателна информация, с която разполагат всички ведомст-

[102] Давид Л., Г. Тревертон, С. Дейли, В. Розенау. Координация на войната с тероризма (доклад), м. март 2004., RANDCorporation.

ва, имащи отношение към тероризма. NCTC е оторизиран да получава, съхранява и разпространява до заинтересуваните лица в правителствените структури на САЩ информация, получена от която и да е федерална или местна структура. В този процес центърът има отговорност да извършва стратегическо оперативно планиране на контратерористична дейност, включваща целия механизъм на националната мощ на държавата, като: дипломация, финанси, военна сила, разузнавателна и правоохранителна дейност, както и мерки в сферата на вътрешната безопасност. По този начин NCTC се превръща в основната „банка за съхранение на база данни“ в САЩ за всички известни и заподозрени терористи, както и международни терористични организации. Информацията включва още и дейността, организационната структура, бойния потенциал, пътищата за финансиране, поддръжката и плановете на всички терористични организации, които са определени като заплаха за интересите на САЩ и други страни, членки на НАТО. По всички посочени въпроси NCTC изготвя годишен доклад до президента на страната.

В целия този механизъм по координиране на усилията за ограничаване на заплахите от тероризма в САЩ внимание заслужава дейността на **Министерството за вътрешна сигурност** (Departament of Homland Security, DHS). То е създадено по инициатива на администрацията на президента Буш-младши със задачи, свързани с разработката и координацията на национални стратегии за защита на САЩ от терористични заплахи. За тяхното изпълнение DHS работи със структурите на всички специални служи на страната, местни органи на властта и частни структури. За следене и контрол по изпълнение на посочените задачи в

работата на DHS е създаден *Съвет за вътрешна безопасност* (Homeland Security Council). В състава на този съвет влизат президентът, вицепрезидентът, министрите на финансите, отбраната, правосъдието, здравеопазването, транспорта, директорът на Федералната агенция за извънредни обстоятелства, директорите на ФБР и ЦРУ и други длъжностни лица, които президентът може да повика за консултации при нужда.

Съставът на DHS организационно е сведен в четири основни управления: Управление „Безопасност на границата и транспорта“ (Border and Transportation Security), Управление „Реагиране при извънредни ситуации“ (Emergency Preparedness and Response), Управление „Наука и технологии“ (Science and Technology) и Управление „Анализ на информацията и защита на инфраструктурата“ (Information Analysis and Infrastructure Protection).[103]

След обявената от президента Буш-младши на 11.09.2001 г. „глобална война срещу тероризма“ САЩ са изразходили над 2.8 трлн. щ.д. за противодействие на заплахата от тероризъм във войните в Ирак, Афганистан и Сирия, за укрепване на вътрешната си сигурност, както и за международни програми със своите съюзници.[104]

Независимо от неоднозначните оценки, които се дават в международен план за ролята на САЩ в глобалната война срещу тероризма, не може да бъде отречен фактът, че страната е водеща в тази област и в близко бъдеще не се очертава друг реален лидер в тази т.нар. „война без край“.

---

[103] *http://www.fbi.gov/yourfbi/hqorg.htm.*

[104] Разходите на САЩ в борбата с международния тероризъм достигнаха 2.8 трлн. щ.д. (анализ), 17.05.2018, *www.bnr.bg.*

2.11. Опитът на Руската федерация в борбата срещу тероризма

Появата на руския политически тероризъм се свързва с идеите на П. Н. Ткачов и на създадената от него през 1879 г. организация „Народна воля“. През първата половина на XX век неговите идеи са доразвити от Б. Савинков и Л. Троцки и залягат в дейността на някои руски и западноевропейски терористични групи.[105] В бившия СССР почти не се говори за тероризъм. Негови отделни прояви се свързват основно с действията на криминално проявени лица или дисиденти, искащи убежище в държавите от Западния блок. Първият етап на създаването на терористична среда в Русия започва по време на войната в Афганистан (1981–1989 г.), когато част от военнослужещите установяват запознанства и развиват сътрудничество с местни представители от средите на наркобизнеса. Другата причина за това, според редица руски анализатори, е отслабването на държавността и контрола от страна на специалните служби по време на перестройката, както и обвързването на част от ръководната върхушка на управляващата тогава КПСС, на съюзно и на републиканско ниво, с новите криминални структури.

Първоначално в терористичните организации влизат местни престъпни елементи, които извършват преразпределение на сферите за влияние. По време на втория етап членовете на терористичните групировки

[105] Андреев, Ан. Политическият тероризъм в Русия XIX–XX век (идеология, практика, традиции) (доклад), ВСУ „Черноризец Храбър“, доклади от научна конференция „XXI век – светът между сътрудничеството и тероризма“, Варна, 2005, *www.viaevrasia.com*.

са представители основно на бившите руски средноазиатски републики, повлияни от радикалните идеи на исляма. Освен чисто религиозни възгледи те започват да поставят и политически искания, свързани най-вече със сепаратизъм и промяна на политическото устройство на техните държави. Началото е поставено през м. декември 1986 г. със студентските бунтове в Алма-Ати, последвани от противопоставянето на арменци и азери в Нагорни Карабах.

Според повечето руски анализатори в основата на зараждащия се тероризъм в страната стоят *„подривните действия на специалните служби на САЩ, Великобритания, Турция, Франция и Иран“*. Това превръща района на Централна Азия в място, генериращо нестабилност и военни конфликти с непредсказуеми последици – икономическа нестабилност, преструктуриране на политическото управление, легализиране на тероризма и появата на мощни криминално-политически кланове. Този период се характеризира и с навлизането на голям брой чуждестранни бойци и разширяване на терористичната активност в района на Кавказ. Следват конфликтите в Южна Осетия, Абхазия, Ингушетия, Северна Осетия и Приднестровието.

Счита се, че съществена роля в тези процеси имат структурите на силовите ведомства, като КГБ и военното разузнаване ГРУ, които подпомагат и толерират създаването на терористични групи и организации от т.нар. *„спецтероризъм“*. С тяхна помощ сравнително бързо е поставена под контрол местната криминална икономика, свързана с наркотрафика, контрабандата, рекета, хазарта, проституцията, както и организираната престъпност.

Започва и постепенно „интернационализиране“ на

терористичната дейност. Офицери от ЦРУ и КГБ участват заедно в нелегалното пренасяне на наркотици от Афганистан и Пакистан през територите на Таджикистан и Киргизстан, съвместно с полеви командири от местните терористични организации. Развиват се активни контакти и сътрудничество с криминални групировки от Полша, Финландия, Чехия, Германия и Латинска Америка.

Корените на съвременния руски тероризъм могат да се търсят първоначално в Чечения, където, след преименуването на страната в Чеченска република Ичкерия, тероризмът става официална политика. Под ръководството на Джохар Дудаев е разпуснат парламентът на републиката, реорганизирани са органите за сигурност и обществен ред, като на важни постове са поставени близки до него хора. Постепенно в обществения живот на Чечения започват да доминират идеите на радикалния ислям, повлиян от философията на суфийската секта Кадирия. Правят се опити за „обединение“ на чеченци и ингушети, както и за ислямско сливане на Кавказ, което е насочено директно срещу Русия. Важен източник на доходи за формиране на държавния бюджет става нелегалната търговия с нефт и нефтопродукти, скъпоценни и полускъпоценни камъни, цветни и редки метали за Европа през Прибалтийските републики. Федералната република става един от най-мощните транзитни пунктове за съхранение и разпространение на наркотици, пране на пари и търговия с „жива плът“ за публичните домове в Русия и Европа. Джохар Дудаев блокира изграждането на магистралния нефтопровод за доставка на каспийски нефт за европейския пазар през Северен Кавказ, което води до огромни загуби за руските нефтени компании.

През този период в Чечения т.нар. „спецтероризъм“ напълно се сраства и има на своя страна подкрепата на държавните разузнавателни, контраразузнавателни, военни и аналитични структури, в някои от които работят и чуждестранни специалисти.

За ликвидиране на тази опасност през м. декември 1994 г. руският президент Елцин издава указ, с който се изпращат руски войски в Чечения за ликвидиране на създалата се кризисна обстановка. Така започва Първата чеченска война (1994–1996 г.) и на практика Руската федерация поставя основите на организираната борба срещу тероризма.[106]

Стратегията за национална сигурност на Руската федерация до 2020 г. определя терористичната дейност като вид действия, свързани с *насилствено променяне основата на конституционната система и нарушаване нормалното функциониране на държавата, унищожаването на промишлени и военни съоръжения, институции и предприятия, които осигуряват поминъка на населението, както и сплашване на обществото с употребата на химическо и ядрено оръжие.* Съгласно тази стратегия **факторите,** които най-често пораждат тероризъм, са: *рязкото намаляване на жизнения стандарт и степента на социална защита, политическа борба и правен нихилизъм, ръст на сепаратизма и национализма, несъвършено законодателство, нисък авторитет на властовите структури и недоверие към вземаните от тях решения*.

Важен елемент от тази стратегия е да бъде гаранти-

[106] Марков, М. Терроризм как глобальная угроза и как инструмент мировой политики (доклад), 25.04.1996, *www.agentira.ru.*

рана сигурността, териториалната цялост и суверенитета на страната. Тя се базира на следните опорни точки:

– да бъдат изяснени причините и условията, благоприятстващи появата на тероризма и неговото разпространение, които трябва да бъдат идентифицирани и елиминирани;

– да бъдат намерени лица и организации, които се подготвят за терористични актове, които трябва да бъдат идентифицирани, а техните действия да бъдат предотвратени и преустановени;

– участниците в терористични организации следва да бъдат изправени пред съда в съответствие с руското законодателство;

– силите и средствата, предназначени за потискане, разкриване и предотвратяване на терористични действия, минимизиране и ликвидиране на последиците от терористични актове, трябва да се поддържат в постоянна готовност за тяхното използване;

– места с много хора, важни съоръжения за поддържане на живота и инфраструктурата на страната трябва да бъдат осигурени със защита срещу тероризма;

– недопускане разпространяване на идеологията на тероризма.

За ефективна борбата срещу тероризма както на територията на Руската федерация, така и зад граница през 2006 г. е създаден Национален комитет за борба с тероризма (НКБТ). Той е координационен орган на изпълнителната власт на федерално и местно ниво и отговаря за изготвянето на съответните планове и предложения за защита от терористична заплаха до законодателната и изпълнителната власт. Негов председател е директорът на Федералната служба за сигурност (ФСС). Основните ангажименти на НКБТ са свързани с:

– подготовка на предложения до президента на Руската федерация относно формирането на държавната политика и подобряване на законодателството в областта на борбата с тероризма;

– координиране на всички антитерористични дейности на федералните органи на изпълнителната власт и комисиите в регионите на Руската федерация, както и организиране на взаимодействието на тези структури с местните органи за самоуправление, обществени организации и сдружения;

– определяне на мерки за премахване на причините и условията, допринасящи за появата на терора, като се осигурява защита на обекти от потенциални посегателства;

– участие в борбата срещу тероризма и подготовка на международни договори на Руската федерация в тази област;

– гарантиране на социална защита за лица, които вече са ангажирани в борбата срещу тероризма, и социално подпомагане на жертвите от терористични актове;

– решаване на други задачи, предвидени от законодателството на Руската федерация.

Понастоящем страната използва следните **методи** за борба с тероризма:

1. Превенция, която е свързана с предотвратяване на терористични атаки чрез идентифициране и елиминиране на условия и причини, допринасящи за извършването на терористични атаки.

2. Разкриване, потискане и разследване на всеки акт на тероризъм.

3. Свеждане до минимум и елиминиране на последиците от всякаква проява на тероризъм.

На 03.07.1998 г. Държавната дума приема Закон

за борбата с тероризма, който е одобрен от Съвета на федерацията на 09.07.1998 г. В него са регламентирани въпросите, свързани със законовите и организационни основи на борбата с тероризма на територията на Русия, координацията и реда за взаимодействие на органите на властта, ангажирани с тези процеси, както и задълженията и правата на гражданите. Законът е подложен на остри обсъждания и негативна обществена реакция, особено на член 15, който е разглеждан като ограничаващ правата на руските граждани и свободата на словото.

На 25.07.2002 г. президентът на Руската федерация подписва Закон за противодействие на екстремистката дейност. В него *„екстремизъм“* и *„екстремистка дейност“* са определени като: „противозаконни действия на организации и физически лица, искащи да вземат или да задържат властта по насилствен начин; силово да бъде променена конституционно установената власт и нарушена целостта на Руската федерация; осъществяването на терористична дейност; възбуждането на националистическа, расова или религиозна вражда; възпрепятстване на законовата дейност на федералните органи на държавната власт и органите за местно самоуправление; възпрепятстване на законните права на религиозни обединения или извършването на религиозни обреди, провеждането на събрания, митинги, демонстрации и улични шествия; организации, извършващи масови нарушения на обществения ред, хулигански прояви и актове на вандализъм, свързани с политическа, расова, националистическа и религиозна нетърпимост; действия, нарушаващи правата и човешките свободи на гражданите; причиняване вреда на здравето и имуществото на гражданите, свързани с

техните убеждения, расова или национална принадлежност, вероизповедание и социална принадлежност; пропагандата или публичното демонстриране на нацистки атрибути или символи, както и такива на забранени организации; отправянето на публични призиви за извършването на подобни действия, както и способите за финансиране на подобни организации".

В началото на м. март 2006 г. е приет Закон за противодействие на тероризма, който е подписан от Владимир Путин на 06.03.2006 г. Съгласно този нормативен акт правителството получава правото да прилага изискванията за антитерористична защита на обекти и територии, за да гарантира сигурността на всички физически и юридически лица.[107]

За борба с тероризма Руската федерация е създала и поддържа комплекс от оперативно-бойни, специални, военни и други мерки, военна техника, оръжия и специални средства, които се използват за предотвратяване на терористичен акт, неутрализиране на терористи, осигуряване на безопасността на населението, институциите и организациите, както и за минимизиране на последствията от терористичните актове.

Съгласно Закона за противодействие на тероризма структурите, които пряко са ангажирани с целия спектър от задачи, свързани с терористичната заплаха в Руската федерация, са:

а) **Федералната служба за сигурност** (ФСС), която осъществява противодействие на тероризма посредством предупреждение, разследване и пресичане на

[107] Русия в борбата срещу тероризма. Национален комитет за борба с тероризма (статия), 2019, *https://bg.public-welfare.com*.

престъпления, имащи терористичен характер, в това число и такива, преследващи политически цели, в съответствие със съществуващото законодателство;

б) **Министерството на вътрешните работи** (МВР), което води борба с тероризма посредством предупреждение, разследване и пресичане на заплахи с терористичен характер, преследващи користни цели;

в) **Службата за външно разузнаване** (СВР) добива информация по въпросите, свързани с премахване на заплахата от тероризъм и предприемане на мерки за активно противодействие срещу терористичната заплаха (в съответствие с указа на президента „За мерките по противодействие на тероризма“ от 15.02.2006 г.) извън територията на Руската федерация;

г) **Федералната служба за охрана** (ФСО), която осигурява безопасността на важни държавни и инфраструктурни обекти от терористични атаки;

д) **Министерството на отбраната** (МО) има отговорности за защитата на всички оръжия за масово унищожаване, ракетно и друг вид въоръжение, боеприпаси и взривни материали, територията, въздушното и морското пространство и участие в контратерористични операции, включително и зад граница.

Контратерористичната структура в състава на ФСС е *Службата за защита на Конституцията и борба с тероризма* (СЗКБТ). Създадена е през 2004 г. след реформирането на Управление „Защита на конституционния ред и борба с тероризма“. СЗКБТ има следната организационна структура:

– Управление „Борба с тероризма и политическия екстремизъм“;

– Център със специално предназначение;

– Управление „Борба с международния тероризъм“;

– Управление за работа с регионалните структури на ФСС;

– Управления „Авиация“;

– Организационно-оперативно управление;

– Управление за оперативно издирване.

Структурата, пряко ангажирана с борбата срещу тероризма в рамките на МВР, е *Департаментът за борба с организираната престъпност и тероризма* (ДБОПТ). Създаден е с указ № 1316 на президента на Руската федерация от 06.09.2008 г. ДБОПТ изпълнява функциите на главен оперативен орган в системата на МВР за водене на борба с организираната престъпност, тероризма и корупцията. Основните му задачи са свързани с пресичането на екстремистка и терористична дейност, участие при формирането на държавната политика и законодателството за противодействие на престъпления, имащи екстремистка насоченост. Департаментът организира методическото ръководство и подготовката на специалните подразделения за борба с тероризма в рамките на МВР и неговите федерални структури по места.

На непосредствено подчинение на ДБОПТ са Центърът за специално осигуряване (Център „С“) и отрядът на милицията със специално предназначение „Рис“.

С указ на президента Владимир Путин през 2015 г. към федералните органи на изпълнителната власт и техните териториални структури са създадени оперативни щабове в Каспийск, Мурманск, Петропавловск-Камчатски, Симферопол и Южносахалинск, които изпълняват задачи, свързани с премахването на терористични заплахи в териториалните води, изключителната икономическа зона, континенталния шелф на Руската федерация и другите морски пространства в пределите, в които Руската федерация осъществява суве-

ренитет, суверенни права и юрисдикция, а също така и на съдовете, плаващи под държавния флаг на Русия.[108]

Съгласно федерален закон, приет през 2006 г., в борбата срещу тероризма Руската федерация може да използва и своите въоръжени сили (ВС) за премахване на заплахи или потискане на терористичен акт в следните случаи:

1. При нарушаване на въздушното пространство, когато ВС извършват „потискане на полети на въздухоплавателни средства, похитени от терористи или използвани за терористично нападение. Ако самолетът не реагира на командите от пунктовете за проследяване на полета от земята или сигнали от вдигнати руски самолети за прехват и откаже да изпълни заповедите, без да обясни причините, тогава руските ВС спират полета, като използват военно оборудване и оръжия, принуждавайки го да кацне. В случай на неподчинение и явна опасност от екологична катастрофа или смърт на хората, самолетът се спира чрез унищожаване".

2. При нарушаване на морското пространство, когато ВС извършват „потискане на терористичен акт в териториалното море на Руската федерация и във вътрешните води, на всяко място на дейност в моретата и в континенталния шелф, като се осигурява безопасността на корабоплаването. Ако морски или речни кораби не реагират на заповеди и сигнали да престанат да нарушават правилата за използване на водната площ на Руската федерация и нейната подводна среда или ако откажат да се подчинят, оръжията на военните кораби и самолетите на руските ВС се използват за принудително

[108] Създават антитерористични щабове в Русия (статия), 26.12.2015, *www.vova.bg*.

спиране на превозното средство и за премахване на заплахата от терористична атака чрез унищожаване“.

3. При участие в операции, свързани с борба срещу международния тероризъм извън територията на Руската федерация.

Ангажирането на военни подразделения и части от състава на руските ВС за участие в контратерористични операции се определя с нормативни актове на Парламента и решения на президента на страната. За изпълнение на поставените им задачи те използват щатното военно оборудване, специални средства и оръжия. На територията на Руската федерация ВС се използват за унищожаване на бази на терористични организации и лица, свързани с тях.

Пряко ангажирани с провеждането на контратерористични операции от състава на руските ВС са силите за специални операции. Те са подчинени на военното разузнаване ГРУ (бившето име е Главно разузнавателно управление на ГЩ на ВС, ГРУ, понастоящем тази структура е само *Главно управление*) и се намират в разузнавателните структури (управления, отдели и самостоятелни отдели) на военните окръзи и видовете въоръжени сили, както и силите на ГРУ за специални операции, известни още и като *„спецназ“* (диверсионни части). По данни от различни СМИ техният личен състав е между 6000 и 15 000 души. Оперативно те са подчинени на Пето управление „Оперативно агентурно разузнаване“ на ГРУ, но работят и в интерес на командванията на съответните военни окръзи, флот и въздушнодесантни войски.[109]

[109] Суворов, В. Основи на шпионажа. София: „Факел експрес“, 2016, ISBN 978-619-7279-09-2.

Борбата срещу международния тероризъм с участието на ВС на Руската федерация се осъществява в съответствие със сключените международни договори. Всички решения, свързани с използването на ВС извън територията на Руската федерация, се вземат лично от президента на страната. Той решава кои и колко военни формирования ще участват в дадена операция, областите, в които ще действат, задачите и продължителността на мисията. Определените военни формирования се състоят от военнослужещи, преминали предварително обучение, и се формират изцяло на доброволен принцип.[110]

Бойците, които влизат в състава на терористичните организации, действащи на територията на Руската федерация, най-често са чужди граждани, които са преминали обучение зад граница и са финансово подкрепени от източници, свързани с международния тероризъм. По данни на ФСС през 2000 г. в Чечения е имало близо три хиляди чуждестранни бойци. ВС на Руската федерация по време на бойните действия през 1999–2001 г. са ликвидирали на територията на тази севернокавказка република повече от хиляда чуждестранни граждани, основно мюсюлмани от Ливан, Палестина, Египет, Обединените арабски емирства, Йордания, Йемен, Саудитска Арабия, Афганистан, Тунис, Кувейт, Таджикистан, Турция, Сирия и Алжир. В резултат на проведените през 2014 г. контратерористични операции в района на Северен Кавказ са ликвидирани 233 терористи и 38 издирвани от правосъдието

[110] Пет години в Сирия – какво спечели Русия (анализ), 01.10.2020, *www.dw.com*.

лидери на терористични групи и организации.[111]

Тъй като районът на Северен Кавказ се явява основната база за организиране и водене на екстремистка и терористична дейност на територията на Руската федерация, понастоящем там са изградени и действат два координационни центъра – Регионален оперативен щаб за провеждане на контратерористични операции на територията на Северен Кавказ и Оперативна група на ВС в Северен Кавказ. Освен това на територията на Южния федерален окръг действат няколко подразделения от състава на ФСС, отговарящи за добиването на информация за терористичните групи.[112]

За подобряване на цялостната дейност по координация на дейността за получаваната информация, свързана с противодействие на терористичната заплаха, на 20.06.2000 г. страните, участнички в Общността на независимите държави (ОНД), вземат решение за създаване на **Антитерористичен център**. Той започва да функционира на 01.12.2000 г., след като Съветът на държавните ръководители от ОНД утвърждава неговия статут, личен състав, финансово и логистично осигуряване, както и правилник за действие. Първоначално Антитерористичният център е изцяло под контрола на руските специални служби, а щаб-квартирата му се намира в Москва. За негов ръководител е назначен генерал-полковник Борис Мълников, който по това време е заместник-директор на ФСС. Той заема тази позиция до 2006 г. Съгласно едно от приложенията на правилника ръководител на тази структура трябва да

[111] НАТО – Русия в борбата срещу тероризма, 2005 (анализ), *www.nato.int.*

[112] *www.agentura.ru.*

бъде заместник-началникът на службата за сигурност, на чиято територия се намира центърът (за срок от 6 години). През 2001 г. е открит негов филиал в Бишкек, Киргизстан.

Финансово Антитерористичният център зависи изцяло от Москва, която внася близо 50% от необходимите за неговата дейност средства, а останалите се разпределят равномерно между другите страни членки. До 2005 г. дейността на центъра е бойкотирана от узбекските представители. Същата година е създадена и общата база данни за събиране и анализ на цялата информация, постъпваща по въпросите на тероризма.

Постепенно обаче основният акцент в дейността на Антитерористичния център се измества и той започва да изпълнява задачи, свързани със запазването на толерираните от Руската федерация режими от т.нар. „цветни революции“. На 12.05.2005 г. директорът на ФСС Николай Патрушев внася документ, в който предоставя информация за подготвян заговор за сваляне на беларуския президент Александър Лукашенко. На следващия ден е метежът в източния узбекистански град Андижан, при който загиват 187 души. След като ФСС предлага помощ на своите узбекистански колеги за разследване на размириците за сваляне на президента Шавкат Мирзийоев, правителството на страната взема решение за присъединяване към Антитерористичния център.[113]

От тогава до сега отстраняването на опасностите от възникване на „цветни революции“, целящи свалянето

[113] До 20 години затвор получиха организаторите на метежа в Андижан (анализ), 14.11.2005, *www.news.bg*.

на някои потомствени режими в страните, членки на ОНД, заема основно място в оперативната дейност на центъра. Постепенно тази тема започва да доминира в заседанията на Антитерористичния център и обмяната на информация между представителите на различните разузнавателни и контраразузнавателни служби на участващите държави.

Центърът се ръководи от представител на службата за сигурност на съответната държава (като правило нейния първи заместник), където временно се намира щаб-квартирата му, за срок от три години, с възможност за удължавана на мандата с още три. Дейността на ръководителя на Антитерористичния център се подпомага от трима заместника, които са представители от Съветите на министрите на съответните министерства на вътрешните работи, отбраната и граничните войски на страните, членки на ОНД. Организационната структура на центъра включва следните отдели:

а) *Координационно-оперативен отдел,* който се занимава с организиране на взаимодействието на компетентните държавни структури, имащи отношение към борбата срещу тероризма и проявите на екстремизъм. Изпълнява задачи по подготовката и провеждането на съвместни антитерористични мероприятия и операции. Към тях се отнасят тези, свързани с издирването на лица, извършили престъпления, определени от съответното законодателство на държавите, участнички в ОНД, като „терористични“, както и на лицата, които ги укриват. Отделът отговаря за организирането и провеждането на подготовката на специалисти за антитерористичните подразделения на съответната държава, което се извършва от инструктори на Центъра със специално предназначение на ФСС на Русия. Организира

и провежда командно-щабни и оперативно-тактически учения на специалните части, ангажирани в борбата срещу тероризма. Неговите сътрудници водят и методическа дейност, свързана с подготовката и провеждането на научно-практически конференции, семинари и други мероприятия с обмяна на опит. Издава и учебни пособия, като „Методическо ръководство за освобождаване на заложници“, „Справка за международните терористични организации в Централна Азия“ и др.;

б) *Отдел за ситуационен анализ, мониторинг на заплахата и подготовка на проекти за решения*, в чиито функции влизат изработването на предложения до Съвета на държавните ръководители на страните от ОНД и други заинтересовани органи, имащи ангажименти в борбата с международния тероризъм. Отделът събира и анализира постъпващата информация относно динамиката и тенденциите в проявите на международния тероризъм и екстремизъм не само в рамките на ОНД, но и в световен мащаб. Въз основа на събраната информация отделът създава база от данни, включваща информация за терористичните организации – структура, ръководство, членска маса, лица, оказващи подкрепа на терористите, и др. При поискване тази информация се предоставя на заинтересованите министерства и ведомства на страните от ОНД;

в) *Отделение на Антитерористичния център за Централноазиатския регион* с щаб-квартира в Бишкек, Киргизстан. Отговаря за координиране дейността на центъра в Казахстан, Узбекистан, Таджикистан и Киргизстан;

г) *Научно-консултативен съвет* – занимава се основно с изследването и обработката на материали, имащи оперативна стойност, но добивани от открити

източници на информация. Ежемесечно изготвя аналитични справки за състоянието, тенденциите и измененията в развитието на обстановката за сигурност, настъпили вследствие на терористичната активност. Първото съвместно учение на Антитерористичния център е проведено в края на 2001 г. в Ошка област на Киргизстан, когато са отработени въпроси по пресичане нелегалното преминаване на бойци от Ислямското движение на Узбекистан (ИДУ) през териториите на Таджикистан и Киргизстан и включването им в операциите на афганистанското ДТ. Основният акцент е поставен върху координиране и управление на действията на контратерористичните подразделения на участващите страни, членки на ОНД.

Второто учение е проведено на територията на три държави, като първоначално е разгърнат щаб в Киргизстан, който е подготвил методическите цели на ученията, след което се пристъпва към практическата му част, проведена на територията на Казахстан. Отработваните въпроси са били свързани с освобождаването на заложници, задържани в сграда, заложници, намиращи се в болница и автобус. Третият етап от ученията е на територията на Таджикистан, където основен акцент е бил поставен върху освобождаването на заложници. То е проведено с бойни стрелби при поддръжката на авиация. През лятото на 2003 г. подобно учение се организира единствено между контратерористичните подразделения на Русия, Казахстан и Украйна. Представителите на силовите ведомства на останалите държави от ОНД са поканени само като наблюдатели.[114]

[114] *www.agentura.ru.*

Русия развива активно дейност по въпросите на борбата с тероризма и по линия на **Шанхайската организация за сигурност** (ШОС). Тя е създадена през 1996 г. от държавните глави на Русия, Китай, Казахстан, Таджикистан и Киргизстан, известна първоначално като „Шанхайската петорка“, като регионална международна организация за укрепването на доверието във военната област и взаимно съкращаване на военните сили в граничните райони. След включването през 2001 г. и на Узбекистан организацията е преименувана на ШОС.

В края на 2021 г. в организацията членуват осем държави – Русия, Китай, Индия, Казахстан, Киргизия, Пакистан, Таджикистан и Узбекистан. Със статут на наблюдатели се ползват – Афганистан, Беларус, Иран и Монголия. Партньори на ШОС са Азербайджан, Армения, Камбоджа, Непал, Турция и Шри Ланка.[115]

Структура на ШОС, ангажирана с въпросите на тероризма, е **Регионалната антитерористична структура на Шанхайската организация за сигурност** (РАТСШОС). Тя започва да функционира през 2004 г., като първоначално нейната щаб-квартира се намира в Бишкек, но след това е преместена в Ташкент, Узбекистан. В нея работят 7 специалисти от Русия и Китай, 6 от Казахстан, 5 от Узбекистан, 3 от Киргизстан и 2 от Таджикистан. Бюджетът на тази антитерористична структура е близо 2 млн. щ.д. и се образува от вноските на държавите на квотен принцип – по 24% за Русия и Китай, 21% за Казахстан, 15% за Узбекис-

[115] В. „Русия днес“, ШОС ще пресича опитите за външна намеса (статия), 23–30.12.2021, с. 4.

тан, 10% за Киргизстан и 6% за Таджикистан.

Като база за създаването на РАТСШОС служи подписаната между държавите, създали ШОС, Конвенция за борба с тероризма, сепаратизма и екстремизма.

Първоначално РАТСШОС носи името „Бишкекска група“ на ръководителите на правозащитните и специалните служби, като целта е да се положи началото на диалог за обсъждане на актуални проблеми на сигурността в региона и да се координират съвместните им действия. На 07.6.2002 г. на среща в Санкт Петербург държавните глави на страните от ШОС подписват Съглашение за създаването на РАТСШОС. През м. юни 2004 г. в Ташкент по време на подписването на Съглашение за сътрудничество в борбата с незаконния трафик на наркотици, психотропни вещества и техните производни официално е открита щаб-квартирата на РАТСШОС. За неин пръв ръководител е назначен заместник-председателят на Службата за национална сигурност на Узбекистан В. Т. Касимов. През 2007 г. е създадена базата данни, в която се събира и анализира информация за терористични организации и е утвърден единен подход при изготвянето на списък с лицата, обвинени в международна терористична дейност и връзки с терористични, сепаратистки и екстремистки организации. Постъпващите данни се класифицират като секретни и несекретни, а достъп до тях имат единствено представителите на страните от ШОС. Работните езици са руски и китайски.

За осигуряване на оперативност при обмяната на данни е организирана защитена система за връзка между държавите, участнички в РАТСШОС. Същата година започва и съвместното обучение на специалисти

и инструктори от антитерористичните формирования на тази структура, които участват в общи учения.[116]

Държавното и военно ръководство на Руската федерация отчита, че трансграничните форми на тероризъм са едни от най-опасните престъпление във вътрешен план и в международните отношения. Направен е изводът, че терористичното посегателство върху използването на оръжия за масово унищожение (ядрени, биологически и химически) е сериозна заплаха за съществуването не само на страната, но и за цялото човечество. Затова през последните години Руската федерация се опитва да поддържа балансирана политика в усилията, които полага в борбата със заплахата от тероризъм. Тя се базира на схващането, че трябва да бъдат премахнати всички бариери – религиозни, идеологически или политически, между държавите, които се сблъскват с терористични престъпления, за да бъде организиран ефективен отговор на всички прояви на тероризъм и екстремизъм, както и създаден общ международен антитерористичен фронт.[117]

2.12. Опитът на ООН и ЕС в борбата срещу тероризма

В рамките на **ООН** за обмен на информация, свързана със заплахите от тероризъм, е изграден **Сектор за превенция от тероризма към Управлението на ООН за борба с наркотиците и престъпността**

[116] Марков, М. Терроризм как глобальная угроза и как инструмент мировой политики (доклад), 25.04.1996, *www.agentira.ru.*

[117] Русия обеща да помогне на САЩ в борбата срещу тероризма (статия), 20.02.2020, *www.dariknews.bg.*

(Terrorism Prevention Branch of the UN Office on Drugs and Crime, TPB UNODC). Неговата дейност е свързана основно с изработването на нормативната база за подпомагане на страните, членки на ООН, в работата им по ратифицирането на близо 13 международни конвенции и протокола, третиращи борбата срещу тероризма. Това включва организирането на международни конференции, работни семинари, разработване на модели за обмен на информация за по-ефективно противодействие на заплахата от тероризъм. През 2004 г. с Резолюция № 1535 в рамките на сектора е създаден Контратерористичен комитет.

Щаб-квартирата на сектора се намира във Виена. Щатът му е от 30 сътрудници. Неговото финансиране се осигурява от бюджета на ООН, одобрен от Общото събрание, както и от доброволните вноски на страните, членки на ООН. Годишният му размер е около 900 000 щ.д.

Системата на **ЕС** за борба и обмен на информация срещу тероризма включва: координатор на ЕС за борбата срещу тероризма, Специална комисия за борба с проявите на международния тероризъм към Съвета на Европа, Експертен комитет на Съвета на Европа за борба с тероризма и Европол.

През 2001 г. по време на заседание на министрите на правосъдието и на вътрешните работи на страните членки Великобритания поставя въпроса за разширяване пълномощията на Европол в борбата срещу тероризма. На дневен ред е поставен въпросът за улесняване на процедурите по екстрадирането на лица, заподозрени в терористична дейност, затягането на контрола върху банкови операции, предоставяне на неограничен достъп до архивите на интернет провайдъри и на телефонни компании. Три месеца по-късно започва работата по

формирането на общ европейски подход за борба с международния тероризъм. Постигнато е политическо решение за въвеждането на единна европейска заповед за арестуване на заподозрени терористи и пресичане на канали за финансиране на терористична дейност.

През 2004 г. Австрия излиза с инициатива за създаването на специализирана европейска служба за борба с тероризма. По време на направените обсъждания по този въпрос няма единно мнение, но надделяват виждането на Великобритания, Германия, Франция, Испания и Италия за това кой да отговаря за новосъздадената структура – **координатор на ЕС за борбата срещу тероризма**. В неговите функции влизат координиране на контратерористичната дейност на територията на страните, членки на ЕС, в това число и по въпросите на разузнаването, сигурността и контрола над финансовите потоци, свързани със съмнения за терористична дейност.[118]

През м. октомври 2004 г. Съветът на Европа създава **Специална комисия за борба с проявите на международния тероризъм** на територията на страните членки.

Експертният комитет на Съвета на Европа за борба с тероризма (ЕКСЕБТ, Committee of Experts on Terrorism, CODEXTER) е координиращ междуправителствен орган. Неговите основни задачи са свързани с: борбата срещу тероризма; радикализацията, водеща до тероризъм, и получаване на знания за тероризма, включително чрез интернет; разработването на специални техники за разследване на терористичната дей-

[118] *www.consilium.evropa.eu.*

ност; даване на оценка за възможни пропуски в законовата рамка, предвидена от международните правни инструменти на Съвета на Европа в областта на предотвратяването и потискането на тероризма

Служителите от ЕКСЕБТ предлагат за одобрение нормативни документи за защита на свидетели и лица, сътрудничещи с правозащитните органи срещу терористични организации, изготвят профили на държави, имащи законодателни и институционални инициативи за борба с тероризма, наблюдение за изпълнение на подписаните и ратифицираните от правителствата на ЕС закони за насърчаване на ефективното прилагане на инструментите на Съвета на Европа, свързани с борбата срещу тероризма, обмена на информация за най-добрите практики за борба с тероризма при пълно зачитане на правата на човека и върховенството на закона, както и създаването на базата данни по дела на Европейския съд за правата на човека, касаещи борбата с тероризма.

ЕКСЕБТ работи в тясно сътрудничество с международни органи, като Изпълнителната дирекция на Комитета за борба с тероризма на ООН (CTED), Сектора за превенция от тероризма към Управлението на ООН за борба с наркотиците и престъпността (TPB UNODC), Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) и Глобалния форум за борба с тероризма. През 2018 г. ЕКСЕБТ е реорганизиран в **Комитет за борба с тероризма на Съвета на Европа** (CDCT).[119]

Основното схващане в позициите на европейските държави в борбата срещу тероризма е, че той е заплаха

[119] *www.coe.int.*

за сигурността, ценностите на демокрацията, правата и свободите на европейските граждани. ЕС определя борбата с него като основен приоритет както за своите страни членки, така за международните си партньори.

След поредицата от терористични атаки от 2015 г. ЕС прие различни нови инициативи, свързани с: подобряване на обмена на информация; засилване на проверките по външните граници на ЕС; ограничаване и предотвратяване на онлайн радикализацията; подобряване на контрола върху огнестрелните оръжия; цифровизиране на съдебното сътрудничество; инкриминиране на деяния, свързани с тероризъм; ограничаване финансирането на тероризма; актуализиране на наличната база данни за пътници, използващи въздушен транспорт, и засилване на сътрудничеството с държави извън ЕС.

През м. ноември 2020 г., след терористичните нападения, извършени във Франция, Германия и Австрия, министрите на външните работа от ЕС се споразумяха да засилят още повече съвместните си усилия за борба с тероризма и да усъвършенстват системата за обмен на информация между правоприлагащите, съдебните и разузнавателните органи на страните членки за проследяването на чуждестранни терористи и борбата с организираната престъпност. Тази нова оперативна система ще започне да функционира след 2023 г. и трябва да осигури единен интерфейс за търсене и биометрично съпоставяне с цел улесняване установяването на самоличността.

За да осигури ефективен отговор на всички посочени по-горе предизвикателства, през януари 2016 г. в рамките на Европол е създаден **Европейски център за борба с тероризма** (European Counter Terrorism

Centre, ECTC). Той е оперативна структура за експертиза, която осигурява все по-нарастващите потребности на ЕС в усилията му в борбата срещу тероризма. Дейността на центъра е съсредоточена върху осигуряването на оперативна поддръжка по искане от държава, членка на ЕС, за извършване на: разследвания; неутрализиране дейността на чуждестранни бойци; споделяне на разузнавателни данни и опит в сферата на финансирането на тероризма (чрез Програмата за проследяване на финансирането на тероризма и звеното за финансово разузнаване); ограничаване на онлайн терористичната пропаганда и екстремизъм (чрез звеното за насочване на интернет към ЕС); пресичане на нелегален трафик на оръжие и координиране на международно сътрудничество между органите за борба с тероризма.

През последните години ЕС засили и мандата на други агенции на ЕС в областта на правосъдието и вътрешните работи (Евроюст, Frontex, CEPOL и eu-LISA), за да подкрепи усилията за борба с тероризма на страните членки. Освен че полага усилия за повишаване на оперативната съвместимост, ЕС работи и за подобряване на съществуващите бази данни. Например през 2018 г. съветът прие правила за укрепване на Шенгенската информационна система (ШИС), с които въведе нови видове сигнали за случаи, свързани с терористични дейности.[120]

[120] www.consilium.evropa.eu.

2.13. Тероризмът като заплаха за глобалната сигурност и инструмент за налагане на влияние в световната политика

Тероризмът се появява като явление, когато обществото преживява глобална криза, главно в областта на идеологията, законодателството и управлението на обществото. В тази обстановка винаги възникват различни опозиционни групи – политически, социални, национални и религиозни, за които става съмнително и неизгодно съществуването на управляващата върхушка и нейната система за ръководство на държавата. Когато тези групи стигнат до извода, че не могат да постигнат своите цели по законен път, те се опитват да постигнат желаното от тях чрез насилие, т.е. използвайки тероризъм. По този начин те постигат няколко важни цели, като: *формиране на недоверие сред населението, че държавните структури са в състояние да овладеят последствията от терористичната дейност; предизвикване на политическа, икономическа и социална нестабилност; сплашване на отделни личности; получаване на достъп до СМИ и набиране на финансови средства за постигане на набелязаните цели.*

Паралелно с това през последните години ръководителите на терористичните организации вече ясно осъзнават и някои особености от развитието на съвременните обществено-икономически отношения, свързани с това, че *управляващите партии силно зависят от избори, електорални настроения и мнения, силата на свободните медии, способни да „моделират“ обществените нагласи срещу определени терористични групировки, и др.* Това формира и един **нов модел** на действие на съвременния тероризъм, който през пос-

ледните години насочи деструктивната си дейност *не към представителите на властта, а към обикновените мирни граждани.* Това е съпроводено от шумни кампании в местните и световни СМИ, които излагат исканията и целите на терористите, както и условията за прекратяване на терора. Посоченият модел на поведение постепенно превърна СМИ в новото поле за изява на съвременния тероризъм, наречен **„рекламен тероризъм“**, чиято цел е да въздейства и да всява страх в обществото с непредвидими последствия. Така постепенно се оформи и новото лице на терориста, демонстриращ „желание“ да освободи заложниците, като се насажда мнението, че това освобождаване зависи изцяло от него и неговото „добро желание“. През последните години някои анализатори започнаха да говорят за *„синдром на заложника“,* където терористите се представят в по-добра светлина от спасителите в лицето на силовите структури.[121]

Защо СМИ се превърнаха в инструмент за налагане на глобално влияние в ръцете на терористичните организации? Медиите имат огромни възможности за формиране на виждания и настроения у потребителите на представяната от тях информация, включително и на такава, провокираща насилие. В тази насока те могат да нагнетяват напрежение, което да води до радикализирането не само на отделни групи от хора, но и на цели общества. Типичен пример за това е началото на т.нар. „Арабска пролет“, когато отразеното в социалните медии Facebook, Twitter и Youtube едно на пръв

[121] Марков, М. Терроризм как глобальная угроза и как инструмент мировой политики (доклад), 25.04.1996, *www.agentira.ru.*

поглед незначително събитие в Тунис, свързано с полицейско насилие, доведе до ескалация на общественото мнение и провокира масови бунтове и демонстрации в Тунис, Алжир, Египет, Либия, Йемен, Бахрейн, Сирия, Мароко, Йордания, Саудитска Арабия и други арабски страни.

През последните години медийното отразяване на терористичните атентати, независимо в коя точка на света са извършени, се превърна и в средство за масова комуникация със зрителите. Затвърди се мнението, че *ако един атентат не е отразен от местните или световните СМИ, то той не се е състоял.* От друга страна, с привличането на медиен интерес терористичните организации извличат редица ползи, по-важните от които са:

– привличат нови последователи и получават възможност посланията им да бъдат разпространени в световен мащаб;

– повишават бойния дух на своите членове и последователи;

– ангажират вниманието на по-малки, но сходни по цели и идеология групи и организации;

– сдобиват се със спонсори, готови да финансират тяхната дейност;

– самата организация придобива значимост и привлича внимание от страна на управляващите кръгове, които започват да се съобразяват с нейните искания;

– постепенно, благодарение на медийния интерес, организацията се превръща във фактор в обществения живот, като по този начин се гарантира отразяването на нейните бъдещи изяви.

Поемането на отговорността при провеждането на терористични атаки се свързва именно със стремежа на

терористичните организации да се възползват от *„рекламата“,* която СМИ им осигуряват. С това медиите дават преимущество на сензационните новини, за каквито терористите приемат извършените от тях атентати, отразяват обстойно и задълбочено последиците от тях, което води до увеличаване на негативния психологически ефект от терористичната дейност. В крайна сметка те показват, че врагът им е уязвим, могат да нанесат удар във всяка точка на земното кълбо и че институциите не могат да им се противопоставят. Внушава се, че всеки член на обществото, който не е съгласен с тях и тяхната идеология, може да бъде потенциална мишена.

Терористичният акт трябва да бъде забелязан и затова е необходимо той да бъде отразен от СМИ. Това е най-бързият път, по който намеренията и целите на терористите достигат до останалите членове на обществото. Често актът на насилие е и „опит да се каже нещо“ на околните. Но трябва да се има предвид, че насилието представлява и възможност за предаване чрез СМИ на омраза, отмъщение и ярост. Според известния изследовател Пол Уилкинсън то е нетактичен и амбициозен начин на комуникация и представлява *„друго средство за изразяване на политически съобщения към властващите структури“.*

Полза от „рекламния тероризъм“ имат и СМИ, които отразяват терористичните атаки. Те привличат вниманието на аудиторията и повишават интереса към предлагания от тях медиен продукт. В резултат на това започва серия от предавания, канят се специалисти и експерти, които разясняват специфичната материя, изразяват мнения и позиции, правят прогнози за бъдещото развитие на проблема. Организират се дебати,

излъчват се репортажи от мястото на събитието, провеждат се журналистически разследвания, търсят се нови източници на информация и се дава гласност на получената от тях информация. Всичко това увеличава ефекта от дейността на терористичните организации, превръща ги в реална заплаха за регионалната и глобалната сигурност и допринася за по-лесното реализиране на техните цели.

Ръководителите на радикални ислямски организации, включително и терористични, отделят изключително голямо значение на работата с медиите. За разпространението на своите призиви към мюсюлманите от целия свят за глобален джихад срещу „неверниците“, „кръстоносците“, „евреите“ и „отстъпилите от вярата“ от много години те не само използват СМИ, но и създават свои медии. Пример за това е влиятелният ислямски учен Абдулла Юсеф Аззам, който е и идеолог на глобалния джихад. В своето списание „Ал Джихад“ той пропагандира ползите от джихада, представя борбата на афганистанските талибани като личен дълг на всеки мюсюлманин и др.[122]

Доста експлоатирана тема през последните години е, че тероризмът не може да живее без публичност и неговите ръководители не правят компромиси при преследването на своите цели. Бившият британски премиер Маргарет Тачър определя още в средата на 80-те публичността като *„кислородът на терористите“*. Анализ на близо 27 000 публикации в германските СМИ е показал, че 74% от материалите, свързани с те-

[122] Марчева, М. Медиите – оръжие в ръцете на терора (статия), 09.01.2020, *www.actualno.com*.

ристична дейност, величаят терористите, 80% насаждат враждебен език, а 4% се приемат като инструкции за вербуването на нови членове.[123]

От години е ясна, но същевременно и много трудно доказуема *връзката между терористичните организации и специалните служби*, които в повечето случаи ги създават и ръководят за постигането на определени вътрешнополитически или външнополитически цели. Това дава основание на редица анализатори да определят тази симбиоза като **„спецтероризъм“**. При този тероризъм обаче често първоначалните цели и въвличането на терористичните организации в определени операции се разминава и размива с границите на обвързаност и зависимост между тях. Типичен пример за това е Колумбия, където единствено международната намеса успя да отдели държавата от пълната ѝ зависимост от наркокартелите. Друг подобен пример е дейността на турската терористична организация с дясна политическа насоченост „Сивите вълци“, която на територията на страната и в Азербайджан провежда операции не само под контрола, но и с активното участие на турските специални служби. Мрежата „Хаккани“ има убежища и лагери на територията на Пакистан с подкрепата на Междуведомствената служба на разузнаване на Пакистан, която използва терористите на Джалалудин Хаккани приоритетно за ограничаване влиянието на Индия в Афганистан. Това сътрудничество позволява на терористичните организации да влияят не само върху икономиката, но и дава възможност

[123] Тодоров, В. Медиите и тероризмът. Свободата на информацията (статия), 01.10.2017, *www.obache.bg*.

да въздействат върху политиката на държавата, която ги подкрепя с помощта на своите специални служби. По този начин нарастват възможностите на т.нар. „спецтероризъм“ да формира определени настроения в общественото мнение с цел неговото манипулиране.

Когато дейността на терористичната организация излиза от рамките на една държава, е възможно да бъдат създадени и международни идеологически центрове, които често са представяни официално от мощни неправителствени структури. Заедно с тях „спецтероризмът“ формира и своя идеология, икономика, политика, култура, журналистика и СМИ, религиозни норми на поведение и живот, както и образование. Към тях могат да бъдат определени организации, имащи международно влияние, като „Черният интернационал“, радикалният „Палестински ислямски джихад“, ливанската „Фаланга“ (Партията Катаеб) и др.

Цялата тази сложна система от зависимости прави съвременния тероризъм мощно средство за постигането на политически цели от страна на основните геополитическите играчи, особено когато той се представя под формата на националноосвободително движение.[124]

При анализирането на темата със зависимостите между тероризма и специалните служби винаги трябва да се отчитат **две тенденции**. Първата е свързана с постепенното дистанциране на терористите от своите първоначални „покровители“, които са ги създали. Това обикновено става, когато терористичната организация вече е достатъчно мощна във военно отношение и отно-

[124] Марков, М. Терроризм как глобальная угроза и как инструмент мировой политики (доклад), 25.04.1996, *www.agentira.ru.*

сително финансово независима. Другата е когато съответната служба прецени, че организацията е постигнала набелязаните крайни цели, изчерпана е от съдържание и ресурс и вече не представлява интерес като инструмент на сила. Типичен пример за това е дейността на ЦРУ и саудитската Главна дирекция „Разузнаване“, които много бързо забравят за „свещените войни“, обучавани и изпращани от тях да се бият в Афганистан срещу съветските войски в периода 1981–1989 г. Като краен резултат от това талибаните вземат властта в Кабул и през 1996 г. създават свое правителство, а Осама бин Ладен поставя началото на „Ал Кайда“.[125]

И в двата случая обикновено се стига до легализиране под една или друга форма на дейността на терористичната организация, включително и създаването на политически партии или движения, при запазване и на нейните бойни възможности. Пример за това е ИРА и нейното политическо крило Шин Фейн. Това дава възможности на организацията да лавира между законови политически искания и да се дистанцира от терористичните подходи и действия на част от своите поддръжници.

Другата интересна зависимост е тази, свързана със *сраствaнето на организираната престъпност и тероризма*. Поставяйки под свой контрол икономическите лостове на криминалните структури и имайки на свое разположение бойни единици, терористичните организации и техните лидери се превръщат в собственици на **мощни икономико-политически структури**. Те по-

[125] Мирчев, М. Капан за мечки. Талибаните, „Ал Кайда“ и тероризмът в Южна Азия. Издателство ДПР ООД, 2018, ISBN 978-619-188-194-9.

някога могат да служат като инструменти за влияние и манипулиране на корумпирани политици и на законно избраните правителства, свалянето им от власт или за разправа с отделни неудобни политически лидери от страна на специалните служби.[126]

Връзката между *корупцията и международния тероризъм* често се определя като форма на организирана престъпност. **Корупцията** винаги е присъствала в една или друга степен в отношенията между терористичните организации и отделни политици или политически партии. Това според съвременните разбирания може да бъде определено като *„злоупотреба с икономическа, политическа, административна и съдебна власт, която води до лично или групово облагодетелстване за сметка на правото и законните интереси на личност, конкретна общност или цяла държава“*. Обикновено тя се свързва с продажност и подкуп на политически и обществени дейци, държавни служители и длъжностни лица. По-разпространените форми на корупция са – *незаконното финансиране на политически партии, нерегламентираният лобизъм, натискът върху институциите и заемането на важни държавни постове от корумпирани лица, свързани с терористични организации*.

Лобизмът от своя страна е особен вид дейност, който е насочен към оказване на въздействие и натиск върху изпълнителната власт с цел приемане на определени решения в интерес на терористичните организации. Способите на лобизма варират от оказването на

[126] Мирчев, М. Финансирането на тероризма и глобалната сигурност (статия) – раздел „Регионална политика“ на списание „Международни отношения“, 2020, бр. 4, с. 53–62, ISSN 0324-1092.

психологически натиск, даването на подкупи, шантаж и мошеничество, до отправянето на заплахи. Лобизмът и корупцията са неразривно свързани. Терористичните организации заедно с организираната престъпност използват както възможностите на лобистките структури, така и корупцията, която съществува в държавните структури, за генериране на огромни печалби.

Всичко изброено по-горе, свързано със сраставането на *организираната престъпност, корупцията, лобизма и тероризма,* поставя с особен сила парадигмата за променящата се глобална система за сигурност. В този контекст много често тероризмът може да бъде следен и анализиран като индикатор за кризисните процеси, които протичат в една държава. Той може да служи като канал за обратна връзка между обществото и властта, между отделни части от обществото и обществото като цяло.

Страхът от тероризма често се използва и като средство за упражняване на натиск към изпълнителната власт за даване на нови права и пълномощия на специалните служби, както и за увеличаване на финансовата подкрепа за тях, което крие реална опасност от появата на т.нар. „полицейска демокрация“ в регионален и глобален план.

Част от анализаторите считат, че един от основните фактори, довел до сливането на *международния тероризъм с организираната престъпност,* е променилата се в края на Студената война политическа обстановка в глобален мащаб. При разпадането на двуполюсния модел на управление международният тероризъм, особено този с лява и дясна политическа ориентация, загуби значителна част от своите покровители в лицето на специалните служби от бившия социалисти-

чески лагер, но не и своето влияние.

След като останаха без спонсори, лидерите на терористичните организации бързо се преориентираха към връзки с престъпната дейност като алтернативен източник на финанси. Практиката е показала, че те могат да бъдат вътрешни (собствени) и външни. Най-значителни са външните източници, където активна роля играят богатите арабски държави и Иран, или т.нар. „държави спонсори на тероризма“.

В основата на взаимовръзката между тероризма и организираната престъпност лежат процесите на придвижване и преразпределение на огромни капитали, добити по криминален път. Този вид финансиране на терористичните организации обезпечава две нива на потребности – *оперативни* и *организационни*. Първото осигурява ежедневните разходи и плащания, а второто – закупуването на оръжие, добиването на информация, вербуването на нови членове, купуването на политици, държавни чиновници, служители от силовите структури, изплащането на възнаграждения на своите членове, осигуряването на финансова помощ и издръжката на семействата на загиналите терористи и др.[127]

Някои автори разглеждат съществуването на три вида връзки между тероризма и организираната престъпност – *институционални*, *организационни* и *социални*. При институционалните се наблюдава *ограничено сътрудничество* между криминални и терористични структури, наричани „хибридни криминално-терористични групи“, които взаимно си сътрудничат и са налице въз-

[127] Радулов, Н. Корупция и промигрантски лобизъм в Европа (анализ), 12.09.2020, *www.ebox.nbu.b.*

можности това сътрудничество да прерасне в по-сложни и големи социални съюзи. При другия вид връзки се фокусира върху сходството в организационните структури и идеологическите възгледи на младежки банди и терористични групи, определяни като „кланови организации“, на базата на извършваната от тях нелегална дейност и насилие. При социалните връзки основният акцент е поставен върху сближаването на престъпници и терористи на базата на техните социални, роднински и приятелски контакти, при активното използване на интернет и социалните мрежи.

Посочените връзки могат да оказват влияние в четири направления. Първото е свързано с процесите на *радикализация*. Присъединяването на криминално лице към терористична структура може да е път към изкупление и/или легитимиране на неговата престъпна дейност. При другото направление вниманието е насочено към ролята на *затворите* като подходяща среда за радикализация и изграждането на мрежи от престъпници и екстремисти. При третото направление се акцентира върху усвоените *умения и натрупания опит* в криминалните среди – достъп и боравене с различни видове оръжия, изготвянето на фалшиви документи, поддържането на конспиративни връзки, използването на насилие и др., които могат да се окажат полезни за терористите. Последното направление е свързано с това, че контактите между престъпния свят и тероризма улесняват *финансирането* на терористичната дейност чрез малки дарения.

Независимо от разликата в подходите и перспективите, трите вида връзки между организираната престъпност и тероризма не се изключват взаимно. Те могат да залегнат в основата на една аналитична рамка на

проект за анализиране на връзките между организираната престъпност и тероризма.[128]

По данни на Европол за периода 2013–2019 г. се наблюдава почти 40% увеличаване на сращването на организираната престъпност с тероризма с годишен оборот над 110 млрд. евро, основно от наркотици и проституция.[129]

Всичко посочено по-горе отрежда и една нова роля на тероризма в съвременната глобална система за сигурност, като набираща сила заплаха, чиито последствия трудно могат да бъдат реално оценени. Под различни, доста размити понятия, като „права на човека“, „защита на нацията за самоопределение“, „националноосвободителни войни“ и др., терористичните организации разширяват своите социални бази и подкрепа. В много случаи това се извършва и на държавно ниво, след като светът условно беше разделен на държави, „подкрепящи тероризма“, и на такива, „неподкрепящи тероризма“, което доведе до обединение на Запада срещу „ислямския тероризъм“, идващ от Изтока. Тук обаче има и един друг парадокс – в държави, „неподкрепящи тероризма“, като Саудитска Арабия, Пакистан, Турция и Йордания, има изградени терористични бази и тренировъчни лагери, а част от тях подкрепят финансово бойни групи, извършващи тероризъм в Таджикистан, Абхазия, Нагорни Карабах, Чечения и др.

Глобална тенденция е днешният тероризъм да бъде много по-смъртоносен, защото използва всички съв-

[128] Връзки между организираната престъпност и тероризма в България и Румъния (анализ), *www.csd.bg, Crime Terror Nexus.*

[129] Европол със стряскащи данни за корупцията, тероризма и детската порнография (анализ), 04.12.2019, *www.faktor.bg.*

ременни технологии, оказващи влияние върху световните процеси. Общовалидно е мнението, че основните мерки за ограничаване на негативните последствия от него в световен мащаб са свързани приоритетно със засилване и подобряване на сътрудничеството между разузнавателните и контраразузнавателните служби на международно ниво, актуализиране и подобряване на вътрешните законодателства на държавите, увеличаване размера на наказанията за престъпленията, свързани с тероризма, увеличаване правомощията на полицията, на разузнавателни и контраразузнавателни служби, подобряване финансирането на специалните служби и институциите, занимаващи се с проблемите на тероризма, подобряване на техническото оборудване на полиция и специални служби, летища и др., подобряване на сътрудничеството и взаимодействието между институциите, създаване на специализирани институции за борба с тероризма (комисии, комитети, работни групи, бордове, правителствени организации и други), подобряване охраната на границите, защитата на въздушния транспорт и засилване сигурността на полетите, подобряване защитната и идентификационна система на летищата и др.

2.14. Новите сфери за влияние на тероризма

След победата на талибаните в Афганистан през лятото на 2021 г. и създаването на така „бленувания“ ислямски халифат, макар и в регионален мащаб, представителите на глобалния джихад започнаха да търсят нови сфери за влияние и разпространение на своите идеологии. Такова място за „Ал Кайда“ и Ислямска държава се оказа Африка.

През последните години дейността на „Ал Кайда“ в Африка е насочена приоритетно в района на Сахел. Географски Сахел (крайбрежие на арабски) е коридор от изток на запад, през Африка, от Сенегал до Судан, с площ от 3 млн. кв. км. Той включва следните държави: Сенегал, Кабо Верде, Мавритания, Мали, Буркина Фасо, Нигер, Нигерия, Чад, Судан и Еритрея. Сахел е и пресечната точка между „бялата“ Северна Африка и „черната“ Африка на юг.

В края на миналия век и в началото на настоящия поради срива на държавността военните диктатури, завзели властта чрез преврати, при непрекъснато влошаващите се условия за живот, природни катаклизми като суша, глад и др., превърнаха Сахел в притегателно място за ислямските терористични организации. Те запълниха точно този властови вакуум и създадоха държава в държавата, която заплашва не само останалата част от Африка, но в частност и Европа чрез износ на терор.

В организационно отношение структурите на „Ал Кайда“ на черния континент са два типа. Първият включва терористични организации и групи, които са се заклели във вярност към „Ал Кайда“, ръководят се от местен лидер, чието назначаване е одобрено от Айман ал-Завахири. Такива са „Ал Кайда в ислямския Магреб“ (AQIM) или „Al-Shabab“ в Сомалия. Вторият тип са групи, които не са част от структурите на „Ал Кайда“, но споделят нейната идеология. Връзките им са базирани на общи идеи, интереси, финансиране и логистична подкрепа, която получават от „Ал Кайда“. Типичен пример за това е „Ansar al-Sharia“ (Поддръжници на шериата), която има разклонения в няколко африкански страни.

Като главна цел на своята борба в тази част на Африка Айман ал-Завахири обявява сваляне на правителството на Алжир и създаване на ислямски халифат на територията между Северно Мали, Западен Нигер и Източна Мавритания, както и активизиране на атаките срещу западните цели, намиращи се там.

„Ал Кайда“ отделя приоритетно значение при разпространение на своите идеи за налагане на радикалния ислям в **Мали**. Значението на Мали за „Ал Кайда“ може да се разбере от изявленията на Абделмалек Друкдел, лидер на AQIM през 2013 г. Той подчертава, че Мали трябва да бъде оперативна база и изходна точка за муджахидини в Африка, както и че „Ал Кайда“ трябва да превърне страната в отправна точка за джихад на този континент.

През 2017 г. в Мали терористичните организации AQIM, Група за подкрепа на исляма и мюсюлманите (Groupe de Soutien à l'Islam et aux Musulmans, GSIM) и „Ansaroul Islam“ се обединяват в Група за подкрепа на исляма и мюсюлманите малийци (Jama'a Nusrat al-Islam wa al-Muslimin/JNIM) и се заклеват във вярност на „Ал Кайда“. До 2018 г. JNIM се ръководи от Бах аг Муса и е обявена за най-опасната и активно действаща терористична организация в района на Сахел.

Друга бунтовническа структура на територията на Мали е Фронтът за освобождение на Мачина (Katiba Macina), който координира много тясно своите действия с тези на JNIM. Целите на фронта са свързани с получаване на независимост на Мали и възстановяване на Ислямска република Мачина, в която да бъдат наложени законите на шериата.

В Мали „Ал Кайда“ си сътрудничи и с Движението за единство и джихад в Западна Африка (MOJWA), ръ-

ководено от Хамада Улд Мохамад Хейру. Тази групировка се стреми да формира оперативна база за глобален джихад и създаването на ислямска държава.[130]

„Ал Кайда“ навлиза в **Судан** през 90-те години на миналия век. Судан служи като база за обучение и безопасно убежище за организацията, докато под натиск от страна на САЩ тогавашният президент на страната Омар ал Башир изгонва Осама бин Ладен и закрива тренировъчните лагери. Счита се, че влиянието на тази терористична организация в Судан е ограничено, но през 2019 г., в хода на гражданската война в страната, се появява групировката „Ansar al-Sharia“, която се идентифицирана с „Ал Кайда“. Същата има структури и в Магреб, Либия и Тунис.[131]

В **Либия** действат няколко организации, свързани с „Ал Кайда“. Първата е „Ansar al-Sharia Benghazi“ (AAS-B), а втората „Ansar al-Sharia Darnah“ (AAS-D). От 2018 г. те се ръководят от Абу Халид ал-Мадани. Основната им цел е въвеждане законите на шериата в Либия. И двете организации са замесени в атаката срещу американското консулство в Бенгази, убийството на посланик Кристофър Стивънс (2012 г.), както и в отвличането на чуждестранни граждани с цел откуп.

В **Тунис** от 2011 г. оперира свързаната с „Ал Кайда“ терористична организация „Ansar al-Sharia“ (AAS-T). Тя се ръководи от Сеифа бен Хасине, известен с псевдонима Абу Ияд ал-Туниси. AAS-T поема отговорността за атен-

---

130 *https://www.voanews.com/africa/french-forces-kill-al-qaida-linked-commander-mali.*

131 Regarding the growth of al-Qaeda in North Africa Jill Carroll, how did Al Qaeda emerge in North Africa? *The Christian Science Monitor* (1.5.2007).

тата срещу американското консулство през 2012 г. На организацията се приписват редица самоубийствени атентати и други атаки срещу дипломатически мисии на Израел и на западноевропейски държави.

В **Алжир** действат множество джихадистки салафитски групи, свързани с „Ал Кайда“. Една от тях е основаната през 1998 г. от Хасан Хатаб група Salafist Group for Proaching and Combat (GSPC). Другата организация е AQIM, която е създадена на 11.09.2006 г. от Абделмалик Друкедел. Той пренасочва част от дейността на AQIM към Мали, където е убит на 02.11.2020 г. Оттогава организацията се ръководи от Юсуф ал-Анаби.

Освен в Алжир, AQIM оперира активно и на територията на **Мароко**. Ръководството на AQIM обвинява крал Мохамед VI в преследване на ислямски духовници и поема отговорност за редица атентати, извършени срещу правителствени обекти. В Мароко AQIM е съсредоточила усилията си във вътрешността на страната, където има много последователи на нейната идеология.

В **Сомалия** през 2009 г. във вярност към Айман ал-Завахири се заклеват ръководителите на „Al-Shabab“ (Harakat Shabab a-Mujahidin). Нейни клонове действат Кения, Уганда и Танзания. Лидер на „Al-Shabab“ е Ахмед Умар. Програмата на организацията е вдъхновена от тази на „Ал Кайда“ и нейната цел – създаване на сунитска ислямска държава и преинсталиране на първоначалните корени на исляма. През 2006 г. „Al-Shabab“ успява да превземе Могадишу и за краткото време градът е под неин контрол и управление. „Al-Shabab“ въвежда законите на шериата, забранявайки слушането на музика, задължава жените да излизат с придружител при пълно покриване на тялото и извършва публични екзекуции.

През 2010 г. „Al-Shabab“ разшири дейността си на териториите на Уганда, Кения и Етиопия, където основни цели на нейните атаки са християнските общности.

В **Буркина Фасо** с „Ал Кайда“ активно си сътрудничи местната терористична групировка „Ansaroul Islam“. Тя се състои от членове на племето фула и има подразделения, които действат в Мали. „Ansaroul Islam“ е основана от Ибрахим Малам Дико, който умира през 2017 г. След неговата смърт групата се ръководи от по-малкия му брат Джафар Дико.

В Буркина Фасо живеят около 20 милиона души, 60% от които са мюсюлмани, 23% християни и 15% изповядват традиционни африкански религии. Една от основните цели в дейността на „Ansaroul Islam“ е всички християни да бъдат принудени да напуснат страната, за да се установи ислямски халифат в района, където се събират границите на Буркина Фасо, Нигер и Мали.[132]

ИД също отделя важно значение на Африка като място за разпространение на своята идеология и влияние. След загубата на територии в Ирак и Сирия през 2017 г. и военното поражение от водената от САЩ коалиция, ИД фокусира дейността си върху завоюването на нови територии по света, за запазване на т.нар. халифат и ограничаване процесите на преминаване на нейни бойци към структури на „Ал Кайда“.

През 2015 г. ИД започна да прилага стратегия, чиято цел е създаването на резервни оперативни центрове към халифата, които да послужат като база за бъдеща експанзия и противовес на продължаващата конкуренция с „Ал Кайда“ за лидерството във воденето на

[132] *https://archive.org/details/MarchForthWhetherLightOrHeavy.*

глобалния джихад. За ИД едно от тези места е Африка. Отчита се, че наличието на големи маси от мюсюлманско население, както и развитието на военнополитическата обстановка в Африка са фактори, които спомагат за създаването на оперативна инфраструктура, която след години да доведе до налагането на пълен контрол над определени области от континента.

В своя реч, произнесена през 2015 г., Абу Бакр ал Багдади обявява лидерите на африканските държави за тирани и дезертьори от религията. В същата реч той заявява, че е приел клетвата за вярност на група хора от Суна, Дауа и джихади (т.е. „Боко Харам“). В други свои речи, произнесени от 2015 г. до 2017 г., Абу Бакър ал Багдади споменава за сформирането на оперативните театри в Африка и призовава мюсюлманите от други континенти да имигрират в Африка.[133]

ИД изгражда своите терористични структури в Африка по подобие на „Ал Кайда“, в сътрудничество с местни организации. Приоритет за ИД са географските области Сахара, Западна и Централна Африка, където тя поддържа организациите – Ислямска държава в Голяма Сахара (ISGS), Ислямска държава Западна Африка (ISWAP) и Ислямска държава Централна Африка (ISCAP). Освен тях много джихадистки организации в Египет, Либия, Тунис, Сомалия, Нигерия, Мали, Буркина Фасо, Мозамбик и Централноафриканската република също се заклеват във вярност към Абу Бакър ал-Багдади.[134]

---

[133] *https://dawaalhaq.com/post/56071.*
https://dawaalhaq.com/post/77127.

[134] *https://allafrica.com/stories/202107130568.html?utm_source=iterable&utm_medium=email&utm_campaign=2587960.*

Основният инструмент за налагане на влияние от страна на ИД в **Нигерия** е създадената през 2009 г. терористична организация „Боко Харам“, чиято основна цел е превръщането на страната в ислямски халифат. В началото „Боко Харам“ поддържа контакти с AQIM и бойците им воюват заедно в Мали. Проявената жестокост и насилия от страна на „Боко Харам“ срещу цивилни мюсюлмани по време на различни съвместни операции вероятно е причина ръководството на „Ал Кайда“ да се дистанцира от тази организация и да ограничи оперативното си сътрудничество с нея.

На 05.03.2015 г. лидерът на „Боко Харам“ Абу Бакр Шекау се заклева във вярност към ИД и предоставя в пълно подчинение на последната всички свои оперативни структури в Западна Африка. Това напълно съвпада със стратегията за разширяване влиянието на ИД и осигурява възможности за пренасяне на терористичната ѝ дейност в северните провинции на Либия и Алжир, които служат за плацдарм към други африкански страни.

В тази част на африканския континент действат още няколко терористични организации, които са се заклели във вярност към ИД – „Al-Barnawi“ и ISWAP. За разлика от „Боко Харам“, които избиват цивилни, включително и мюсюлмани, ISWAP предпочита да печели тяхното доверие. Организацията събира от тях „данъци“, с които да финансира разходите за осигуряване защита на гражданското население от „Боко Харам“ и от нигерийската армия. В създалото се напрежение между двете организации на 21.05.2021 г. се стига дори до убийството на лидера на „Боко Харам“ от бойци на ISWAP, което постави под сериозна заплаха

постигнатите успехи от ИД не само в Североизточна Нигерия, но и в района на езерото Чад и Камерун.[135]

В **Мали**, **Нигер** и **Букина Фасо** идеологията на ИД се прокарва от ISGS, ръководена от Аднане Абу Уалид ал-Сахрауи, който през 2013 г. полага клетва към Абу Бакър ал Багдади.

На територията на **Египет** в интерес на ИД работи терористичната организация „Ansar Bait al-Maqdis“, която е създадена през 2011 г., след т.нар. „Арабска пролет“. Организацията има около 2000 активно действащи бойци. След падането на режима на Мохамед Морси през 2013 г. „Ansar Bait al-Maqdis“ започна тотална война срещу силите за сигурност и египетския режим. Повечето от нейните активисти са от бедуинските племена саварка, рамилат и барикат, чийто брой е около 700 000 души.

На 03.11.2014 г. лидерът на „Ansar Bait al-Maqdis“ се заклева във вярност към Абу Бакър ал-Багдади, като СМИ в Египет съобщават, че обещанието е направено в контекста за обединяване на мюсюлманите към халифата, за който се бори ИД. След това организацията промени името си на Ислямска държава Ирак и Левант – провинция Синай (ISIL-SP).[136]

Един от типичните примери за това как слабото управление от страна на държавата може да доведе до бързото и безконтролно разпространение на идеите на войнствения ислям е **Мозамбик**. Там от 2017 г. опери-

---

[135] Aymenn Jawad Al-Tamimi, “The ‘Boko Haram’ allegiance pledge to Islamic State: An Ansar al-Shari‘a Tunisia connection”, Pundicity, 8 August 2018.

[136] *https://www.thedefensepost.com/2021/06/30/eu-mozambique-military-training/*.

ра организацията „Ansar al-Suna“, която е създадена основно от местните жители на провинция Кабо Делгадо. Нейни подразделения действат и на териториите на Танзания и Уганда. През м. април 2018 г. ръководството на „Ansar al-Suna“ полага клетва за вярност към ИД. Оттогава организацията е отговорна за смъртта на приблизително 3000 души и изгонването на около 800 000 души местно население от контролираните от нея райони. Под контрола на „Ansar al-Suna“ понастоящем се намират области, богати на природни ресурси, като нефт и газ.[137]

Възникналата в края на 90-те години на миналия век в северните провинции на Уганда ислямска терористична организация Съюзни демократични сили (ADF) понастоящем бързо разпространява своите идеи в **Централноафриканската република**. Радикализирането на ADF започва през 2015 г., когато е арестуван нейният лидер Джамил Мукулу и ръководството на организацията е поето от Муса Сека Балуку. Това води до нейното разцепление през 2019 г., когато клонът на ADF, воден от Муса Сека Балуку, се слива с ИД. Той полага клетва за вярност към Абу Бакър ал Багдади през м. юни същата година.[138]

Заедно с установяването, разширението и укрепването на сътрудничеството с местни терористични групи и организации в Северна Африка, Сахел и Централна Африка, джихадистките организации в лицето

---

[137] Dr. Eitan Azani, Dr. David Duchan, “The Spread of radical Islam in Africa – Mozambique as a Case Study”, ICT Herzliya (December 2020), *https://www.ict.org.il/images/.pdf.*

[138] *http://abidjantv.net/actualites/cote-divoire-la-montee-en-puissance-des-jihadistes-des-jeunes-de-kafolo-recrutes-par-lennemi/.*

на „Ал Кайда“ и ИД работят за разпространението на глобалния джихад, като изграждат нова терористична инфраструктура на континента. Това подпомага инфилтрирането на техните идеи в нови територии на черния континент, като умело се използват слабостта на местните политически системи, правителствената корупция, етническото и племенно разделение. През последните години това са Кот д'Ивоар, Гана, Того и Бряг на слоновата кост.

В **Кот д'Ивоар** живеят близо 21 милиона души, 42.95% от които са мюсюлмани, 30% са християни, а останалите следват различни местни религии. Демографският фактор на Кот д'Ивоар е повлиян в началото на този век от масовата мюсюлманска имиграция от съседни страни, особено от Буркина Фасо и Мали, която идва заедно с радикалните идеи, носени от представители на различни терористични организации. Властите на Кот д'Ивоар смятат, че най-активно действаща през последните две години е джихадистка клетка, ръководена от Сидибе Абдрамани с псевдоним Хамза. Същата е подразделение на свързаната с „Ал Кайда“ терористична организация GSIM.

Того е дом на 13 милиона души, от които 44% са християни, 36% следват местните религии, а само 14% от населението са мюсюлмани. Те са съсредоточени в северната част на страната, която граничи с източните и централните региони на Буркина Фасо – места, където действат свързаните с „Ал Кайда“ и ИД терористични организации „Ansaroul Islam“, ISGS и GSIM. За да ограничи заплахите от разпространение на джихадистката идеология, правителството на Того предприе няколко стъпки, една от които е сформирането на Междуведомствен комитет за предотвратяване и борба с на-

силствената радикализация (CIPLEV – Comité interministériel de prevention et de lutte contre l'extrémisme violent). Целите, които си е поставил този комитет, от една страна, са да предотврати и ограничи насилственото разпространение на радикалния екстремизъм в Того, а от друга, да засили сътрудничеството между правителството, силите за сигурност и гражданското общество срещу заплахата от тероризъм.

През м. септември 2017 г. Того подписва в Акра, Гана, декларацията за предотвратяване разпространението на радикалния ислям и ограничаване на регионалната нестабилност заедно с Буркина Фасо, Бенин, Гана и Кот д'Ивоар. В този формат Того участва в съвместните военни операции, които имат за цел да се ограничи навлизането на джихадистите на тяхна територия и укрепване на отношенията с местното население чрез поемането на военно-граждански инициативи в полза на местните общности.

Правителството на Того приема и няколко закона, като Закона за децентрализация и обществените свободи и Закона за вътрешна сигурност, с което е поставена правната рамка за реакция срещу нарастващите заплахи пред страната, включително и насилствен радикален екстремизъм.[139]

Нестабилната вътрешнополитическа обстановка в **Нигер**, породена от продължаващата с години гражданска война в Либия, е сериозна предпоставка за проникване на радикалните идеи на исляма. Заплахите от тероризъм идват и от Мали, където действат организациите AQIM и ISGS, от Нигерия и Чад, където опери-

[139] *https://togopolitique.org/le-togo-a-lepreuve-de-la-menace-terroriste/*.

рат „Боко Харам“ и ISWAP, както и от района, наречен „трите граници“ (Нигер, Мали и Буркина Фасо), където имат бази други по-малки радикални организации.

Близо 99% от 20-милионното население на Нигер са мюсюлмани. Това е една от най-бедните държави в Африка (85% от населението живее с по-малко от 2 щ.д. на ден). Всичко това създава изключително благоприятна среда за проникване и развитие на идеологията на „Ал Кайда“ и ИД, както и на свързаните с тях групировки.[140]

Днес светът и особено Африка са подложени на огромен натиск, свързан с разпространението на ислямския тероризъм, като този континент се очерта като новата сфера за разпространение на неговата идеология. Към нея проявяват интерес все повече млади хора, които възприемат идеите на терористите и започват да воюват в техните редици. Контингентът за вербуване на бойци за джихадистки терористични организации идва от големите маси мюсюлманско население, безработицата, липсата на реално управление, образователна система, здравеопазване и др. Всичко това се подсилва и от реалните успехи на терористите понастоящем, базиращи се на сериозни успехи във войната с полицията и въоръжените сили, завладени големи територии, които са поставени изцяло под техен контрол.

На успехите на ислямистите африканските нации все още не могат да намерят правилния „modus

[140] Sampson Kwarkye, Ella Jeannine Abatan, Michaël Matongbad, “L’Initiative d’Accra peut-elle prévenir le terrorisme dans les États côtiers de l’Afrique de l’Ouest? ” *ISS ORG* (30.9.2019), *https://issafrica.org/fr/iss-today/linitiative-daccra-peut-elle-prevenir-le-terrorisme-dans-les-etats-cotiers-de-lafrique-de-louest.*

operandi“, за да се противопоставят и да ограничат тяхната експанзия. Като основни причини за това могат да бъдат посочени: недостатъчни оперативни способности и оборудване на техните въоръжени сили и полицейски части, нерешителност на войниците и командирите при вземане на решения, трудности при финансирането, логистичното осигуряване и изплащането на заплатите на военнослужещите, корупцията, липсата на разузнаване в реално време, както и на общи антитерористични стратегии и контратерористични действия на равнище държава, регион или на ниво Африканския съюз.

Ясно е, че въоръжените групировки, които действат в Африка под знамето на исляма, независимо дали следват идеологията на „Ал Кайда“, или ИД, имат една ясна цел – всички те се стремят да създадат ислямски халифат, в който властва шериата.

Пътят за постигане на тази цел изисква от тях да действат активно, за да унищожат настоящите държави или режими, убивайки своите противници и ликвидирайки всичко, свързано със западния начин на мислене и на живот. Ако има място на земята, където обективните условия отговарят на стремежите на радикалния ислям, това сега е Африка. Затова терористичните организации концентрират усилията си върху разпространението на своята идеология, която се провали в Близкия изток, на този континент.

Години наред африканските мюсюлмани поощряват мирната интерпретация на исляма, която често обединява местната култура и традиции. Въпреки това понастоящем радикалният ислям процъфтява в Африка и сее хаос. Тези нови идеологии игнорират и радикализират мирните послания, залегнали в истинските корени на исляма. Екстремистките послания объркват

обикновените хора и създават недоверие сред населението, атакувано непрекъснато от целенасочена ислямистка пропаганда в интернет сайтове и СМИ, отдалечават го от правната система на цивилизованото общество и го насочват към радикалните организации.

За решаване на посочените по-горе проблеми е необходима и всеобхватна съвместна стратегия за борба с ислямския тероризъм в Африка. Тази стратегия може да включва и регионални подстратегии, съобразени с реалността във всеки определен регион, например Сахел или Африканския рог. Стратегията трябва да се съсредоточи не само върху сферата на сигурността, свързана с елиминирането на радикални движения и ограничаване влиянието на техните идеи, но и да включва дълбока промяна на правителствената култура при решаване на социалните и икономическите проблеми в африканските страни.

2.15. Образът на тероризма през XXI век

Отличителната черта на съвременния тероризъм е свързана със самоубийствените атентати. Тази своеобразна „епидемия“ започва бързо да се разпространява в началото на XXI век от Ню Йорк до Бали, когато „Ал Кайда“ включва „шихада“ (мъченичеството) в своята стратегия за световно господство. Основите са положени в Ирак през 2003 г., където тази терористична организация превръща самоубийствените атентати в ежедневие и основен механизъм за съпротива срещу коалиционните сили и законно избраното правителство на страната.

Самоубийството е акт, при който човек умишлено причинява смъртта си, а философията на самоубийст-

вения атентат е стара колкото света. Най-често той се определя като хладнокръвна сметка, направена от фанатици за това, че убийствата на невинни хора или заплахата за тях може да служи като брутално и ефективно средство за пропагандирането на определена кауза. Той показва липсата на каквато и да било връзка на терористите с реалността и фундаменталните ценности, върху които е изградена цивилизацията. Този вид атентати третират човека като обикновено средство за постигане на целта, придавайки му ролята на инструмент, а не истинска стойност като човешко същество.

Американският политолог Робърт Пейп в книгата си „Dying to win: The strategic Logic of Suicide Terrorism" прави извода, че „атентаторите самоубийци" не са психически болни или объркани хора. Той смята, че те знаят какво правят, но се нуждаят от ритуални обреди, за да се подготвят психически. Друг политолог Йозеф Кройтол счита, че „атентаторът самоубиец", в повечето случаи мюсюлманин, е едновременно жертва и извършител. Той е инструмент в ръцете на безскрупулни терористични лидери, които го вербуват и индоктринират на млада възраст, за да се прославят на негов гръб. Индоктринирането става още по-лесно, когато една група или едно общество се чувства „безпомощно, застрашено или несправедливо потискано". Това обяснява донякъде и огромния брой самоубийствени атентати в миналото от палестинци в Израел и понастоящем в Афганистан, Ирак, Пакистан, Сирия и Ливан.[141]

[141] Walter Laqueur quoted in Assaf Moghadam, "The Roots of Suicide Terrorism: A Multi-Causal Approach", in Root Causes of Suicide Terrorism: The Globalization of Martyrdom, ed. Ami Pedahzur (New York: Routledge, 2005), 95.

Според редица международни анализатори това е „другото направление“ на тероризма, имащо за цел да ерозира вътрешната сигурност на държавата, и неговият „различен характер“ – извършването на особено опасни престъпления с политическа цел (вместо военни действия). В този смисъл всяка невъзможност за водене на политическа борба на паритетна основа може да е косвен генератор на тероризъм, защото стимулира асиметричност в действията на по-слабия. Както посочва генерал Карл Стайнър (бивш началник на американското Съвместно командване за специални операции Joint Special Operations Command, JSOC, 1990–1993 г.), „това е просто нападение срещу слабите ни места, вместо срещу силните“.[142] Счита се, че тероризмът винаги е бил и си остава асиметрична реакция спрямо военната защита на сигурността и невоенно средство за постигане на политически цели и въздействие. Той може да се използва като тактическо средство в хода на войната, но не е война или нейна форма и затова е безсмислено борбата срещу него да се води единствено с военни средства.

В резултат на успешно водената от САЩ и техните съюзници война срещу тероризма, възможностите на „Ал Кайда“ да провежда самоубийствени атентати, основно с чуждестранни бойци, в района на Ирак и Близкия изток бяха силно ограничени. Това вероятно наложи Осама бин Ладен и Айман ал-Зауахири да пренесат синдрома на атентатора самоубиец в районите на Афганистан и Пакистан, където той успешно мутира като средство за съпротива в „световния ислямски джихад

[142] Клански, Том, Карл Стайнър. Войни в сянка. София: Издателство „Прозорец“, 2003.

срещу евреите и кръстоносците“. На практика тези действия направиха *„шахида“* (мъченика) в най-ефективното оръжие в ръцете не само на „Ал Кайда“, но и на другите терористични организации. От основен инструмент за водене на война той се превърна и в оптимален метод за пропаганда, базиращ се на религиозен и културен дълг за фанатиците, изповядващи исляма. По този начин се формира един вид култура, свързана с мъченичеството на терористите самоубийци, която стана еталон за много други терористични организации.[143]

Другият важен въпрос при разглеждането и анализирането на самоубийствените атентати, извършвани от терористични организации, е свързан с доктриналната постановка за воденето на **„джихад“** от мюсюлманите, залегнала в Корана. Същата се използва много активно от пропагандната машина на терористите за „промиване“ на мозъците на бъдещите атентатори. Редица автори разглеждат джихада и като шестия „стълб“ на исляма – след *„шахида“* (засвидетелстване на вярата), *„намаз“* (молитва), *„сиам“* (пост), *„зекат“* (милостиня) и *„хадж“* (поклонничество).

Джихадът като елемент от религиозните вярвания на мюсюлманите не е посочен изрично от Пророка Мухаммад като основополагаща верска категория. Съществуват различни тълкувания и множество интерпретации на думата джихад. Самият арабски термин **„джихад“** е свързан с глагола *джахада* – „полагам усилия“,

[143] Василев, Милко.За исляма, тероризма и самоубийствените атентати (доклад), експертна кръгла маса, организирана от президента на Р България Г. Първанов на тема „Тероризмът след Мадрид-2004. Нови предизвикателства и противодействие“, 01.07.2004 г.

„старая се“, „боря се в името на благородна кауза“, но неговият автентичен смисъл се разкрива в словосъчетанието *„Джихад фи сабил Аллах“ („върховно усилие, борба по пътя на Аллах“).* В Корана думата джихад е спомената повече от сто пъти в най-различен контекст. Това определя и възникването още през VIII–IX век на теоретичния и тълковен дебат относно смисъла и значението на джихада, който и до днес не е приключил с даване на еднозначно обяснение на термина.

През първия период на формирането на исляма между 610 г. и 622 г. джихад означава най-вече мирно, ненасилствено разпространение на ислямската религия. Тогава елементът на насилие се съдържал единствено в действията за самозащита, ако такива се налагали. Този подход е формулиран в кораническия стих *„Бийте се в името на Аллах и отвърнете на удара на онези, които ви нападат, но вие не нападайте, тъй като Аллах не обича тези, които нападат“ (Коран, сура „Хадж“, стих 39).* От 622 г., след преселването на Мухаммад от Мека в Медина под натиска на мразещите го езичници, джихадът приема вече насилническа интерпретация. Тогава се появяват двата стиха: *„Ако не е свещен месецът, убивайте езичниците, където ги намерите“* и *„Убивайте тези, които не вярват в Аллах, в Страшния съд, не почитат Аллах и неговия пратеник и не вярват в правата вяра“ (Коран, сура „Покаянието“, стих 9 и 29).* След този период до смъртта на Мухаммад през 632 г. джихадът придобива откровено настъпателен и войнствен характер. Осъществяват се нападения върху племена, които са наказвани за съпротивата си срещу исляма или са „приобщавани“ насилствено към тази религия. Именно през този период на разрастване на мюсюлманската уммата

и създаването на арабската държавност изкристализира съвременното значение на джихада – *„свещена война в името на исляма“*. Така в Корана се формулират различни постановки на джихада, които се утвърждават, приемат и в съвременното тълкуване на този елемент от ислямската религия, че основна и дългосрочна цел на джихада е ислямизирането на целия свят, като се толерира използване на военна сила при разпространението му. Предвижда се задължителен военен разгром на неверниците, налагането на данък върху последователите на християнската и еврейската религия, вземане на плячка и използването ѝ за засилване на ислямската мощ.

С течение на времето джихадът се превърна в едно от най-полемичните и неоднозначни понятия в исляма, свързани както с идеята за духовно самоусъвършенстване, така и с тази за воденето на „свещена война“ срещу неверниците. Под една или друга форма той е определен като задължение. При това тълкуване джихадът може да се счита за задължителна военна повинност, което автоматично го включва като шести стълб на исляма, но може да се разглежда и като задължение само за една строго определена група, ангажирана с отбраната и завоеванията на ислямската държава.

Първообразът на сунитския шахид е създаден от палестинските съпротивителни организации в средата на 90-те години на миналия век. „Ал Кайда“ започва да използва атентатори самоубийци през м. август 1998 г. за извършване на атентатите срещу посолствата на САЩ в Кения и Танзания.

Медийното отразяване на самоубийствените атентати, което според американския журналист и политически анализатор Уолтър Зеев Лакюер е „най-добрият

приятел на терориста“, направи още по-популярна тяхната идеология и превърна „шахида“ в един вид герой и пример за подражание. Често СМИ изпълняват ролята и на инструмент за възможно най-добрата пропаганда, бързо разпространение на техните идеи и цели, както престиж и повишен интерес сред контингентите от евентуални бъдещи последователи.[144]

Тази стратегия, използвана основно от „Ал Кайда“, за безмилостен самоубийствен тероризъм легитимира самоубийствените атентати като *„акт на мъченичество“* в сунитското течение на исляма и стимулира получаването на по-широка подкрепа от страна на радикално настроените мюсюлмани. На второ място, превръщайки „акта на самоубийство“ в оръжие на терора, „Ал Кайда“ демонстрира стратегическо предимство при атаките, извършвани в миналото срещу военни обекти, заменяйки ги с т.нар. „меки цели“. Това предизвиква като цяло одобрение в ислямския свят и по-специално в Саудитска Арабия, където водещи духовници започват да издават фетви (становище по точка от ислямското право), оправдаващи използването на самоубийствени атентати срещу цивилно население и граждански обекти.[145]

Ако до 11.09.2001 г. основната цел на „Ал Кайда“ е да набира, финансира и обучава терористи, които да провеждат световен джихад, то след тази дата Осама бин Ладен и Айман ал-Зауахири се стремят, в рамките

---

144 Walter Laqueur quoted in Assaf Moghadam, “The Roots of Suicide Terrorism: A Multi-Causal Approach”, in Root Causes of Suicide Terrorism: The Globalization of Martyrdom, ed. Ami Pedahzur (New York: Routledge, 2005), 95.

145 Robert Baer in The Cult of the Suicide Bomber, prod. and dir. David Betty and Kevin Toolis, 1 hr. 35 min., Many Rivers Films, 2006.

на световната ислямска общност, да мотивират и вербуват възможно повече последователи за участие в „акта на мъченичеството“. Част от анализаторите определят това като средство за „вдъхновяване и привличане вниманието на широки слоеве от мюсюлманското население, както и на други радикални ислямистки движения към целите, които си е поставила тази терористична организация“.[146]

Вероятно това е и една от причините изповядващите исляма днес да са изправени пред необходимостта да си формулират ясен и аргументиран отговор на въпроса какъв следва да бъде джихадът – общ или индивидуален, насилствен или духовен, градивен или разрушителен. Преданието за **„малкия** (войната) и **големия** (битката на вярващите с техните страсти и суета) **джихад“**, формулирано от Мухаммад и тълкувано по-късно от ислямските богослови, дава основание да се търси и получи отговор, че ислямът определя джихада като усилие за неговото силово налагане. Това са постановки, залегнали в стратегията на Осама бин Ладен и Айман ал Зауахири за **Глобалния джихад** или войната с „вътрешния и външния (далечния) враг“.[147]

При създаването на новия образ на терориста на XXI век съвременната идеология и стратегия на „Ал Кайда“ се фокусира приоритетно върху отделния индивид и боец. Джихадът вече се представя и като възобно-

---

[146] Rohan K. Gunaratna, “The New al-Qaida: Developments in the Post-9/11 Evolution of al-Qaida”, in Post-Modern Terrorism: Trends, Scenarios and Future Threats, ed. Boaz Ganor (Herzliya, Israel: Publishing House, 2005).

[147] Доцент д-р Майер, М. Глобалния джихад е непрекъсната война срещу западната цивилизация (статия), Frognews, 20.09.2020 г.

вяване на един от чисто идеологическите принципи, залегнали в исляма – **„фард айн“** (индивидуално задължение), който свързва идеята за умишлено убийство чрез самоубийство като „мъченичество“ и предлага прилагането на това лично задължение на всеки мюсюлманин като призив за джихад. Двама анализатори на дейността на тази терористична организация – Йорам Швайцер и Сари Фербер, определят тези идеологически схващания като *„концепцията за жертване в името на Аллах, целяща да се превърне във върховен организационен идеал в рамките на „Ал Кайда“ и след това да се разпространява до нейните бойци, поддръжници и структури в различни краища на света, докато се превърне постепенно във възпроизвеждащ се и саморазпространяващ се вирус“.*[148] Развивайки тази стратегия, Айман ал-Зауахири се стреми да не бъде пасивен наблюдател на случващото се, а търпеливо и систематично да води война със САЩ и неговите съюзници, противопоставяйки им волята и мечтата на отделния мюсюлманин за налагане на идеята за ислямски халифат, която да се ръководи от законите на шериата. Чрез едно доста спекулативно тълкуване на отделни сури от Корана той се стреми да получи подкрепа за воденето на джихад, пропагандирайки позицията, че това е „отбранителен джихад“, който изисква от вярващия мюсюлманин физически или финансов „фард айн“. Тази своя позиция Айман ал-Зауахири аргументира с думите на основателя на „Ал Кайда“ Абдала Азам, че *„фард айн“ има ос-*

[148] Schweitzer and Goldstein Ferber, Jihad: The Trail of Political Islam (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2002), 147, cited in Marc Sageman, Understanding Terror Networks (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004), 3.

новна роля в борбата за освобождаване на „окупираните“ ислямски земи и че джихадът ще остане индивидуално задължение на всеки мюсюлманин за връщането на Палестина, Бухара, Ливан, Еритрея, Сомалия, Филипините, Южен Йемен, Ташкент и Андалусия в царството на исляма“.[149]

Продължавайки идеите за повсеместно извършване на самоубийствени атентати, Айман ал-Зауахири прави опити да обедини и координира действията на различните социални слоеве на мюсюлманското общество на основата на ислямското културно наследство. Той подчертава, че самоубийственият тероризъм е спираловиден процес на обратна връзка между ръководството на организацията и мюсюлманската общност, населяваща даден географски район. За да се поддържа тази връзка, е необходимо да бъдат разяснени и насадени в съзнанието на членовете на общността идеите за значението на мъченичеството чрез използването на религиозни, културни, индивидуални и други средства. Счита се, че точно тази симбиоза между културните особености и социалното адаптиране на мотивите за шахида може да допринесе за възприемане на самоубийствения акт.[150]

Един от изследователите на съвременния тероризъм, професорът от Центъра за борба с тероризма в Уест Пойнт Асаф Мохадам, развива теорията, че същността на самоубийствения терористичен атентат се

[149] Mohammed M. Hafez, Manufacturing Human Bombs: The Making of Palestinian Suicide Bombers (Washington D.C.: United States Institute for Peace Press, 2006), 36.

[150] Ami Pedahzur, Suicide Terrorism (Malden, Mass.: Polity Press, 2005), 163.

гради от три компонента – *създаване на враг, легитимно убиване на врага и готовността за собствената смърт*. Според него при сближаване на първите два компонента се появява и осъзнатото желание за саможертва. По този начин, според Асаф Мохадам, се създава **култура на мъченичеството**, която мотивира готовността на отделния индивид да се жертва в процеса на ликвидиране на „злия враг“.[151]

Този вид култура, определяна от някои анализатори като джихадистко-салафитска, през последните години масово се разпространява посредством интернет и СМИ и доби облика на сателитна култура на мъченичеството или виртуална култура на мъченичеството, при която всеки един последовател или поддръжник на определена терористична организация може да влезе в нейния сайт и подробно да се запознае с нужната му информация.

Феноменът, свързан с новия образ на терориста, е повлиян пряко от социалните мрежи. Бъдещият самоубиец, който попада в сайта на терористична организация, се потапя в джихадисткия начин на живот, научава неговите убеждения, ценности, нагласи, цели, реторика, аргументация и влиза в контакт с оператора на сайта. Първоначално бъдещият терорист е привлечен от религиозни, политически и социални проблеми, основани на идентичността на индивида, но с течение на времето приема и идеологическите рамки, решенията и предписанията на създателите или ръководителите на терористичната организация. По този начин отделните

[151] Assaf Moghadam, “Palestinian Suicide Terrorism in the Second Intifada: Motivations and Organizational Aspects”, Studies in Conflict & Terrorism 26, no. 2 (2003): 68–69.

доброволци и бъдещи самоубийци приемат мъченичеството. Културата на мъченичеството, често в рамките на социалната мрежа, успява да събуди задължението на индивида да вземе нещата в свои ръце.[152]

Счита се, че философията на самоубийствения тероризъм се крепи на **три стълба** – *стратегическа необходимост, мотивирани индивиди и култура на мъченичество*. В този контекст мотивирането на готовността за самоубийство води до определяне на това кой е врагът и дава обяснение защо тези или този, който го организира, трябва да умре и в името на какво. Отговорите на тези въпроси трасират политическата стойност на самоубийствения атентат и го правят катализатор за бъдещото мотивиране на терористите за извършването на подобни актове. Подобен modus operandi изисква непрекъснато и гъвкаво формулиране на „социални злини" или „противници", които да са цели на съответната терористична организация. „Ал Кайда", както и повечето активно действащи терористични организации, представя пред своите последователи света в рамката на борбата между исляма и „ционистко-кръстоносен съюз", определян като световно зло. В тази риторика се насажда и мнението, че мюсюлманите трябва да водят джихад, за да защитят своята религия.

През 1998 г. Световният ислямски фронт за джихад срещу евреи и кръстоносци, финансиран от „Ал Кайда", разпространява идеите, че *„убиването на американците и техните съюзници – цивилни и военни – е задължение на всеки мюсюлманин, което той може да нап-*

[152] Ami Pedahzur and Arie Perliger, "The Changing Nature of Suicide Attacks: A Social Network Perspective", Social Forces 84, no. 4 (2006): 2000.

рави навсякъде по света, докато джамията Ал Акса в Ерусалим и Светата джамия в Мека не бъдат освободени от тяхната хватка и докато армиите им не се оттеглят от всички земи на исляма, победени, разбити и неспособни да заплашат нито един мюсюлманин".[153] По този начин „Ал Кайда" се стреми да насочи основните усилия в своя джихад срещу християните, евреите и другите немюсюлмански народи, спекулирайки с тезата, че те „контролират земи, населени от правоверни" и са заплаха за исляма. Това прави САЩ, Израел, Испания, Русия, Индия, Филипините и други национални държави, в които живеят големи мюсюлмански общности, реални мишени за терористите. В този смисъл ислямистите разглеждат всички проблеми на мюсюлманския свят в контекста на „еврейската конспирация", в която САЩ играят ключова позиция.[154]

По подобен начин „Ал Кайда" разглежда и своя подход за привличане и вербуване на нови членове, противопоставяйки пороците на западното общество, като корумпирано и неморално, с „идеализираната" ислямска общност. На тази база се прокарват мотивите, че мюсюлманите трябва да защитават исляма, дори ако това означава, че ще заплатят със собствения си живот, т.е. самоубийство в името на религията.[155]

---

[153] The World Islamic Front's Declaration to Wage Jihad against the Jews and Crusaders in Raymond Ibrahim, ed. and trans., The Al-Qaeda Reader (New York: Broadway Books, 2007), 13.

[154] Usama bin Laden, "Sermon for the Feast of the Sacrifice", Al-Jazeera TV on 16 February 2003, trans. in MEMRI, Special Dispatch Series No. 476 (6 March 2003), *http://www.memri.org*. I would like to thank Dr. Richard Saccone for identifying this sura as Qur'an 4:53.

[155] Sheikh Yousef al-Qaradhawi, Qatar TV on 25 February 2006, trans. in MEMRI, Special Dispatch Series No. 1102 (2006): accessed at.

В началото на новия век сме свидетели на политическото завръщане на исляма в глобалния свят, при това с нови концепции, включително такива като джихад и фард айн. Те водят да появата на явления като самоубийствени атентати, отвличания, обезглавявания и др. Културата на мъченичеството вероятно ще продължава да играе значима роля в поведението на повечето терористични организации и в бъдеще, оправдавайки действията на атентатора самоубиец за постигането на крайната цел – създаване на ислямски халифат.

„Разузнаването е ключът към успеха
в борбата срещу тероризма."
Професор Пол Уилкинсън

Трета глава.
РАЗУЗНАВАНЕ И ТЕРОРИЗЪМ

3.1. Същност на воденото разузнаване срещу терористичната дейност

Разкриването на същността на борбата срещу тероризма способства във висока степен за определяне на инструментариума за противодействие на този сравнително нов феномен в областта на националната и международната сигурност.

Разузнаването срещу тероризма *е комплекс от дейности по разкриване, предотвратяване или пресичане на терористичната дейност, както и свеждане до минимум на последствията от терористичния акт.*

Това определение за същността на борбата срещу тероризма показва, че срещу него следва да бъде включен целият комплекс от дейности, сред които водеща е **превенцията**, т.е. предотвратяването на терористичните актове. Това изисква реализиране на поредица от мероприятия и дейности, свързани с кризисния мениджмънт и изграждането и функционирането на система за ранно предупреждение за терористични заплахи.

В стратегическите си концепции от 1991 и 1999 г. Алиансът определя тероризма като един от рисковете за сигурността на членките си. Атентатите от 11.09.2001 г. изведоха борбата срещу тероризма като приоритет в програмата на НАТО. Оттогава отделните държави в

състава му показаха решимост да поемат своите ангажименти в тази насока. За много кратко време Алиансът постигна значителен напредък в адаптирането на всички аспекти от дейността си към реагиране на тази заплаха. Основният документ, регламентиращ борбата срещу тероризма в коалиционен план, е **Концепцията на НАТО за защита от тероризма**, одобрена от държавните и правителствените ръководители на членките на срещата им в Прага през ноември 2002 г. В документа са посочени основните направления в борбата срещу тероризма, които включват **антитероризъм**, **овладяване на последствията**, **контратероризъм и сътрудничество с военни и невоенни структури.**

Концепцията разглежда вероятните заплахи от терористични действия като осъществяване на *нападения срещу сили на Алианса или негови членки извън границите им, както и на атаки срещу цели на техни територии.* В нея е посочено още, че НАТО има готовност да разполага сили за възпиране, предотвратяване и защита от терористични актове там, където се наложи, без географски ограничения. Предвижда се също ВС на държавите от Алианса да са в състояние да подпомагат националните власти при поискване за овладяване на последиците от терористични атентати.

1. Антитероризъм (или отбранителни мерки) – включва мерки и действия срещу тероризма, които по *своята същност са превантивни, отбранителни и охранителни.*

Антитеристичните мероприятия и действия са главно отбранителни и охранителни, провеждани за защита и намаляване на уязвимостта на личния състав на ВС, населението и инфраструктурата спрямо евентуален терористичен акт. Най-важният им елемент е ра-

зузнаването, добило своевременно точна и достоверна информация. Антитерористичните мерки могат да бъдат още обмен на разузнавателна информация, оценяване на опасността, стандартизиране на системите за ранно предупреждение и отбранителните мерки на страните от НАТО, както и подпомагане на отделна държава, желаеща да изтегли своите граждани или ВС от район с повишена опасност от терористични действия.

2. Овладяване на последствията – представлява *предприемане на мерки за намаляване на разрушителните ефекти от терористична дейност и възможности за предоставяне на помощ на цивилните власти в тази област*. В Концепцията на НАТО за защита от тероризма този раздел се разглежда и като „кризисен мениджмънт“ и е свързан с мероприятия за ограничаване на деструктивния резултат от терористични действия.

3. Контратероризъм – определя се като *мероприятия на специално подготвени формирования от ВС или полицията за отслабване на терористичната дейност и на възможностите на терористичните организации да провеждат активни и изпреварващи действия*. Разглежда се като провеждане на офанзивни КТО срещу групи и организации както на наша, така и на чужда територия. Съставна част на тези операции са психологическите и информационните. Те могат също да бъдат съвместни, между формирования на МВР и Министерството на отбраната.

4. Сътрудничество с военни и невоенни структури – свързано е с *противопоставяне на тероризма освен с военни действия, и с други мерки, като законодателни, икономически, социални, информационни, дипломатически, междуинституционни и др.*

В Концепцията на НАТО за защита от тероризма се акцентира върху принципа, че членките трябва да приемат нормативна база за съвместни действия срещу тероризма между държавните институции, като полиция, гранични и митнически служби, финансови и вътрешни министерства, както и разузнавателните и контраразузнавателните служби. Всички трябва да действат съвместно с ВС.[1]

3.2. Операции срещу тероризма

Основна активна форма за противодействие на опасността от тероризъм са *операциите, провеждани на различни нива от ВС, разузнавателните и контраразузнавателните служби*.

Активните форми на борба срещу тероризма включват в своя инструментариум *контратерористични* и *антитерористични* операции.

3.2.1. Контратерористични операции (КТО) – *това е система от офанзивни действия с различен мащаб срещу терористичната опасност, провеждани от специално подготвени формирования на силовите ведомства, включително с използването на агентурни категории, целящи ограничаване или пресичане на терористични актове, както и минимизиране на последствията от тях.*[2]

Зоната за провеждане на КТО са пространствените

---

1 Стратегическа концепция на НАТО – 24 април 1999 г.

2 Мирчев, М. Операции срещу разпространението на оръжия и терористични действия (дисертационен труд). ВА „Г. С. Раковски“, факултет „Национална сигурност и отбрана“, катедра „Национална и международна сигурност“, 2005, с. 73.

граници, обхващащи участъци от територията или акваторията на държавата, както и отделно транспортно средство, сграда, помещение, съоръжение и принадлежащата към тях територия или акватория.

В зависимост от **равнището** на провеждане КТО могат да бъдат *национални* и *многонационални*.

В зависимост от **характера** и **спецификата** КТО могат да са следните:

а) Контратерористични операции на агентурно равнище – това е най-сложният вид операции срещу тероризма. Тяхната същност се свежда до изграждане или инфилтриране на агентурни източници в терористичните организации, както и на приближени или гравитиращи около тях структури.

Предвид участието на човешкия фактор в тези операции те се оценяват като най-ефективни, тъй като при тяхното провеждане се добива достоверна и актуална информация за намеренията на ръководните структури на съответната терористична организация, което позволява вземане на незабавни и адекватни мерки за неутрализиране на терористичната заплаха. Те изискват целенасочена и активна дейност основно в две направления – вербуване на агенти от съответната терористична организация или внедряване на оперативни работници от специалните служби в терористичните структури. И в двата случая мероприятията по подготовката и провеждането на подобен вид операции се нуждаят от време и значителни ресурси (не само финансови), при което няма никакви гаранции за постигане на краен успех.

В зависимост от нивото на провеждане на КТО на агентурно равнище тя може да бъде на национално, двустранно (партньорско) или многонационално (коа-

лиционно) ниво, съгласно Доктрината на НАТО за водене на HUMINT.

б) Операции на специалните контратерористични сили – провеждат се основно на територията на собствената държава (при извънредни обстоятелства е възможно и в друга страна) основно от специалните контратерористични формирования в структурите на МВР или службите за сигурност. Те целят да бъде предотвратен конкретен терористичен акт чрез елиминиране на отделни ръководни личности или цели звена от терористичната организация. Основните изисквания за успешно реализиране на задачите при тези операции са високата натренираност на специалните контратерористични формирования, логистичната осигуреност, достоверността на предварително добитата и анализирана информация за противостоящата страна – терористична организация или група (численост, въоръжение, подготовка, психологическа атмосфера, разногласия между ръководството и обикновените членове и др.), и отличната координация на действията на различните групи от контратерористичното подразделение (щурмова, управляваща и поддържаща).

Когато специалните контратерористични формирования в структурите на МВР или на службите за сигурност не са достатъчни, в тези операции могат да бъдат включени и силите за специални операции на ВС (за нашата страна това е в съответствие със ЗОВС, чл. 57, т. 2).

През последните години подобни практики – при това успешни, има в страни като Израел, САЩ, Русия, Великобритания, Турция и Италия.

в) Съвместни многонационални КТО на ВС на няколко държави – могат да бъдат проведени в рам-

ките на коалиция или съюз. На коалиционно равнище за осъществяване на тези операции е необходимо да се получи мандат от ООН, от регионалните организации за сигурност или по силата на междудържавен договор. Операциите могат да бъдат бойни или различни от война, като за реализирането им се създават многонационални съвместни сили.

На съюзно равнище тези операции се планират от НАТО при изграждане на обединени съюзни сили, които действат съгласно Доктрината за съвместни операции на Алианса, както и Доктрината за разузнаване и контраразузнаване.

Първата по рода си съвместна многонационална КТО от ВС на няколко държави е „Трайна свобода“, проведена през 2001 г. в Афганистан с участието на САЩ, Великобритания и Австралия. Някои анализатори я определят като първата в историята война срещу тероризма.[3] Първоначалният замисъл за провеждане на операцията включва не само бойни действия, но също и дипломация, изграждане на коалиция, засилване на разузнавателната дейност, контрол на имиграцията, подобряване на отбраната на страната, широка полицейска работа и усилия за идентифициране и налагане на ембарго на източниците за финансиране на „Ал Кайда“. Само ден след атаките от 11.09.2001 г. администрацията на президента Буш предприема решителни действия за формиране на широка коалиция, преди да хвърли държавата в някакво военно действие. Съ-

[3] Мирчев, М. Операции срещу разпространението на оръжия и терористични действия (дисертационен труд). ВА „Г. С. Раковски“, факултет „Национална сигурност и отбрана“, катедра „Национална и международна сигурност“, 2005.

щия ден, за първи път в своята тогава 52-годишна история, НАТО се обръща към клаузата за взаимна защита на Вашингтонския договор. Администрацията получава подкрепа от голям брой страни от цял свят, включително от Русия, и притиска Пакистан да осигури разузнавателна и логистична поддръжка, която може да е необходима за подпомагане на залавянето или премахването на лидерите на „Ал Кайда“.

На 14.09.2001 г. Пакистан приема да отвори своето въздушно пространство за преминаване на американски сили за нанасяне на въздушни удари срещу талибаните и „Ал Кайда“ и да спре потока от гориво и доставки от Пакистан за Афганистан. За улесняване на предстоящата война администрацията на Буш търси и получава одобрение от правителството на Саудитска Арабия за разполагане в авиобаза „Принц Султан“ на Обединен център за въздушни операции (Combined Air Operations Center, CAOC), използван от въздушния компонент на американското Централно командване (Central Command, CENTCOM). Поддръжка е получена и от няколко бивши съветски републики. Ключов елемент на планирането е решимостта на администрацията да се избягва причиняване на щети на мирното афганистанско население, както и да не се допуска понататъшно разпалване на антиамерикански настроения в ислямския свят.[4]

г) КТО, проведени на национално ниво от ВС на една държава. Когато специализираните полицейски и антитерористични сили в подчинение на МВР

[4] Богданов, П. Експедиционни операции от края на XX и началото на XXI век. Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2019, с. 73–74, ISBN 978-954-753-288-5.

не са в състояние да овладеят последствията от дейността на терористичните организации на територията на своята държава, правителството и парламентът могат да делегират правата на ВС. Типичен пример е Пакистан с осъществените през 2009 г. КТО „Пътят на освобождението“ в района на областта Суат (провинция Хайбер-Пахтунхва) и „Война за оцеляване“ в Южен Вазиристан (федерално-административни племенни зони). Опитът от този вид операции показва, че единствено ВС са в състояние да прочистят от терористи големи територии и да унищожат не само техните логистични бази, убежища и тренировъчни лагери, но и да неутрализират съпротивата на терористичните организации, намиращи се там.[5]

д) КТО, провеждани от частни военни компании и компании за сигурност (наемници). В началото на XXI век в борбата срещу тероризма се оформи една нова тенденцията, свързана с „наемането“ на служители от частни военни компании и компании за сигурност (ЧВККС) за провеждане на КТО и ликвидиране на лидери на терористични организации. Това доведе до т.нар. „приватизация на контратероризма“. Примери за това са участието на ЧВККС, като: MPRI, Academi, Triple Canopy, DynCorp, Moran Security Group, „РСБ-Груп“, „Вагнер“, SADAT Inc. и др., в операциите срещу ИД в Ирак и Сирия, афганистанското ДТ, както и срещу джихадистките групировки в Сомалия, Западна Африка и Либия.

Основните предимства от участието на ЧВККС в

[5] Мирчев, М. Капан за мечки. Талибаните, „Ал Кайда“ и тероризмът в Южна Азия. София: Издателство ДИ ПИ АР ЕООД, 2018, с. 99–110, ISBN 978-619-188-194-9.

КТО са свързани с това, че разполагат с бойци, имащи висока професионална подготовка, решават ефективно поставените им задачи, за което получават пари. Техните действия се отличават с висока ефективност, имат много гъвкаво управление, а бюрокрацията е сведена до минимум. Другите ползи от дейността на ЧВККС на терен са, че глобалните и регионалните играчи не афишират своето участие в КТО, не носят международна или национална отговорност, свеждат до минимум жертвите от страна на редовните въоръжени сили и оставят наемниците да свършат „мръсната работа“.

Понастоящем в тази „приватизация“ са включени близо 700 частни армии (от тях 150 са регистрирани като ЧВККС), които действат на територията на 110 държави, имат близо 5 млн. служители и разрастващ се бизнес с годишен оборот над 240 млрд. щ.д.

Много показателен е фактът, че през 2018 г. в Афганистан на всеки американски войник в редовните сили (общо 9800 души) се падат по трима служители на ЧВККС (28 600 души). Подобна е ситуацията в Ирак: 4087 военнослужещи и 7773 бойци от ЧВККС.[6]

3.2.2. Антитерористични операции

Представляват *система от превантивни, отбранителни и охранителни действия, мероприятия и мерки, осъществявани от ВС, МВР и службите за сигурност, за защита и намаляване на уязвимостта на личния състав на ВС, населението и инфраструкту-*

[6] Мирчев, М. Приватизацията на войната в глобалната система за сигурност. София: Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, 2021, с. 129–130, ISBN 978-619-185-474-5.

рата от евентуален терористичен акт. Възможно е те да бъдат провеждани на национално и коалиционно равнище.

3.3. Вижданията на НАТО за разузнаване срещу тероризма

В дейността по противодействие на терористичната заплаха в глобален мащаб през 2018 г. НАТО прие специална доктрина за използване на човешки ресурси за извършване на разузнавателна дейност – т.нар. HUMINT (съставен термин от HUMAN и INTELLIGENCE). *Това е дейност, в резултат на която има разузнавателен продукт, получен на базата на систематизирано и контролирано използване на човешки източници от специално обучен личен състав (сержанти, офицери или граждански лица).* В този контекст доктрината разглежда два вида операции – операции с източници и на такива без източници.

Операции с източници са тези, *при които се осъществява контакт между специално подготвен оперативен работник и лице (източник на информация).* Те включват – ръководство на лице и на агент, провеждане на лична среща (инструктаж на източника) и разпит. **Операции без източници** са сведени до: *наблюдение; добиване на информация; водене на разузнаване с технически средства за съществуващите и потенциалните източници на информация и терористичните организации*.

Операциите с източници целят *системно добиване на разузнавателна информация чрез използване на контролирани източници*. Те винаги се организират, провеждат и контролират от специално подготвен ли-

чен състав и включват: лична среща (с инструктаж по изпълнение на поставените задачи); разпит; ръководство на лице; ръководство на агент.[7]

3.4. Терористичната организация като обект за разузнаване

Основните и най-активно действащи понастоящем терористични организации могат да бъдат определени като **обекти за разузнаване**, а гравитиращите около тях различни малки групировки – като **спомагателни обекти за разузнаване** при изпълнение на задачите, свързани с борбата срещу тероризма и провеждането на КТО.

Терористичната организация (група) *е нелегална структура, създадена за извършване на терористична дейност, която признава или пропагандира възможността за използването на тероризъм за постигане на своите крайни цели.*[8]

В зависимост от религиозни възгледи, политическа ориентация и район за действие терористичните организации се подразделят по този начин:

1. **Според политическата легитимация и мотивите за своята дейност** те са следните:

– **светски** – освободени от религиозно влияние, чиято дейност е насочена срещу ценностите на демокрацията, но от крайнодесни или леви идейни позиции.

---

7 Лазаров, В. Разузнаване с хора (HUMINT). София: Издателство на Академията на МВР, 2009, ISBN 978-954-321-866.

8 Мирчев, М. Операции срещу разпространението на оръжия и терористични действия (дисертационен труд). ВА „Г. С. Раковски“, факултет „Национална сигурност и отбрана“, катедра „Национална и международна сигурност“, 2005, с. 43.

Характерна черта на тяхната работа е, че целта им не е свързана толкова с това да бъде отнет човешки живот, колкото да се постигне публичен ефект и да бъде привлечено вниманието на обществеността към техните идеи и идеологически платформи.

– **религиозни** – мотивирани са от религиозни (верски) подбуди. Крайната им цел е създаване на теократична държава, ръководена от духовен лидер или управлявана съобразно законите на различни конфесионални догми и схващания. За реализиране на политическите и социалните си амбиции религиозните терористични организации активно манипулират съвременните верски общности.

2. Съгласно **териториалния обхват на дейност** терористичните организации се подразделят по следния начин:

– **вътрешни** – функционират единствено в страната, където е изградена тяхната структура.

– **международни** – извършват терористични актове на територията на няколко държави, а не единствено в страната, където са сформирани и се намира основната им структура. Към тях спадат и имащите свои звена (клетки) в няколко държави.

3. **Целите**, които си поставя всяка една терористична организация, са отражение на нейната идеология и до голяма степен съвпадат с причините за възникването ѝ. Към тях се отнасят: смяна на политическия строй; създаване на самостоятелна държава – по етнически и географски признак, и на нов тип управление на принципите на исляма или на етнически чиста държава; разрешаване на различни екологични проблеми; облагодетелстване на определени кръгове (племена или кланове). Те се постигат най-вече посред-

ством насаждане на страх и несигурност сред населението главно чрез методите на идеологическа или религиозна пропаганда и терор.

В зависимост от своите **цели** терористичните организации могат да бъдат разделени на три основни групи:

– **терористични организации на етническите малцинства** (баски, корсиканци, северноирландци, палестинци и др.), които се борят за политическа и културна автономия;

– **терористични организации на освободителните движения в страните от Третия свят,** към които се причисляват партизански и съпротивителни движения предимно в държавите от Латинска Америка. Към тази група се „самопричислиха“ и редица ислямски структури („Ал Кайда“, афганистанското ДТ и др.), определящи се като радетели за социални, религиозни, етнически и други права и свободи;

– **терористични организации, извършващи групов или индивидуален тероризъм** (т.нар. вътрешен тероризъм), които се стремят към промяна на политическия и социалния ред в развитите страни.

Предвид специфичната организационна структура, стриктното спазване на конспирацията в своята дейност и строгата субординация в терористичните организации разузнавателните служби, като правило, срещат редица затруднения при първоначалното насочване и изучаване на лица, които могат да бъдат изградени на по-късен етап като източници на информация. По-важните от тях са:

– силната идеологическа обремененост сред представителите на организациите, стигаща понякога до фанатизъм или саможертва в името на религията или идеята (каузата);

– подчертаната йерархична структура без хоризонтални връзки между отделните членове на терористичната организация;

– ограниченият състав, имащ достъп до ръководните органи, вземащи решения за осъществяване на терористични атаки;

– родово-кланов принцип на членство, особено характерен за пущунските племена, изключващ предателството или при евентуално негово допускане – кръвно отмъщение, избиване на цялото семейство на предателя, раздаване на имуществото му на членове на племето, религиозната общност или клана;

– породеният от подобни действия страх сред част от представителите на терористичната организация;

– стриктните контрол и проверка на лоялността към идеологията на членовете на терористичната организация при приемането им и след това в процеса на работа;

– наличието на контраразузнавателни структури в терористичните организации, осъществяващи постоянен превантивен и активен контрол върху техните членове;

– наложилата се през последните години практика за поддържане основно на безлични връзки между ръководството и членовете на организацията (тайници или поставянето на знаци) и избягването на интернет, компютри и GSM апарати.[9]

Разглеждането на отделните терористични структури и групи, свързани с тероризма, изисква успешно

[9] Мирчев, М. Капан за мечки. Талибаните, „Ал Кайда“ и тероризмът в Южна Азия. София: Издателство ДИ ПИ АР ЕООД, 2018, с. 99–110, ISBN 978-619-188-194-9.

преодоляване на посочените по-горе специфични затруднения и задължително добро познаване и анализиране на техните организационни звена и личен състав, които са ключови елементи при оценките на способностите им за извършване на терористична дейност.

Това изучаване включва определяне на типа структура на съответната терористична групировка, нейната обща организация и числен състав, както и състава на подчинените ѝ структури (ядра) и техните бойни възможности.

Структурата на терористичните организации може да бъде **вертикална** (йерархическа) или **децентрализирана** (мрежова).

1. **Вертикална (йерархическа)** структура имат почти всички терористични организации, чиито цели са „освобождаване“ на съответната държава (регион) и завземане на властта. Такива са голяма част от армиите и фронтовете за национално освобождение, като ДТ (Афганистан), формированията на движението „Фатах“ (Палестина), „Армията на Махди“ (Ирак), „Хизбуллах“ (Ливан) и др. Те имат армейски (административен) тип структура при строго спазване на субординацията, като разположението (седалището) на техните централни ръководства, регионални структури и органи по места в повечето случаи съвпада с териториалното деление на съответната страна или регион. Изучаването им включва определяне на организацията и състава на техните централи и регионални ръководни органи, в т.ч. на персоналния, на задачите, правомощията, характера и мащаба на дейността им, включително възможностите за координиране на усилията между отделните регионални и местни организации. При оценка на структурите по места се отчитат техният общ брой

и зони за отговорност, състав, численост и вероятни задачи на подчинените им клетки (въоръжени отряди).

2. **Децентрализирана (мрежова)** структура изграждат организации, които преследват ограничени политически цели (причиняване на човешки жертви, нанасяне на материални щети, пораждане на страх и паника сред населението и др.) чрез прилагане на различните форми на терористичната дейност. При тази структура всяка от терористичните клетки действа самостоятелно, не поддържа връзка с останалите линейни организации и контактува с централното (регионално) ръководство само при разрешаването на важни задачи, като уточняване на цели, координиране на финансирането и др. Подобна структура има основната част от екстремистките и терористичните организации, в т.ч. „Ал Кайда“ и ИД.

С децентрализирана структура са и повечето от латиноамериканските групировки, които представляват обединения на съществуващи преди това групи, запазили своята относителна самостоятелност спрямо централното ръководство.

Терористичната клетка е *малка, конспиративна група от терористи, които действат като едно цяло за изпълнение на заповедите, дадени от ръководителя (лидера), на когото са подчинени, както и самостоятелно*.[10]

Клетките са основна структурна част терористичните организации, основно на тези, които имат **йерар-**

[10] Мирчев, М. Операции срещу разпространението на оръжия и терористични действия (дисертационен труд). ВА „Г. С. Раковски“, факултет „Национална сигурност и отбрана“, катедра „Национална и международна сигурност“, 2005, с. 43.

хична структура. Исторически, в зависимост от националния произход на терористичната организация, клетките са наричат *фронт, командни групи, крила* и др.

В зависимост от **задачите** и своето **предназначение** терористичните клетки се разделят на:

а) **Командна и контролна клетка** – в нея влизат вътрешни, а в някои случаи и външни членове, които вземат окончателното решение и контролират провеждането на конкретен терористичен акт или планират бъдещата терористична дейност. Нейният състав включва както лидери, така и членове на други видове клетки, организационно свързани със съответната терористична организация;

б) **Тактическа оперативна (бойна) клетка** – отделен представител или няколко от членовете на организацията, които осъществяват терористичния акт;

в) **Разузнавателна клетка** – нейните членове добиват информация за целите на терористичния акт, а при нужда изготвят план и дават съвети за неговото провеждане;

г) **Логистична (поддържаща) клетка** – съставена е от членове на терористичната организация, които са оторизирани да предоставят помощи (материални, оръжие, боеприпаси, взривни материали, стоки с двойно предназначение и др.) на останалите клетки. В нея могат да бъдат включени и терористи, които изготвят импровизирани взривни устройства (ИВУ), адвокати, лекари, банкери (при използване на системите за трансфер на финансови средства „Хауала“ или „Хинду“), както и други лица от организацията в зависимост от вида на клетката, използваните за това средства, както и поставените на клетката задачи;

д) **Комбинирани активни клетки** – много малка

група от терористи, които трябва да извършат всички горепосочени задачи, но самостоятелно. Много често те могат да имат роднински или кръвни връзки. Такива клетки създават терористични организации, които работят при силно противодействие от страна на разузнавателните или контраразузнавателните служби. Подобен вид клетки се използват много активно от „Ал Кайда“;

е) **Спящи клетки** – може да бъде всеки един вид от горепосочените клетки, които са инфилтрирани в дадена държава или регион, остават неактивни (спящи) и чакат заповед, за да бъдат активирани за извършване на определен терористичен акт в зависимост от вида на обекта за атака и техните способности. При тях следва да се отчита, че те могат да бъдат напълно независими или в ограничена степен на взаимодействие с други клетки.

Броят на терористичните клетки в една организация, техният състав, както и тяхната структура са непостоянни и зависят от следните **фактори**:

– *бойните умения на членовете на клетката* – по-опитните терористични организации използват клетки от по 3–5 души, докато тези с недостатъчен опит се организират в по-големи, които могат да достигнат до 40 бойци;

– *нивото на риска на терористичния акт* – ако задачата е високо отговорна и обектът на въздействие е силно охраняван, малкият брой членове на клетката може да повиши ефективността при изпълнение на задачата;

– *общ ресурс (членска маса)* от хора, с които разполага терористичната организация;

– *парични ресурси* – недостатъчните парични средства ограничават броя на клетките, но добре финансираните организации, като „Ал Кайда“, афганистанското

ДТ, пакистанското ДТ, ИД и др., имат възможности да поддържат от 6 до 12 клетки едновременно.

Терористичните организации, които имат **децентрализирани (мрежови)** структури, обикновено имат разновидности – *верига*, *ядро (център) с лъчи* и **многоканална**.

а) **Структурата „верига“** се изгражда при организации, които провеждат нелегална дейност и продукти, като контрабанда на стоки, хора и пари. Връзката и самите предмети на дейността се предават последователно по веригата от един на друг от членовете на терористичната организация.

б) **Структурата „ядро с лъчи“** има център, с който комуникират всички елементи на групата. Не е необходимо и не винаги този „център“ е ръководителят или лидерът на групата – може да бъде член, който има контакт с отговорния фактор. В този вариант ядрото няма връзка с други ядра, т.е. отделните елементи са свързани само с ядрото и с никой друг. Когато ядрото има достатъчно добре развити елементи (лъчи), е възможно то да комуникира с едно-две други ядра на организацията (или други сходни организации). Така се получава вариант ядро с лъчи (звезда), в което елементите имат и външни връзки с други клетки. Такива характеристики притежават повечето *финансово-икономически мрежи*.

в) „**Многоканалните**“ структури позволяват комуникация между всички елементи на клетките. При тях няма „ядро“, което ги прави много уязвими от действията на правоохранителните органи.[11]

[11] Великов, И., А. Михайлов. Анатомия на терористичната клетка. – сп. „Военен журнал“, бр. 1–2, 2020, ISSN 0861-7392.

При анализа на терористичните организации следва, освен горепосоченото, да се отчитат съществуването на **криминални групировки**, използващи името на организацията като прикритие, и наличието на групи със собствена идентичност, изповядващи цели в някаква степен различни от общите на организацията. Например някои фракции на ДТ или на пакистанското ДТ не възприемат участието в техните формирования на криминално проявени чужденци, други са склонни за сътрудничество с официалните власти и др.

Обикновено разкриването на организационно-щатната структура и състава на организациите с мрежова структура се извършва по-трудно в сравнение с тези, имащи вертикална.

При разглеждането на структурата на всяка една терористична организация трябва да се има предвид и фактът, че най-често тя се състои от **четири** основни елемента, чието идентифициране е извънредно важно по отношение на разузнаването.

1. **Лидери на движението.** Ръководството е от особено значение за всяко движение. Успешните лидери правят своята кауза достояние на широк кръг от хора, печелят подкрепа и увличат масите. Бунтовническите водачи могат да променят целите на групите по свое усмотрение, но е възможно и да имат различни мотиви от мотивите на своите последователи. Например лидерът може да се стреми да стане новият диктатор, а последователите му да бъдат мотивирани от комбинацията „политическа идеология – пари“. Следва да се определят и лидерите в сянка, които често са по-важни от официалните.

2. **Бойци** (основно регионални и местни сили или милиции). Промените в света поставиха с особена сила въпроса за включването на недържавни (външни) дейст-

ващи лица в опозиционните движения (ислямски екстремисти, радикални и терористични елементи и др.). Специфичното при тях е, че могат да скрият своите истински мотиви от останалите в групата или населението или да поемат лъжливи обещания. Целите им също е възможно да се преобразуват съобразно измененията в средата.

3. **Политически кадри** (наричани още активисти, идеолози). Използват се често и като лица на съответната терористична организация, появяват се пред част от СМИ, излагайки официално религиозните, идеологическите и други виждания, свързани с целите на тяхната борба.

4. **Поддържащи сили.** Включват активни последователи, които осъществяват важни поддържащи дейности. Те не участват в бойни операции, но осигуряват укрития, оръжейни запаси, пасивно разузнаване, фалшиви документи, финансова помощ и др.

Численият състав на терористичните организации е един от елементите, който най-трудно може да бъде определен. Съставът на една терористична организация е възможно да бъде *постоянен*, както на т.нар. „ядро на ДТ“, което е приблизително около 4000 муджахидини. Освен постоянният следва да се прецени и *променливият* състав, а също на какво се дължи нарастването на числеността на дадена терористична организация – на базата на религиозни и етнически мотиви, поради заплащане или по принуда и др. Важно е да се знае и дали тези бойци би могло да бъдат привлечени при всякакви обстоятелства или само за осъществяване на конкретни терористични атаки.[12]

[12] Бек, Г. Всичко е заради исляма. Истината за Ислямска държава, Ал-Кайда, Иран и халифата. София: Издателска къща „МаК“, 2016, ISBN 978-954-8585-4.

От особено значение е и оценката за наличието на **консервирани бойни единици** („спящи клетки“), състоящи се от обучени и мотивирани членове, които са в постоянна готовност за активиране. При изучаването на посочените въпроси е от съществена важност да се добие информация за броя на „спящите клетки“, техния състав, райони на разполагане или възможна дейност, мотивите тези бойни единици да бъдат активирани, техните въоръжения, техническо осигуряване, тактически прийоми и др.

Преценяват се и ориентировъчният брой на симпатизантите и поддръжниците, както и причините за трансформирането им в активни бойци.

Оценяват се също **социалният статус** и **образователният ценз** на членовете на терористичните организации и **нивото на тяхната дисциплина.**[13]

Първоначалните **психологически** опити за обяснение същността на тероризма се свързват с: наличието на психична болест в съответния човек; личността на терориста е с изключителни лидерски качества (харизматичен тип), висок IQ, висока организираност и мотивация; мотивите за влизането в терористичната организация са преди всичко несъзнавани и произтичат от враждебността към родителите (Едипов комплекс) и не на последно място, тероризмът е резултат от родителска злоупотреба и малтретиране в ранна възраст (терористите произхождат от репресивни семейства).

Какви могат да бъдат **мотивите** за участие в терористична организация или „защо“ хората стават теро-

[13] Мирчев, М. Капан за мечки. Талибаните, „Ал Кайда“ и тероризмът в Южна Азия“. София: Издателство ДИ ПИ АР ЕООД, 2018, с. 99–110, ISBN 978-619-188-194-9.

ристи? Мотивите – *това са вътрешни желания, емоции, импулси за предприемане на определено действие.* Според някои автори мотивите могат да бъдат сведени до четири основни групи, които като правило не действат самостоятелно, а в разнообразни съчетания помежду им: *търсене на възможност за действие; потребност да принадлежиш (към група, общност); желание за социален статус и придобиване на материално поощрение.*

Налице при терористите е и определена **уязвимост** или склонност към поддаване на определен натиск, убеждаване или изкушение. При уязвимостта се разграничават три основни мотивационни теми, които правят хората по-податливи на въздействие и убеждение с цел въвличане в терористична дейност: *несправедливост, идентичност* и *принадлежност*.

а) Несправедливост. Възприеманата несправедливост при терористите поражда желание за отмъщение, което може да е мощен и продължителен мотив. Възприеманата несправедливост може да бъде разглеждана като недоволство, породено от различни фактори – социални, икономически, религиозни, расови, и може да е насочено към индивиди, групи, институции, категории хора.

б) Идентичност. Хората са податливи на въвличане в терористична дейност в периодите на криза на личната идентичност. Най-критичен е периодът на ранната зрелост (между 16–25 години). През този период младият човек трябва да се самоопредели по социално приемлив начин. В процеса на самоопределяне той трябва да възприеме като собствени определени нагласи, възгледи, предпочитания, сфери на интереси и дейности. Този процес е свързан с правенето на реди-

ца себеограничаващи избори под натиска на социалното обкръжение, което оказва натиск върху младия човек да се самоопредели. Това е кризисен период от развитието на всяка личност, който при определи обстоятелства може да протече трудно или неуспешно. Присъединяването към силно сплотена група с ярка идеология предоставя лесна възможност за разрешаване на трудните проблеми на личното самоопределяне.

в) Принадлежност. В този случай инструмент за оказване на натиск е възможността за разрешаване на проблема с индивидуалната самота, социалната изолация и отчужденост. Индивидите попадат в подобна ситуация при загуба на работа, отпадане от училище, прекъсване на следване. Принадлежността към етнос, вероизповедание, семейна традиция, различни от основните в дадено общество, също могат да усилят чувството на самота и изолация. За този тип уязвимост допринасят също семейните проблеми и неуспешната социализация на работното място. Колкото е по-голямо чувството за отхвърленост и маргиналност, толкова по-изразена е индивидуалната уязвимост. Желанието за принадлежност обикновено е по-силно от идеологическия мотив.

За тези три фактора – *несправедливост, идентичност* и *принадлежност,* е установено, че влияят силно върху решението за присъединяване към терористична организация. Някои изследователи дори смятат, че те са основната причина за тероризма, независимо от неговата идеология.

Въз основа на всестранния анализ на действията на различни терористични организации и групи са разграничени няколко отделни **фази** на развитие на терористичните идеи и превръщането им в оправдание за насилствени действия:

а) ***„Не сте прави“.*** Началната точка е чувство на неудовлетвореност или недоволство от възприемано лишение или ограничение в средата на индивида. Природата му може да е най-разнообразна – икономическа, социална и т.н.;

б) ***„Не е справедливо“.*** Едно нежелано състояние не е задължително да бъде несправедливо. То започва да бъде възприемано като такова, когато е налице сравнение – или с други хора, или с някакъв вътрешен критерий;

в) ***„Вие сте виновни“.*** Хората като правило са възпитани така да вярват, че ако лошите неща просто могат да се случват в живота, то за несправедливостите трябва да има конкретна причина. Освен това те са склонни да приписват причината за дадено неблагоприятно състояние на нещата по-скоро на външни причини, отколкото на себе си. При това, ако някой е жертва на несправедливост, обикновено търси обект, на когото да припише вината за нея. Идентифицирането на конкретен обект като причина за несправедливостта го превръща в мишена за натрупаното негодувание;

г) ***„Вие сте зли“.*** Етапите, изложени до момента, описват възможен механизъм за създаване на нагласа на омраза към дадена група или институция, обаче повечето хора, които мразят, обикновено не убиват. Това, което улеснява насилието, е ерозията на психологическите и социалните бариери (понякога съзнателна), които възпрепятстват агресивното поведение дори и при наличието на агресивен импулс или намерение. Процесът на разрушаване на тези бариери може да включва оправдаването на определени действия (като необходимост от себезащита от възприемана заплаха) или дехуманизиране на жертвите в някаква степен чрез обозначаването им като „зли“.

Тероризмът е дейност, която изисква сложно планиране и контрол на собственото поведение, които не биха могли да бъдат осъществявани от хора с психични разстройства. Възможно е обаче някои ръководни представители на терористичните организации да проявяват симптоми на психични разстройства, какъвто например е случаят със сектата „Аум“. Класическите направления в психологията и лансираните от тях теории за насилието и агресията като цяло не дават задоволително обяснение на терористичното насилие, което се отличава от насилието в ежедневието по това, че най-често е предумишлено, стратегическо и инструментално; свързано е или е оправдавано с идеологически или религиозни цели и почти винаги в него са въвлечени групи или множество съмишленици.

От изключително важно значение при анализа на всяка терористична организация е добиването на данни и изготвянето на оценка относно **психическото поведение на участниците** в нея. Според някои автори тези психо-поведенчески модели са следните:

1. *Ограничително-агресивен* е моделът, предизвикан от ограничения (фрустрация) на личността, което в повечето случаи води до агресия. Задължително условие за достигането до подобни прояви е липсата на нещо жизненоважно, в резултат на което терористът страда.

2. *Моделът на отрицателната идентичност* се проявява поради елементарни причини – например неприемане в университет или получаване на слаба оценка, битови неуредици, провален (неосъществен) брак и др. Според някои автори всички психологически типове терористи са носители на такъв тип идентичност.

3. *Нарцистично-агресивният* модел е поведенческа схема, насочена към реабилитация на личността,

претърпяла неуспех в своите действия или силни аспирации. Субектът е болезнено амбициозен, като емоцията му често подсъзнателно преминава в агресия към околните. Проваления си лидерски инстинкт нарцистично-агресивните терористи реабилитират с пледиране за висок политически морал, чрез което се стремят, без да осъзнават това, да заличат някакви свои комплекси или предишно унижение. Класически пример в това отношение е ръководството на „Ал Кайда“.[14]

Други автори определят наличието на *шест психологически типа терористи* – параноици, параноико-шизофреници, шизофреници, пасивно-агресивно изградени личности, умствено изостанали и социопати.

При оценка на **възможностите** на една организация да извършва терористична дейност се анализират и нейните способности да: *осъществява пропаганда; добива разузнавателна информация; изпълнява бойни задачи; подбира и набира членове; изгражда мрежа от съмишленици.*

При оценка на **възможностите да провежда пропаганда** се преценява доколко терористичната организация е в състояние да води ефективна пропаганда в зоната си на действие или извън нея и на каква дълбочина, какви средства и методи може да използва – осъществяване на устна пропаганда, разпространяване на позиви и използване на печатни и електронни СМИ и интернет. Необходимо е да се анализира потенциалът за извършване на дезинформация – по мащаб, съдържание и форма, както и каналите и методите за нейно-

[14] Дрогова, С. Психология на тероризма (доклад), международна конференция на ВА „Г. С. Раковски“, 2019.

то внедряване. Целесъобразно е оценката на този тип възможности освен обобщения и изводи да съдържа предложения за противодействие на евентуална пропаганда и дезинформация.

Изучаването на опциите **за добиване на разузнавателна информация** следва на първо място да включва анализ на способностите за провеждане на оперативни мероприятия, в т.ч. вербуване на местни и чуждестранни граждани, включително военнослужещи или полицейски служители. Освен това трябва да бъдат оценени възможностите за: наблюдение; проникване (като служители или под друга приемлива форма) във военни или граждански обекти, а също в специалните служби; снемане на техните координати; получаване на сведения от местното население или от други сходни организации, с които поддържа връзка.

Необходимо е да се анализират причините, поради които местните жители събират и предоставят разузнавателна информация: привличане към сътрудничество на основата на етническа, религиозна или племенна принадлежност и на роднински връзки; срещу заплащане; в резултат на изнудване под различна форма; предвид заплахи от физическо и сексуално насилие и дори смърт и др.

При установяването на разузнавателните възможности следва да бъде определено и какви технически средства е в състояние да използва терористичната организация, която е обект на разузнаване, в т.ч. прибори за нощно виждане, видеокамери за заснемане и изучаване на обектите и на подходите към тях, средства за подслушване на радиообмена на правителствените сили и др.

При оценката на **възможностите за изпълнение на бойни задачи** се анализират тактиката, способите

и техническите прийоми за действие на терористичните групи, както и оръжията и бойните средства, които могат да бъдат използвани.

Целта при изучаването на **тактиката** на терористичната организация е да бъде констатирано доколко тя е в състояние да прилага основните тактически похвати на тероризма и въстаническата дейност: извършване на отвличания, показни убийства, самоубийствени атентати, засади, обстрел, включително снайперски, по граждански или военни обекти или лица и нападения (рейдове) срещу военни, логистични или хуманитарни конвои, транспортни машини, групи или отделни лица; нанасяне на поражение чрез взривяване на разнообразни взривни устройства; водене на отбранителни бойни действия („Ал Кайда“, в тунелите и пещерите на Афганистан) и др. Изключително внимание следва да се отделя на оценката на възможностите за извършване на самоубийствени атентати като качествено нов етап в тактиката на тероризма. Освен това внимателно трябва да се прецени кои тактически прийоми могат да бъдат използвани в открита местност, в населено място, в планина (гора) и при други специфични условия.

Необходимо е да се анализира също дали терористичните организации действат на малки групи – по двама-трима до петима души, на по-големи от по 10–15 бойци или на големи ударни групи от 30–50 и повече души. Освен това следва да бъде оценено има ли вероятност от прилагане на тактиката *„вълк единак“,* при която терористът – основно ислямски екстремист, действа самостоятелно, без да е член на нито една от групировките. Много често подобни бойци се привличат към радикалния ислям по интернет, откъдето получават идеологическа литература, информация за изготвяне

на взривни устройства и инструкции за това как се избира целта на нападението.

Като се анализират възможностите за **отвличания** и **убийства**, се определя кои могат да бъдат потенциалните обекти на покушение, какъв способ за действие срещу тях би могло да бъде избран – стрелба със стрелково или нападение с хладно оръжие, палки (бухалки и пръти), удушаване с тел или въже, взривяване, отравяне и др. Оценява се с каква цел може да бъде осъществено това отвличане или покушение – за унищожаване на важни противници или ценни свидетели, получаване на откуп или размяна на задържани членове, сплашване на конкретни лица или създаване на паника в обществото или поради други причини.

От съществено значение е да бъдат определени **техническите похвати** за извършването на терористични атаки, като ползване на писма бомби, на превозни средства бомби (велосипеди, мотоциклети, автомобили, самолети и др.), на запалителни вещества и материали, на различни импровизирани взривни устройства (ИВУ) или други самоделни средства за поражение.

При анализа на **възможностите за използване на видовете оръжия и бойна техника** се оценяват наличното въоръжение като вид, количество и възможности за снабдяване с боеприпаси, както и степента на подготовка на личния състав да си служи с това оръжие. Трябва да се има предвид, че в повечето терористични организации на въоръжение е огромно разнообразие от марки, модификации и година на производство оръжия и бойна техника. Причина за това са типът организация и целите, които тя преследва, възможностите ѝ за снабдяване, националните особености на нейните членове, средата, в която действа, и други фактори.

Основно въоръжение на всяка терористична структура е *стрелковото оръжие*. Използва се почти целият спектър от нови и стари стрелкови системи – револвери, обикновени, автоматични и картечни пистолети, пушки, автомати и картечници, като картечниците могат да бъдат монтирани на различни видове автомобили. Не бива да се подценява и хладното оръжие – ножове, ками, саби и др.

Разнообразни са и ползваните **инженерни боеприпаси и взривни устройства**, в т.ч. множество образци мини, както и изработени от членове на терористичната организация ИВУ. Като инженерни боеприпаси често се използват и артилерийски и авиационни бомби или танкови и реактивни снаряди.

Към арсенала на някои от организациите и групите е възможно да бъдат причислени и отделни единици от различни системи безоткатни оръдия, минохвъргачки, неуправляеми ракетни комплекси, зенитни системи – главно зенитнокартечни установки и реактивни, включително преносими зенитноракетни комплекси тип „земя-въздух“, стандартни и импровизирани реактивни системи за залпов огън и др. Терористичните организации не разполагат с щатни артилерийски подразделения, поради което подготовката на разчетите за тези средства обикновено е много слаба. Липсват и прибори за артилерийско разузнаване, при което насочването обичайно се извършва по окомерен способ.

Важно е също да бъде оценено в каква степен личният състав *умее да борави с оръжията и да ползва военната и друга специална техника*, тъй като в тази област съществуват крайности. Някои от афганските племена – като задран например, а също наемниците добре си служат с видовете оръжия. Докато основната част от

бойците на ДТ разчита не толкова на точността, колкото на плътността на стрелковия огън и на психологичния ефект от него, както и на ефекта от употребата на артилерийски и зенитноартилерийски системи, инженерни боеприпаси, взривни устройства и други средства.

От особено значение е в хода на изучаването на терористичната организация да бъде установено дали тя е в състояние да използва **ОМУ** *или техни компоненти.* Обикновено формированията са ограничени по отношение на инфраструктура, материални средства, финансови източници и подготвен персонал, за да реализират програмата за производство на ОМУ. Като алтернативен вариант някои организации се снабдяват с токсични промишлени химикали или отделни съставни вещества на химически оръжия, опитват се да ги произведат или да се сдобият с по-лесни за култивиране биологични агенти като антракс.

Вниманието при изучаването на тези възможности, от една страна, следва да бъде насочено към оценка на това какви токсични химически вещества, отровни съединения или биологични агенти могат да бъдат използвани от терористите, като циановодород, цианови соли, арсениев триоксид, рацин, концентриран никотин, антракс и др.

От друга страна, е нужно да се прецени дали личният състав на изучаваните терористични организации разполага с необходимите научни познания, за да осъществи производство на значително количество опасни вещества и да организира тяхното умело използване. Следва да се прогнозират и възможните методи за употребата им, като отравяне на хранителни продукти, водоизточници или на въздуха в затворени пространства (разпръскването на антракс в метрото на Токио нап-

ример). Освен това поражение може да бъде постигнато и посредством: нанасяне на опасните вещества по повърхности, които често биват докосвани от набелязаната жертва или случайни граждани; смесване на химически вещества, чиито съединения образуват токсични вещества или пари; изпращане на пакети или писма с отровно/заразно съдържание или използване на други импровизирани химически или биологични „бомби“.

Възможностите за осъществяване на терористични атаки в голяма степен зависят и от **комуникационния и транспортния капацитет** на съответната организация. При анализа следва да се отчита, че членовете на терористичните структури проявяват завидна изобретателност при комуникиране. За предаване на сигнали в зависимост от традициите, обстановката, финансови и други възможности могат да бъдат използвани както подръчни средства – огледалце, дим, флагчета, знаци с тебешир или боя (пастели), гълъби, автомобилни клаксони, сигнални прожектори и ракети, единични изстрели и др., така и най-съвременни достижения на техниката, като сигнализатори, портативни радиостанции от типа уоки-токи, стационарни, клетъчни и сателитни телефони от всички достъпни на пазара марки и производители, факс апарати, интернет, в т.ч. LAN и др.

Масово се ползват и куриери, като пренасяната от тях информация обикновено е кодирана. Прилагат се и други конспиративни прийоми, като тайнописна връзка, явки, тайници, конспиративни телефони и квартири и др.

Разнообразни са и **начините за придвижване** – велосипеди и мотоциклети, автомобили (леки, товарни и специални), пеша и с животни (мулета и камили в

Афганистан и Ирак) и средства на железопътния, въздушния и морския транспорт. Целта при придвижването е членовете на групата да се слеят с местното население, за което предприемат мерки за легендиране и заблуда, като подходящи облекло и поведение, привличане в групите на жени и деца и др.

Подкрепата за всяка една терористична организация е изключително важен фактор, който влияе върху възможностите ѝ. Оценява се каква е тя за формированието от местното население и от жители на други райони в света. Много внимателно се анализират *причините за тази поддръжка* – етнически, религиозни или националистически мотиви, финансов стимул, въздействие (пропаганда) от външни сили (например подкрепата на Иран за „Хизбуллах“ в Ливан и Сирия), криминални подбуди и др. Следва да се отбележи, че в резултат на влиянието на редица фактори интензитетът на тази поддръжка и дори нейната насоченост могат да претърпят съществени изменения.

При анализирането на подкрепата за терористичните организации трябва да се оцени дали те получават поддръжка от *чужда държава или организация,* която би могло и да не бъде класифицирана като терористична. Например важна роля за разпространяването на радикалния ислям (главно извън пределите на арабския свят) има значителната финансова помощ, която ислямистките клетки получават от частни лица или фондации от Близкия изток и особено от Саудитска Арабия.

Съществено влияние върху възможностите на терористичната организация оказва и **сътрудничеството** ѝ с други сходни структури**.** Мотивите за подобно партньорство обикновено са комплексни и могат да бъдат противопоставяне чрез различни форми на общ

неприятел (противник), включително посредством повишаване на възможностите за осъществяване на нападение, привличане на общественото внимание, усъвършенстване на способите и методите за действие, взаимно финансиране и др. Това сътрудничество би могло да се осъществява под формата на съвместна обработка на общественото мнение и други дейности за привличане и подготовка на членове, извършване на общи въоръжени действия, обмен на информация, в т.ч. разузнавателна, взаимно обучение на бойци, подпомагане във финансирането, предоставяне на убежище (лечение) на членове от сходната структура, партньорство в областта на логистиката и др.

Внимателно следва да бъдат анализирани и **случаите на съперничество между сходни организации**. Например създадената в Афганистан по време на войната с бившия Съветски съюз „мрежа на Хаккани" се стреми да съхрани своята идентичност, да не допусне да изпадне в зависимост от ДТ и по този начин да запази възможността си за участие в политическите процеси в страната. Затова и в отделни райони отношенията между членовете на двете организации на местно ниво са обтегнати и има редица прояви на насилие.

При оценка на **икономическите и финансовите ресурси** се анализират източниците, мрежите и каналите за финансиране на терористичните организации, способите за прехвърляне на материални и финансови средства, наличието и възможностите на логистичните бази, реда за попълване и поддръжка на въоръжението, снаряжението, специалната и друга апаратура и видовете имущество.

Анализът на изброените по-горе елементи е от изключително важно значение за планиране и осъщест-

вяване на разузнавателната дейност при изучаването на терористичните организации и набелязването на конкретни мерки и прийоми за противопоставяне или неутрализиране на тяхната активност.

3.5. Основни задачи и понятия, използвани в борбата срещу тероризма

Задачите на разузнаването в борбата срещу тероризма са свързани най-вече с добиването на информация относно асиметричните рискове и заплахи и могат най-общо да бъдат формулирани като:

а) Изясняване на организационната структура на местни и международни терористични организации, техните ръководни дейци, форми и методи на пропаганда и способите за извършване на терористична дейност;

б) Откриване на базите за подготовка на терористи, включително и на атентатори самоубийци, техните традиционни или нови способи за действие;

в) Добиване на данни за организации, фондации, неправителствени организации, фирми и лица, подкрепящи терористичните организации, активни и пасивни форми на тази подкрепа;

г) Наличието на връзки и сътрудничество на местните терористични организации с международния тероризъм, форми на идеологическа и финансова зависимост между тях;

д) Производството на наркотици – площи, вид на наркотика, количества и техния контрол и зависимост от терористичните организации;

е) Нелегален трафик на наркотици, оръжие, хора, произведения на изкуството, антични предмети и др.;

ж) Форми и методи на „пране на пари“, добити от

незаконната дейност на терористичните организации, местни лица, международни финансови и банкови структури, свързани с тях;

з) Нелегален трафик и разпространение на ОМУ и възможности то да бъде използвано за извършването на терористични атаки;

и) Възможности за нарастване на емигрантския поток вследсвие на влошаващата се обстановка за сигурност в съответната държава или регион.

За добиването на информация по горепосочените въпроси разузнавателните служби следва да концентрират своите основни усилия за:

1. Водене на непрекъснато и целенасочено разузнаване за определяне на местата за базиране, кадровия потенциал и въоръжението на терористичните организации, логистичните и тренировъчни бази, както и местата за лечение и отдих;

2. Добиване на информация относно източниците и начините за финансиране на терористичните организации – приоритетно на свързаните с производството и разпространението на наркотици, нелегален трафик на оръжие и хора, връзките им с организираната престъпност, а също корумпирани държавни служители, включително представители на специалните служби и на ВС;

3. Идентифициране, разработване и пресичане на дейността на терористичните организации в страната, съседните държави и трети страни при строго спазване на съществуващото законодателство;

4. Добиване на данни за предотвратяване на проникването в страната и за дейността на членове и симпатизанти на терористичните организации, както и за организационната структура, идеологическата платформа, формите и методите за терористична активност

на тези организации;

5. Обмен на информация, касаеща тероризма, между разузнавателните и контраразузнавателните служби в държавата, където разузнаването има органи, в съответствие с националното законодателство.

Това, което обединява така посочените задачи, е активната форма за борба срещу тероризма, свързана с вербуването на терористи като източници на информация от разузнавателните служби. Най-целесъобразно е тези задачи да бъдат комбинирани и решавани в рамките на практически сложния, но най-ефективен вид операции за противодействие на тероризма – **контратеристичните, провеждани на агентурно ниво**.

За изпълнение на задачите, свързани с борбата срещу тероризма, разузнавателните служби изграждат *основни* и *спомагателни* агентурни категории. Агентът е *лице, в повечето случаи чужд гражданин, добиващ разузнавателни сведения за съответната терористична организация, група или клетката на базата на определен мотив*. В зависимост от специфичните задачи, които се изпълняват, основната агентура може да бъде: *агент източник*, *агент вербовчик, агент наводчик* и *агент за влияние*.

Спомагателните агентурни категории подпомагат дейността на основната агентура и осигуряват конспиративност при нейното оперативно ръководство. Те могат да включват *хазаи на конспиративни квартири* и *предавателни пунктове*, *агенти свързочници, собственици на конспиративни GSM-и, адреси, включително и интернет адреси*.

Поради високата степен на риск при работа с терористи във вербовъчната дейност успешно се използват услугите на сътрудничещи с разузнавателната служба,

предварително изградени и доказали своята надеждност агентурни категории като *наводчици* и *вербовчици*.[15] Това се налага и от факта, че те по-лесно могат да спечелят доверието на част от интересуващите разузнаването контингенти, които през последните години са от имигранти, пристигнали легално или нелегално в дадена държава от конфликтни зони. Сред част от тях има хора, мразещи нашата политическа система, култура, религия и начин на живот. Това се подхранва и от натрупани по време на миграционните процеси трудности, като загуба на близки и роднини по време на преходите, обидно отношение от страна на гранични власти, корумпирани чиновници и мизерни условия в центровете за задържане или местата, където временно трябва да живеят, враждебно отношение от страна на местното население и др.

3.5.1. Вербовъчна база

Средата, сред която се извършват насочванията за лица, подходящи за агентурни категории, се нарича вербовъчна база. Под това понятие в борбата срещу тероризма се разбира *онази част от населението на дадена страна, която по силата на религиозни, идеологически, финансови или други причини има достъп до организации и групи, служещи си с терористични форми и методи за въздействие, и може да бъде използвана за изпълнение на разузнавателни задачи*.

За разлика от класическата вербовъчна работа, тази сред терористичните организации крие някои особе-

[15] Роман, Р. Своя разведка. Минск: Издателство „Харвест“, 1997, с. 26–27.

ности. Първата е свързана с намирането на подходящо лице сред различните социални слоеве от хора, поважни от които са – *ръководни кръгове,* участващи непосредствено във вземането на важни решения, *хора от средния ешелон,* имащи достъп до устна или документална информация, и *спомагателни кадри,* нямащи отношение към дадена терористична структура, но способни да окажат някаква форма на съдействие. Тези контингенти, които като правило имат по-нисък статут в обществото, приоритетно са сведени до:

а) местни лица от състава на терористичните организации или гравитиращите около тях групи и групировки;

б) бежанци и евакуирани лица от районите на конфликти или кризи, свързани с терористична активност;

в) граждани от различни държави, повлияни от медийната пропаганда на съответната терористична организация.

В зависимост от лицето, към което се осъществява насочването, се избира и тактиката за неговата разработка. Тя включва следните етапи – установяване на контакт, разработка, оценка на получаваната информация, проверка на нейната достоверност и въвличане в агентурна зависимост.

При установяването на първоначалния контакт е изключително важно да бъдат отчетени особеностите, свързани с възрастта, пола (особено при работа с мюсюлмани, където не е целесъобразно да бъдат въвличани жени), религиозна принадлежност, национална идентичност, културно ниво, психологическа съвместимост, езикови умения, ниво на индоктрираност от идеологията на терористичната организация и др. В този случай се използват два модела – *симетричен* и

допълнителен. При симетричния модел има съвпадение на възраст, пол, интелектуални и психологически особености и т.н., което позволява по-бързото изграждане на близки контакти. Допълнителният модел показва неравенство и дисбаланс в отношенията и фиксира дистанция, която с течение на времето следва да бъде преодоляна.

Доказано е, че първоначалното впечатление за един човек се изгражда на 55% от визуалния контакт или това как изглежда (физическата привлекателност или т.нар. „ефект на красотата“), на 33% от маниерите и начина на поведение (т.нар. „ефект на ореола“) и едва 7% от това какво говори.

При изучаването на лицето и неговата разработка е необходимо да бъдат събрани материали (документални и усти), свързани с информационните му възможности, личен живот и семейство, трудова дейност, образование, религиозна принадлежност, лична кореспонденция и др., които в крайна сметка да очертаят бъдещия мотив за сътрудничество. Това може да стане по време на лични срещи или задочно (без пряк контакт), при разговори с негови познати и приятели, запис на разговори, видеонаблюдение и скрито проследяване.[16]

След анализа на добитата информация, при положение, че тя удовлетворява изискванията и задачите на разузнавателната служба, свързани с противодействие срещу тероризма, се пристъпва към задълбочаване на контактите и създаване на предпоставки за успешно провеждане на вербовъчна беседа на базата на избрания мотив.

---

[16] Роман, Р. Своя разведка. Минск, Издателство „Харвест“, 1997, с. 28–30.

3.5.2. Мотиви за работа и ръководство на категории, изградени в терористичните организации

Мотивите, които се използват за изграждането на агентурни категории от разузнаването сред терористични организации, са следните:

1. Материално-паричен;

2. Морално-психологически, който може да включва – личен или частен мотив, идеен (кауза) и принуда.

От тях водещ е *материално-паричният мотив*, който може да бъде посочен като основен. Спомагателен мотив в повечето случаи е *идейният* (каузата), свързан с различията в идеологията и невъзприемането на формата на държавно и обществено устройство, при която живее даденото лице, религиозните, етническите и идеологическите възгледи.

Характерен момент в работата с терористичните организации е, че повечето насочвания са към лица с **нисък социален статус** (Близкия изток, Африка, Афганистан, Пакистан, Индия, бившите централноазиатски съветски републики, Косово, Босна и Херцеговина). В болшинството от случаите те са бедни и нямат други занимания освен терористична дейност. Тук материално-паричният мотив е водещ. Възможно е той да бъде съчетан с оказването на медицинска или друг вид помощ на лицето или на член от неговото семейството, което затвърждава контакта и подпомага процесите на установяване на контакт, разработка, вербовка и ръководство. В този случай като спомагателни мотиви се използват личностният и частният.

При морално-психологическия мотив особено силно влияние оказва и страхът. Страхът за собствения живот

и този на близките му, че най-вероятно ще бъде убит, ако стане известно, че сътрудничи на разузнаването.

Когато се оценява вероятността лицето да приеме направеното му предложение да сътрудничи с разузнавателната структура на базата на горепосочените мотиви, следва да се вземе предвид: наличието на вътрешни (черти на характера, слабости, пороци и др.) и външни (компрометиращи материали) мотиви; възпрепятстващи фактори (специфични черти на характера, идеологическа и религиозна убеденост, трудности при директно общуване и др.) и намиране на оптимални възможности за тяхното отстраняване, както и кой, по каква причина, как и с каква ефективност може да улесни въвличането на лицето в агентурно сътрудничество.

Задължително трябва да бъде направен анализ на личните качества на лицето, като: интелигентност, наблюдателност, склонност към риск, постоянство, хладнокръвие, смелост и съобразителност. Отчитат се и фактори, свързани с приятелски и роднински контакти, които имат информационни възможности, способности за влияние върху ключови кръгове и хода на събитията поради техния авторитет или йерархично положение в терористичните структури.

При оценка на психологическия портрет се вземат предвид политическите или религиозните убеждения на лицето, желанието и реалните възможности за заемане на ръководни длъжности, силни националистически чувства, суета, желание за отмъщение, материални и финансови затруднения, страх от компромати и физически натиск, алчност, състрадателност, любов и страст (като черти на характера), житейски слабости и пороци, свързани с алкохолизъм, жени, хазартни игри, хомосексуализъм и наркотични вещества.

Преди с лицето да започне активна работа, т.нар. процес на „ръководство“, трябва да бъде оценена полезността на добиваната от него информация или разпространявана умишлено (под диктовка) дезинформация, налични и потенциални възможности да влияе върху хода на събитията или конкретни лица, степента на трудност при проникването в терористичните структури и не на последно място, шансовете му за оцеляване и какви ще бъдат загубите при неговото разкриване.

Въвличането на лицето в агентурно сътрудничество се постига чрез **методите** на *убеждение, изнудване, подкуп, заплаха от физическо въздействие към него или неговите близки и психопрограмиране*. Това може да стане от името на разузнавателната служба, установила контакт и разработвала лицето („пряка вербовка“), от името на малко известна или неизвестна структура (лице), която не предизвиква никаква враждебност (под „чужд флаг“), от името на една организация с последващо разкриване на истинската разузнавателна служба („поетапно вербуване“) или, в много редки случаи, без пряка индикация кой извършва вербовката, давайки се определена възможност и шанс на лицето да предположи, че започва да работи за някого, без да се влиза в подробности („намекване за вербуване“).[17]

Ръководството на агенти, вербувани за изпълнението на задачи, свързани с неутрализиране на терористичните заплахи, се осъществява чрез провеждането на различни по характер и значение мероприятия. Това се определя като *действия на разузнавателните служби, целящи насочване, контролиране и оптими-*

[17] Роман, Р. Своя разведка. Минск: Издателство „Харвест“, 1997, с. 42–44.

зиране дейността на изградените агентурни категории по изпълнението на поставените им задачи, с използване на лични и безлични форми на връзка.

Ръководството на категориите се осъществява чрез използването на различни видове агентурни връзки – **лични** и **безлични**.[18]

Най-ефективна форма за ръководство, доказала своята резултатност през годините, се явява **личното общуване** със съответния агент. То се осъществява по време на провежданите лични срещи с него. Тук следва да се отчита необходимостта от ограничаване времетраенето на личната среща с цел запазване на конспиративността на връзката с агента и недопускане на нейното случайно или преднамерено разкриване. Личното общуване дава възможност за непосредствено изучаване, следене на психологическото състояние и проверка на категориите.

Освен личните връзки при ръководството на категориите могат да се използват и **посредници** (куриери или свръзки). Основното предназначение на посредниците е да обезпечават едностранната или двустранна връзка между агентите и техните ръководители. Използването им се налага в следните случаи:

– противодействие на контратерористичните структури, изградени от терористичните организации;

– ръководството им се осъществява от територията на трета държава;

– категорията се ръководи пряко от разузнавателната централа и се налага даване на спешни указания, финансови средства и провеждане на подготовка на те-

[18] Ронин, Р. Своя разведка. Минск: Издателство „Харвест“, 1997, с. 91.

риторията на държавата, в която действа терористичната организация.

Използването на **безлични форми** на връзка е *особено ефикасно при ръководството на категории, изградени в терористичните организации*. През последните години те станаха водещи както за разузнавателните служби, така и за структурите на терористичните организации. Основната причина за това е, че при използването на най-новите достижения на съвременните технологии и преди всичко на интернет, GSM оператори и др. са създадени възможности за разкриване и ликвидиране на много ръководни представители на терористични организации. Типичен пример за това е ликвидирането на основателя на пакистанското движение „Талибан“ Байатуллах Мехсуд, който е сменял ежедневно над 30 GSM апарата, всеки един от тях с нова SIM карта. Повторното обаждане от вече използван GSM му коства живота през септември 2009 г., когато е ликвидиран от американски БЛА в района на гр. Вана, провинциалната столица на областта Южен Вазиристан, Пакистан. По същия начин година по-късно е убит и неговият братовчед Хакимуллах Мехсуд, който заема мястото му като ръководител на тази терористична организация.[19]

В процеса на ръководството на агентите личната и безличната форма могат да се използват комбинирано в зависимост от конкретната военнополитическа обстановка в дадената страна или регион.

Изпълнението на задачите, свързани с асиметрич-

[19] Мирчев, М. Капан за мечки. Талибаните, „Ал Кайда“ и тероризмът в Южна Азия. София: Издателство ДИ ПИ АР ЕООД, 2018, с. 91, ISBN 978-619-188-194-9.

ните рискове и заплахи, изисква непрекъснатото функциониране на специфични форми на връзка, които да осигуряват конспиративното реализиране на целия разузнавателен цикъл, свързан с планиране/управление, добиване, обработка и разпространение на разузнавателна информация.

Като цяло агентурните връзки следва да осигурят:

– своевременното получаване от разузнавателната служба на сведенията и материалите, касаещи намеренията на терористите за извършване на атентати, нападения и т.н.;

– цялостното оперативно, материално-техническо и финансово обезпечаване на функционирането на различните звена за противодействие на терористичната заплаха.[20]

Личните връзки представляват *осъществяването на предварително договорен, непосредствен и конспиративен контакт между категорията и ръководещият го ОР.*

Досегашният опит е показал, че този вид агентурни връзки, използвани при ръководството на категории, изграждани сред терористичните организации, могат да бъдат сведени до – *среща по условия на явка, следваща среща, екстрена среща и мигновена среща.*

Основното изискване за успешното провеждане на всяка една лична среща е правилен подбор на мястото и времето за нейното провеждане (в рамките на денонощието, което трябва да е съобразено с местните условия и климатичните особености), продължителността, избора на частната и общата легенда за срещата, както

[20] Ронин, Р. Своя разведка. Минск: Издателство „Харвест“, 1997, с. 97.

и състоянието на АОО в района, където тя се провежда.

Друг важен момент е правилният избор на „легенда“ на срещата. Под „легенда“ се разбира *широк спектър от съгласувани мероприятия, които поддържат прикритието и осигуряват безопасността при провеждането на конкретно оперативно мероприятие*. Легендата осигурява правдоподобно обяснение и безопасността на самото мероприятие в съответствие с избрания метод за осъществяване оперативното ръководство на съответната категория.

Тя може да бъде *обща,* осигуряваща целия период на провеждане на мероприятието, и *частна,* свързана с конкретното пребиваване на оперативния работник и агента на самото място за провеждане на мероприятието. В зависимост от *времето,* за което се провежда дадено оперативно мероприятие, легендата може да бъде *дългосрочна* и *краткосрочна*.

При изграждане на легендата е необходимо да се отчетат личностните особености на агентурната категория, като: възраст, образование, културни особености, лични особености, място на раждане и жителство, професионални умения и професия, придобита преди работата му в или за специалните служби, индивидуалнопсихологическите особености, къде живеят и с какво се занимават близките му и т.н.

Среща по условията на явка. Тези срещи се провеждат с цел поемане на ръководство на действащ или активиран от резерва агент, който не се познава със своя ръководител от разузнавателната структура. Организират се основна и запасна среща. Специфичното при тяхното провеждане е, че задължително трябва да се имат предвид няколко елемента:

а) Използването на опознавателни белези. Те би-

ват за далечно и за близко разпознаване. Те са предварително договорени характерни предмети, които се носят от агента и гарантират неговото сигурно идентифициране от водещия го разузнавач. Опознавателните белези не трябва да привличат вниманието на околните. За такива белези могат да се използват най-различни предмети, които са обичайни за местните условия, извършване на определени действия с тези предмети, особености в облеклото, наличието на специфични аксесоари към него и т.н.

б) Използването на парола и отзив, които са предварително договорени ключови думи, фрази или някакви предмети, които си обменят оперативният работник и агентът при встъпване в контакт.

Описанието на този вид лична връзка задължително трябва да включва следните елементи: място на срещата – държава, град, квартал (район), парк, улица №, безистен, магазин или др., място за осъществяване на зрителен контакт и място за провеждане на срещата; време за провеждане на срещата – време за встъпване в контакт и време за провеждане на разговора; легенда за провеждане на срещата – обща и частна; действия в района на срещата – подход и изтегляне; опознавателни белези – за далечно разстояние и за близко разстояние; сигнал за опасност; парола и отзив.

Екстрената среща се провежда при възникване на неочаквани или изключително важни промени, настъпили в обстановката около категорията. При разработката на условията за нейното провеждане задължително се използва *сигнал* за задействане. Този сигнал може да бъде графичен или чрез техническо средство. Екстрената среща може да се задейства от агентурната категория или от разузнавателната централа.

Мигновената среща е специфична форма на предварително договорени действия на агента и разузнавача. Провежда се при необходимост от предаване на важни материали от страна на изградената категория към водещия го ОР или обратно. Обикновено това са важни документи, шифрови материали, финансови средства и др.

Характерни моменти за провеждането на мигновена среща са: времето на установяването на зрителен контакт между ОР и категорията преди подхода към точното място на срещата, както и местата, на които ще се намират ОР и категорията при установяването на зрителния контакт между тях преди подхода към мястото на срещата.

Те се договарят с такъв разчет, че да позволяват едновременното достигане на мястото за установяване на личен контакт от ОР и категорията.

Описанието на този вид лична агентурна връзка задължително трябва да включва следните елементи: място за провеждане на срещата – държава, град, квартал, район, парк, улица, №, безистен, магазин или др.; място за осъществяване на зрителен контакт и място за размяна на материала; време за провеждане на срещата; легенда за провеждане на срещата – обща и частна; действия в района на срещата – подход и изтегляне; маскировка на материала и сигнал за опасност.

Безличните връзки *са тези, които се реализират без пряк личен и визуален контакт с ръководената агентурна категория и при които предаваните материали се маскират, а информацията се закрива*

с използването на специални средства.[21]

Каналите и формите на използване на безличните агентурни връзки са:

– пощенска, телеграфна връзка и GSM оператори;

– интернет (вкл. интранет и социални мрежи);

– форми на любителска радиовръзка;

– средства за масово осведомяване (конвенционални и електронни);

– куриерски услуги и финансови транзакции (банкови и фирмени), активно използвани от големите терористични организации през последните години;

– тайници;

– компютъризирана връзка през интернет.

Изборът на една или друга форма на връзка се определя от необходимостта да се осигури най-безопасният вариант за връзка с агента, който да осигури изпълнението на поставените му задачи, и непрекъснатото му ръководство.

При работата срещу терористични организации използването на общодостъпните средства за връзка осигурява достатъчно възможности за ръководство на агентите. В отделни случаи те са единствени варианти за осъществяване на връзка с тях, тъй като спецификата в организационната структура и дейността на терористичната организация лишава агентите от възможността да притежават и използват специални средства за връзка.

Използването на радиостанции, което в началото на XXI век не се практикува много често, изисква спе-

[21] Суворов, В. Основи на шпионажа. София: „Факел експрес“, 2016, ISBN 978-619-7279-09-2.

цифична подготовка за боравене с шифър, радиотелефония/радиотелеграфия, осъществяване на едностранна или двустранна радиовръзка, програма за радиосеансите, както и работа и съхраняване на радиостанцията. Предимствата на специалните радиокомуникации са свързани с възможността за директна връзка с разузнавателната централа, предаване и получаване на информация, указания и оценки за резултатите от работата на агента. Недостатъците основно се определят от компрометиращия характер на използването на специални радиостанции, необходимостта от радио и шифрова подготовка на агента, наличието на специални изисквания за осъществяване на късовълновата свръзка, оборудването на тайници за радиостанцията и шифровите материали и опасността от засичане работата с радиостанцията от структурите за вътрешна сигурност на съответната терористична организация. Този вид връзка през последните години постепенно е изместен от използването на интернет и на компютъризираната връзка през интернет. Тя дава възможност да се обменя информация с категорията в реално време и в обем, който значително превъзхожда възможностите на специалните радиостанции. Използването на различни форми на закриване на информацията, прилагане на шифри и кодове, заложени в предварително изготвен софтуер, осигуряват необходимата надеждност на връзката.

За да могат ефикасно да се използват различните мобилни, клетъчни и сателитни телефони, е необходимо много стриктно и внимателно да се изучава и следи състоянието и характеристиките на съобщителната мрежа, разпределението на честотите между отделните държавни и частни GSM оператори, специалните ко-

муникации и законовите изисквания за контрол върху регистрирането и използването GSM апарати, закупуването на SIM карти за тях (стандартни и предплатени), услугите, които се предлагат от операторите за използване на GPS услуги, мобилен интернет, кабелна, ефирна, сателитна връзка и др.

Безличната агентурна връзка с използването на тайници. Тайниците *са предварително договорени между агента и разузнавача места за съхраняване или предаване на материали.* Основните им предимства са свързани с повишаване на сигурността, оперативността и конспиративността на връзката, както и с това, че позволяват конспиративно и продължително съхранение на материални и финансови средства.

Недостатъците на тайниковата връзка са в това, че материалът, съдържащ важна (класифицирана) информация, остава определено време без контрол и под влияние на различни фактори, в повечето случаи отрицателни (случайно откриване, атмосферни и климатични условия, унищожаване от гризачи и т.н.).[22]

В зависимост от размерите на материалите, които ще се предават чрез тайниците, те биват за *малък, среден и голям материал.* Общо изискване към размерите на материалите е те да бъдат максимално намалени и подбрани така, че да скриват самоличността на получателя им.

Описанието на този вид безлична агентурна връзка включва следните елементи: предназначение на тайника (за малък, среден или голям материал); местонахождение (държава, град, район или местност, квартал, улица, № и

[22] Ронин, Р. Своя разведка. Минск: Издателство „Харвест“, 1997.

др.); характеристика на тайника – описание на мястото за тайник, опаковка и маскировка на материала и ограничения за използване на тайника като: време от денонощието и сезон от годината, както и срок за съхранение на материала в тайника; сигнал за заложен и иззет тайник – може да бъде графичен, текстови, предметен, радиосигнал или интернет съобщение, SMS и др.; легенда за пребиваване в района, където е заложен тайникът, както и сигнал за опасност.[23]

3.6. Ролята на разузнаването при противодействие на асиметричните заплахи в новата стратегическа среда на сигурност

Основно влияние върху формирането и функционирането на стратегическата среда на сигурност в съвременния свят оказват процесите на **глобализация**. Тя промени значително същността и характера на заплахите за националната и международната сигурност и практически изведе като приоритет асиметричните заплахи.

Същността на глобализацията се състои в настъпването на фундаментален преход от индустриално към информационно *общество, т.е. на „революция“ с всестранно въздействие върху всички значими сфери на човешкото познание.*

Една от най-важните характеристики на съвременния глобализиращ се свят е, че преодоляването или падането на границите е не само и не толкова в поли-

[23] Суворов, В. Основи на шпионажа. София: „Факел експрес“, 2016, ISBN 978-619-7279-09-2.

тически смисъл (т.е. като граници между държавите), а в един много по-широк обществен контекст. Понятия като суверенитет, национална сигурност, самостоятелна политика и други също добиват ново съдържание в началото на третото хилядолетие.

Понастоящем глобализацията извежда на преден план две главни заплахи – *гражданските конфликти* (основно вътрешнодържавните) и *международния тероризъм*. Реално отпадат различията между тях и международните конфликти. Например гражданските и военните конфликти в бившите Югославия и Съветски съюз, в Африка, в Афганистан и в Ирак, а от 2014 г. и 2022 г. в Украйна приемат застрашаващ характер не поради това, че нарушават баланса на силите в световен мащаб, а защото създават „черни дупки“, в които могат да бъдат въвлечени и други страни. Държавите, които не участват непосредствено в такива конфликти, разбират, че не биха могли да останат безучастни и пасивни наблюдатели (особено спрямо бежанския поток). Очевидно е, че изолацията от хаоса с помощта на санитарен кордон е нереалистична в свят, където е невъзможно да бъдат преустановени преместването на хора и разпространяването на информация. Освен това гражданските и редица военни конфликти неизбежно пораждат тероризъм.

Еволюцията на тероризма е проблем, който се превръща в стратегическа заплаха, характерна за глобалната епоха, и налага нови методи и форми за водене на разузнавателната дейност.

Промените в глобалната среда на сигурност са най-голямото предизвикателство в цялата досегашна световна история. Това са най-важните общочовешки проблеми, възникващи в резултат на основните соци-

ално-икономически, научно-технически и технологични фактори в съвременната епоха, въздействащи върху общественото битие и физическите условия за живот. Човечеството настойчиво търси адекватното поведение и съответните институции за тяхното решаване.[24]

Глобалните проблеми са *съвкупност (комплекс) от взаимосвързани проблеми от планетарен характер, засягащи жизненоважни интереси на населението и изискващи за уреждането им съвместните усилия на всички държави и народи.*

С появата на глобалните проблеми човечеството се изправи пред необходимостта да ревизира нагласата за своята безсмъртност и неунищожимост, като я замени с разбирането, че може да бъде причина за унищожението си. Промяната в международните отношения през втората половина на XX и началото на XXI век обусловии формулирането от учени, политици и експерти на следните глобални проблеми:

– запазване на човешкия род от самоунищожение вследствие на катастрофален термоядрен конфликт;

– опазване на природната среда и на екологичното равновесие от разрушителни въздействия;

– демографския проблем, предизвикан от неконтролираното увеличаване в геометрична прогресия на населението на Земята и на миграцията;

– суровинния и енергийния, произтичащи от перспективата за изчерпване на суровинните и невъзобновяемите енергетични ресурси на планетата;

– запазване на човечеството от последствията на глобалното затопляне;

---

[24] Стоянов, Ж. История на шпионажа. София, 1998.

– преодоляване на растящата поляризация в света, провокирана от богатството и бедността, и премахване на социалните несправедливости;

– опазване от гибелни болести и епидемии, подобни на пандемията от СПИН;

– продоволствения проблем, произтичащ от пределните възможности на планетата да произведе нужните хранителни продукти и от това, че увеличаването на тази продуктивност е по-бавно от нарастването на населението на Земята и др.

Измененията в стратегическата среда на сигурност обхващат всички нейни компоненти – военни, политически, информационни, икономически, социални, хуманитарни и екологични.

Промените във **военния компонент** на стратегическата среда на сигурност са свързани главно с намаляването на националния военен потенциал, изменението на ролята и мястото на фактора военна сила в международната политика, нарастването на значението на разузнаването, разширяването на военното партньорство и активизирането на сътрудничеството между ВС и елементите на системата за национална сигурност. Националните или многонационалните ВС и тяхното използване остават основно средство за гарантиране на сигурността във всички нейни аспекти.

Паралелно с това продължават активно да се развиват и усъвършенстват технологиите за производство на въоръжение и военна техника, което оказва съществено влияние върху промяната на методите и способите за водене на традиционните бойни действия. На преден план се извеждат принципите на формиране и определяне на оперативни способности, осигуряващи на ВС възможности да изпълняват в пълен обем задачите, произтичащи от

нововъзникналите рискове и заплахи, включително операции далеч от собствената територия.[25]

В началото на XXI век се появиха нови полета за военно противопоставяне, обусловени от рязкото разширяване на достъпа до високите технологии за различни по своята икономическа, политическа и военна мощ нови субекти, възникнали в резултат на геополитическите промени, свързани с разпадането на двуполюсния модел. Това създава реални предпоставки за нарастване на заплахата от несанкционираното им използване с цел постигане на предимства и налагане на определени идеологически, политически и/или религиозни норми. Увеличава се и потенциалната възможност за погрешни преценки при прилагането на технологиите с двойна употреба, което може да предизвика инциденти с много сериозни последствия за целия спектър от характеристики на стратегическата среда на сигурност.

Към основните черти на стратегическата среда на сигурност спадат бързото развитие и широкото разпространение на информационните технологии, които оказват силно въздействие за революционизиране на военното дело, превръщайки се в значителен по обем и влияние стратегически ресурс.

Информационните технологии осигуряват възможности за събиране, анализ, обработка, предаване, съхраняване и използване на такова количество информация, което позволява постигането на информационно превъзходство в бойното пространство. Приетата в НАТО формулировка на понятието **бойно прост-**

[25] Пенев, П., М. Мирчев. Основи на международната сигурност, учебно пособие. Филиал „Информация и сигурност“ на ВА „Г. С. Раковски“, 2015.

ранство го определя като *„средата, факторите и условията, които трябва да бъдат разбрани, за да може военната сила да се приложи успешно, да се защитят собствените сили или да се завърши една мисия. Това включва въздушно, земно, морско и космическо пространство, противникови и приятелски сили, съоръжения, време, терен, електромагнитен спектър и информационна среда в рамките на зоните на операцията и зоните на интереси“*. Следователно бойното пространство не е географско понятие, а съвкупност от: зоните за действие на асиметрични структури, нетрадиционни групировки и конвенционални сили; особеностите и триизмерните характеристики на театъра на военните действия; киберпространството; характерните черти на населението и участниците в конфликта/операцията/кампанията.

Използването на информационните технологии повишава ефективността на системите за управление C4ISTAR (Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance) и оказва пряко влияние върху качеството и точността на добиваната в реално време информация чрез системата сензори – датчици – източници (агентурни и неагентурни) в бойното пространство.

Екологичните и хуманитарните характеристики на глобалната среда на сигурност се определят от трансрегионалния характер и влияние на нарушаването на екологичния баланс и на проявяващите се в световен мащаб демографски диспропорции.

Като допълнителни фактори могат да бъдат посочени природните бедствия, крупните промишлени аварии, трансграничното замърсяване, големите пожари и катастрофи, разпространяването на зарази, епидемии и

нови болести, манипулирането на генните потенциали на редки и изчезващи видове флора и фауна и др.

Необходимо е да се подчертае, че стратегическата среда на сигурност се характеризира с още един много съществен параметър – възникването и активното проявление в международен, регионален и национален формат на редица нови субекти – държави, съюзи и организации. Тези новопоявили се „играчи“ имат различни политически цели, икономически и военен потенциал, религиозни и мирогледни ценности.

Сред новите „играчи“ са отделни терористични групи и организации и международната организирана престъпност и мрежи на трафикантите на оръжие, наркотици и хора. Те не притежават атрибутите и особеностите на традиционната държава и поради това се отличават с транснационални, трансрегионални и недържавни характеристики. Това обаче не означава, че нямат достатъчно възможности за влияние върху развитието на политическата, икономическата и социалната обстановка в отделни страни и/или региони.

С разпадането на блоковата система рязко нараства и броят на тези нетрадиционни „играчи“, разполагащи със собствена икономическа, политическа и въоръжена сила. Те проникват бързо, завладяват и вече твърдо контролират различни по обем и значимост икономически, технологически и политически сфери в национален, регионален и глобален мащаб, типичен пример за което е възникването на ИД на териториите на Ирак и Сирия, а също нейното разширяващо се влияние в Афганистан, Пакистан и Индия. За засилване на позициите си използват асиметрични заплахи за сигурността и интересите на демократичните страни и международните икономически отношения.

Значителна част от „играчите“ може да действа самостоятелно, с което допринася за разширяване на спектъра и повишаване на броя на непредвидимите източници на заплаха, а също за тяхната непредсказуемост.

В съответствие с формулираните по този начин особености на промените в съвременната стратегическа среда на сигурност разузнавателните служби постепенно изместиха основния фокус на своята работа и се насочиха към изпълнението на задачи, свързани с разкриване, контрол и неутрализиране на организации, участващи в или занимаващи се с:

– тероризъм;

– сериозни международни финансови престъпления и трафик на оръжия;

– разпространяване на ОМУ;

– нелегална имиграция.

Налице е активизиране на сътрудничеството със съюзническите специални служби в интерес на разрешаване на поставените задачи, което се осъществява паралелно с осигуряване на подготовката на личния състав на собствената и на партньорските служби, привличане за участие в отделни съвместни операции и предоставяне на информация и техническа помощ при поискване.

3.6.1. Видове асиметрични заплахи и форми на тяхното разпространение

Асиметричните заплахи като мярка и характеристика на заплаха придобиха водещо значение за системата на международните отношения през периода след атентатите на 11.09.2001 г.

В разработения от група експерти на ООН доклад „За един по-сигурен свят – наша обща отговорност“ се

определят седем *групи (видове)* заплахи:

– международни конфликти;

– вътрешнодържавни конфликти;

– разпространение на ОМУ;

– икономически (бедност, болести и разрушаване на околната среда);

– граждански войни и геноцид;

– тероризъм;

– международна организирана престъпност.

Всяка една от тези заплахи е свързана с определено ниво на уязвимост, взаимна зависимост и асиметрия между отделните „играчи“ (големи и малки държави, международни организации и съюзи, неконвенционални движения, организации и групи), участващи в съвременните международни отношения.

Интерполацията на тези заплахи в национален формат налага промяна във формулировките, но по същество запазва асиметричния характер на противостоящите страни, използваните средства за заплаха и формите на проявление на тази заплаха.

Съгласно систематизацията на видовете асиметрични заплахи за националната сигурност в Националната отбранителна стратегия на САЩ се определят видовете заплахи:

– традиционни – от държави, използващи и притежаващи познати военни средства;

– нетрадиционни – от противници, служещи си с неконвенционални методи за противопоставяне на традиционно по-силните опоненти;

– катастрофални – свързани с търсенето, придобиването и прилагането на ОМУ или на методи, доближаващи се по ефект до ОМУ;

– разрушителни – от противници, развиващи и из-

ползващи високи технологии с цел минимизиране на предимствата на САЩ в ключови оперативни области.

Тези заплахи допълнително се определят като комплексни, съществуващи и възникващи.

Комплексният характер на посочените по-горе заплахи се изразява главно във възможността те да бъдат прилагани в количествено и качествено изражение, което да засилва още повече неекивалентността на силите и средствата, които се използват за защита на националните интереси и сигурност, както и на силите и средствата, действащи срещу тях.

Под **асиметрична заплаха** в най-общ смисъл следва да се разбира *заплаха, която се проявява чрез непознати или неочаквани тактики или действия и се реализира чрез средства, срещу които няма възможност или не може да се противодейства своевременно и успешно*.

Според Стратегията за национална сигурност и Националната стратегия за борба срещу тероризма на САЩ, Европейската стратегия за сигурност и Концепцията на НАТО за защита от тероризма под асиметрична заплаха се разбира следното:

1. Използване преди или по време на военни действия или операции на нетрадиционни средства и начини – основно невоенни, за да се нанасят щети на по-силни национални структури, като ВС, политическа система, инфраструктура, информационни системи и др.

2. В този контекст се вписват и оценките, че асиметрията представлява способност да оценяваш, да организираш и да действаш различно от противника си, осигурявайки си нарастване на собствените предимства, използвайки неговите слабости и запазвайки свободата на действие и стратегическата инициатива.

Асиметричните заплахи и действия включват:

– тероризъм/екстремизъм;

– използване или заплаха за използване на биологични, химически, радиационни или ядрени оръжия (вещества) от страна на държавна или недържавна структура;

– кибератаки;

– разпространение на балистични ракети;

– информационни операции, в т.ч. компютърни атаки и мрежова война;

– партизански действия;

– саботаж на природната среда и трафик на упойващи вещества и наркотици;

– преднамерено удължаване на криза;

– силови действия в градски райони;

– престъпни прояви с цел заблуда (измама) и придобиване на неправомерни печалби;

– принудително разселване на лица (трафик на хора) и протекционизъм;

– международна организирана престъпност;

– парников ефект;

– пандемии;

– етнически противоречия и сблъсъци;

– религиозен антагонизъм.

Приоритет обаче е даден на тероризма, като се подчертава, че той е придобил характеристики на „стратегическа заплаха“.

Всеки един от горните елементи включва допълнителни съставни части, които са свързани с проявленията на съответната заплаха в конкретната оперативна среда и ВПО, взаимодействие или влияние върху съществуващи държавни и неправителствени структури и организации, отношение към дейността на коалици-

онните ВС, структурни, организационни, финансови и кадрови потенциал и връзки.

Анализът на видовете асиметрични заплахи показва следното:

1. Те могат да бъдат краткосрочни или продължителни.

2. Възможно е да поразяват цели, включително големи стратегически, действайки на земята, по море, от подводно положение, от въздуха и от космически платформи. Не се влияят и определят от географското местоположение на целите. Това означава, че от всяка точка на земното кълбо могат да бъдат задействани асиметрични заплахи срещу цел, отдалечена на десетки хиляди километра, което е напълно осъществимо с помощта на съвременните технологии. Така целите, срещу които би могло да се приложат асиметрични заплахи, стават изключително много. Това определя още един твърде съществен асиметричен фактор – необходимостта от непрекъснато увеличаване на силите и усъвършенстване на средствата за защита на целите.

3. Асиметричните заплахи пораждат рискови фактори с голяма или малка интензивност.

4. Елементите на асиметричните заплахи могат да се прилагат както самостоятелно, така и комбинирано. Заплахите имат характер на проявление, което предполага вероятност при оценката на резултатите от тяхното извършване. Това внася допълнителни трудности по отношение на оценяването им и налага необходимостта от добиване на все по-нарастващ обем разузнавателна информация.

5. Подготовката, привличаните сили и средства и резултатите от осъществяването на асиметрична атака имат политическо, материално, финансово, психологи-

ческо и медийно изражение и покритие.

6. Асиметричните заплахи придобиват виртуални измерения в интернет. В това си качество те могат да въздействат в глобални мащаби и да изискват многостранни и скъпоструващи организационни и технологически мерки за защита или ликвидиране.

7. Те интерпретират по неконвенционален начин възможностите и приложенията на съвременните технологии, организационните форми и методи на действие и използват специфични форми на морална и волева мотивация на „играчите“, извършващи съответните асиметрични действия, и на силите и структурите, ликвидиращи последствията от тях.

При оценяването на горепосочените характеристики на асиметричните заплахи трябва да се подчертае, че те се проявяват внезапно и в пълен обем, съкращавайки до минимум времето за реакция на противостоящата страна, като се видоизменят, непрекъснато нарастват и се развиват.

Латентната фаза на асиметричните заплахи се характеризира с конспиративност и маскировка на провежданата подготовка и привличаните сили, което сериозно усложнява условията и възможностите за осъществяване на агентурни мероприятия и добиване на необходимата за пресичане или ограничаване на обхвата на конкретната асиметрична заплаха разузнавателна информация.

В това отношение допълнително отрицателно влияние оказват и следните три фактора:

1. Непрестанно нарастват производството и търговията с леко и тежко въоръжение, високоточни боеприпаси, ракетна техника и средства носители в страни, които са считани за спонсори на тероризма (Иран, Пакистан и Северна Корея).

2. Разпространяват се ОМУ и/или се произвеждат оръжия с ефект, който се доближава до ефекта от употребата на ОМУ. Ограничаването и контролирането на този процес се затруднява от факта, че определени държави, някои от тях притежаващи или разработващи ОМУ, извършват дейности, които могат да бъдат наречени „вторично разпространяване на ОМУ“. Това означава, че те оказват помощ или продават технологии и ноу-хау на други правителства, терористични организации, групи и/или движения („Ал Кайда“, „Хамас“ и „Хизбуллах“), които от своя страна, използвайки открити или с ограничен достъп източници на научни знания, посредници и възможностите на международната организирана престъпност, се стремят да получат необходимите материали за производство на ОМУ или на оръжия с ефект, доближаващ се до тях.

3. Феноменът „лимитирано присъствие“, което показва, че даден регион или държава може да бъде както цел на терористична заплаха, така и прикритие („save heavens“) за състава и съмишлениците на организацията, инициираща подобна заплаха. Пример в това отношение са действията на „Ал Кайда“, чиито клетки в Испания (Мадрид) и Англия (Лондон), осъществили бомбените атентати през 2004 и 2006 г., са били налични в тези градове преди и доста след провеждането на конкретните операции.

Допълнителната категоризация на асиметричните заплахи е свързана с определянето им като **дългосрочни** и **непосредствени**.

Дългосрочните заплахи *са тези, чиито последствия в дадения момент могат да се прогнозират слабо*. За тяхното разбиране и отчитане се отделят по-малко усилия. Те представляват заплаха основно за глобал-

ната сигурност и се изразяват в замърсяване на околната среда, заразяване на населението, незаконно пренасяне на застрашена флора и фауна, затопляне на климата в световен мащаб и др.

Непосредствените заплахи са тероризмът, международната организирана престъпност, кибератаките, трафикът на хора, наркотици и оръжие, както и разпространението на ОМУ. Проявлението им има разнопосочен характер, усложнява рязко обстановката в страната, в която се реализират, и изисква привличане на голям човешки и икономически потенциал за тяхното неутрализиране.

В зависимост от произхода и мястото на действие тероризмът се подразделя на *вътрешен, транснационален* (национален по произход и базиране, но с прояви извън страната), *външен* (терористични организации и групи от други държави, които могат да действат на територията на собствената страна) и *международен*.

По своя характер тероризмът е стратегически и тактически.

Следва да се подчертае, че фундаменталните аспекти на тероризма са интернационалната му същност, насилието и политическите цели. Често зад отделни терористи и групи стоят международни интереси на трети държави, които не участват директно в терористичните актове.

3.6.2. Влияние на асиметричните заплахи върху характеристиките на стратегическата среда на сигурност

Проявяването на асиметричните заплахи в областта на военното дело и защитата на националните и коалиционните интереси и сигурност се категоризират с

понятието **асиметрична война**. Департаментът по отбраната на САЩ я определя като *„сблъсък на противници, които имат различен количествен потенциал и използват качествено различни средства за въоръжена борба или като противопоставяне на различни организационни структури – например транснационална терористична мрежова структура срещу традиционна йерархическа държавна структура“*.

Потенциалът на асиметричния подход, когато се прилага от неконвенционален противник, е толкова голям, че се оценява като „най-сериозната заплаха, с която непосредствено ще се сблъскват силите на НАТО“. Основна цел при използването на асиметричните подходи е въздействие върху волята/психиката на опонента.

Конфликтите от последните две десетилетия – особено в Ирак и Афганистан, засилените кибератаки в глобален мащаб, протестите, инициирани чрез социалните мрежи, които провокираха нестабилност в редица региони на света и доведоха до свалянето на дългогодишни режими, показаха най-явното проявление на асиметрията и прерастването на бойното поле в бойно пространство. То вече не се припокрива единствено със средата на провеждане на мисията в прилежащия триизмерен физически терен (суша, въздух и вода). С все по-мащабното включване и използване на космически (четвърто измерение) средства – търговски или военни, бойното пространство увеличи своите параметри. Революцията в информационните технологии добави допълнително – пето измерение, а в шесто измерение се превърнаха хората, воюващи и невоюващи, станали ключов фактор в съвременните операции. Повече от всякога познаването на език, култура, нагласи, традиции и стереотипи на населението в зоната на оперира-

не придоби решаващо значение за изхода на провежданите операции.

В резултат на кибератаки се извеждат от строя жизненоважни мрежи, като атаките не се свързват пряко с насилието. Страхът на потребителите от фалит вследствие на сривове в системите не може да се сравни с преживяването от бомбени нападения, но по този начин терористите създават подсъзнателно постоянно чувство на несигурност. Кибератаките би могло да се отнесат към добре обоснована форма на асиметрична психологическа война. Те се осъществяват не само от терористи, но и от хакери, които не са съгласни с правителствената политика или установения социален ред. Действията им, от една страна, подпомагат терористите, но от друга, формират сред гражданите на съответните държави усещането, че управляващите не могат да гарантират сигурност – това поражда недоволство към властите и провокира търсене на решения. В началото на януари 2012 г. хакер разкри пинкодовете на над 20 000 израелски кредитни карти, като се закани, че ще публикува данни на още 400 000. Предизвиканата вълна от кибератаки в последно време създава чувството сред правителствата в целия свят, че те са на една крачка след хакерите. Шерил Найсли – заместник информационен директор в ЦРУ, споделя, че е „извънредно трудно да се защитаваш от атака, която не знаеш, че ще бъде предприета, или от уязвимост, която не предполагаш, че съществува“. Дори да бъде изготвена цялостна междудържавна стратегия за киберотбрана и националните агенции да работят в синхрон, винаги остава опасността от т.нар. нулева атака, която използва неоткрита уязвимост в системата. Модерните технологии и желанието за противопоставяне на уста-

новен световен ред провокират обединяването на модерните кибертерористи в собствени мрежи. Най-прочутите хакерски групи – „Лулц секюрити“ и „Анонимъс“, обявиха (юни 2011 г.) консолидиране на усилията си за атакуване на правителствени сайтове по целия свят. Двете групи се съюзиха за провеждане на операцията „Антисигурност“, като заплашиха, че „бойният им флот започва незабавна и упорита война срещу онези, които посягат на свободата на интернет“. Въпреки че няколко дена по-късно те заявиха публично, че развалят споразумението, действията им провокираха ответни реакции на управляващите в международен мащаб. Освен това дадоха нов тласък на терористичните структури, които осъзнаха, че синхронизацията на удари и организационните усилия оказват сериозен ефект върху психиката на хората от Запада. Те започнаха да внушават възможностите си да атакуват цели от един и същ вид в едновременна операция в различни страни. Според новите идеолози на нетрадиционните формирования така „правителствата в света ще се почувстват принудени да предприемат мерки за защита на подобни обекти. Диверсификацията и разширяването на кръга от цели изтощава постепенно опонентите чрез една безкрайна раздразнителна психологическа кампания“.

Подобно беше и положението на България през юли 2019 г., когато компютърният специалист на фирмата „Тад Груп“ („TAD Group“) Кристиян Бойков осъществи кибератака срещу базата данни на Националната агенция за приходите (НАП) и оповести личните данни на близо 5 млн. български граждани. Ръководството на фирмата, основана през 2014 г. в Нюпорт Бийч (САЩ), беше подведено под съдебна отговорност за

провеждане на кибератака, а прокуратурата повдигна обвинение за кибертероризъм срещу собственика на „Тад Груп“ Иван Тодоров и срещу Бойков.

По този начин при воденето на бойните действия и постигането на желаните крайни резултати следва да се преценява много точно влиянието на асиметричността на заплахата. Значението на тази преценка се засилва от факта, че независимо от наличието на значително превъзходство на едната страна, прилагането на асиметричния подход от противодействащата страна може да сведе до нула това надмощие и да промени в нейна полза крайния ефект.

Потенциалът на асиметричния подход – особено когато се прилага от неконвенционален противник, е толкова голям, че се оценява като „най-сериозната заплаха, с която непосредствено ще се сблъскват САЩ и НАТО“.

В отговор на тази заплаха действията на американските и коалиционните ВС в различните по характер мисии и в борбата срещу тероризма се осъществяват в съответствие с концепцията за високоефективните операции (Effects Based Operations). Тя интегрира командна и контролна структура и разузнавателна информация и операции, базирани на желания краен ефект за постигане на поставените политически и военни цели.

При провеждането на високоефективните операции коалиционните ВС действат съвместно с останалите компоненти на националните системи за сигурност и международната общност за ограничаване на регионалното влияние и разрушаване на военноикономическия и политическия потенциал на противника.

Асиметричните заплахи и асиметричните войни доведоха и до преосмисляне на понятието **„бойно пространство“**. Според последните схващания на

НАТО *„бойното пространство е цялостна унифицирана стратегия за интегриране и комбиниране на ВС за действие във въздушното, земното, космическото и морското пространство, както и в информационната среда“*. Това включва факторите, средата и условията, които трябва да бъдат анализирани за успешното използване на военна сила, защитата на войските или завършването на мисията – противникови и приятелски сили, фортификационно оборудване и съоръжения, климат и терен в полосата на оперативните зони.

Факторите в съвременното бойно пространство могат да бъдат: *нетрадиционни противници* (опозиционни въоръжени групировки, бунтовнически сили и паравоенни формирования, които често обединяват действията си с криминални групировки, терористични мрежи и др.); *конвенционални сили; население* (собствено или намиращо се в зоните на опериране).

Като основни фактори на средата понастоящем се очертават *мрежовите структури* (със съответните родови, етнически, религиозни и идеологически връзки между отделните им компоненти).

От своя страна факторите действат в широкоспектърна **среда** – географски регион, космическо пространство, киберпространство, информационна среда, масова психика (чрез повлияване върху социални норми и позиции, културни норми, убеждения и ценности, система от вярвания и култура). Средата в повечето случаи изобразява комплексното влияние на всички специфики, които позволяват асиметрично противопоставяне с цел използване слабостите на противника.

Взаимодействието на факторите в пространството става при определени **условия** (на бойното пространство), които се определят от правилата и принципите, като

културни, етнически, религиозни и социални норми, идеологически различия, цели, интереси и различни технологични нива (в т.ч. на въоръжение и военна техника). Асиметрията е обединяваща черта между факторите, средата и условията на бойното пространство.

Някои от специфичните черти на съвременното бойно пространство са следните:

1. *Многоизмерност и комплексност* – с развитието на технологиите и въвличането на населението под влиянието на умели информационни кампании противопоставянето се пренася във всички измерения на човешката дейност, а противостоящите групировки формират транснационални мрежи.

2. *Нелинейност в действията и промяна в центровете на тежест* – нетрадиционните фактори избягват прилагането на конвенционални военни техники. В съвременните условия в центрове на тежестта се превърнаха отделни ключови фигури и лидери (политически, военни и идеологически).

3. *Провеждане на операциите все по-често с новосформирани коалиции,* които са създадени за постигане на определена цел, отколкото с установените дългогодишни съюзи. Това важи не само за терористични групировки, но и за племенни, бунтовнически, паравоенни групи, намерили общи икономически, идейни или политически връзки с техни предишни опоненти. Тези съюзи са трудно предсказуеми по отношение на действията си поради различната племенна, етническа, религиозна и друга принадлежност на членовете им.

4. *Засилено използване на нетрадиционни, асиметрични подходи* от по-слабите противници по най-удачния за тях начин, като възможностите за манипулиране се превърнаха в ключов елемент при провеж-

дането на военни операции, а ролята на информационните операции нарасна. Информационните операции се оказаха извънредно важни както за противодействие на противника, така и за манипулиране на мнението и настроенията на местното население в зони на действие на въоръжени формирования с цел „спечелване на умовете и сърцата“.

5. *Нараснали възможности за употреба на нови видове оръжия,* като това включва и ОМУ.

6. *Увеличаване на законовите ограничения за използване на военна сила* – нетрадиционните противници умело ползват национални и международни форуми, за да провеждат информационни операции, причислявани в нашата епоха към „законовата война“ (форма на война в международното право за атакуване на опонента на морална основа). Законоустановените разпореждания в различните държави и клаузите на международното хуманитарно право все повече ограничават свободата на опериране, подготовка и обучение на ВС, задължавайки ги да се придържат към установените етични и законови норми.

В информационния аспект на глобалната среда на сигурност асиметричността на заплахата се изразява с понятията **кибернетична** и **информационна война.**

Кибернетичната война се осъществява от едно или няколко лица, действащи самостоятелно или от името на даден държавен или недържавен „играч“ (хакери, терористи и лица, извършващи шпионаж). Служи за дезорганизиране или сриване на национални и коалиционни системи за управление и сигурност чрез преднамерени или „непреднамерени“ действия (мрежови атаки, кибервируси, киберчервеи, манипулация на класифицирана информация, имейл атаки, проник-

ване в индивидуални компютри) за постигане на определени политически и военни цели и нанасяне на материални и морални щети. Елементи на кибернетичната война са киберпланирането и киберкоординацията. Те представляват използване на възможностите на глобалната информационна среда за подготовка и провеждане на терористични атаки и операции. Като развитие на кибернетичната война следва да се оценява заплахата, формирана от „електронния джихад“ срещу правителствени, военни и крупни частни компютърни мрежи на държавите от НАТО и ЕС. Тя е израз на дейността на радикалните ислямски организации и по същество представлява кибертероризъм.[26]

Експертите от НАТО прогнозират възможностите за кибернетични заплахи още през 2010 г., а малко покъсно – 2012, се създаде Националната агенцията за комуникация и информация (NCIA – National Communication and Information Agency) чрез сливане на редица съществуващи структури. NCIA изпълнява ролята на основен доставчик на комуникации на Алианса, което включва IT поддръжката на щабовете на НАТО, неговата командна структура и агенциите му. Отговаря за планирането на отбранителните способности, като командване, контрол, комуникации, компютри, разузнаване, наблюдение, обучение, както и за доставката и усвояването на съвременни технологии. Фактически NCIA, която разполага и с Оперативен център за информационна сигурност, се явява първата линия за киберзащита на Алианса.

[26] Цеков, И. Ролята на киберзаплахите в парадигмата за национална сигурност на Република България. – сп. „Международни отношения“, бр. 4, 2019.

Извън структурите на НАТО на територията на Естония (Талин) е разположен Центърът за киберзащита и върхови постижения в областта на киберотбраната (CCDCOE – The NATO Cooperative Cyber Defence Center of Exellence). Той разработва доктринални и правни концепции, провежда обучения и тренировки, а също допринася за цялостните киберспособности на Алианса.

Тенденцията е през следващите години НАТО да засили сътрудничеството, координацията и съвместните операции със страните членки в киберпространството. Понастоящем разчита на съюзническите способности и няма оперативни кибернетични възможности като организация. С превръщането на киберпространството в оперативна сфера на дейност планира да създаде тактическо командване до 2023 г.[27]

ЕС разглежда киберсигурността и информационната сигурност като сериозни теми главно през призмата на защитата на данните и регулирането на телекомуникационния сектор. През 2004 г. съюзът основа Европейската агенция за мрежова и информационна сигурност (ENISA – European Union Agency for Network and Information Security). ENISA има регулаторни функции в обработването на докладите за инциденти в областта на сигурността. През 2001 г. ЕС създаде екип за реагиране при компютърни извънредни ситуации на съюза – CERT (Computer Emergency Response Team).

Стратегията на ЕС за киберсигурност, озаглавена „Отворено, безопасно и сигурно киберпространство“, об-

[27] Dr. Hamovitz, Y. „Cyber Excellence, A national program to select and certify operatives in the various cyber professions", DH&A Senior associate – founder, Bulgarian Defence Institute, Sofia, Bulgaria, 15.06.2018.

хваща основните аспекти на цялостния подход към киберзащитата и сигурността. Освен това Брюксел обръща сериозно внимание на киберсигурността в рамките на своите военни мисии, като същевременно се ангажира заедно с академичните и промишлените среди да развие европейската киберпромишленост и да осигури киберсигурност на европейските институции.

В борбата срещу киберпрестъпността не може да не бъде отбелязана и ролята на Европол. Агенцията подкрепя правоприлагащите органи на ЕС, предоставяйки платформа за анализ и обмен на информация за престъпната среда в Европа. Оценките на Европол са, че най-сериозните заплахи произтичат от тероризма, международния трафик на наркотици и хора, фалшифицирането на парични средства, корупцията и „прането“ на пари, както и други дейности, свързани с намесата на организирани престъпни групи в икономиката. Сред новите заплахи са компютърната престъпност, измамите с ДДС и други видове престъпления, които се основават на злоупотреба с модерните технологии и свободите, предоставени от вътрешния пазар на ЕС.[28]

В изпълнение на Стокхолмската програма, чиято цел е създаване на единно пространство на правосъдие и сигурност за 500-те милиона граждани на държавите, членки на ЕС, Европол активизира дейността си по стратегически анализ на компютърната престъпност. Приети бяха няколко заключения и инициативи за изготвяне на съгласувана стратегия за ефективна борба срещу този вид престъпност. Действията в това отношение са свързани с различните престъпления, извър-

[28] Стратегия на ЕС за борба с тероризма, *www.consilium.evropa.eu.*

шени с помощта на компютърните технологии: разпространяване на визуални материали, изобразяващи сексуално насилие над деца; осъществяване на терористични актове; атаки срещу електронни мрежи; измами; кражба на самоличност и др. Като принос към стратегическото планиране за изграждане на европейски център за компютърна престъпност всяка година Европол изготвя оценки на заплахите от дейността на организираната престъпност посредством интернет.

Съвременната форма на кибернетична война беше демонстрирана по време на размириците в Казахстан в началото на 2022 г. от руски специалисти, които задействаха т.нар. план „День приговора“. Той се оценява като ключов елемент за хибридно противопоставяне, свързано с тотално блокиране на територията на страната, изключване на интернет, „заглушаване“ на противниковите сателити с мощни електронни и електромагнитни смущения, секюризация на оръжейните арсенали и стратегическата инфраструктура, прехвърляне и предислоциране на специализирани подразделения за водене на кибервойна от 5-о поколение на чужда територия. На практика беше демонстриран един *„конфликт на бъдещето“,* който ясно подсказва как ще се водят битките в глобален мащаб със средна или ниска интензивност, фокусирани в зони със стратегически важни интереси и богати природни ресурси.[29]

Информационната война *представлява бързо повишаване на потенциала на асиметричната заплаха чрез използването на информационно-комуника-*

[29] Чуков, Б. Драмата в Казахстан върви към затихване (статия), 07.01.2022, *Pogled Info.*

ционните средства и предимствата на информационните технологии в глобален мащаб.

Информационната война се води от неконвенционални „играчи“ и представлява провеждане на информационни операции за манипулиране на официалната информация за осигуряване на материалните, финансовите, кадровите, пропагандните и ръководните им интереси и дейности. Това е войната, която никога не спира, а само затихва в определени моменти, за да се разрази след това с нова сила. Тя изгражда „образа“ на добрите, от една страна, и на лошите, от друга, като манипулира до такава степен съзнанието на хората и те остават с усещането, че изборът, който правят, е техен личен.

Технологиите за провеждане на информационни войни не са нови, но през последните години придобиха голямо значение като ефективна форма за победа над една държава. **Същността на информационната война** *се състои в ерозията и разрушаването на моралните устои на нацията, постигнати предимно със скрити методи и форми.*

Според някои изследователи, понастоящем светът е навлязъл в ерата на **войните от седмо поколение**, а именно **информационно-мрежовите войни**. **Основната цел** на тази война е овладяване на стратегически важните ресурси на противника. При това те биват предавани на агресора от обществения елит на противника напълно доброволно, защото действията не се възприемат като агресия, а като път към прогреса. Това затруднява изключително много разпознаването на технологиите и методите на войните от седмо поколение и предприемането на адекватни мерки за противодействие на субекта на агресия. Сложността на тези войни идва от факта, че театърът им да действие е раз-

положен в менталната област на човешкото общество. Масовото съзнание не е способно да разпознае менталните вируси на агресора.

Политическите и културните елити, обекти на информационно-мрежовите войни, които не разполагат с достатъчна квалификация и опит за разкриване на информационната агресия и противодействие на мрежовия враг, са обречени на съкрушително геополитическо поражение. В тези войни се включват всякакви обществени структури – СМИ, религиозни организации, културни институции, неправителствени и обществени организации, финансирани отвън, дейци на културата, работещи по чуждестранни проекти и др. Те имат своя принос във войната, осъществявайки под лозунга за демокрация и човешки права многобройни и високоточни удари по обществената система.

Информационната война е форма на конфликт, по време на който информационните атаки срещу противника са начин за подкопаване на неговата система от знания и убеждения. Тя може да бъде съставна част от по-широки враждебни действия – мрежова война, кибервойна или война в чист вид. От друга страна, може да се каже, че кибервойната е възможно да бъде част от информационната война, след като първата е насочена към разрушаване на информационните и комуникационните системи на противника, добиване на пълна информация за него и едновременно с това – недопускане той да узнае много за атакуващия.[30]

Крайната цел на информационната война не е

[30] Богданов, Пл. Развитие на схващанията за водене на въоръжена борба от древността до XX век. София: Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, 2021, с. 15, ISBN 978-619-185-522-3.

завладяване на територията на дадена страна или разрушаване на нейната инфраструктура, а присвояване на голяма част от ресурсите ѝ от някой мощен геополитически „играч“ или център. Предоставянето на тези ресурси за ползване обикновено става доброволно от политическия елит на държавата – обект на атаката, тъй като за него това е начин да получи достъп до наднационалните елитарни среди заедно със съответните финансови облаги. Операцията по прехвърляне на ресурси се представя пред обществото като отлична възможност за икономическо развитие на страната. Противодействието на подобен тип информационни войни е почти невъзможно поради трудността за разпознаване на технологията за тяхното провеждане и липсата на адекватни средства за противопоставяне.

Характерна особеност на информационните войни е отсъствието на ясно изразени вертикални връзки в мрежовата структура. Цялата технология се осъществява по хоризонтални канали, осигуряващи значителна автономност на отделните елементи. Отсъствието на йерархия прави мрежата изключително устойчива.

При воденето на информационната война участие вземат всички държавни институции, медиите, неправителствени организации (НПО) и културни учреждения.

Основните елементи на информационната инфраструктура, подкрепяща информационната война, са социалните медии и пропагандните материали. Социалните медии, като Facebook, Twetter, YouTube, блогове и други, са средства, които позволяват комуникация и сътрудничество с протичане на информация в реално време. Ролята на социалните медии намира израз главно в разпространяването на алтернативна информация. Въздействието върху съзнанието на гражданите става

посредством циркулацията в мрежовите структури на информация, а контролът на възлови точки в тази система се осъществява от сървърите на социалните мрежи.

Необходимо е да се подчертае, че в политическите и религиозно-етническите аспекти на глобалната среда на сигурност асиметричността се проявява под формата на: засилване на тенденциите за увеличаване на броя на „разпадащите се държави“ в различните географски региони и особено в т.нар. дъга на нестабилност, започваща от Латинска Америка, преминаваща през Северна Африка и Близкия изток и завършваща в Централна Азия; нарастване на числеността на мюсюлманското население в страните от ЕС; разширяване на влиянието на крайния национализъм; увеличаване на броя на религиозните екстремистки групировки; налагане на идеята за джихад като водеща за все по-голяма част от мюсюлманите.

Допълнителен елемент на асиметричност се явява и наличието на държави, които, разчитайки на военния си потенциал, се стремят да контролират ключови региони. Някои от тях нарушават международни споразумения и договори, опитвайки се тайно да придобият или да разпространяват ОМУ, и спонсорират терористи, като им предоставят финансова подкрепа и достъп до модерни технологии.

Следва да се има предвид и проявлението на отделни лица, имащи възможност и намерение да въздействат или да разрушават сигурността и международния ред. По същество това са религиозни водачи, които пропагандират и се опитват да налагат догмите на изповядваната от тях религия като общовалидни и даже задължителни норми на обществен, политически и личен живот.

По отношение на икономическия аспект на глобал-

ната среда на сигурност асиметричността се проявява чрез различния икономически потенциал и суровинна обезпеченост, възможностите за използване и развитие на върхови технологии, увеличаващата се диспропорция в икономическото развитие и просперитет на отделните страни и региони, нарастващите темпове на обедняване на населението от Третия свят и противопоставянето между Богатия Север и Бедния Юг.

Всичко това създава предпоставки за отчуждаване на значителна част от жителите, живеещи в тежки икономически условия, и търсене на възможности за компенсиране на различията. Това обуславя и засилва както увеличаването на миграционните и бежанските потоци към икономически развитите държави, така и обособеността, отчуждеността и противопоставянето на етническите и религиозните групи, живеещи в тези страни, на съществуващия в тях демократичен ред.

3.7. Хибридни войни

В глобализиращия се свят се появяват нови „играчи“, опитващи се да разчупят еднополюсния модел. Те имат властови аспирации, използват насилие чрез употреба на оръжие и различни съчетания на власт и стратегии, при което националната държава е със силно променена роля в сравнение с предишните етапи от развитието на човечеството. При възникналите локални войни и конфликти се наблюдават много странни коалиции на политически структури, терористични и криминални организации, на неправителствени субекти с държавни институции. Те ползват най-новите информационни и комуникационни технологии за създаване и организиране на движения, някои от тях със со-

циални, а други с политически амбиции и искания. Формално тези войни са граждански, а не междудържавни. Те не са продиктувани само от вътрешни противоречия, а са резултат и на протичащите глобални политически процеси. В повечето случаи са инспирирани от елит, устремен към властта, възползващ се от недоволството на маргинализирани етнически общности или на онеправдани социални групи. Този елит получава подкрепа, изразяваща се във финансова помощ, логистична поддръжка и медиен комфорт, от голям геополитически център с интереси в региона или конкретно в дадена държава. За да се домогне до властта, е готов доброволно да предостави част от суверенитета на собствената си страна на някой мощен геополитически „играч“ или център.[31]

Хибридната война *по своята същност е комбинация от използването на конвенционални и неконвенционални методи*. Тя включва реализирането на комплекс от различни дейности – **дипломатически, икономически, информационни** и **военни**. За първи път определение на това явление дава американският учен Франк Хофман през 2007 г. Според него *„хибридните войни съчетават един обхват на различни методи на война, включително конвенционални способности, асиметрични тактики, нередовна войска и терористични действия, в т.ч. безразборно насилие и престъпни безредици“*.

Подобна е и дефиницията на НАТО за хибридна война – *„всеобхватна стратегия, основана на широка,*

[31] Стоянов, Н. Хибридни войни и ненасилствени революции. София: Издателство „Изток-Запад“, 2016, ISBN 978-619-152-885-1.

сложна, приспособима и често високоинтегрирана комбинация от конвенционални и неконвенционални средства, явни и прикрити дейности, провеждани от военни, паравоенни, нетрадиционни и граждански субекти, които имат за задача да постигнат геополитически (политически) и стратегически цели".

Руският професор и доктор на политическите науки Игор Панарин определя **хибридните войни** като *„съвкупност от военно-силови, политико-дипломатически, финансово-икономически, информационно-психологически и информационно-технически методи за оказване на натиск".* Този вид война според него се провежда посредством *„технологиите за активиране на т.нар. цветни революции, тероризма и екстремизма и мероприятията на службите за разузнаване и контраразузнаване, формированията на силите за специални операции и структурите за публична дипломация, осъществявани по единен план от органите за управление на държавата или военно-политическия блок, или транснационални корпорации".* Той посочва следните основни **цели** на хибридните войни: *„пълна или частична дезинтеграция на страната; коренна промяна на нейния вътрешно- или външнополитически курс; смяна на държавното ръководство с нов – лоялен, режим; установяване върху държавата на външен идеологически и финансово-икономически контрол; довеждането ѝ до състояние на хаос и диктатура от страна на друга държава или транснационални корпорации".*[32]

Като последствия от хибридните войни понастоя-

[32] *https://studyboom.ru,* Панарин, И. В хибридните войни все още изоставаме от Америка (анализ), 16.10.2020.

щем световната общественост е изправена пред няколко глобални проблема:

1. Нарастващият хаос в международните отношения в резултат на събитията, възникнали през последните години в Близкия изток, Северна Африка, Централна Азия и Украйна;

2. Неспособността на ООН да се справи с редица конфликти, появили се в различни точки на света;

3. Борбата срещу международния тероризъм и афганистанския наркотрафик, явяващи се основен източник на финансови средства за терористичните организации.

За урегулирането на тези проблеми на преден план излиза прилагането на т.нар. **„мека сила“.** Тя изключва употребата на силов фактор. *Базира се на технологията за използване на мекото информационно-психологическо въздействие върху индивидуалното съзнание на гражданите и колективното (масово) съзнание на обществото на ниво отделни държави, нации и международната общност*. През последните години преобладава мнението, че в условията на управляем хаос т.нар. мека сила е единственото ефективно средство за налагане на културно и политическо влияние.

Концепцията за меката сила стана изключително популярна през последните 20 години по отношение на международната политика и борбата за власт и влияние в международен аспект. Тя представлява *въздействие върху масовото съзнание и поведение на различни слоеве на обществото, определени социални групи и политическия елит за установяване на желаната ценностна система със съответните задължения за политическо поведение*. Все по-широко се налага становището, че меката сила е присъща на великите дър-

жави за постигане на външнополитическите им цели. Малките, с второстепенна роля в световната политика страни нямат капацитет да я прилагат. Способността за използването ѝ е показател за това дали дадената държава е в процес на трансформация от регионална в глобална сила с интереси в различни региони на света. **Основните ресурси** за прилагане на т.нар. мека сила са *културата, политическите ценности и външната политика.*

Обикновено меката сила се използва, когато страната, която я прилага, разполага с достатъчно време за подготовка на операцията. При нея резултатите са много по-устойчиви във времето, дори когато тя вече няма контингент в страната.

Пример за използване на мека сила с трайно влияние върху англосаксонските културни ценности са държавите по периферията на Русия и конкретно Грузия. Политическите сили там се установяват на власт след ненасилствени революции, което е пример за превръщане на мека сила в реален резултат.

В Концепцията за външна политика на Русия, приета през 2013 г., меката сила е определена като един от инструментите на руската външна политика. В документа е посочено, че тя *е комплексен механизъм за разрешаване на външнополитически задачи, който залага на възможностите на гражданското общество, информационно-комуникационните, хуманитарните и други алтернативни на класическата дипломация методи и технологии“.*

„Умната“ (интелигентната) сила при воденето на хибридни войни е термин, използван в американската външна политика („smartpower“). Това е комбинация от груба и мека сила като стратегия в междуна-

родните отношения. Умната сила е *подход и наблягане на необходимостта от силна армия, но също и сериозно инвестиране в съюзи, партньорство и институции от всички нива за разширяване на влиянието на една държава.* Тя включва *стратегическо използване на дипломацията и убеждението, изграждане на капацитет и проекция на силата и въздействие по начини, които са ефективни и имат политическа и социална легитимност.*

Според мнението на редица учени умният подход е съчетание от разнообразни схеми от арсенала на „меките“ и „грубите“ инструменти в зависимост от времето за разрешаване на една или друга външнополитическа задача. Ако е необходимо да бъдат постигнати конкретни резултати за кратко време, най-ефективна е грубата сила, т.е. убеждението за използване на военни методи (военна интервенция за завладяване на чужда територия). Получените след военната интервенция резултати обаче не са трайни. Тяхното запазване изисква постоянен натиск върху противодействащите сили, които не приемат наложения нов ред и не са съгласни с подмяната на идеологията и културните ценности. Типичен пример за това е актуалното развитие на военнополитическата обстановка в Афганистан, Сирия и Ирак. При последните две държави шиитската ориентация и държавно управление де факто са под контрола и влиянието на Иран.

Хибридни заплахи. В основата на хибридните войни са хибридните заплахи. В повечето случаи те предшестват и показват главните направления, в които ще се води хибридната война. И двата термина са въведени и дефинирани от САЩ в края на първото десетилетие на XXI век като „смесица“ от различни форми

на т.нар. „хибридни действия“, превръщащи тази война в нетрадиционна. В този контекст хибридните заплахи се проявяват преди хибридните войни, провеждани чрез различни форми и способи.

В българската научна литература отсъстват официално приети определения на хибридни заплахи, не са разкрити индикаторите за възникването им (регистрирани от Националната система за ранно предупреждение), няма официална дефиниция за хибридна война и взаимовръзката ѝ с хибридните заплахи.

В съответствие с Общата основополагаща концепция на НАТО (2010 г.) хибридните заплахи се определят като *заплахи, способни едновременно и комбинирано да използват традиционни (предимно военни или други силови) и нетрадиционни (невоенни) средства за постигате на единна цел.*

Най-общо хибридната заплаха може да бъде определена като „смесица“ от намерения, обстоятелства и процеси, чиято сфера на действие оказва негативно влияние върху следните области, свързани с националната сигурност:

1. Заплахи от дипломатически характер, насочени към поставяне на условия на противостоящата страна, официални заявления за последствията от отсъствието на контрол върху ситуацията в съответната държава, създаване на предпоставки за прецизно военно планиране на активната страна, целенасочена публична дипломация и съобщения, търсене на съюзници и др.;

2. Заплахи от информационен характер – от въздействие върху органите за държавно и военно управление на противостоящата страна за въвеждането ѝ в заблуждение – т.е. дезинформация, преднамерено

включване на медиите в пропаганда и създаване на образа на врага, нарушаване на обмена на данни, провокиране на вземането на изгодни за активната страна решения, използване на интернет пространството за манипулативно въздействие върху населението на противостоящата страна и международната общност и др.;

3. Заплахи от психологически характер, насочени към сриване на морално-психологическото състояние на гражданите, ерозиране на бойния дух на личния състав на армията на противостоящата страна, създаване в обществото на атмосфера на недоверие и съмнения, формиране на мотивация за деструктивни действия и др.;

4. Заплахи от кибератаки – от въздействие върху държавната и комерсиалната информационна инфраструктура с цел извеждането им от строя, затрудняване на работата на обекти от критичната инфраструктура на противостоящата страна, получаване на несанкциониран достъп до „чувствителна“ информация и др.;

5. Заплахи от икономически характер – от икономическо ембарго и санкции, от прекратяване на инвестиции, от прекъсване на доставката на енергоносители, блокиране на стокооборота, разпродажба на земя и недвижима собственост на чужденци и други препятствия за противостоящата страна;

6. Заплахи от финансов характер – от целенасочено влияние върху световните пазари в ущърб на определени държави, скрито финансиране на дадени политически субекти в противостоящата страна, прекъсвания на нормалното изплащане на заплати и пенсии в сепаратистки региони и др.;

7. Заплахи от протестни акции и деструктивни обществени действия – от засилване на публич-

ните изяви на опозиционни движения, студенти и синдикати и определени НПО, от гражданско неподчинение, от активизиране на криминални елементи, от появата на военизирани организационни звена и от интензифициране на дейността на „агенти за влияние“ в органите на властта – например с оглед на поддържане на курс за самоопределяне на територии и др.;

8. Заплахи от силови действия на сепаратистки сили, паравоенни формирования или подготвени за подривни действия лица, сили за специални операции и други военни формирования и терористични структури; снабдяване с оръжие и организиране на местни въоръжени формирования; подготвяне на преврати; федерализиране на противостоящата страна; ликвидиране на политически и държавни лидери; диверсии; въоръжени нападения и др.;

9. Заплахи от мащабни бежански и миграционни вълни, свързани със смесване на култури и религии; присъствие на представители на радикални ислямски и сепаратистки организации и възможни техни силови действия; големи финансови разходи за държавите домакини; вероятност за хуманитарна криза.

Всеки от изброените компоненти на хибридните заплахи се характеризира с относителна самостоятелност, като представлява отделна заплаха.

Едновременното комбинирано и целенасочено действие на горепосочените съставни части в различни съчетания в едно пространство, което следва да се дестабилизира, обуславят и формират хибридните заплахи. При това във всяка хибридна заплаха задължително присъстват традиционни (от военен или друг силов характер) и нетрадиционни елементи (невоенни).

Комплексът от хибридни заплахи винаги е насочен

към строго определен обект за въздействие – най-често държава (възможно е това да е и недържавен субект) и към нейните най-уязвими и незащитени елементи за постигане на конкретна стратегическа цел. В резултат се получава **синергетичен ефект** от използването на хибридни заплахи, като разрушителната му сила е по-голяма от сумата на съставните заплахи. Този ефект е особено опасен за сигурността на държавата.[33]

Вследствие на хибридните заплахи и последвалите съответни действия настъпва както объркване и напрежение сред атакуваните маси от местно население, така и разединяване в позициите на международната общност. Сред хората възниква неяснота относно източниците на заплахите и въпроси – какво се случва, кой е отговорен за ситуацията, какво да се направи при създалата се обстановка и др.

3.8. Приоритетни направления за работа на специалните служби за противодействие на хибридната война и хибридните заплахи

Основните направления за работа на **разузнавателните служби** са свързани с добиването на информация за зараждането и последващото провеждане и ръководене на хибридни войни зад граница. Най-общо те могат да бъдат сведени до следното.

1. Добиват информация за политическите организации или центрове, които активират хибридната война – цели, структури и лица, ангажирани с нейното

[33] Стоянов, Н. Хибридни войни и ненасилствени революции. София: Издателство „Изток-Запад“, 2016, ISBN 978-619-152-885-1.

провеждане и с вида на заплахата.

2. Локализират източниците на финансиране на хибридната война – държави, правителства, национални или международни корпорации, банки, частни лица и НПО, и определят размера на средствата, които следва да бъдат отпуснати, както и каналите за предаване и легализиране на паричните потоци.

3. Посочват: идеологията, която се пропагандира чрез хибридната война – насилствена или ненасилствена революция; етапите и подхода за налагане на съответния модел идеология; формирането на протестни движения, сепаратистки организации или клетки, организирани тълпи и лидери; съдържанието на речите, произнасяни от тези лидери;

4. Анализират факторите за успех на хибридната война – национална мощ, елемент на изненада, използване на заместители в хибридната война, наличие на национални малцинства, опозиционни сили и значение на медиите и системата за логистично осигуряване.

Значително по-голяма е ролята за противодействие на хибридните войни на *контраразузнавателните служби*. Основните направления в тяхната работа са:

1. Разкриване, предотвратяване и неутрализиране на чужда разузнавателна дейност и на терористични, сепаратистки, диверсионни и друг вид противозаконни прояви, свързани с непосредствено въздействие върху сигурността на атакуваната държава;

2. Разкриване на замисъла, плановете и практическите действия на отделни лица, групи или организации и обмен на разузнавателна/контраразузнавателна информация с партньорски или коалиционни служби;

3. Осигуряване на опазването на държавната и служебната тайна чрез предотвратяване на нарушава-

нето на националната система за защита на класифицираната информация;

4. Защита на стратегическите и другите обекти от критичната инфраструктура и недопускане на деструктивно въздействие върху комуникационните и информационните ѝ системи;

5. Разкриване и пресичане на опити за финансиране на екстремистки и терористични организации;

6. Контрол върху дейността на НПО, културно-информационни центрове и други, поддържащи връзки и финансирани от държавите или структурите за провеждане на хибридна война.[34]

При изпълнението на посочените по-горе задачи разузнавателните и контраразузнавателните служби са натоварени с огромната отговорност да предотвратят антиконституционни действия, свързани със смяна на законно избраното правителство. За добиването на тази информация те използват целия арсенал от превантивни и активни мероприятия, като:

1. Административно-полицейския режим, включващ: система за наблюдение и контрол върху дейността на опозиционните сили, лидери на организации и отделни граждани; система за отчет на населението – особено по етнически признак; упражняване на контрол върху визовия, граничния и митническия режим; правила за регламентиране на правния статут на чужденците и ред за влизането и пребиваването им в страната; въвеждане на цензура; контрол върху валутния режим и финансовата система; регламентиране на

[34] Полмър, Н., Т. Алън. Енциклопедия на шпионажа. София: Книгоиздателска къща „Труд“, 2001.

дейността на чуждестранните юридически лица (представителства, фирми, правителствени и неправителствени организации); засилване на мерките по охрана на важни държавни и военни обекти и основни обекти от инфраструктурата на страната;

2. Разкриване на наличието на чужди разузнавачи на държавата, организирала и провеждаща хибридната война, и техните форми и методи на работа; връзката им с местни граждани, НПО и клетки; внедряване на провокатори в тълпите от демонстранти; организиране на външно наблюдение; провеждане на технически операции по подслушване и звукозапис на заподозрените лица, както и на специални мероприятия за добиване на компрометираща информация, документални материали и оказване на морално-психологическо въздействие върху разузнавачите и тяхната агентура за влияние.[35]

[35] Стратегия на ЕС за борба с тероризма, *www.consilium.evropa.eu.*

„Не е необходимо разузнавачът да знае всичко, а да знае нужното. Това е този обем от знания и практически умения, които му позволяват да оцелее в трудна обстановка.“
От автора

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Тероризмът няма свое лице или нация. Представлява асиметрично насилие, насочено срещу реда на световното статукво, и следствията от него. Все повече придобива глобален характер и внася непрекъснати промени в съвременната геополитическа обстановка, оказващи влияние върху бъдещите военни операции, свързани с намаляване на заплахата от него. Това логично предопределя водещата роля на разузнаването за неутрализиране на терористичните заплахи.

Разнообразието от форми на тероризма, неговите асиметрични методи, средства и способи показват множество прилики с чертите на съвременните военни конфликти с ниска интензивност. Това прави задължителна ангажираността и приложимостта на бойните възможности на тактическите формирования като основен атрибут за постигане на решителни и гарантирани успехи в хода на антитерористичните и преди всичко на контратерористичните операции.

Широчината на спектъра на приложимост на съвременните тактически формирования, макар и като крайно средство, се обосновава от техните потенциални възможности за дефанзивно и офанзивно противодействие на повечето форми на тероризма, които в допъл-

нение към способностите на силите за опазване на вътрешнодържавния ред се превръщат в комплексен и адекватен държавен и глобален отговор срещу новите заплахи.

Успехите в борбата срещу тероризма зависят не само от операциите, провеждани от специалните служби, но и от ефективността на международното сътрудничество и координацията в тази област между отделните държави.

Нашата страна се намира на възлова географска, геополитическа и стратегическа позиция в Европа и на Балканския полуостров, което обуславя и налага необходимостта от изготвяне на адекватна национална стратегия за борба срещу международния тероризъм.

Ефективността в борбата срещу тероризма изисква всестранна подготовка и професионализъм на оперативния състав на службите за сигурност, ангажирани непосредствено с тази дейност, но не е зависима единствено от това. Противодействието налага и консенсус между държавите в международен план относно причините, породили тероризма, международни договорености за постигане на национална и колективна сигурност, както и нови типове възпитание, обучение и поведение на населението на държавата.

Независимо от това как ще се развива светът през следващото столетие, разузнаването ще се изправя пред същите проблеми, които е имало от Античността до наши дни. Разузнавателните служби отново ще добиват, съпоставят, анализират, тълкуват и разпространяват актуална, точна и достоверна информация, за да могат ръководните органи да вземат управленчески решения в един сложен и бързо променящ се свят. Малко вероятно е да са различни и вътрешноведомст-

вените проблеми на разузнавателните структури, отнасящи се главно до използването на човешкия фактор. Конфронтацията между службите за сигурност в съответната държава, конкуренцията при разпределянето на бюджета, надменността и противопоставянето между оперативните и аналитичните структури относно това чий принос е по-голям в разузнавателната дейност и кой носи основната отговорност, човешката слабост и суета, свързани с дилемата оперативен работник или оперативен бюрократ, бюрократичните спънки, подценяването на възможните и понякога на реалните заплахи и други винаги ще съществуват под една или друга форма.

Разузнавателните грешки през XXI век ще имат значително по-висока цена, ще бъдат потенциално опасни и много по-непредсказуеми, включително в контекста на хибридните войни. Влиятелните държави ще продължат да налагат своите геополитически виждания и воля над останалите отново благодарение на своите мощни разузнавателни служби. Най-съществената заплаха ще бъде не ядреното, химическото или биологичното оръжие, а фанатикът с власт, който би могъл да я използва, при това безнаказано. Лошото е, че този фанатик вече може да бъде и отделен атентатор самоубиец, терористична групировка или национален лидер, решен да води война, което прави ролята на разузнаването изключително важна.

БИБЛИОГРАФИЯ

Андреев, Ан. Политическият тероризъм в Русия XIX–XX век (идеология, практика, традиции). Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“, доклади от научна конференция „XXI век – Светът между сътрудничеството и тероризма“, 2005, *www.viaevrasia.com*.

Бек, Г. Всичко е заради исляма. Истината за Ислямска държава, Ал-Кайда, Иран и халифата. София: Издателска къща „МаК“, 2016, ISBN 978-954-8585-4.

Богданов, Пл. Експедиционни операции от края на XX и началото на XXI век. София: Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2019, ISBN 978-954-753-288-5.

Богданов, Пл. Развитие на схващанията за водене на въоръжена борба от древността до XX век. София: Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, 2021, с. 15, ISBN 978-619-185-522-3.

Бренан, Д. Непоколебимо. София: Книгомания ЕООД, 2021, ISBN 978-619-195-302-8.

Будьак, Ал. Аналитическая разведка. Република Беларус: Издателство ИАР, 2007.

Български тълковен речник. София: Издателство „Наука и изкуство“, четвърто издание, 2008.

Бъркоуиц, Брус. Новото лице на войната. София: Военно издателство ЕООД, 2003.

Василев, М. За исляма, тероризма и самоубийствените атентати – доклад на експертна кръгла маса, организирана от президента на Р България Г. Първанов на тема „Тероризмът след Мадрид-2004. Нови предизвикателства и противодействие“, 01.07.2004.

В Германия – помощ за борба с COVID-19 е финансирала тероризма (статия), 14.03.2021, *www.bgonair.bg*.

Великов, И., А. Михайлов. Анатомия на терористичната клетка. – сп. „Военен журнал“, бр. 1–2, 2020, ISSN 0861-7392.

Веригата на смъртта: да умреш, за да убиваш (статия на DW), 26.02.2016.

Възходът на етническия руски национализъм (анализ), 01.06.2016, *www.dnes.bg*.

Германия и проблемът с нацистката идеология (анализ), 09.05.2017, *www.webcafe*.

Григоров, Пл., Р. Тодорова. Специалните служби – тайните господари на човечеството. София: Издателство „Распер“, 2017, ISBN 978-954-345-116-6.

Давид Л., Г. Тревертон, С. Дейли, В. Розенау. Координация на войната с тероризма (доклад), м. март 2004, RANDCorporation.

До 20 години затвор получиха организаторите на метежа в Андижан (анализ), 14.11.2005, *www.news.bg*.

Доклад за тероризма (анализ), 01.05.2017, *www.dw.com*.

Дрогова, С. Психология на тероризма – доклад на международна конференция на ВА „Г. С. Раковски“, 2019.

ЕС и борбата срещу тероризма (статия), 25.11.2005, *www.dw.com*.

Жертвите на свирепата богиня Кали (статия), 18.10.2010, *https://sanovnik.bg*.

Закон за военното разузнаване, обнародван в ДВ, бр. 88 от 13.11.2015.

Закон за мерките срещу финансирането на тероризма, обнародван в ДВ на 18.02.2003.

Законопроектът за вероизповеданията противоречи на европейските изисквания (статия), 16.12.2020, *https://www.mediapool.bg*.

Заради коронавируса: в Европа тепърва ще има недостиг на стоки (анализ), 03.02.2020, *www.dw.com*.

Коронавирус (статия), 03.2020, *www.pandemicaplus.de*.

Лазаров, В. Новите реалности и разузнаване с хора

(Теория, нетрадиционни мрежови структури, поуки от практиката). София: Издателство „Изток-Запад“, 2012, ISBN 978-619-152-051-0.

Лазаров, В. Разузнаване с хора (HUMINT). София: Издателство на Академията на МВР, 2009, ISBN 978-954-321-866.

Майер, М. Глобалният джихад е непрекъсната война срещу западната цивилизация (статия), Frognews, 20.09.2020 г.

Марков, М. Терроризм как глобальная угроза и как инструмент мировой политики (доклад), 25.04.1996, *www.agentira.ru*.

Минаев, Вл. Разведка Святого престола. Москва: Военное издательство Министерства обороны Союза ССР, 1960.

Мирчев, М. Капан за мечки. Талибаните, „Ал Кайда“ и тероризмът в Южна Азия. София: Издателство ДИ ПИ АР ЕООД, 2018, ISBN 978-619-188-194-9.

Мирчев, М. Операции срещу разпространението на оръжия и терористични действия (дисертационен труд). ВА „Г. С. Раковски“, факултет „Национална сигурност и отбрана“, катедра „Национална и международна сигурност“, 2005.

Мирчев, М. Приватизацията на войната в глобалната система за сигурност. София: Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, 2021, ISBN 978-619-185-474-5.

Наказателен кодекс, ДВ, бр. 26/1968 г., с изм. и доп., посл. бр. 83/2019 г.

Наркотичната война и тероризмът (анализ). Narcoterror.org. 2009-07-16, https://bg.wiki4maps.com/160411-narcoterrorism-QERVMH.

Настъплението на „самотните вълци“ (анализ), 07.04.2012, *www.dw.com*.

НАТО – Русия в борбата срещу тероризма (анализ), 2005, *www.nato.int*.

Национална стратегия за киберсигурност „Киберус-

тойчива България“, София 2020.

Начев, Й. Дълбоката държава. София: Книгоиздателска къща „Труд“, 2019, ISBN 978-954-398-591-3.

Недев, Н. Тайната война. София: Издателство „Народна младеж“, 1984.

Николов, С. НАТО: Когато бъдещето пари под старите обувки. – сп. „Геополитика“, бр. 2, 2020.

Николов, Ц. Специалните операции от Йерихон до Тора Бора. София: Издателство „ЕЪР ГРУП 2000“, 2002.

Опасността от глобален тероризъм се подценява (анализ), 15.03.2004, *www.dw.com*.

Очакват ни още много години борба с тероризма (статия), 31.03.2016, *http://momey.bg.com*.

Панарин, И. В хибридните войни все още изоставаме от Америка (анализ), 16.10.2020, *https://studyboom.ru*.

Пандемия и тероризъм – вербовчиците зоват за разпространение на вируса (статия), 29.06.2020, *www.dnes.dir.bg*.

Пенев, П. Космос и сигурност. Велико Търново: ИК „Витал“, 2014, ISBN 978-954-8259-94-1.

Пенев, П., М. Мирчев. Основи на международната сигурност, учебно пособие. София: Филиал „Информация и сигурност“ на ВА „Г. С. Раковски“, 2015.

Пет години в Сирия – какво спечели Русия (анализ), 01.10.2020, *www.dw.com*.

Полмър, Н., Т. Алън. Енциклопедия на шпионажа. София: Книгоиздателска къща „Труд“, 2001, ISBN 954-528-213-4.

Попов, В. И. Современная дипломатия. Теория и практика. Дипломатия – наука и искусство. Москва: Дипломатическая академия МИД России, „Международные отношения“, ЮРАЙТ, 2006.

По-строги мерки срещу Ковид-19 в Европа, страните въвеждат нови ограничения (анализ), 15.02.2021, *www.bgonair.com*.

Преследвайки корените на тероризма (анализ), 03.07.2019, *www.greenlane.com*.

Разузнаването, ключът към победата във всяка битка (статия), 12.01.2019, *www.24chasa.bg*.

Разузнавателни ведомства на САЩ, Wikipedia.

Разходите на САЩ в борбата с международния тероризъм достигнаха 2.8 трлн. щ.д. (анализ), 17.05.2018, *www.bnr.bg*.

Речник на българския език.

Ронин, Р. Своя разведка. Минск: Издателство „Харвест“, 1997.

Русия в борбата срещу тероризма. Национален комитет за борба с тероризма (статия), 2019, *https://bg.public-welfare.com*.

Русия обеща да помогне на САЩ в борбата срещу тероризма (статия), 20.02.2020, *www.dariknews.bg*.

Руски неонацисти се бият срещу Украйна (статия), 22.05.2022, Клуб Z, *www.clubz.bg/*.

САЩ включиха „Руското имперско движение“ в списъка с терористични организации (анализ), 06.02.2020, *www.dnas.dir.bg*.

САЩ и глобалната война срещу тероризма (статия), 08.09.2014, *www.duma.bg*.

САЩ обвиниха Николас Мадуро в наркотероризъм (статия), 26.03.2020, *https://m.dir.bg*.

СЗО – коронавирусът е по-страшен от тероризма (статия), 13.02.2020, *www.fakti.bg*.

Стоев, М. Тайните служби на Великобритания. София: Военно издателство, 2006.

Стоянов, Ж. История на шпионажа. София: Издателство „Албатрос“, 1998.

Стоянов, Н. Хибридни войни и ненасилствени революции. София: Издателство „Изток-Запад“, 2016, ISBN 978-619-152-885-1.

Стоянов, П. Електронното разузнаване. София: Ака-

демично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2011.

Стратегическа концепция на НАТО – 24 април 1999.

Стратегия за противодействие на радикализацията и тероризма (2015–2020), Министерски съвет на Република България.

Стратегия на ЕС за борба с тероризма, *www.consilium.evropa.eu*.

Стърн, Д. Терор в името на Бога. 2009.

Суворов, В. Основи на шпионажа. София: „Факел-експрес“, 2016, ISBN 978-619-7279-09-2.

Съветът за национална сигурност на САЩ ще претърпи промени (аналитичен материал), 26.04.2018, *www.actualno.com*.

Създават антитерористични щабове в Русия (статия), 26.12.2015, *www.vova.bg*.

Същност на съвременния тероризъм и противодействие на тероризма (анализ), 14.11.2015, *https://securityandstrategy.blogspot.com*.

Требин, М. П. Терроризм в XX веке. Минск: ХАРВЕСТ, 2001.

Трифонов, Т., Ю. Търкаланов. Тероризмът – рисков фактор за новата система за сигурност в Европа. – В: Новата архитектура на сигурността в Европа и ранното сигнализиране и предотвратяване на конфликти. София, 1997, с. 138–145.

Тръмп назначи нов директор на Националния контратерористичен център (статия), 09.08.2019, *www.bnr.bg*.

Хюз-Уилсън, Д. За разузнаването. История на шпионажа и тайния свят. София: Издателска къща „Труд“, 2017, ISBN 978-543-985-234.

Цеков, И. Ролята на киберзаплахите в парадигмата за национална сигурност на Република България. – сп. „Международни отношения“, бр. 4, 2019.

Цеков, И. Ядреният тероризъм: реална опасност в един глобализиран свят. – сп. „Международни отноше-

ния“, бр. 4, 2018, ISSN 0324-1092.

Черняк, Е. Б. Пять столетий тайной войны. Из истории секретной дипломатии и разведки. Москва: „Международные отношения“, 1991, ББК 63.3(0)51 4-49, OCR Кудрявцев Г. Г.

Aftab, Safiya, Article “Financing Terrorism”, Pak Institute for Peace Studies, Islamabad, May 23, 2019.

Azani Eitan, David Duchan, “The Spread of radical Islam in Africa – Mozambique as a Case Study”, ICT Herzliya (December 2020).

Azani, Eitan et al., “The Far Right – Ideology, Modus Operandi and Development Trend” (International Institute for Counter-Terrorism, September 22, 2020), *https://www.ict.org.il/Article/2591/Radical_Right_Ideology#gsc.tab=0, 16.*

Azani, Eitan et al., “The Far Right – Ideology, Modus Operandi and Development Trend” (International Institute for Counter-Terrorism, September 22, 2020), *https://www.ict.org.il/Article/2591/Radical_Right_Ideology#gsc.tab=0, 15-17;* also see Feshami, Kevan A. “Fear of White Genocide: Tracing the History of a Myth from Germany to Charlottesville.” Lapham's Quarterly, September 6, 2017. *https://www.laphamsquarterly.org/roundtable/fear-white-genocide.*

Aymenn Jawad Al-Tamimi, “The ‘Boko Haram’ allegiance pledge to Islamic State: An Ansar al-Shari‘a Tunisia connection”, Pundicity, 8 August 2018.

Blake, Andrew, “Roger Stone Boosts Conspiracy Theory Blaming Bill Gates for Novel Coronavirus”, The Washington Times (The Washington Times, April 14, 2020), *https://www.washingtontimes.com/news/2020/apr/14/roger-stone-boosts-conspiracy-theory-blaming-bill-/*.

Byman, Daniel. (2019, 07-08). The Threat From Within. *The National Interest*, pp. No. 162, pp. 52–60.

Byman, Daniel L., "Riots, White Supremacy, and Accelerationism", Brookings (The Brookings Institution, November 10, 2020), *https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/06/02/riots-white-supremacy-and-accelerationism/*.

Carus, Seth, "The Threat of Bioterrorism", *The Strategic Forum*, Number 127, September 1997.

Charlton, Lauretta, "What Is the Great Replacement?", The New York Times (The New York Times, August 6, 2019), *https://www.nytimes.com/2019/08/06/us/politics/grand-replacement-explainer.html?auth=login-email.*

Consolidating Intelligence Analysis: Governmental Affairs Committee Hearing on the President`s Proposal for a Terrorism Threat Integration Center/ Joint Statement of the Terrorism Integration Center Senior Steering Group Winston P.Wiley, Chair / February 26,2003/.

Frantz, Douglas, Article "*Ancient Secret System Moves Money Globally",* New York Times, 03.10.2001.

Ganor, B., Article "Key Determinations in the Era of COVOD-19 and Beyond Trajectory", 22.03.2021, *www.ict.org.*

Gartenstein-Ross, Daveed, Samuel Hodgson, and Colin P. Clarke, "The Growing Threat Posed by Accelerationism and Accelerationist Groups Worldwide", Foreign Policy Research Institute, April 24, 2020, *https://www.fpri.org/article/2020/04/the-growing-threat-posed-by-accelerationism-and-accelerationist-groups-worldwide/*.

Goodman, Jack and Flora Carmichael, "Coronavirus: Bill Gates 'Microchip' Conspiracy Theory and Other Vaccine Claims Fact-Checked", BBC News (BBC, May 29, 2020), *https://www.bbc.com/news/52847648.*

Goodman, Jack and Flora Carmichael, "The Coronavirus Pandemic 'Great Reset' Theory and a False Vaccine Claim Debunked", BBC News (BBC, November 22, 2020), *https://www.bbc.com/news/55017002.*

Gunaratna, Rohan K., "The New al-Qaida: Develop-

ments in the Post-9/11 Evolution of al-Qaida", in Post-Modern Terrorism: Trends, Scenarios and Future Threats, ed. Boaz Ganor (Herzliya, Israel: Publishing House, 2005).

Hamovitz, Y., „Cyber Excellence, A national program to select and certify operatives in the various cyber professions", DH&A Senior associate – founder, Bulgarian Defence Institute, Sofia, Bulgaria, 15.06.2018.

Hoffman, B. (2002, 01). *A Nasty Business.* Retrieved from The Atlantic, *ttps://www.theatlantic.com/magazine/archive/2002/01/a-nasty-business/302379/*.

Hoffman, B. (2006). The Use of the Internet By Islamic Extremists. *CA: Rand Corporation Testimony Series*.

Hoffman, B. & Ware, J. (2019, 11 29). *Are We Entering A New Era Of Far-Right Terrorism?* Retrieved from War On The Rocks: https://warontherocks.com/2019/11/are-we-entering-a-new-era-of-far-right-terrorism/.

Institute For Economics & Peace. (2019). *Global Terrorism Index 2019.* Retrieved from Institute For Economics & Peace: http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/11/GTI-2019web.pdf.

Jost, Patrick M. and Sandhu, Harjit Singh, Article *"The Hawala Alternative Remittance Systemandits Rolein Money Laundering",* Washington: U.S Department of the Treasury Financial Crimes Enforcement Networkand INTERPOL, 2000.

Katz, R. (2020). The Far-Right's Online Discourse on COVID-19 Pandemic, https://ent.siteintelgroup.com/index.php?option=com_acymailing&ctrl=archive&task=view&mailid=20576&key=4lfGcEyn&subid=1472-t9ir9gm3ghmVr7&tmpl=component.

Kirkpatrick, D. D. (2019, 03 15). *Massacre Suspect Traveled the World but Lived on the Internet.* Retrieved from New York Times, *https://www.nytimes.com/2019/03/15/world/asia/new-zealand-shooting-brenton-tarrant.html.*

Koch, A. (2019). The Non-Jihadi Foreign Fighters:

Western Right-Wing and Left-Wing Extremists in Syria. *Terrorism and Political Violence*, p. DOI: 10.1080/09546553.2019.1581614.

Kwarkye, Sampson, Ella Jeannine Abatan, Michaël Matongbad, "L'Initiative d'Accra peut-elle prévenir le terrorisme dans les États côtiers de l'Afrique de l'Ouest?" *ISS ORG* (30.9.2019). https://issafrica.org/fr/iss-today/linitiative-daccra-peut-elle-prevenir-le-terrorisme-dans-les-etats-cotiers-de-lafrique-de-louest.

Macfarquhar, N. (2020, 02 25). *As Domestic Terrorists Outpace Jihadists, New U.S. Law Is Debated.* Retrieved from New York Times, *https://www.nytimes.com/2020/02/25/us/domestic-terrorism-laws.html.*

McGrath, Alister and Joanna Collicutt McGrath, *The Dawkins Delusion? Atheist Fundamentalism and the Denial of the Divine*, Society for Promoting Christian Knowledge (SPCK), 15 февруари 2007, ISBN 978-0-281-05927-0.

Moghadam, Assaf, "Palestinian Suicide Terrorism in the Second Intifada: Motivations and Organizational Aspects", Studies in Conflict & Terrorism 26, no. 2 (2003): 68–69.

Mohammed El-Qorchi, Article *"The Hawala System",* The International Monetary Fund. Financeand Development, December 2002.

Mohammed M. Hafez, Manufacturing Human Bombs: The Making of Palestinian Suicide Bombers (Washington D.C.: United States Institute for Peace Press, 2006), 36.

New York Times. (2018, 11 24). *The New Radicalization of the Internet.* Retrieved from New York Times, *https://www.nytimes.com/2018/11/24/opinion/sunday/facebook-twitter-terrorism-extremism.html.*

Pedahzur, Ami and Arie Perliger, "The Changing Nature of Suicide Attacks: A Social Network Perspective", Social Forces 84, no. 4 (2006): 2000.

Pedahzur, Ami, Suicide Terrorism (Malden, Mass.: Polity Press, 2005), 163.

Purver, Ron, “Chemical and Biological Terrorism: The Threat According to The Open Literature”, *Canadian Security Intelligence Service Publication*, 1995.

Quinn, Slobodian, “How the 'Great Reset' of Capitalism Became an Anti-Lockdown Conspiracy | Quinn Slobodian”, The Guardian (Guardian News and Media, December 4, 2020), *https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/dec/04/great-reset-capitalism-became-anti-lockdown-conspiracy;* Goodman Jack and Carmichael. The coronavirus pandemic 'Great Reset' theory and a false vaccine claim debunked. BBC NEWS. November 22 2020. The coronavirus pandemic 'Great Reset' theory and a false vaccine claim debunked – BBC News.

Regarding the growth of al-Qaeda in North Africa Jill Carroll, how did Al Qaeda emerge in North Africa? *The Christian Science Monitor* (1.5.2007).

Ritchie, H., Hasell, J., Appel, C., & Roser, M. (2020). *Terrorism*. Retrieved from o Ron Purver, “The Threat of Chemical/Biological Terrorism”, *Commentary 60,* Canadian Security Intelligence Service publication, 1005, August 1995. urworldindata: https://ourworldindata.org/terrorism

Robert Baer in The Cult of the Suicide Bomber, prod. and dir. David Betty and Kevin Toolis, 1 hr. 35 min., Many Rivers Films, 2006.

Schweitzer, Y. and Goldstein Ferber, Jihad: The Trail of Political Islam (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2002), 147, cited in Marc Sageman, Understanding Terror Networks (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004), 3.

Shabad, Goldie and Francisco Jose Llera Ramo. “Political Violence in a Democratic State” Terrorism in Context. Ed. Martha Crenshaw. University Park: Pennsylvania State University, 1995. pp. 467.

Sheikh Yousef al-Qaradhawi, Al-Jazeera TV on 16 July 2007, trans. in MEMRI, Special Dispatch Series No. 1672

(2007): accessed at.

Sheikh Yousef al-Qaradhawi, Qatar TV on 25 February 2006, trans. in MEMRI, Special Dispatch Series No. 1102 (2006): accessed at.

Stenzler-Koblentz, Liram, "The Far-Right Leverages COVID-19 Pandemic to Gain Influence and Encourage Violence" (International Institute for Counter-Terrorism , April 30, 2020), *https://www.ict.org.il/images/Far%20Right%20Leverages%20COVID-19%2028-04-2020.pdf*.

The World Islamic Front's Declaration to Wage Jihad against the Jews and Crusaders in Raymond Ibrahim, ed. and trans., The Al-Qaeda Reader (New York: Broadway Books, 2007), 13.

Usama bin Laden, "Sermon for the Feast of the Sacrifice", Al-Jazeera TV on 16 February 2003, trans. in MEMRI, Special Dispatch Series No. 476 (6 March 2003), *http://www.memri.org. I would like to thank Dr. Richard Saccone for identifying this sura as Qur'an 4:53.*

Walter Laqueur quoted in Assaf Moghadam, "The Roots of Suicide Terrorism: A Multi-Causal Approach", in Root Causes of Suicide Terrorism: The Globalization of Martyrdom, ed. Ami Pedahzur (New York: Routledge, 2005), 95.

Ware, J. (2019, 07). Siege: The Atomwaffen Division and Rising Far-Right Terrorism in the United States. *ICCT Policy Brief*, p. DOI: 10.19165/2019.2.05.

Wikipedia.

Електронни

http://www.vko.ru/biblioteka/osobennosti-operativnogo-boevogo-moralno-psihologicheskogo-i-tylovigo.

https://news.un.org/fr/story/2021/04/1094832.

https://www.voanews.com/africa/french-forces-kill-al-qaida-linked-commander-mali.

https://www.csmonitor.com/2007/0501/p12s01-wome.html.

https://archive.org/details/MarchForthWhetherLightOrHeavy.

https://dawaalhaq.com/post/56071.

https://dawaalhaq.com/post/77127.

https://allafrica.com/stories/202107130568.html?utm_source=iterable&utm_medium=email&utm_campaign=2587960.

https://ec.europa.eu, strategy, Combating Environmental Crime, priorities 2024.

https://bg.wikichamsoc.com/719285-environmental-terrorism-FRSXSU.

https://bg.pastillainstitute.com, анализ „Екотероризъм“, 2017.

https://www.thedefensepost.com/2021/06/30/eu-mozambique-military-training/.

https://www.ict.org.il/images/.pdf.

http://abidjantv.net/actualites/cote-divoire-la-montee-en-puissance-des-jihadistes-des-jeunes-de-kafolo-recrutes-par-lennemi/.

https://togopolitique.org/le-togo-a-lepreuve-de-la-menace-terroriste/.

http://www.fbi.gov/yourfbi/hqorg.htm.

www.agentura.ru.

www.consilium.evropa.eu.

www.coe.int.

www.consilium.evropa.eu.

www.criticaltreats.org./analyses/.

www.crime-research.ru.

ПРИЛОЖЕНИЯ

ГАЛЕРИЯ

Ирак, Багдад, м. декември 1989 г., среща с председателя на ООП и президент на Палестинската автономия Ясер Арафат в неговата резиденция.

Афганистан, Кабул, м. юли 2005 г.

Пакистан, Исламабад, хотел „Мариот“, 06.05.2008 г., разговор с федералния министър на отбраната Чаудри Ахмед Мухтар, който е официален гост от страна на правителството по време на първия прием в чест на „Деня на храбростта“ и празника на Българската армия в Пакистан.

Пакистан, Исламабад, хотел „Мариот“, 06.05.2008 г., с министър Чаудри Ахмед Мухтар и доайенът на военно-дипломатическия корпус в Исламабад бригаден генерал Виджей Моктар (Непал).

Пакистан, Исламабад, посолство на Република България, 06.05.2009 г., с генерал-майор Ифтихар Чоудри, официален гост от страна на Обединеното командване на началник-щабовете на приема в чест на „Деня на храбростта“ и празника на Българската армия в Пакистан.

Пакистан, Исламабад, посолство на Република България, 06.05.2009 г., протоколно разрязване на торта със знамената на двете държави с генерал-майор Ифтихар Чоудри, официален гост от страна на Обединеното командване на началник-щабовете на приема в чест на „Деня на храбростта“ и празника на Българската армия в Пакистан.

Пакистан, Исламабад, посолство на САЩ, м. ноември 2010 г., с американския военен аташе полковник Фредерик Милер.

Пакистан, Лахор, м. юни 2009 г., резиденция на губернатора на провинция Пенджаб Селман Тасир (застрелян в началото на м. януари 2011 г. от своя телохранител в Исламабад).

Пакистан, Карачи, м. май 2010 г.,
в щаба на 5 армейски корпус.

Пакистан, Карачи, м. май 2010 г., руините на един от най-старите градове в човешката цивилизация, Мохенджо-Даро.

Пакистан, провинция Пенджаб, пустинята Чолистан (Рохи), м. май 2010 г., първо място на турнира по стрелба със снайпер между военните аташета.

Пакистан, Гилгит-Балтистан, м. юли 2011 г., най-високата долина в света Хунза, с мира на Хунза Газанфар Али Хан и руския военен аташе капитан I ранг Константин Задорин, в резиденцията на мира.

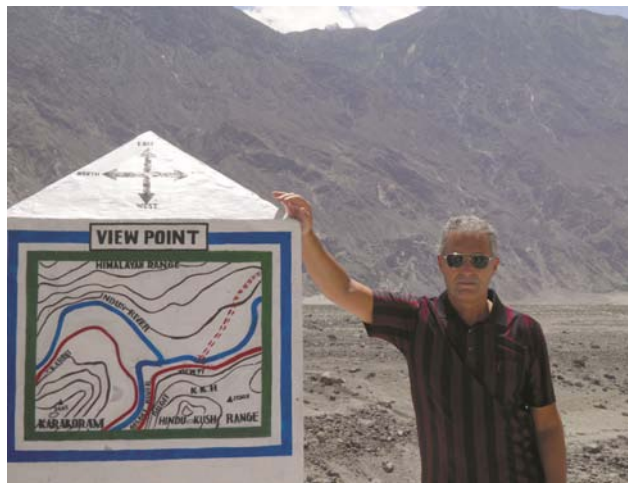

Пакистан, Гилгит-Балтистан, м. юли 2011 г.,
в подножието, където се събират три планински вериги
Хималаи, Хиндукуш и Каракорум.

Пакистан, Исламабад, хотел „Мариот“ след
самоубийствения атентат, извършен
от пакистанското движение „Талибан“ на 20.09.2008 г.

Пакистан, провинция Хейбер-Пахтунхва, област Суат, след провеждането на контратеристична операция „Истинският път“ от Пакистанските въоръжени сили. Пленено оръжие на бойците от „Ал Кайда“, афганистанското движение „Талибан“, пакистанското движение „Талибан“ и Ислямското движение на Узбекистан.

Пакистан, провинция Хейбер-Пахтунхва, област Суат, след провеждането на контратеристична операция „Истинският път“ от Пакистанските въоръжени сили. Пленено оръжие на бойците от „Ал Кайда“, афганистанското движение „Талибан, пакистанското движение „Талибан“ и Ислямското движение на Узбекистан.

Пакистан, Федерално-административни племенни зони, област Южен Вазиристан, района на областния център Вана. Център за обучение на атентатори самоубийци, разрушен след провеждането на операция „Пътят на освобождението“.

Пакистан, Федерално-административни племенни зони, област Южен Вазиристан, района на областния център Вана. Център за обучение на атентатори самоубийци, разрушен след провеждането на операция „Пътят на освобождението“. Картината е елемент от психологическата обработка, свързана с „промиване на мозъка“ на бъдещите самоубийци, показваща рая, в който те ще попаднат след като станат „шахиди“ (вода, гора, дом, слънце и др. неща, които те не са виждали и не са притежавали в реалния живот).

Йордания, римските останки от град Джераш, 2012 г.

Израел, Тел Авив, района на пристанището на Яфа, 2012 г.

Израел, Йерусалим, на фона на две свещени места – мюсюлманската джамия „Купол на скалата“ и юдейската „Стената на плача“, 2013 г.

Китай, Шанхай, 2014 г.

Грузия, Тбилиси, 2017 г.

Македония, Скопие, 2016 г.

Израел, Тел Авив, на посещение в Международния институт по контратероризъм Херцлия с делегация, водена от началника на ВА „Г. С. Раковски“ генерал-майор Груди Ангелов.

София, служба „Военно разузнаване“, със заместник-министъра на отбраната генерал-лейтенант (о.р.) Атанас Запрянов.

Национален пресклуб БТА, София, 2018 г., представяне на книгата „Капан за мечки. Талибаните, „Ал Кайда“ и тероризмът в Южна Азия“, в компанията на проф. Димитър Йончев, д.ик.н.

Национален пресклуб БТА, София, 2018 г., представяне на книгата „Капан за мечки. Талибаните, „Ал Кайда“ и тероризмът в Южна Азия“.

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

АЕЦ –	атомна електроцентрала
АОО –	агентурно-оперативна обстановка
БВП –	брутен вътрешен продукт
ВВС –	военновъздушни сили
ВМРО –	Вътрешна македоно-одринска революционна организация
ВМС –	военноморски сили
ВПО –	военнополитическа обстановка
ВС –	въоръжени сили
ГРУ –	Главно разузнавателно управление
ГЩ –	Генерален щаб
ДБОПТ –	Департамент за борба с организираната престъпност и тероризма
ДДС –	данък добавена стойност
ДТ –	Движение „Талибан“
ЕКСЕБТ –	Експертен комитет на Съвета на Европа за борба с тероризма
ЕС –	Европейски съюз
ЕТА –	(Euskadi Ta Askatacuna) Баско отечество и свобода
ЗОВС –	Закон за отбраната и въоръжените сили
ИВУ –	импровизирано взривно устройство
ИД –	Ислямска държава
ИДУ –	Ислямско движение на Узбекистан
ИРА –	Ирландска републиканска армия
КГБ –	Комитет за държавна сигурност
КТО –	контратерористична операция
МААЕ –	Международна агенция за атомна енергия

МВР – Министерство на вътрешните работи
МО – Министерство на отбраната
МПОББВ – моторизация, пари, оръжие, боеприпаси, взривни материали
НАТО – Организация на Северноатлантическия договор
НКБТ – Национален комитет за борба с тероризма
НПО – неправителствени организации
ОМУ – оръжия за масово унищожаване
ОНД – Общност на независимите държави
ООН – Организация на обединените нации
ООП – Организация за освобождение на Палестина
ОССЕ – Организация за сигурност и сътрудничество в Европа
ПВО – противовъздушна отбрана
ПДТ – Пакистанско движение „Талибан“
ПКК – Кюрдска работническа партия
РАТСШОС – Регионална антитерористична структура на Шанхайската организация за сигурност
СВР – Служба „Военно разузнаване“
СЗКБТ – Служба за защита на Конституцията и борба с тероризма
СЗО – Световна здравна организация
СМИ – средства за масово осведомяване
СНС – Съвет за национална сигурност
СССР – Съюз на съветските социалистически републики
ТВД – театър на военните действия
ФБР – Федерално бюро за разследване
ФСО – Федерална служба за охрана
ФСС – Федерална служба за сигурност

ХБРЯ – химически, биологични, радиационни и ядрени вещества
ЦРУ – Централно разузнавателно управление
ЧВККС – частна военна компания и компания за сигурност
ШИС – Шенгенска информационна система
ШОС – Шанхайска организация за сигурност

AAS-B – Ansar al-Sharia Benghazi
AAS-D – Ansar al-Sharia Darnah
AAS-T – Ansar al-Sharia
ADF – Съюзни демократични сили
AQIM – Al Qaeda in the Islamic Maghreb
AUC – Autodefensas Unidas
C4ISTAR – Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance
CAOC – Combined Air Operations Center
CCDCOE – The NATO Cooperative Cyber Defence Center of Exellence
CDCT – Комитет за борба с тероризма на Съвета на Европа
CENTCOM – Central Command (US)
CEPOL – European Union Agency for Law Enforcement Training
CERT – Computer Emergency Response Team
CIPLEV – Comité interministériel de prevention et de lutte contre l'extrémisme violent
CODEXTER – Committee of Experts on Terrorism COMINT – Communications Intelligence
COVID-19 – Коронавирус
CTC – Counterterrorism Centre
CTD – Counterterrorism Division

CTICs – Counterterrorist Intelligence Centers
DEA – Drug Enforcement Administration
DHS – Departament of Homland Security
ECTC – European Counter Terrorism Centre
ELINT – Electronic Intelligence
ELN – National Liberation Army
EU-LISA – European Union Agency for the Operational Management of Large-Scale IT Systems in the Area of Freedom, Security and Justice
FARC – Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colomba
GAB – American alt-teth microblogging and social networking service
GSIM – Groupe de Soutien à l'Islam et aux Musulmans
GSPC – Salafist Group for Proaching and Combat
HuJI (Harakat-ul-Jihadi-Islami) – Движението за ислямска свещена война
HUMINT – Human and Intelligence
IMINT – Imagery Intelligence
IRTPA – Instituto de Recreación de los Trabajadores de la Empresa Privada de Guatemala
ISCAP – Ислямска държава Централна Африка
ISGS – Ислямска държава в Голяма Сахара
ISIL-SP – Ислямска държава Ирак и Левант – провинция Синай
ISWAP – Ислямска държава Западна Африка
JIACGs – Joint Interagency Coordination Groups
JIATF – Joint Interagency Task Force
JNIM – Jama'a Nusrat al-Islam wa al-Muslimin
JSOC – Joint Special Operations Command
JuD (Jamaatud Daawa) – Ислямски призив
LAN – Local Area Network
MOJWA – Движение за единство и джихад в Запад-

на Африка
NCIA – National Communication and Information Agency
NCTC – National Counterterrorism Center
NSC – National Secret Service
ODNI – Office of the Director of National Intelligence
OSINT – Open Source Intelligence
PCP-SL – Partido Comunista del Peru – Sendero Luminoso
SIGINT – Signals Intelligence
SIS – Secret Intelligence Service
TPB UNODC – Terrorism Prevention Branch of the UN Office on Drugs and Crime
TSC – Terrorist Screening Centre
TTIC – Terrorist Threat Integration Center
VOAT – American alt-teth news aggregator and social networking service
VK – V Contacte (най-голямата социална мрежа на територията на Руската федерация)
WEF – World Economic Forum

РЕЦЕНЗИЯ

на монографията „Разузнаване и тероризъм“ с автор доц. д-р Мирослав Мирчев

Монографичният труд на доцент д-р Мирослав Мирчев анализира изключително важни за глобалната, континенталната, регионалната и националната сигурност взаимовръзка и зависимост между разузнаването и борбата срещу тероризма, в които се пресичат интересите на велики и регионални сили и които са особено ценни за нас като държава с ограничени ресурси за влияние. Подчертавам това, защото ние трябва да разчупим тесните рамки на обучението и подготовката на кадрите, да осъзнаем принадлежността си към демократичната общност, най-вече към евроатлантическите структури и да създадем условия за надеждно събиране и анализ на достоверна информация, касаеща терористичната дейност. Много рискове и опасности за сигурността на Европа и България идват от тероризма, затова не бива да подценяваме източниците на напрежение, като екстремизма, фундаментализма, бедността, корупцията, организираната престъпност и изостаналостта, отсъствието на демократични традиции, демографския взрив и бежанските потоци, незаконната търговия с оръжия, оскъдните водни ресурси и т.н. Срещу подобни рискове и опасности една разпокъсана и изолирала се (особено Западна) Европа трудно може да устои, без да понесе значителни загуби.

Авторът е разгледал различните измерения на взаимовръзките и нарастващото значение на разузна-

ването за успешната борба с тероризма. Много ценни са акцентите върху основните понятия в теоретичните основи на разузнаването, дефинирането на тероризма, целите му, видовете тероризъм, средствата, обектите и методите за терористична дейност.

Необходимо е да се посочи едно важно достойнство на монографията, а именно това, че у нас, а едва ли само у нас, тези въпроси се разглеждат в различни публикации, но отделно и не са систематизирани в една публикация. Мирослав Мирчев формулира своята теза, че в борбата с тероризма основна роля има разузнаването, което осигурява необходимата информация в превенцията и антитеористичната дейност, но много по-значима е неговата роля в контратеористичната дейност.

Анализиран е опитът на водещите световни сили в борбата с тероризма. Специален прочит заслужава дисекцията, ала защо не и вивисекцията на тероризма като заплаха за глобалната сигурност и като инструмент за налагане на влияние, на което Мирослав Мирчев е един утвърден познавач. Като специалист по разглежданата тематика, авторът успява категорично да ни убеди, че вече не е възможно да се анализират които и да било конфликти, без да се втъкае в анализа им – както той я нарича – дейността на международното терористично общество. На мен подобно виждане несъмнено ми импонира, защото отдавна показвам и доказвам, че полето на международните конфликти вече е четиримерно – геостратегия, геополитика, геовлияние и геоинтереси. А точно в измерението на полето на геоинтересите българската политика и икономика куцат, те са лишени от задълбочена експертиза и в това отношение монографията на Мирослав Мирчев може да допринесе с високото си равнище.

Ще посоча също така актуалността на монографията – тя не само държи ръка върху пулса на съвременните процеси, но ги проследява, образно казано, буквално до днес – това се вижда от конструкцията за историческото развитие на разузнаването и тероризма, в която е отразена и ковид-проблематиката.

Монографията е написана по всички канони и закони на един научен труд, тя се базира на системния подход, в нея има и политикологични модели, и културно-антропологични дискурси, и социално-психологически наративи, а също така и идентификация, анализ и оценка на рисковете от тероризма. Постигнат е респектиращ качествен синтез на българската и европейската научни гледни точки.

Структура и резултати

Монографията се състои от три глави – те са напълно равностойни и се допълват взаимно.

Глава Първа изучава историята на разузнаването и теоретичните основи на същото. Това се осъществява чрез постигане на своеобразен резонанс от прилагането на знанията от науката „Военно дело“ и чрез осмисляне на съвременните тенденции в развитието на разузнаването, разбирано като връзки и взаимодействия между националните служби за разузнаване. Наистина е поучително да се четат страниците, които са посветени както на историята на разузнаването, така и на функциите, принципите и видовете разузнаване. Не помалко компетентно са изследвани мястото и ролята на видовете разузнаване, силите и средствата за разузнаване, политико-дипломатическите, икономическите и военно-разузнавателни признаци.

Глава Втора е назована амбициозно и в същото време твърде експертно – „Тероризъм и видове терори-

зъм“. Няма съмнение, че навсякъде, където говори за тероризъм, авторът подразбира тероризма като съвременна заплаха за сигурността на всички равнища. Това, че тази дейност има своите цели, обекти, методи и форми, се превръща в основна заплаха през последните десетилетия, с нарастващо значение за сигурността (глобална и регионална). Достатъчно място е отделено така също на влиянието на ковид-пандемията и финансирането на тероризма.

Специално внимание ще обърна на Глава Трета. Тя е посветена на същността на воденето на разузнаването срещу терористичната дейност. Тук авторът ни показва професионална висока класа, отсъстваща напоследък в българската наука. Като неспециалист в тази тематика, но винаги опитващ се да вникна в нормативната (норми – и като закони, правилници, наредби и правила, но и като ценности) тематика, ми бе полезно и съм убеден, че за мнозина други, и то специалисти в оперативно-разузнавателната дейност, или за военното дело би било също така полезно написаното за операциите срещу тероризма, вижданията на НАТО за разузнаването срещу тероризма, разузнаването при асиметрични заплахи и хибридни войни.

Изводи

Монографията на Мирослав Мирчев е безспорен успех за него. С нея той не само доказва отново своите качества на дипломат и специалист в регионалните аспекти на сигурността, като проектира широките си знания и задълбочените си познания по тях към взаимовръзките на разузнаването при борбата с тероризма, но с този труд той отговаря на потребността от качествени разработки по тази тематика, за която съществува определен дефицит от експертиза дори на високо уп-

равленско ниво. Би било добре неговият труд да стигне до заинтересованите институции и ведомства, особено до нашите министерства и служби.

Необходимото условие за това е публикуването на тази монография във Военна академия, доколкото ВА остава единствения научно-преподавателски храм, разработващ фундаменталните въпроси на сигурността и отбраната, вътрешния ред и външната политика. Ето защо препоръчвам нейното публикуване и съм убеден, че това ще бъде без никакво съмнение едно вярно решение.

Монографията на Мирослав Мирчев е толкова актуална и с такива професионални знания, че тя може веднага да бъде използвана в учебния процес във Военна академия, свързан както с проблемите на националната и международната сигурност, така и с необходимостта за по-широки познания при подготовката на кадри в сферата на сигурността и отбраната.

Рецензент:
доц. д-р Боти Видолов

РЕЦЕНЗИЯ

на монографията „Разузнаване и тероризъм“ с автор доц. д-р Мирослав Мирчев

Разузнаването е специфична дейност, чрез която се реализира информационната и превантивна функция на системата за защита на националната сигурност с цел неутрализиране на рисковете и заплахите за националната сигурност.

Представената от доцент д-р Мирослав Мирчев за публикуване монография представлява книга със специализирана информация по разузнаване и тероризъм. В същата е направен анализ на историческото развитие на разузнаването от Античността до наши дни, както възникването и развитието на тероризма като обществено явление, което в наши дни придобива глобален характер.

Предложената структура на монографията дава възможност на автора да извърши задълбочени изследвания относно функциите и видовете разузнаване, същността на тероризма и мястото на военното разузнаване в борбата с това социално явление.

На основата на извършените изследвания е дефинирано понятието тероризъм и неговите форми, като са посочени целите, обектите и формите на терористична дейност. Изведени са същността и характеристиките на видовете тероризъм. От съществено значение са изследванията на новите форми на тероризма – биологичен, екологичен и кибертероризъм.

Изведени са основните фактори и принципи на кибертероризма и са формулирани понятия като кибер-

вандализъм, киберпрестъпления и кибервойна.

На основата на задълбочен анализ авторът е разкрил взаимовръзките между пандемията от КОВИД-19 и тероризма, в резултат на което е формулирал нова форма на тероризъм – „коронавирус тероризъм“.

Изведени са общите черти на пандемията и тероризма – религиозна радикализация и разширяване базата за набиране на нови терористи, икономически щети, подкопаване на общественото доверие към правителствата и ерозия на демократичните ценности.

На основата на задълбочения анализ на съвременната среда за сигурност доц. Мирчев е формулирал новите сфери на влияние на тероризма в Африка и Близкия изток и образа на терористите през XXI век – създаване на култура на мъченичеството и самоубийствени атентати в името на индивидуалния джихад.

Особено място в монографичния труд е отделено на формите и схемите за финансиране на тероризма, сращването на тероризма с организираната престъпност.

Разкрита е връзката между международния тероризъм, корупцията и лобизма. Изследвани са опитът на САЩ, ООН и ЕС и Руската федерация в борбата срещу тероризма.

В резултат на задълбочените научни изследвания и богатия професионален опит на доц. Мирчев в Ирак, Афганистан и Пакистан, където тероризмът се е превърнал в генератор на напрежение в световен мащаб, в трета глава на представената монография са формулирани ролята, задачите и способите за разузнаване в операциите срещу тероризма. Извършена е класификация на терористичните организации и са изведени обектите за разузнаване.

Съществен принос на автора са изведените харак-

теристики на операциите, провеждани от въоръжените сили, разузнавателните и контраразузнавателните служби срещу тероризма.

Формулирани са основните направления за работа на специалните служби за противодействия на хибридната война и хибридните заплахи.

Представената от доцент д-р Мирослав Мирчев за публикуване монография представлява задълбочен, самостоятелно разработен научен труд по въпросите на разузнаването и борбата с тероризма и хибридната война.

Направените изводи са целесъобразни и отразяват същността, ролята и мястото на разузнаването за противодействие на асиметричните заплахи в новата стратегическа среда за сигурност.

Авторът е използвал изчерпателни и актуални литературни източници.

Монографията може да се използва в учебния процес на ВА „Г. С. Раковски“ при обучението на слушатели, студенти, докторанти и специализантите, както и от анализаторите, експертите и ръководителите от структурите за сигурност.

На основание на получените научни резултати и тяхното практическо приложение предлагам монографичният труд, разработен от доцент д-р Мирослав Мирчев, да бъде публикуван.

Рецензент:
доц. д-р Иван Панчев

Мирослав Мирчев

Разузнаване и тероризъм

Монография

Българска
Първо издание

Научни рецензенти
доц. д-р Боти Видолов
доц. д-р Иван Панчев

Редактор и коректор
д-р Милена Тодоракова

Дизайн на корицата
д-р Ралица Йотова

Формат 60/90/16
Печатни коли 28

Предпечат и печат
БПС ООД

Академично издателство „За буквите – О писменехъ“
София, 2022

ISBN 978-619-185-553-7